

BİLECİK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

**FİNANSAL KRİZLERDE IMF POLİTİKALARININ ROLÜ VE IMF'DE
REFORM HAREKETLERİ**

Cihan KELEŞ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. İsmail Hakkı İŞCAN

BİLECİK, 2012

BİLECİK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Finansal Krizlerde IMF Politikalarının Rolü ve IMF’de
Reform Hareketleri

Cihan KELEŞ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç.Dr. İsmail Hakkı İŞCAN

BİLECİK, 2012

 BİLECİK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	YÜKSEK LİSANS/DOKTORA <u>JÜRİ ONAY FORMU</u>
--	---

Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .....tarih ve ..... sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 11.01.2012 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Cihan KELEŞ'in "Finansal Krizlerde IMF Politikalarının Rolü ve IMF'de Reform Hareketleri" konulu tez çalışması İktisat Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS/DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) : Yrd. Doç. Dr. İsmail Hakkı İŞCAN

ÜYE: Yrd. Doç. Dr. Resül YAZICI

ÜYE: Yrd. Doç. Dr. Ali AYATA

ÜYE :

ÜYE :

ONAY

Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...../...../..... tarih ve ...../..... Sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimin boyunca üzerimde emeğini hissettiğim Bilecik Üniversitesi'nin tüm değerli akademisyenlerine, özellikle tez çalışmamın tüm aşamalarında yardımlarını esirgemeyen yüksek lisans tez danışmanım *Yrd. Doç. Dr. İsmail Hakkı İŞCAN*'a, tüm eğitimin boyunca desteklerinden ötürü babam **Hasan KELEŞ**'e, annem **Hacer KELEŞ**'e ve abim **Servet KELEŞ**'e dünyada kimsenin saymaya ömrünün yetemeyeceği tüm kum tanecikleri kadar teşekkür ederim.

Bilecik, 2012

Cihan KELEŞ

ÖZET

FİNANSAL KRİZLERDE IMF POLİTİKALARININ ROLÜ VE IMF'DE REFORM HAREKETLERİ

Cihan KELEŞ

1870'li yıllardan itibaren dünya ekonomi tarihinde irili ufaklı krizlerin liberal ekonomiye olan olumsuz hamleleri, birçok noktada ülkeleri önemli sıkıntılarla baş başa bırakmıştır. Özellikle Büyük Buhran, 1929 yılında kendisini Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde gösterdiğinde, dünyada vicdanları yaralayan gelişmeler yaşanmıştır. Dünya ekonomisi kendisini toparlayamadan İkinci Dünya Savaşı patlak vermiştir. İnsanlar felaketle yüz yüze gelmiş ve dünyanın refah birikimi önemli ölçüde buharlaşmıştır. Diğer taraftan birçok sömürgesi olan Birleşik Krallık, ortaya çıkan gelişmelerden olumsuz etkilenmiş ve sömürgeleri yönetme dirayetini kaybetmiştir. Birleşik Krallık üzerindeki bu güç kaybı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD üzerinde gözle görülür bir güç olarak belirmiştir. Birleşik Krallık'tan boşalan hegemonik gücü uzun soluklu kılmak isteyen ve bir daha herhangi başka bir ülkeye bu gücü kaptırmamakta kararlı olan ABD bunun için uluslararası çapta işlevselliğe sahip Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) gibi ekonomik kuruluşları oluşturma yoluna gitmiştir. Bu çalışma kapsamında dünya ekonomi tarihinin en büyük krizlerinden birisi olan 1929 Büyük Buhranı ve Büyük Buhran'dan sonra dünyada yaşanan siyasi ve ekonomik dengesizliklerle beraber kaosa sürüklenen ülkelere yeniden istikrarı sağlamak için kurulan IMF'nin kurumsal yapısı ve politikaları incelenecektir. IMF politikalarının 1990 yılı sonrasında gelişen piyasalarda ortaya çıkardığı bir dizi finansal kriz, IMF'nin uzun yıllar eleştirilmesine neden olmuştur. Bu eleştiriler IMF'nin kurumsal ve politik düzeyde yeniden reforme edilmesini her zaman için gündemde tutmuştur. Bu çalışmada, 1990'lı yıllar ve sonrasında meydana gelen çeşitli bölgesel ve ülkesel ölçekteki finansal krizlerin, özellikle 1980'li yılların son çeyreğinde birçok gelişme yolundaki ülkede IMF aracılığı ile uygulamaya konan neo-liberal politikalar sonucunda meydana geldiği iddiasından hareketle bu krizlerle IMF politikaları arasındaki bağlantı ortaya konacaktır. Ayrıca 2008 yılında küresel çapta baş gösteren ve henüz sonlanmamış bulunan finansal kriz sürecinde IMF'nin kurumsal meşruiyetini yeniden sağlamak adına gerçekleştirdiği reform hareketleri incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Büyük Buhran, IMF, Finansal Kriz, Liberal Ekonomi, Reform

ABSTRACT

THE ROLE OF IMF POLICIES DURING FINANCIAL CRISIS AND REFORM ACTIONS IN IMF

Cihan KELEŞ

Negative attacks of either larger or smaller crisis towards liberal economy annoy countries in terms of several matters in the world economy since 1870's. Particularly during the Great Depression held in the USA in 1929, several undesirable events took place over the world. The second world war had been broken out while the world economy could not gather itself. People has been faced with catastrophe and the welfare accumulation of the world has been evaporated. On the other hand, the United Kingdom which has several colonies, has been effected negatively and lost the power to control the colonies. This power loss of the UK, brilliantly has been appeared as a power over the USA after the Second World War. The USA as a resolute to maintain this hegemonic power and not to give rein to other countries, established economic societies such as International Monetary Fund (IMF) and the World Bank (WB). This study examines one of the greatest crisis of the world in 1929, the Great Depression, the institutional structure and the policies of IMF which has been established after the Great Depression as a reformer against the political and economical instabilities. Because of financial crisis led by policies of the IMF after 1990 caused some criticism over years. This criticism kept the idea to reform the IMF in terms of policy and structure always on the agenda. In this study, the relationship between these local and national crisis observed in several developing countries and IMF will be investigated from the point that such crisis caused by neoliberal policies of the IMF particularlu held during the last quartile of 1980's. Furthermore, attempts of the IMF in order to reestablish its own legitimacy during the global financial crisis existed in 2008 and stil couldn't be rescued, has been examined as reform actions.

Keywords: Great Depression, IMF, Financial Crisis, Liberal Economy, Reform

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT DOKTRİNİNDE KRİZ KAVRAMI VE 1929 BÜYÜK BUNALIMI

1.1. Kriz Kavramı ve İktisat Doktrini.....	6
1.2. Krizlerin Sınıflandırılması: Reel ve Finansal Kriz Ayrımı.....	10
1.3. 1929 Büyük Bunalım'ı ve Bunalıma Neden Olan Faktörler.....	12
1.3.1. Kuraklık.....	20
1.3.2. Politik Zafiyetin Hüsranı: Gelir Dağılımındaki Eşitsizlik.....	21
1.3.3. Ekonomik Çöküşün Ateşlenmesi: Şirket Birleşmeleri.....	23
1.3.4. Bankaların Yapısı.....	24
1.3.4.1. Bankacılığa Çözüm Arayışları: Glass Steagall Yasası.....	25
1.3.5. Hoover Yönetimi ve Politik Zafiyet.....	26
1.3.6. Tarifeler ve Smoot-Hawley Gümrük Yasası.....	27
1.3.7. Altın Standardı Sistemi.....	31
1.3.8. Amerikan Merkez Bankası (Federal Reserve Bank-FED).....	32
1.4. Büyük Bunalım'ın Ekonomik ve Siyasi Sonuçları.....	33
1.5. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dünya Ekonomisi.....	37
1.6. Marshall Planı.....	43
1.7. Bretton Woods Konferansı.....	46
1.7.1. Keynesyen Plan.....	47
1.7.2. White Plan.....	49

İÇİNDEKİLER (Devam)

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI PARA FONU

2.1. IMF'nin Kuruluşu.....	52
2.1.1. IMF'nin Amacı.....	53
2.1.2. IMF'nin İşlevi.....	54
2.1.2.1. Gözetim İşlevi.....	55
2.1.2.1.1. Ekonomik Gözetim.....	55
2.1.2.1.2. Bölgesel Gözetim.....	55
2.1.2.1.3. Küresel Gözetim.....	56
2.1.2.1.4. Ülke Gözetimi.....	56
2.1.2.2. Teknik Yardım.....	56
2.2. IMF'nin Örgüt Yapısı.....	57
2.2.1. IMF Başkanı.....	58
2.2.2. İcra Direktörleri Kurulu.....	59
2.2.3. Guvernörler Kurulu.....	59
2.3. IMF'nin Mali Kaynakları.....	59
2.3.1. Özel Çekme Hakları (SDR).....	60
2.3.1.1. Özel SDR.....	61
2.3.1.2. SDR Faizi.....	62
2.3.1.3. SDR Faiz Oranı Değerinin Hesaplanması.....	62
2.3.1.4. SDR Değerinin Hesaplanması.....	63
2.3.2. Kotalar.....	63
2.4. IMF Neden Borç Verir?.....	65
2.4.1. Borç Vermenin Koşulları.....	66
2.4.2. IMF'de Borç Verme Araçları.....	67
2.4.2.1. Hazırda Bulunma Anlaşması.....	67
2.4.2.2. Esnek Kredi Hattı.....	68
2.4.2.3. Genişletilmiş Fon Kolaylığı.....	69
2.4.3. Diğer Borç Verme Araçları.....	69

İÇİNDEKİLER (Devam)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980 SONRASINDA IMF POLİTİKALARI VE FİNANSAL KRİZLER

3.1. 1980 Sonrası Dünya Ekonomisi ve Neo-Liberal Anlayış.....	71
3.1.1. Bretton Woods Sisteminin Çöküşü.....	72
3.1.2. Planlı Dönemden Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş.....	76
3.1.2.1. Geçiş Ekonomileri Kavramı ve Süreci.....	78
3.1.2.2. Geçiş Ekonomilerinde İlk Dönem Makro Ekonomik Göstergeler.....	81
3.1.2.3. Geçiş Ekonomilerinin Piyasa Ekonomisine Geçişleri ve Washington Uzlaşısı.....	88
3.2. 1980 Sonrası Finansal Krizler ve IMF.....	92
3.2.1. Latin Amerika'ya Yönelik IMF Politikaları ve 1994 Meksika Krizi.....	93
3.2.2. 1994-1995 Türkiye Krizi ve IMF Politikaları.....	102
3.2.3. 1997-1998 Asya Krizi IMF Politikaları.....	106
3.2.4. 1998 Rusya Krizi ve IMF Politikaları.....	114
3.2.5. 1998 Brezilya Krizi ve IMF Politikaları.....	124
3.2.6. 2000-2001 Türkiye Krizi ve IMF Politikaları.....	126
3.2.7. 2001 Arjantin Krizi ve IMF Politikaları.....	131

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ VE IMF'DE REFORM HAREKETLERİ

4.1. 2008 Küresel Finans Krizi.....	135
4.1.1. 2008 Küresel Finans Krizinin Ortaya Çıkışı.....	137
4.1.2. 2008 Küresel Finans Krizinin Nedenleri.....	139
4.2. Kriz ve Liberal Piyasa Anlayış İle Olan Çelişki: Devlet Müdahaleleri.....	143
4.3. 2008 Küresel Finans Krizinin Dünya Ekonomisine Yansıması.....	150
4.4. IMF'nin 2008 Küresel Finans Krizi Karşısındaki Etkinliği.....	153

İÇİNDEKİLER (Devam)

4.5.	2009 İstanbul Kararları ve Önemi	156
4.6.	Kurumsal Başarısızlık ve IMF	159
4.7.	IMF'nin Yeniden Yapılandırılması	161
4.8.	IMF'nin 2008 Küresel Finans Kriziyle Birlikte Gerçekleştirdiği Reform Hareketleri	163
4.8.1.	2008 Küresel Finans Krizi Sonrasındaki IMF Reformlarının Genel Çerçevesi.....	163
4.8.2.	Gözetim Fonksiyonuna İlişkin Reform.....	166
4.8.3.	Kota ve Oy Gücü Sisteminde Reform	168
4.8.4.	Kredi Enstrümanlarının Reformu	172
4.9.	IMF Reformlarına Yönelik Bazı Değerlendirmeler	174
5. SONUÇ	.....	176
KAYNAKLAR	.....	179
ÖZGEÇMİŞ	.....	207

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1:	Birinci Dünya Savaşı Sonrasında ABD'nin Borç Verdiği Ülkeler ve Geri Ödemeleri (Milyon Dolar).....	13
Tablo 2:	ABD'de Şirket Birleşmeleri (1897-1904).....	23
Tablo 3:	1920 ile 1933 Yılları Arasında ABD'de Geçici Veya Tamamen Kapanan Banka Sayısı.....	25
Tablo 4:	ABD'de Bazı Ürünlerde Tarifeler.....	28
Tablo 5:	Seçilmiş Kalkınmış Ülkelerin, Kalkınmalarının Erken Dönemlerinde Mamul Ürünlere Uyguladıkları Ortalama Tarife Oranları (Ağırlıklı Ortalama Yüzde Değerler).....	29
Tablo 6:	1913-1990 Döneminde Değişik Avrupa Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Reel GSMH (İsviçre= 100).....	38
Tablo 7:	1900-1973 Yılları Arasında Dünya İmalat Sanayi Üretimi (1900 Yılı=100).....	40
Tablo 8:	Kişi Başına Büyüme Oranları (%).....	41
Tablo 9:	1950 Yılında Belli Başlı Ülkelerin Verileri (Dolar-1964).....	41
Tablo 10:	Marshall Planı Yoluyla Verilen Yardımlar (Milyon Dolar).....	45
Tablo 11:	IMF'nin Organizasyon Yapısı.....	58
Tablo 12:	SDR Faiz Oranının Hesaplanması.....	63
Tablo 13:	SDR Değerinin Hesaplanması.....	63
Tablo 14:	Geçiş Ekonomilerinin Şematik Tasnifi (IMF Yaklaşımı).....	79
Tablo 15:	Geçiş ekonomilerinde Resesyon ve Büyüme.....	82
Tablo 16:	1990-1995 Döneminde Geçiş Ekonomilerinde Büyüme Oranları (%).....	83

TABLULAR LİSTESİ (Devam)

Tablo 17:	1990-1995 Döneminde Geçiş Ekonomilerinde Liberalleşme Endeksi (%).....	85
Tablo 18:	1990-1995 Döneminde Geçiş Ekonomilerinde Yıllık Ortalama Enflasyon Oranları (%).....	86
Tablo 19:	Geçiş Ülkelerinde Reformlara Başlama Yılları.....	87
Tablo 20:	1991-2003 Döneminde Geçiş Ekonomilerinde GSYİH Gelişimi (%).....	87
Tablo 21:	1989-1991 Yılları Arasında Geçiş Ekonomilerinde Başlangıç Koşulları.....	90
Tablo 22:	1990-1995 Döneminde Meksika’da Özel Sermaye Girişlerinin Temel Öğeleri (Milyar Dolar).....	97
Tablo 23:	Meksika’nın Kamu Kesimi Bütçe Açığı (1988-1994).....	98
Tablo 24:	1988-1994 Döneminde Meksika’nın Cari Açığı.....	98
Tablo 25:	Meksika’nın Ödemeler Bilançosu (GSYİH’ye Oranı %).....	99
Tablo 26:	Türkiye’de Temel Ekonomik Göstergeler (1990-1996).....	103
Tablo 27:	1989-1999 Döneminde Türkiye’de Temel Ekonomik Göstergeler.....	105
Tablo 28:	Bankaların Özel Sektöre Açtıkları Krediler (1981-1997).....	108
Tablo 29:	Kriz Öncesi ve Sonrası Dönemde Cari İşlemler Dengesi ve Sermaye Hareketleri (Ortalama, Milyon Dolar).....	109
Tablo 30:	Rusya Ekonomisinde Makro Gelişmeler (1996-2005 Dönemi Ortalaması ve 1996-2004 Dönemi).....	116
Tablo 31:	1993-2002 Döneminde Rusya’nın Dış Borç Servisi (Milyar Dolar).....	119

TABLÖLAR LİSTESİ (Devam)

Tablo 32:	Brezilya 1995-1999 Döneminde Bütçe açığı ve GSYİH (Milyon Real).....	125
Tablo 33:	Brezilya 1995-1999 Döneminde Uluslararası Rezervler ve GSYİH (Milyar Dolar).....	125
Tablo 34:	Arjantin'in Makroekonomik Gelişmeleri (1986-1995 Dönemi Ortalaması ve 1996-2004 Dönemi).....	132
Tablo 35:	Arjantin'in 1995-2001 Döneminde Dış Borç Göstergeleri.....	132
Tablo 36:	Mortgage Kredilerinin Gecikme Sayıları.....	137
Tablo 37:	Mortgage Kredi Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci.....	138
Tablo 38:	Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları.....	144
Tablo 39:	2008 Krizinde Piyasaya Devlet Müdahaleleri (31.10.2010 Tarihi İtibariyle).....	146
Tablo 40:	2008 Krizi Sonrasında Bankalara Devlet Müdahaleleri (Milyar Dolar).....	147
Tablo 41:	Kurtarma Paketlerinin Maliyeti (2009).....	148
Tablo 42:	Dünya Ekonomisinde Üretim Artış Hızı (%) (2005-2009).....	151
Tablo 43:	Ülkelerin Aldıkları Önlem Kategorileri.....	153
Tablo 44:	IMF Destekli Programların Etkinliği.....	155
Tablo 45:	IMF'de Kota Hesaplama Formülleri.....	171

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1:	Makroekonomik Krizler.....10
Şekil 2:	1929 Büyük Buhran'ında ve Sonrasında Borsa Hareketleri (1929-1932).....14
Şekil 3:	ABD'de 1927-1940 Dönemi Reel GSMH.....15
Şekil 4:	ABD'de İşsiz Sayısı (1929-1940).....17
Şekil 5:	ABD'de En Zengin %10'luk Kesimin Toplam Gelirdeki Payı (%).....21
Şekil 6:	Dünya Ticareti ve Üretimi (1926-1938).....30
Şekil 7:	Devlet Borçlarının GSMH'ye Oranı (1875-2010).....39
Şekil 8:	Geçiş Ekonomilerinde GSMH'deki Değişim ve Ekonomik Reform İndeksi (1989-1998).....84
Şekil 9:	1990-1995 Döneminde Meksika'da Özel Girişimlere Verilen Banka Kredileri (GSYİH %).....96
Şekil 10:	Meksika Uluslararası Rezervler (Milyar Dolar).....101
Şekil 11:	1987-2001 Döneminde Türkiye'nin Cari İşlemler Dengesi (GSYİH'nin Yüzdesi Olarak).....105
Şekil 12:	Büyüme Oranı ve Net Toplam Sermaye Hareketleri (1990-1999).....106
Şekil 13:	Geçiş Ekonomilerinde Liberalizasyon Sonrası Reel GSMH Trendleri.117
Şekil 14:	2000-2009 Döneminde Küresel Dünya Ticareti (%).....136
Şekil 15:	Mortgage Piyasa Faiz Oranlarının Gelişimi (%).....138
Şekil 16:	Case-Schiller Endeksi (2001-2009).....139
Şekil 17:	2002-2006 Döneminde ABD'de Hane Halkının Borçlanması ve Konut Kredileri (Milyar Dolar).....140

ŞEKİLLER LİSTESİ (Devam)

Şekil 18:	1995-2008 Yılları Arasında ABD Reel Politika Faiz Oranı (%).....	141
Şekil 19:	2008 Küresel Kriziyle Birlikte Seçilmiş Bazı Ülkelerin Ekonomik Yardım Paketleri (Milyar Dolar).....	149
Şekil 20:	Dünyada Ekonomisinde Büyüme Oranı (1991-2010).....	150
Şekil 21:	2008 Yılı Finansal Sektöre Sermaye Desteği.....	151
Şekil 22:	2002-2009 Döneminde Dünya da İşsizlik Oranı (%).....	152

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	Az Gelişmiş Ülkeler
APE	Avrupa Para Enstitüsü
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BGÜ	Bugünün Gelişmiş Ülkeleri
BIS	Uluslararası Ödemeler Bankası
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DB	Dünya Bankası
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSK	Dominique Strauss-Kahn
Ed.	Editör
EFF	Genişletilmiş Fon Kolaylığı
FBE	İşletme ve Ekonomi Fakültesi (Faculty of Business and Economics)
FED	Federal Reserv Bankası
FCL	Esnek Kredi Hattı
FSB	Finansal İstikrar Kurulu
FSAP	Finansal Sektör Değerlendirme Programı

GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSH	Gayri Safi Hasıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IEO	Bağımsız Değerlendirme Dairesi
IMF	Uluslararası Para Fonu
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KMÜ	Kahramanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
NBER	Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu (The National Bureau of Economic Research)
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
S.	Sayı
SBA	Hazırda Bulunma Anlaşması
SDR	Özel Çekme Hakları
SETA	Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı
ss.	Sayfa Aralığı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜGİAD	Türkiye Genç İşadamları Derneği
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
vb.	Ve Benzeri
WEO	Dünya Ekonomik Görünümü Raporu
\$	Dolar

GİRİŞ

“Bilgiye ve çürütülemez doğrulara sahip olma değil, vazgeçmeden, bütünüyle eleştirel doğrunun aranması, bilim adamını bilim adamı yapar.”

Karl Popper

Dünya küresel refah peşinde koşarken şüphesiz bu yolda yüzyıllardır sarf edilen emekleri bir çırpıda yok eden ekonomik krizler, ülke ekonomilerinin en zayıf yönü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok kısa bir süre diyebileceğimiz zaman zarfında devletlerin ekonomik dengelerini onlarca yıl öncesine çekebilmektedir. Dünyada üretimi teşvik eden, hayat standartlarını yükselten, gün geçtikçe insanlara daha iyi bir yaşam kalitesi ortaya koymaya çalışan serbest ekonomik modelin kabuk tutmayan kriz yarası, ortaya bir anda felaketler servis ederek toplumsal dinamikleri harekete geçirmekte ülke içi çatışmalara ve savaşlara kadar ucu açık felaketlere zemin hazırlamaktadır. Elbette krizler sürekli olarak, liberal ekonomik modelle bir hesaplaşma içerisindedir. Ancak kapitalizmin bu hesaplaşmada gereken cevabı geç vermesi liberal ekonomik sistemin gücünü zayıflatmaktadır.

Cari koşullarda ezici özelliği ile ortaya çıkan krizler, sadece gün yüzüne çıktığı ülkenin birikimlerini yok etmekle kalmamaktadır. Küreselleşme ile birlikte ülkeler arasındaki entegrasyona bağlı olarak krizler, diğer ülkelerin ekonomik değerlerini yok etme eğilimi içerisindedir. Bugünün Gelişmiş Ülkeleri (BGÜ), liberal ekonominin kurallarına (denetim, bilgi akışı, şeffaflık vb.) gerçekten sadık kalırlarsa, bu tavırları küresel ekonomik düzeni başarısızlıkların gölgesi altında bırakmayacaktır.

Liberal ekonomi tarihi boyunca ortaya çıkan küresel boyutta en sarsıcı krizlerden biri de elbette 1929 ekonomik bunalımıdır. Dünya liberal ekonomi sistemin en çok daraldığı ilk kriz deneyimi olması Büyük Buhran'ı önemli bir konuma oturtmaktadır. Çünkü Büyük Buhran'dan başlayan küresel istikrarsızlık bugün hala tartışmaların odağı halindeki IMF'nin kuruluşuna giden yolun da başlangıcını oluşturmaktadır. Dolayısıyla ilk bölümde ileri bölümlerdeki konumuz için temel dayanak noktasını oluşturan Büyük Buhran üzerinde durmaya çalışacağız.

Aslında IMF'nin kurulmasına neden olan faktörleri 1929 sonrası dönemde aramak gerekir. Buhran dönemi olarak adlandırılan dönemde küresel ekonomik ilişkiler, hiçbir ülkenin tasvip etmeyeceği bir sürece girmiştir. Milli gelir ve istihdam yapıları üzerinde meydana gelen olumsuzlukları bertaraf etmek isteyen birçok ülke, küresel pazar payını korumak için rekabetçi devalüasyonlara başvurmak zorunda kalmış, diğer taraftan gümrük tarifelerini yükselterek, komşuların fakirleştirilmesi önündeki çabaları dünyayı telafisi mümkün olmayan yıkımlara sürüklemiştir (Büyükbaş, 2006:27-28). Ülkelerin bu pervasızca tutumu sadece kendi bindikleri dalı kesmekten başka bir şeye yaramamıştır.

Diğer taraftan Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı enkazlarla birlikte ülkelerin harcamalarındaki sıçrayışlar, söz konusu ülkeleri bankalara önemli ölçüde borçlandırmış, banknot hacmi mevcut altın miktarının çok üstüne çıkınca altın sikkelere olan talep artmıştır. Buna bağlı olarak banknotların altına tahvili kaldırılmış ve tekrar para dönemine dönülmüştür (Karabıçak, 2006:231). Ülkelerin aşırı düzeydeki borçlarını para ile bir an önce ödemek istemeleri fazla para basımına ve buna bağlı olarak birçok ülkede enflasyon sorununu gündeme getirmiştir.

Savaş sonrası dönemde devam eden enflasyon sorunu birçok ülkeye telafisi mümkün olmayan tahribatlar bırakmış, özellikle ülkelerin altın stokunu eritmiştir. Bu gelişme ilk bakışta ABD'nin lehineymiş gibi gözüksede ABD'nin Avrupa ile olan dış ticareti büyük oranda tehlike sinyalleri vermiştir. Altın ABD'ye yönünü çevirmişken Avrupa ülkelerinde enflasyon tehlikesi baş göstermiştir. Bu tehlikeyi sezen Amerikan Merkez Bankası (Federal Reserv Bankası- FED) sıkıntıda olan Avrupa ülkelerine kredi açmış, İngiltere enflasyonu önlemiş ve 1925 yılına kadar tekrar altın standardına geri dönülmüştür. Ancak Büyük Buhran bu süreci baltalamış ve ABD dışında birçok ülke altın standardını terk etmiştir (Hiç, 1994:51). Ticaret dengeleri iyice altüst olmuş, ödemeler dengesi ve para sistemi gibi taşların yerinden oynaması ekonomik dengesizlikleri artırmıştır.

Dengesizliklerin ortaya çıkardığı ekonomik sıkıntıları gidermek, dünya ticaretinde gelişmeyi sağlamak, ülkelerin ödemeler bilançolarındaki aksaklıkları gidermek ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çöken ekonomik yapıyı yeniden düzenlemek için örgütlenmiş bir uluslararası işbirliği ihtiyaç haline gelmiştir. İkinci

Dünya Savaşı sonlanmadan Temmuz 1944'te Bretton Woods Konferansı ile ilk ciddi adım atılmış ve IMF, DB gibi iki önemli mali kuruluşun kurulması yönünde karar alınmıştır (Süleymanov, 2008:170). Dolayısıyla bu dönemde küresel anlamda sistemin kendisini oluşturmasını kurgulayan yeni kurumsal yapılanmalara gidilmiştir (Uyanık, 2008:211).

Bu yapılanmalar çerçevesinde ortaya çıkan ekonomik kurumlarla birlikte dünya ekonomisinin seyri değişmiştir. Özellikle 1980 yılından sonra küresel ekonomi, bu kurumların yönlendirmesiyle Neo-liberal politikaların eksenine kaymıştır. ABD'den yayılan bu politikaların amacı ise sosyalist sisteme karşı sürdürülen mücadeleyi başarıya ulaştırmaktır. Bu mücadelede ise Az Gelişmiş Ülkeler (AGÜ)'i ekonomiye entegre de büyük önem taşımaktadır (Bello, 1998:20). Bu entegre süreci ise IMF'nin politikasındaki değişim ile başlamıştır.

Çeşitli değişim aşamalarından geçen IMF için değişimin kırılma noktası diyebileceğimiz husus ise 1980'li yıllarda yaşanan borç krizidir. Bretton Woods Konferansı'nda alınan kararlar çerçevesinde IMF gelişmiş ülkelere politikalar üretip yardımcı olmuştur. IMF kurulduktan sonra 1948-1957 yılları arasında Avrupa'da tedavülde bulunan paraların konvertibilitesinin sağlanmasına katkıda bulunmuş, 1958-1966 döneminde Avrupa ekonomilerinin yeniden inşası ve sağlıklı işleyebilmesi için çalışmalar yapmıştır. Bretton Woods sisteminin döviz ayağı iflas edince IMF'nin gelişmiş ülkelere verdiği destek askıda kalmış ve 1979 yılından itibaren IMF gelişmiş ülkelere verdiği destekten vazgeçmiştir (Albayrak, 2002:41).

IMF bu destekten vazgeçtikten sonraki yıllarda yani 1980 yılından sonra BGÜ, AGÜ'lere yönelik politikalarını Washington Konsensü ekseninde oluşturmuştur. Avrupa ve ABD, bu politikaların uygulanması için IMF'yi görevlendirmiştir. Bu süreçte IMF kendisi gibi sık sık eleştirilen DB ile işbirliği dahilinde politikalar uygulamıştır. BGÜ'ler IMF vasıtasıyla "Laissez Faire" ilkesi kapsamında bir yapılanma amaçlamıştır. Bu yapı gibi ise, AGÜ'lere devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması, dış ticaretin serbestleştirilmesi ve ekonominin dış sermayeye açılması hususlarını içermektedir (Sönmez, 1998:360). Bu hususların AGÜ'lere uygulanması Batı'ya pozitif olarak yansırken birçok AGÜ'ler ise bu politikalardan ciddi zarar görmüşlerdir.

Dolayısıyla IMF ve DB gibi iki kuruluş, Henry Morgenthau'nun deyişiyile :“*Her milletin vatandaşlarının, barış zamanındaki potansiyellerini fark edecekleri, dinamik bir dünya düzeni yaratılmasına*” (Usal, 2008:233-234) hizmet edeceklerdir. Ancak bu kurumlar için söylenen ve kulağa hoş gelen bu sözlerle, kuruluşlarından bu yana gerçekleşen faaliyetleri karşılaştırdığımızda ciddi bir çelişki ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde çalışmaya temel dayanak noktası oluşturacak olan iktisat doktrininde kriz kavramı konusu ele alınacaktır. Aynı zamanda bu bölüm çerçevesinde dünya mali kriz tarihinin en sarsıcı krizlerinden biri olan ve dünyada yeni bir siyasi-ekonomik dengenin oluşumunun başlangıç noktasını oluşturan 1929 Büyük Buhran'ı incelenektir. 1929 Büyük Buhran'ının dünya ekonomilerindeki etkisinin derin olması uluslararası siyasi gerilimleri artırmış, bu durum özellikle ABD ve Sovyet Rusya arasında soğuk savaş döneminin başlamasına neden olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde büyük bunalım sonrası dünya ekonomisinde ve siyasetinde meydana gelen ve soğuk savaş döneminde uluslararası arenada ABD'ye önemli ölçüde güç kazandıran Marshall Planı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel mimarinin temel kurumlarının oluşturulmasında önemli bir işleve sahip olan Bretton Woods toplantıları ele alınarak incelenmektedir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde dünyada yeni finansal düzenin oluşumuyla beraber ortaya çıkan kurumlardan biri olan IMF'nin kurumsal yapısını daha yakından tanımak amacıyla temel bilgilere yer verilecektir. Üçüncü bölümde Bretton Woods sisteminin çöküşü ile birlikte ortaya çıkan ekonomik tablo ve bu arada 1989 yılındaki uluslararası sistemde meydana gelen değişimin ortaya çıkardığı geçiş ekonomileri konusu incelenecektir. IMF'nin etkin rol oynadığı 1990 sonrası dönemde ülkeler ekonomik gelişmenin yanında finansal kriz tehditleriyle de karşı karşıya kalmıştır. IMF'nin bu dönemlerde krizlere karşı etkili politikalar üretememesinin yanında ortaya koyduğu politik zafiyetler krizlerin derinleşmesine neden olmuştur. Ortaya çıkan kriz üretici politikaları sayesinde bu dönemde IMF sert eleştirilere maruz kalmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde özellikle IMF politikalarının çöküntüye uğrattığı ekonomilerdeki finansal krizler ele alınacaktır.

Bu çalışma IMF'nin 1990 sonrası finansal krizlerde önemli bir role sahip olduğuna inanmaktadır. Çünkü IMF'nin GOÜ'lere yönelik uygulamış olduğu politikalar

birçok ülkede krizlerin çıkmasına neden olmuştur. Liberal ekonomi politikaların uygulanmasında öncü olan IMF, ortaya koyduğu politikalarla krizi yaşayan ülkeler tarafından yıllarca eleştirilmiştir. Çok uzun zaman bu eleştirileri dikkate almayan IMF'nin bu süreçte kurumsal inanırlığı büyük bir erozyona uğramış üye ülkelerin IMF'ye olan güvenleri kalmamıştır.

Çalışmamızın son bölümünde Büyük Buhran'dan bu güne kadar yaşanan en yıkıcı krizlerinden biri olan 2008 küresel krizi incelenecektir. Bu kapsamda özellikle krizle birlikte ortaya çıkan liberal ekonominin lokomotifi konumundaki ülkelerin korumacılık faaliyetlerine de dikkat çekilecektir. Aynı zamanda bu bölümde IMF'nin 2008 küresel krizinin önlenmesine yönelik faaliyetlerine ve Bretton Woods Konferansı ile eş değer sayılan İstanbul Kararları ele alınacaktır. Zira İstanbul Kararları sonucu Bretton Woods Konferansı'nda olduğu gibi yeni bir finansal mimarinin oluşumuna yönelik önemli adımlar atılmıştır. Diğer taraftan 2008 küresel krizinin tüm dünyayı etkisi altına almasıyla birlikte IMF küresel krizde etkin bir rol oynamış ve bu süreçte hem kurumsal yapısında hem de politikalarında bir dizi reform hareketleri başlatmıştır. IMF, reform hareketleriyle birlikte kurumsal imajını yenilemeye çalışmış ve adeta 2008 küresel krizini fırsata çevirmiştir. Son bölümde özellikle 2008 küresel kriziyle birlikte başlayan ve aynı zamanda dünya ekonomisinin yeniden yapılanması için hayati önem arz eden IMF'deki reform hareketleri incelenerek küresel krizin IMF'de gerçekleşmeye zorladığı değişim, kurumsal ve politik düzeyde ortaya konacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT DOKTRİNİNDE KRİZ KAVRAMI VE 1929 BÜYÜK BUNALIMI

Kriz kavramı, günümüz ekonomi literatüründe sıkça yer alan ve küreselleşme sonucu entegre olan ülke ekonomilerinin karşılaştığı bir olgudur. Özellikle ulusal ekonomilerin liberalleşme politikalarına bağlı olarak uluslararasılaşması ve ekonomiler arasında artan karşılıklı etkileşim süreci “kriz” kavramını daha hassas bir konuma oturtmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde iktisat doktrininde kriz kavramına, iktisat doktrininde kriz kavramına yönelik geliştirilen yaklaşımlara, krizlerin sınıflandırılması ve iktisat literatüründeki kriz modellerine değinilecektir.

Ayrıca bu bölümde 1929 yılından başlayarak 1939’a kadar süren ve Kuzey Amerika ve Avrupa’yı merkez almasına rağmen, dünyanın geri kalanında da yıkıcı hale gelen Büyük Buhran’ın ortaya çıkışı, nedenleri, siyasi ve ekonomik sonuçları açıklanacaktır. Büyük Buhran’dan sonra uluslararası ekonominin çökmesine bağlı olarak yeni bir finansal mimarinin oluşturulmasının temellerini oluşturan Bretton Woods Konferansına, Keynesyen Plan’a ve White Plan’ına değinilecektir.

1.1. KRİZ KAVRAMI VE İKTİSAT DOKTRİNİ

Literatürde dünya ekonomisinde meydana gelen krizlere ilişkin birçok doğru veya tenakuzlu açıklamalar var olmasına rağmen “kriz” mefhumu hakkında fikir birliği oluşmamıştır. Öteden beri “kriz” kavramı iktisat, sosyoloji, psikoloji vb. sosyal bilim dallarında çoğu zaman belirsiz bir şekilde kullanılmıştır. Bu kavram öyle gelişigüzel tüketilmektedir ki, sosyal bilim çözümlerinde sıkça kullanıldığı için yararlı bir kavram olup olmadığı bile öne sürülmüştür (Üşür, 2009:38). Bu konu hakkında Emmanuel Le Roy Ladurie görüşünü ifade etmiş ve “kriz” kavramı hakkında şöyle demiştir: “*Kriz mefhumunun öyle umumi bir manası vardır ki, aşırı fazla kullanıldığı için netice itibariyle faydalı olma özelliğini kaybetmektedir.*” (Ladurie, 1981:270). Yazar burada izafi bir tavır takınmış olsa da, aslında bu kavram sosyal bilim alanları için vazgeçilmez olmuştur.

Aynı zamanda “kriz” kavramının tanımı ve tanımın içerisinde asıl fikri uyandıracak kelimelerin neler olması gerektiği hususunda bir fikir birliği söz konusu olmadığından, bilim çevrelerince de farklı kriz tanımları yapılmaktadır. Kriz, Yunanca kökenli bir kelime olup “Krisis ” kavramından gelmektedir. Buradaki anlamıyla kriz, bir durumdan başka bir duruma geçerken meydana gelen kararsızlık halini ifade etmektedir. Krizin kelime anlamına baktığımız zaman krizi müspet veya menfiye dönüş noktası olarak da tanımlamak mümkündür. Makro açıdan kriz kavramı, yetkili idari otoritelerin ortaya koyduğu sağlam olmayan politikaların istenilenden farklı tepkiler vermesi nedeniyle istikrarsızlıkların ortaya çıkması, ekonomik büyüme trendinde meydana gelen sansasyon, dış ekonomik dengede aşağı yönlü eğilim, ulusal gelirin azalması, buna bağlı olarak gelir dağılımında yapısal bozuklukların ortaya çıkması ve sonuç olarak yaşam standardının azalması demektir (Işık, 2010:17).

Diğer taraftan mikro anlamda kriz kavramı, hem teknolojik hem de ekonomik, sosyal vb. yapılarda meydana gelen varyasyonlara bağlı olarak, talep cephesinde bir azalmanın olması aynı zamanda üretimde maliyetlerin artması neticesinde rekabet piyasa koşullarının daha yıkıcı hale gelmesi demektir (Bozkurt, 1987:10). Böylece piyasa yapısı dejenere haline gelerek, ekonomik dengeler geriye doğru bir yönelim içinde olmaktadır. Hiç bir piyasa aktörü tarafından bu durumun gerçekleşmesi arzulanmazken, çoğu zaman piyasa aktörleri ortaya çıkan zarardan önemli ölçüde etkilenmektedir. Kısaca kriz kavramı, hiçbir sosyal bilimde gerçekleşmesi istenmeyen ancak aynı zamanda onsuz da olunamayan bir kavramdır.

Öte yandan on dokuzuncu yüzyılda iktisadi yönlendiren klasik iktisatçılar, krizi bir “olgu” olarak ele almıştır. Klasik iktisatçılar kriz kavramını tanımlarken, sermaye birikimi sonunda gözlemlenen gelişime bağlı olarak gelişigüzel ortaya çıkan bir gelişme olarak tanımlamıştır. Diğer taraftan W. S. Jevons (1871), C. Menger (1871), denge teorisini oluşturan L. Walras (1874)’ın ortaya koyduğu iktisadi düşünceler ışığında kurulan Neo-klasik okul, krizlerin serbest piyasa ekonomisinin faal olmasını engelleyen bir takım dış gelişmelerden kaynaklandığını öne sürmüştür. Ve aynı zamanda kriz sonucu orta çıkan işsizlik gibi olumsuz faktörlerin olduğu bir ekonomide istihdamı sağlamak için genel ücret düzeyinin düşmesine yol açacak faktörlerin harekete geçirilmesinin gerekli olduğu görüşünü savunmuştur. Dolayısıyla Neo-klasik anlayış

krizin kapitalizmin işleyişinden ve yapısından bağımsız olduğunu, ancak krizlerin rastlantısal bir biçimde ortaya çıktığını ileri sürmüştür (Kızıltan vd., 2005:80).

Diğer taraftan David Ricardo, ekonomi tarihinde ilk kriz olma özelliğini taşıyan 1816 yılındaki krizin rastlantısal olduğunu öne sürmüştür. Aynı zamanda bu görüşlerin aksini ifade eden Simonde de Sismondi ve Thomas Robert Malthus gibi iktisatçılar krizlerin iktisadın doğasındaki gelişmelerin bir yansıması olarak değerlendirmiştir. Bu yönü itibarıyla aykırı bir durum söz konusudur. Sismondi kapitalist düzende krizler sırasında ki tam istihdam düzeyinin kendiliğinden meydana gelmediğini savunmuştur. Çünkü toplumda ki çalışanların ve işverenlerin çıkarları birbirine aykırıdır. Dolayısıyla liberal ekonominin uyum anlayışı zayıftır. Birikim Teorisi ile Karl Marx'a temel dayanak noktası oluşturan Sismondi, krizlerin sebebinin bu durumun varlığına bağlamıştır (Kazgan, 2004:289).

İktisat doktrininde önemli bir konuma sahip olan John Maynard Keynes ise, kriz kavramını tanımlarken, krizi yükselişte olan ekonomik ortamda iktisadi otoriteler tarafından çoğunlukla bilinmeyen, genellikle şiddetli ve hızlı olarak meydana gelen bir değişim olarak ifade etmiştir. Diğer taraftan Keynes, tüketim, yatırım, toplam gelir, tüketimde marjinal eğilim vb. iktisadi değişimlerin çarpan ve hızlandıran faktörlerin aynı zamanda sermayede meydana gelen marjinal etkinlikle beraber, faiz oranlarına yönelik beklentilerin karşılığı ile yükselişte olan ekonominin kendisini besleyen bir süreç geliştirdiğini ifade etmiştir. Ekonominin kriz anında daralmaya geçmeye başladığı zirve noktasından itibaren bu yönelimin hızlı ve şiddetli olduğunu öne sürmüştür (Öztürk ve Çakmak, 2002:13).

Kriz hakkında iktisadi doktrine önemli katkılarda bulunan Frederic Stanley Mishkin ise, finansal piyasada faaliyette bulunan kişilerin, karşılıklı olarak birbirleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamasının yanlış bilgi probleminin ortaya çıkmasında önemli bir etken olduğunu savunmuştur. Finansal piyasalarda ki bu olumsuz durumun sonucu, iki ana problemin de kaynağını oluşturmaktadır. Bu problemlerden birincisi, kredi kullanma koşullarını sağlamayan kredi sahiplerine, bu tür bir eğilimin ortaya çıkması iyi kredi miktarını azaltacağından bu durum asimetrik bilginin ortaya çıkardığı, **tersine seçim** problemidir. İkinci problem ise **ahlaki tehlike** problemidir ki bu sorunun kaynağında ise kredi sahiplerine verilen krediler sonucunda kredi sahibinin aldığı

borcun geri dönüşünü zora sokacak şekilde kredilerin farklı durumlarda kullanılmasıdır (İşcan, 2010:452).

Diğer taraftan iktisat doktrininde krizlerle ilgili üç yaklaşımdan bahsedebiliriz. Bunlar Nikolai Dimitrieviç Kondratieff, Joseph Alois Schumpeter ve Immanuel Maurice Wallerstein'in ortaya koyduğu yaklaşımlardır (Kopurlu vd., 2009:4-16)¹:

Kondratieff (Uzun Konjonktür Dalgaları): ABD'de ve İngiltere'de gözlemlenen 1790'lı yıllardaki fiyat ve çıktı düzeylerinde meydana gelen dalgalanmalar bu teorinin temelini oluşturmaktadır. Bu teori temel olarak fiyat ve çıktı gibi dalgalanmalarda ortaya çıkan gelişmeleri açıklamaya yöneliktir. Bu söz konusu dalgalanmalar ekonomide yeni bir başlangıç olarak kabul edilmektedir. Ve aynı zamanda ilerleyen yıllarda ise ekonominin düşüşe geçtiği savunulmaktadır.

Schumpeter (Konjonktür Teorisi): Bu teoriyi 1939 yılında yayınlayan Schumpeter, teorinin ayrıntılarına İktisadi Döngüler adlı eserinde değinmiştir. Bu teoriye göre, yeniliklerin olmaması halinde ekonomik yaşam durgunluklara neden olacak ve bu süreç döngüsel olarak kendini tekrarlayacaktır.

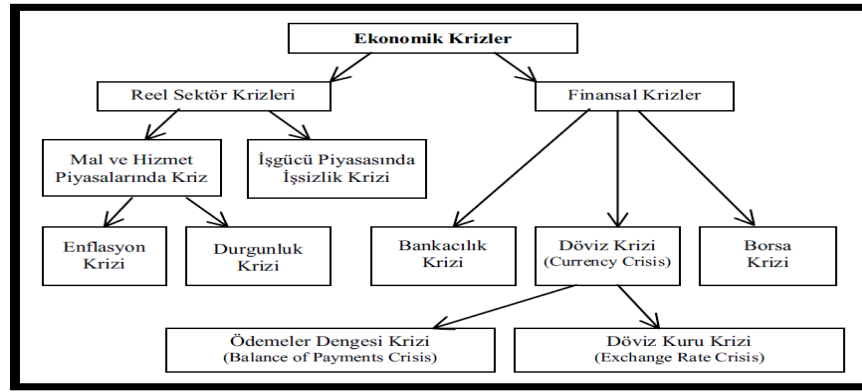
Wallerstein (Modern Dünya Sisteminin Döngüsel Ritmleri): Bu kriz teorisinin doğuşu İkinci Dünya Savaşı sonrası Büyüme Teorisi'nin oluşmasına katkı sağlayan "*dualistik*" kavramlara karşılık vermek amacıyla ortaya çıkmıştır. "Ekonomik Büyümenin Teorisi" isimli çalışmanın sahibi olan Arthur Lewis aynı zamanda dualistik yaklaşımın temel teorisine katkı sağlamıştır. Lewis bu çalışmada geri kalmış ülkelerin, gelişmemiş ve geleneksel sektörler olarak iki kısma ayrılabilceğini ifade etmiştir. Aynı zamanda ekonomik gelişmenin sağlanması için geleneksel sektör kaynaklarının gelişmiş sektöre aktarılmasının yeterli olduğunu savunmuştur. Bu düşünceye karşılık olarak ortaya çıkan Modern Dünya Sistemi Teorisi ise düalistlerin aksine her iki sektörün de kapitalist sistemde ayrı ayrı düşünölemeyeceğini öne sürmüştür. Modern Dünya Sistemi Teorisi aynı zamanda kapitalist sistemde herhangi bir ayrıma gidilmesinin ekonomik sistemi tehdit eden faktörleri harekete geçireceğini savunmuştur.

---

¹Bu konuda daha geniş bir bilgi için bakınız: <http://iibf.ege.edu.tr/economics/papers/wp09-01.pdf>

1.2. KRİZLERİN SINIFLANDIRILMASI: REEL VE FİNANSAL KRİZ AYRIMI

Bir ekonomik düzende ortaya çıkan krizler kendi varlığını çeşitli şekillerde hissettirmektedir. Krizin söz konusu kendisini hissettirme şekilleri: Üretimde daralma, fiyat düzeylerinde ani iniş ve çıkış, faiz hadlerinde sıçrama, banka iflasları, işsizlik oranlarında ani artışlar, piyasa ücret seviyelerinde azalma, piyasalarda keskin konjonktür dalgalanmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Krizler incelendiği zaman, iki tür krizin varlığından bahsedilmektedir. Bunlar, reel sektör krizleri ve finansal krizlerdir (Fırat, 2006:3).

Kaynak: (İşcan, 2010:450)

Şekil 1: Makroekonomik Krizler

Bu ayırmda reel krizler, hizmet-mal ve işgücü piyasalarında kendisini üretimde ve istihdamda gerileme olarak gösteren krizler şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer taraftan reel krizde kendi içerisinde bazı kısımlara ayrılmaktadır. Bu krizler şunlardır (Dumrul, 2003:8):

- a) **Mal ve Hizmet Piyasalarında Kriz:** Söz konusu ekonomik ortamda, piyasanın üretilen mal ve hizmet piyasasında meydana gelen daralma şeklinde ortaya çıkmaktadır.
- b) **İş Gücü Piyasasında İşsizlik Krizi:** Emek piyasasında ortaya çıkan ve birçok insanın işten çıkarılmasıyla oluşan krizdir.

c) **Enflasyon Krizi:** Ekonomide ki genel fiyat düzeylerinin ani çıkışıyla oluşan krizlerdir.

d) **Durgunluk Krizi:** Fiyatlarda ki hızlı artışın ekonomide oluşabilecek yatırımların oluşmasını engellemesiyle ortaya çıkan krizlerdir.

Ayrıma konu olan diğer bir kriz türü ise finansal krizdir. Frederic Stanley Mishkin'e göre "*Finansal kriz, verimli yatırım olanaklarına sahip finansal piyasaların ahlaki tehlike ve ters seçim problemlerinin gittikçe kötüleşmesi nedenleriyle, fonları etkili biçimde kanalize edememesi sonucu ortaya çıkan doğrusal olmayan bozulmadır.*" (Mishkin, 1996:1-2). Diğer bir ifadeyle söz konusu kavram genel olarak, finans piyasalarında ki fiyat veya miktarlarda meydana gelen ani dalgalanmalardır. Finansal krizler de kendi içinde bazı kısımlara ayrılmıştır. Bu kısımlar şunlardır (Başyığıt, 2010:13):

- a) **Borsa Krizleri:** Bu kriz, borsada işlem kapsamında olan menkul kıymetler için oluşturulan endekslerde ya da borsanın umumi bileşik endeksinde büyük çaplı inişler şeklinde kendisini gösterir.
- b) **Döviz (Para) Krizi:** Para krizi, piyasa aktörlerinin elinde bulundurdukları para aktifini, ani olarak yabancı para aktiflerine çevirmesi durumudur. Dolayısıyla bu durum sabit döviz kuru sistemiyle yönetilen bir ekonomide merkez bankası rezervlerini hızla eritmektedir. Böylelikle ülke ekonomisi para krizine sürüklenmektedir. Para krizinin bir ayrımı olan döviz kuru krizi ise, esnek döviz kuru sisteminin uygulandığı bir ekonomide reel döviz kurunda söz konusu ekonomiye ait paranın aşırı değerlenmesi nedeniyle orta çıkmaktadır. Sabit döviz kuru uygulanan ülkelerde bu tür bir krizin çıkması ise ödemeler dengesi krizi olarak ifade edilmektedir.
- c) **Bankacılık Krizleri:** Bu kriz türüne ait iktisat literatüründe birçok görüş ve değerlendirme yer almaktadır. Bu görüş ve değerlendirmeler, özellikle kriz ve paniklerin durgunluk sonrasında kredilerde meydana gelen hızlı artışın krizleri ortaya çıkardığı yönündedir. Şöyle ki: Durgunluk dönemlerinin devam etmesi halinde söz konusu mudiler, banka risklerini tekrar gözden geçireceklerdir. Ve yaşanacak küçük bir panik diğer tüm banka mudilerini etkileyerek banka

hesaplarının boşalmasına neden olacaktır. Bu durum ise bankaların krize sürüklenmesine sebep olmaktadır (Dibo, 2009:13).

Diğer taraftan 1990'lı yılların öncesinde ve sonrasında ortaya çıkan finansal krizlerin yapılarının farklı olması nedeniyle, bu finansal krizleri açıklamak için çeşitli kriz modelleri geliştirilmiştir. Farklı gereksinimlerden ortaya çıkan bu kriz modelleri şunlardır (Erdoğan, 2006:36):

1- Birinci Nesil Kriz Modeli: Birinci nesil kriz modeli, 1973- 1982 yılları arasında Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkan para krizlerine karşı oluşturulmuştur. Paul Krugman'ın geliştirmiş olduğu bu modele göre, bir ekonomide sabit döviz kuru sistemi uygulanmakta ise, piyasada ki kredi hacminin para talebinden daha çok olması ile birlikte bu durum ulusal rezervin erimesine ve özellikle o ülkenin parasına yönelik saldırıların artmasına neden olmaktadır. Böylelikle bu durumun ortaya çıkması krizleri de kaçınılmaz kılmaktadır.

2- İkinci Nesil Kriz Modeli: Bu modele göre sabit döviz kurunun uygulandığı bir ekonomide gözle görülür bir olumsuz gidişat olmasa bile spekülasyonların saldırıları karşısında ekonomi otoritelerinin rezervleri korumak adına yeterli önlemleri almamaları krizlere neden olmaktadır.

3- Üçüncü Nesil Kriz Modeli: Bu model 1997-1998 Asya krizleri sonrası oluşturulan modeldir. Bu kriz modelinin diğer iki modelden ciddi farklı tarafları yoktur. Bu modelin oluşumunda en önemli nokta ise ekonomide “ beklenti ” unsurunun ön planda olmasıdır. Ayrıca bu nesil kriz modellerinde para krizleri konusunda ki dikkatler daha çok finansal kesim üzerinde yoğunlaşmaktadır. Aynı zamanda bu kriz modeli para krizlerinin diğer birçok nedeninden farklı olarak, liberalleşme politikalarının da para krizlerine neden olduğunu ortaya koymaktadır.

1.3. 1929 BÜYÜK BUNALIM'I VE BUNALIMA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD savaşa katılmayarak sermaye birikimi sağlamış ve ilerleyen yıllarda kendi tarihinin en yüksek refah düzeyine ulaşmıştı. Büyük Buhran'ın kendisini iyice hissettirdiği 1929'un başında ABD ekonomisi tam kapasiteye yakın çalışmaktaydı (Parasız ve Özer, 2005:459). Bütün ülkeler Birinci Dünya

Savaşı'ndan sonra toparlanmaya çalışırken ABD artık borç veren bir ülke haline gelmişti. Bu durum aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Birinci Dünya Savaşı Sonrasında ABD'nin Borç Verdiği Ülkeler Ve Geri Ödemeleri (Milyon Dolar)

Borçlular	Anapara	Faiz	Toplam Borç	Geri Ödeme Tarihi
Avusturya	24	1	25	1930 (Mayıs)
Belçika	377	41	418	1945 (Ağustos)
Çekoslovakya	92	23	115	1925 (Ekim)
Estonya	12	2	14	1925 (Ekim)
Finlandiya	8	1	9	1923 (Mayıs)
Fransa	3341	684	4025	1926 (Nisan)
İngiltere	4075	525	4600	1923 (Haziran)
Yunanistan	15	3	18	1929 (Mayıs)
Macaristan	2	-	2	1924 (Nisan)
İtalya	1648	394	2042	1925 (Kasım)
Yugoslavya	51	12	63	1926 (Mayıs)
Letonya	5	1	6	1925 (Eylül)
Litvanya	5	1	6	1924 (Eylül)
Polonya	160	19	179	1924 (Eylül)
Romanya	36	8	42	1925 (Aralık)
Toplam	9851	1715	11 563	

Kaynak: (Sönmez, 1998:74)

Birinci Dünya Savaşı'nda taraf olan ülkeler, savaşın verdiği mali sarsıntılarla çalkılırken, ABD'nin borç verir konuma gelmesi, uluslararası platformda kendisinin imajı açısından önem taşımıştır. Ancak kısa sürede kazanılan bu imaj çok sürmemiş, ABD 1929 yılında kendi tarihin en sarsıcı krizini yaşamıştır. “Büyük Buhran” (Great Depression) olarak da adlandırılan 1929 ekonomik krizi, ilk etkilerini borsa üzerinde göstermiş, New York Borsası krizin ilk günü olan ve “Kara Perşembe” olarak da adlandırılan 24 Ekim 1929 tarihinde %13 oranında değer kaybetmiştir. Borsada ki düşüş o denli derin olmuştur ki, borsanın dip yaptığı dönemden 29 Temmuz 1932 tarihine kadar yatırımcıların toplam kaybı %89 olarak gerçekleşmiştir. Borsanın kriz öncesi seviyelere gelebilmesi ise ancak 1955 yılında mümkün olabilmıştır (Costa, 2007).

New York Borsası'nda ki bu büyük çaplı düşüşü, reel sektördeki sorunlar takip etmiş ve ABD ekonomisinin makro dengeleri 1929 krizi boyunca kötüye gitmiştir (Acar ve Şahin, [Tarih Yok]:9). Down Jones Endüstri Endeksi 29 Ekim 1929'da %23 ve ortalama 8-9 milyon dolar düzeyinde değer kaybedince (Taylor, 2008), ortaya çıkan tüm bu kayıplar ABD halkının fakirleşme göstergelerinin tırmanışı olarak değerlendirilmiştir. Hissedarlar ise kısa zamanda büyük kayıplar yaşamıştır.

Borsada ki düşüş öncesi gelişme ise şöyledir: Kara Perşembe olarak da anılan 24 Ekim 1929 gününün öğleden sonrası borsanın başkan yardımcısı Richard Whitney, borsanın hisse senedi alımına geçmesi için talimat verdi. Bu girişim başarılı oldu. Piyasanın akşama doğru yeniden durgunlaşmasına rağmen bu müdahale piyasaya kısa sürede olsa nefes aldırdı. Bu olaydan sonra Whitney borsa başkanlığı görevine getirildi. Fakat bu durum uzun sürmedi ve bir sonraki hafta borsada düşüşler tekrar hızlandı. Kısmen toparlanmalar olsada borsanın durumu üç yıl boyunca kötü bir performans sergiledi (Galbraith, 1989:206-208). Krizden iki ay sonra ise borsada ki hissedarların toplam kaybı 40 milyar dolar olmuştu (Kelly, 2010). Buhanla birlikte hissedarlar büyük kayıplar yaşarken borsa ise hızlı bir inişe geçerek hissedarların zararlarını katlamıştı. 1929 Büyük Buhan'ında borsadaki düşüşü aşağıdaki grafikte göstermek mümkündür.

Kaynak: <http://observationsandnotes.blogspot.com>, (16.10.2010).

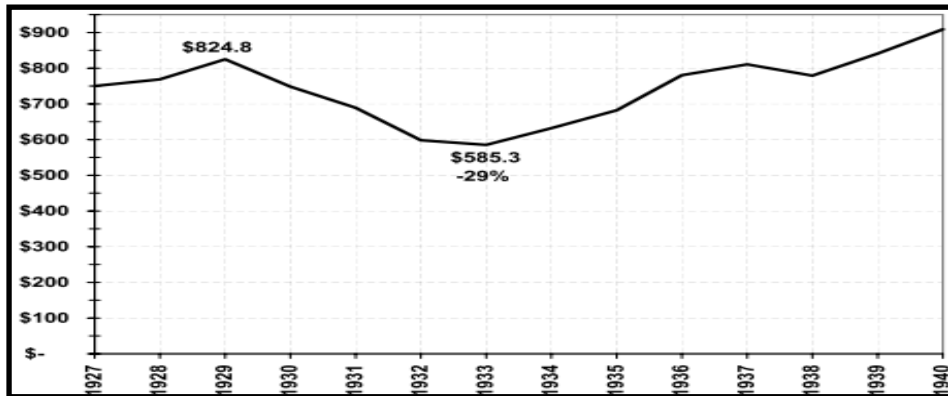
**Şekil 2: 1929 Büyük Buhan'ında ve Sonrasında Borsa Hareketleri
(1929-1932)**

Şekilde de görüldüğü üzere krizin başladığı 1929 yılının 3. çeyreğinden sonra borsa hızla düşüşe geçmiştir. 1929 yılının Temmuz ayında zirve yapan borsa bu tarihten sonra düşüş eğilimine girmiştir. 1932 yılının Temmuz ayına kadar borsada ki düşüş sürekli devam etmiştir. Borsa sert bir kırılma ile zemine çakılırsa bunu krizi anlamamız için yeterli bir anekdot olarak algılamak elbette mümkün değildir.

Büyük Buhran'ın perde arkasına baktığımız zaman üretim çöküşündeki hızlanmanın ve borsada ki hisse senedinin hızla inişe geçmesinin öncesinde bir takım sanayi verileri bulunmaktadır. Kriz arefesinde sanayi üretim endeksi haziran'da 127 iken eylül ayında endeks 122'e düşmüş ve ekim ayında 117'ye gerilemiştir. Bir sonraki yılda kasım sanayi endeksi 116'ya aralık ayında ise bu gösterge azalarak 99 olarak gerçekleşmiştir. ABD sanayi ekonomisindeki yeri yadsınamayacak konumda olan otomobil sektöründe ki gerileme de göze çarpmaktadır. Dolayısıyla ABD'de otomobil üretimi 1929 Mart ayında 660.000 adet iken, ağustos ayında 440.000, eylül ayında 416.000, ekim ayında 319.000, kasım ayında 169.500, aralık ayında ise 92.500 olarak gerçekleşmiştir (Kindleberger, 2008:96). Sanayide ortaya çıkan sayısal verilerdeki bu daralma, ABD ekonomisinin krizle hızla yüzleşmesine neden olmuştur.

Bu dönemde reel çıktı ve fiyatlarda düşüşler meydana gelmiştir. Buna istinaden ABD'de endüstriyel üretim %47 oranında gerilerken, bu oran Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH)'nin % 30'lara kadar düşmesine neden olmuştur. Endüstrideki daralmanın GSMH'ye yansımaları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Kaynak: http://faculty.tcu.edu/jlovett/econ_data/Depression.pdf, (10.10.2010).

Şekil 3: ABD'de 1927-1940 Dönemi Reel GSMH

Krizin başlangıcı olan 1929 yılında GSMH 824,8 dolar ile zirveye otururken, aynı zamanda bu zirve GSMH’de meydana gelecek düşüşün de başlangıcını oluşturmaktadır. GSMH’deki keskin düşüş 1932'lere kadar sert bir şekilde düşerken 1932 yılından sonra ikinci bir dip karşımıza çıkmaktadır. GSMH’nin en son dip yaptığı noktada düşüşün 585,3 dolarla yaklaşık %30 olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Krizin patlak verdiği 1929 yılından 1933 yılına kadar geçen sürede, hızla yükselen ABD’nin birikmiş sermayesini, görünmez el adeta tokatlamıştı (Buchholz, 2005:268). ABD ekonomisinin şaşlanmaya başladığı dönem acı bir sonla sekteye uğramış, ABD hane halkı sefaletle sürüklenmiş ve serbest piyasa ekonomisinin en büyük sorunlarından olan işsizlik problemiyle karşılaşmıştı. İşsizlikle beraber ortaya çıkan üretimdeki daralma tüketimi azaltmış ve insanlar açlık sorunuyla karşı karşıya kalmıştı. Ülke genelinde insanların iş bulma umudunun kalmaması nedeniyle de fakirlik hızla artmıştır.

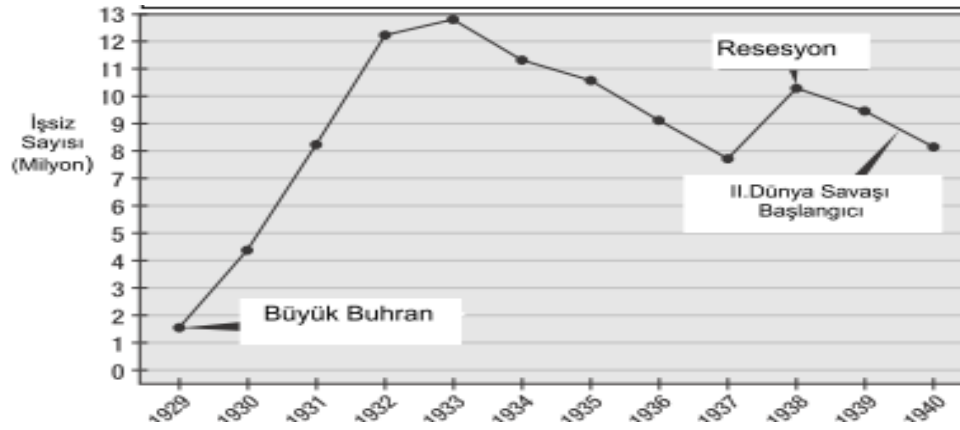
Bunu daha iyi açıklamanın yolu ise Fransız yazar Stephane Lauzanne’nin Büyük Buhran öncesi ve sonrasında ki New York’u karşılaştırarak ortaya koyduğu gözlemdir. Ünlü yazar gözlemlerinden hareketle şunları söylemiştir:

“...Evelce New York’ta iki yıl boyunca kaldığımda, en fakir ve mütevazı mahallelerde bile bir tane dilenciyle karşılaşmamıştım. Bugün sokakta on adım atamıyorum ki yanıma bir dilenci gelmesin. Bana sert bir sesle şu hitapta bulunmasın:

-Açım! Bana bir parça et alacak para veriniz.

Dilencilik bu mağrur şehre de sirayet etmiş. New York’un göklere yükselen gurur ve nahvetini (kibrini) kırmıştır. Bu manzaraya gerçekten acıklı bir renk veren şey, dünya tarihinde görülmemiş bir ziynet ve ihtişamın, elem veren bir sefaletle yan yana, kucak kucağa mevcudiyetidir.” (Çimen, 2007a:8).

Bu anekdottan hareketle işsizlik insanları dilendirecek kadar çaresiz bırakmıştır. Aşağıdaki şekilde ise Büyük Buhran’la birlikte orta çıkan işsiz insan sayısında ki hızlı artış dikkati çekmektedir.

Kaynak: <http://mentorhigh.com/teacher/pierce/vision/101112wkb.pdf> (15.10.2010)

Şekil 4: ABD’de İşsiz Sayısı (1929-1940)

Şekilde de görüldüğü üzere Büyük Buhran’ın başladığı 1929 yılında işsiz sayısı düşük ve işsiz kalan insan sayısı sadece bir ile iki milyon arasında iken, daha sonraki yıllarda yani 1931, 1932, 1933 yıllarında işsiz sayısı krizin etkilerine bağlı olarak artmıştır. Artan işsizlik, krizin etkilerinin hızla yayılmasına yol açmıştır. Böylelikle ABD ekonomisi krizin etkilerinin çok hissedildiği bir sürece girmiştir.

Diğer taraftan 1931, 1932 ve 1933 yıllarında işsizlik oranları sırasıyla %15,9 - %23,6 - % 24,9 olarak gerçekleşmiştir. % 24,9’luk gibi bir işsizlik oranı ABD tarihinde gerçekleşmemiş bir oran olarak karşımıza çıkmıştır (Pandey, 2010). Çünkü ABD 1929 Büyük Buhran’ından sonra en ciddi kriz deneyimini 2008’de başlayan krizle yaşamış, bu krizin etkilerinin hissedildiği 2008-2009 yıllarında işsizlik oranı %9-%11 arasında değişmiştir. Buradan hareketle Büyük Buhran 2008 krizine kıyasla daha kötü sonuçlar doğurmuştur.

Büyük Buhran ile işsizlikteki artışın arkasında, iki nedenin varlığından bahsedebiliriz (<http://hubbes.com> (16.10.2010)):

- 1) 1929 yılının Ekim ayında krizden sonra, tüketici satın alma güveni dibe vurmuş ve tüketim malları üreten fabrikaların üretimlerini kısmaktan ve işçileri işten çıkarmaktan başka çareleri kalmamıştır.
- 2) İstihdamın 1920’lerde çok olmasına rağmen, 1930’lar da yüksek faiz oranları ve genel iş güvensizliği nedeniyle ev satışları azalmış ve birçok inşaat atıl

kalınca işsizlikte de büyük bir artış olmuştur. Kötü gidişatı durdurmak isteyen politika yapıcılar, kamu binaları, yollar vb. yaparak kamu harcamalarını artırmak kaydıyla ekonomiye müdahalede bulunmuş, ancak işsizlikteki artışın önüne geçememiştir.

Büyük Buhran'ın yaşanmaya başladığı 1929 yılına kadar iktisatçılar, liberal ekonomik sistemi tehdit eden krizlerin ortaya çıkmasını, sistemin bir parçası olarak görmekten çok uzak kalmıştır. Böyle bir tehditle karşılaşılsa ekonominin kendiliğinden dengeye geleceğini öne sürmüştür. Fakat ortaya çıkan Büyük Buhran bu tür bir düşünce sisteminin savunduklarını boşa çıkarmıştır (Erdoğan, 2010:329).

Kalkınma iktisatçılarının başarısızlığı bir tarafa, ekonomiye müdahale ve özellikle talep azlığından ortaya çıkan Büyük Buhran'ın önlenmesinde talebe dayanan bir politika da iktisat politikaları açısından çok yeni bir gelişmeydi. Çünkü daha önce Adam Smith ve David Ricardo gibi Geleneksel Kuramcılar'ın savunduğu politikalar "arz yönlü iktisat", yani ekonominin arz tarafıyla ilişkiliydi. "Talep yanlı iktisat" bir anlamda müdahaleyi de gerektirdiği için ilk defa Keynes tarafından gerçekçi bir şekilde ele alındı. ABD halkının düşen refah seviyesi ve talebin azalması 1929 Büyük Buhranı'nın en önemli sebebiydi. Dolayısıyla federal hükümet ekonominin yeniden canlanması için her şeyden önce ekonominin talep yönlü problemlerini ortadan kaldırmalıydı. Yani talep artırıcı politikalara öncelik vermeliydi (Şahin, 2008:1). Buhranın ortaya çıkmasına neden olan birçok faktör vardı. Bunları görmezlikten gelip sistemin kendiliğinden dengeye geleceğini beklemek kötüyü daha da kötüleştirmekten başka bir şeye yaramazdı. Ekonominin kendiliğinden dengeye gelemeyeceğini anlayan federal hükümet ise doğrudan ekonomiye müdahalede bulunmuş ve kamu harcamalarını artırmıştı.

Ekonominin kendiliğinden dengeye geleceğinin iktisadi mantalitesine bağlı olarak 1929 yılından önceki küçük çapta ki ekonomik sarsıntılara federal hükümet hiç aldırış etmemiştir. 1870'li yıllarda ABD'de ortaya çıkan büyük çaplı krizlerin nedenlerinin 1870'li yıllardan önceki küçük krizlere çözüm bulunmamasından kaynaklandığı ileri sürülmüş, Büyük Buhran'ın yaşanmasında da 1870'li yıllardaki büyük krizlerin neden olduğu savunulmuştur. Charles Poor Kindleberger ise, küçük ekonomik kriz büyük ekonomik kriz ayrımını ortaya koyarken bu krizlerin birbirinden

bağımsız düşünülemediğine, dolayısıyla bu krizlerin birbiriyle ilintili olduğuna vurgu yapmıştır. Başka bir ifade ile serbest piyasa ekonomisinde yaşanan küresel krizler incelendiğinde çoğu iktisatçı bu krizlerin, önceki ufak çaplı krizlerin çözüme kavuşturulmamasından kaynaklandığını ileri sürmüştür (Tutan, 2010:777).

Dolayısıyla ABD, büyük çaptaki krizlere neden olan faktörlerin yıkıcı etkisini minimize etmek için küçük çaptaki krizlerde de en az büyük krizlerdeki önlem alma çabaları ortaya koymamıştır. ABD, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde üretim artışı sağlamasına ve refah seviyesini artırmış olmasına rağmen küçük krizleri önemsememiş, böylece Büyük Buhran'a giden yolun kapılarını aralamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da 1929 yılına kadar ABD ekonomisi dünyada en büyük ekonomik gelişmeyi sağlamış ve sanayi üretimi 1913'teki üretimden fazla olmuştur. Sanayi üretim oranı 1913 yılına göre %75 artış kaydetmiştir. Hâlbuki İngiltere üretiminde %9, Almanya ise % 10'luk bir artış sağlamıştır (Tekeli ve İlkin, 1977:13). ABD'deki üretim artışı beraberinde refahı artırmıştır. Aksine ABD'de refah artışı 1920'lerde bazı sorunları da beraberinde getirmiştir.

1920'li yılların getirdiği refah kavramına istinaden etkisinin çok az olduğu düşünülse de dünya refah ortalamasının üzerinde yaşam sürülen ABD'de rahatlık, ABD ekonomisindeki birçok zayıflıkları da kamufle etmiştir. Bu zayıflıklar, kurumlara kadar sirayet etmiştir. Kurumsal yıpranmışlık 1930 yılında ülkenin gerek politik gerekse mali otoritelerinin krize çözüm bulamadığı zaman anlaşılmıştır. Büyük Buhran'dan önce ise hükümetler ekonomideki düşüşleri dikkate almamıştır. Gereken müdahaleleri ise etkili olduğu düşünülen piyasa güçleri ile aşmaya çalışmıştır. Büyük Buhran patlak verdikten sonra bu piyasa güçleri tekrar devreye sokulmuş, ancak istenilen sonuç alınamayınca ABD ekonomisinde köklü değişikliklere gidilmiştir. Bu değişiklikler arasında vergilerin, sosyal harcamaların, kamu işlerinin artırılıp istihdama çözüm bulunması gibi politikalar ön plana çıkmıştır (Çimen, 2007b:91-92).

Bu politikalar çözüm olarak devreye konulsada Büyük Buhran'ın şiddetlenmesine neden olan faktörler ön plandaydı. Ve gerçekten federal hükümetin krize çözüm bulma yolunda harcadığı çabalar krizin derinleşmesinden başka bir şeye yaramadı. Elbette federal hükümetin Büyük Buhran'ın nedenlerini çözüme kavuşturma politikalarının dışında kalan, krizin derinleşmesine neden olan faktörler vardı ki bunlar

için alınacak önlemlerde geç kalınmıştı. Krizi daha iyi anlayabilmek adına bu faktörleri kısaca ele almak gerekmektedir.

1.3.1. Kuraklık

Aslında krizin derinleşmesine neden olacak ilk uyarılar tarım sektöründen gelmiştir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak traktörün tarımda kullanılmasıyla birlikte çiftçiler daha çok üretmeye başlamıştır. Üretim arttıkça malların fiyatların düşmüş, çiftçilerin üretimi daha da arttırmasıyla birlikte fiyatlar taban yapmıştır. Girdi maliyeleri ile çıktı fiyatları arasındaki dengenin bozulması çiftçileri zor durumda bırakmıştır. Diğer taraftan kuraklık ise çiftçileri çok zor duruma düşürmüştür (www.socialstudieshelp.com (12.10.2010)).

Özellikle 1930 yılında Kuzey Dakota, Texas bölgelerinde aşırı otlatma, yağmurun yağmaması gibi nedenlerden dolayı aşırı bir kuraklık olmuştur. (www.museum.siu.edu (13.10.2010)). Bu dönem, iklim şartlarının Dust Bowl veya Dirty Thirties, olarak adlandırılan ve 1936 yılına kadar bazı bölgelerde ciddi sayılabilecek derecede tarımsal alanlara zarar verdiği bir dönem olmuştur. Milyonlarca dönümlük tarım arazisinin kullanılamaz hale geldiği bu dönemde, yüz binlerce insan evlerini terk etmiştir. Zor durumda olan ekonomik düzende, birçok insanın tarımdan uzaklaşmasıyla hem tarımsal üretim azalmış hem de işsiz sayısı artış göstermiştir. Böylelikle Büyük Buhran'ın etkisi de artmıştır.

Söz konusu yıkımı azaltmak ve üreticiyi desteklemek amacıyla 1933 yılında ve sonraki yıllarda kabul edilen tarıma yönelik yasalarla, depolama konusunda üreticiye yardımcı olma, arz kontrolü sağlama, tarımsal ürün alımlarında destekleme ve tarımsal sigortalar konusunda önemli adımlar atılmıştır (Susam ve Bakkal, 2008:329). Bu adımları gözetken ABD başkanı Herbert Clark Hoover, 12 Mayıs 1933 yılı kongre kararlarını ise şöyle aktarmıştır (Arslan, 2010:36):

- Tarımsal ürünlerin arz ve talep dengesini oluşturmak ve bu ürünlerin pazarlama imkânlarını geliştirmek,
- Ürünlerin daha kolay pazarlanabilmesi için bireylerin satın alma gücünü arttırmak ve gelir dağılımındaki uçurumu kapatmak,

- Tüketici konumundaki hane halkı çıkarlarının artırılması ve hane halkının harcanabilir gelirini Birinci Dünya Savaşı öncesinin üzerine çıkmasını engellemek,
- Ve tarım sektörü tarafından üretilen ürün miktarlarının tekrar düzenlenmesi gibi hem tarımı sektörünü koruyucu hem de ABD halkının çıkarlarını gözetici kararlar alınmıştır.

1.3.2. Politik Zafiyetin Hüsranı: Gelir Dağılımındaki Eşitsizlik

Gelir dağılımı özellikle serbest piyasa ekonomisinin önemli sorunlarından biri olmakla beraber çoğu zaman küresel boyutlara varan krizlerin de sebebinin oluşturmuştur. Gelir dağılımındaki krizi ateşleyen nokta ise gelirin önemli bir kısmının belirli kesimde toplanması hususu olmuştur. Dolayısıyla konumuzla ilgili olarak ABD’de gelir dağılımı sorunu 1920’li yıllarda tırmanışa geçmiştir. 1920’lerde derinleşen yaygın yoksulluk ve zenginlik dağılımında ki adaletsizlik bir sonraki on yılda ortaya çıkmış ve Büyük Burhan’ın ortaya çıkmasındaki en büyük nedenler arasında gösterilmiştir. Çünkü 1929 yılında ABD’li ailelerin %42’si yoksulluk içinde yaşamıştır (Rossi, 2008). Bu noktayı daha iyi anlamak için aşağıdaki şekli incelememiz gerekmektedir.

Kaynak: (Frieden, 2008:13)

Şekil 5: ABD’de En Zengin %10’luk Kesimin Toplam Gelirdeki Payı (%)

Şekilde de görüldüğü gibi ABD’de gelir dağılımı sorunu kriz arefesine kadar yükselişe geçmektedir. Bu durum ise krizin orataya çıkacağına dair bir ipucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir dağılımının zirvede olduğu noktada ise zengin %10’luk kesimin gelirin yaklaşık %50’sine sahip olduğu görülmektedir. Gelir dağılımında yanlış politikalar izleyen hükümetler, zengin ile orta sınıf arasındaki uçurumun büyümesinin sorumlularından birisidir.

ABD’de özellikle Calvin Coolidge yönetimi, yönetimden kaynaklanan tasarruflarını özellikle zenginden yana kullanmıştır. Buna örnek olarak hükümet, 1926 yılında kabul edilen gelir yasasıyla bu tavrını ortaya koymuştur. Coolidge ve hazine sekreteri Andrew Mellon 1920’ler boyunca ABD tarafından ortaya konan vergi indirimlerinin arkasındaki ana faktörler olmuştur. Hatta ABD’de yargı makamı asgari ücretlere yönelik kararını zengin kesimden yana vermiş, zengin ile yoksul arasındaki gelir dağılımı makası iyice açılmıştır (Gusmorino, 1996). Dolayısıyla gelir dağılımı açısından sonuçlar orta sınıfın aleyhine gelişmiştir.

Büyük Buhran döneminde ABD’nin ulusal gelir dağılımına baktığımız zaman zenginlerin %1’i, en fakir %11’in kazandığı paradan 650 kat daha fazla kazanmıştır. Bu da ülkenin gelirinin önemli kısmının sadece belirli bir sınıf tarafından kontrol altına alındığı gerçeğini ortaya koymuştur. Bunun anlamı ise iktisadi faaliyetlerin sayısal bir daralmaya yol açması olmuştur. Bu durumda iktisadi faaliyetler özellikle zenginlere yönelik lüks tüketim malları üzerine kurulmuş bir yapıya kaymıştır. Birçok iktisatçı tarafından lüks tüketim malları, spekülasyon ortamında kolayca yatırımından vazgeçilen mallar olarak ifade edilmiştir. Büyük Buhran’a neden olan New York Borsası çöktüğünde lüks tüketim harcamaları azalmış ve lüks tüketim üzerine oluşturulan ekonomi ise durma noktasına gelmiştir. Dolayısıyla ekonominin üzerine kurulduğu kaygan zemin ABD’de Büyük Buhran’ın yaşanmasına neden olmuştur.

Büyük Buhran öncesi zenginliğin büyük ölçüde adaletsiz dağılımı 1929 yılında büyük bir paniği beslemiştir. Bu durum piyasadaki güveni zayıflatmış ve piyasayı çökertmiştir. Bu durum doğal olarak zenginlere yönelik lüks mallar üreten piyasaları da olumsuz etkilemiştir. Orta sınıf ve yoksul kesim tarafından faiz ödeme korkusu ve gelirlerinde meydana gelecek daralmaya bağlı olarak krediyle taksitli satınalmalar durmuştur. Bunun sonucunda ABD’de sanayi üretimi ekim ve aralık ayları döneminde

%9 düşmüştür (Hart, 2008). Üretimde meydana gelen daralma ve tüketicilerin tüketim konusundaki iştahsızlığı ABD'yi trajik bir buhran'a hızlı bir şekilde sürüklemiştir.

1.3.3. Ekonomik Çöküşün Ateşlenmesi: Şirket Birleşmeleri

Gelişmiş ekonomilerde önemli bir rol oynayan şirket birleşmeleri ilk olarak 19. yüzyılda ABD'de ortaya çıkmıştır (Çolak, 2006:26). Özellikle hızla artan şirket birleşmeleriyle birlikte piyasa rekabete kapalı konuma gelmiştir. Büyük Buhran'ın ortaya çıkmasında önemli bir yeri olan ABD'de şirket birleşmeleri, dünyadaki ilk şirket birleşmelerinin de başlangıcını oluşturmuştur. Bu başlangıcın ilki olan şirket birleşmesi ise 1866 yılında gerçekleşmiştir. Bu yılda Erie Demir Yolu işletmesi, Vandebilt Demir Yolu işletmesini satın almıştır. Bu birleşme ilk birleşme olarak karşımıza çıksa da bu dönemde özellikle petrol şirketleri ve çeşitli çelik endüstrilerinde de birleşmeler orta çıkmıştır (Kandemir, 2003:121–122). 1929'ların gerilerinden gelen şirket birleşmeleri gerçekten liberal ekonomik sistemi benimseyen ABD ekonomisi için büyük bir handikap olmuştur.

Tablo 2: ABD'de Şirket Birleşmeleri (1897-1904)

YILLAR	BİRLEŞME SAYISI
1897	69
1898	303
1899	1208
1900	340
1901	423
1902	379
1903	142
1904	79

Kaynak: <http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd7209816051/unrestricted/CHAPTER2.PDF>
(16.09.2010)

Tabloya baktığımız zaman ABD'de yıllar itibariyle büyük miktarda şirket birleşmelerinin olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle 1899 yılındaki şirket birleşmelerinin sayısı oldukça dikkat çekicidir. Birleşmelerdeki bu ciddi artışlar ise

serbest piyasa için önemli bir tehdit unsuru halini almaktadır. Çünkü birleşmelerin sıkça rastlandığı ülkelerde piyasalar monopol piyasa türüne kaymaktadır. Dolayısıyla bu durumda rekabet, ciddi bir tehlike furyası ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle rekabetçi piyasanın oluşmadığı ve kontrol altına alınmadığı ekonomik sistemlerde serbest piyasa unsurları baltalandığından, tekelleşme ve kartelleşme gibi piyasaların oluşumu kolaylaşmakla beraber, ülke ekonomilerinde ise karmaşık bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu karmaşık ekonomik düzende ekonomik faaliyetler çok az sayıda ki şirket tarafından yönlendirilirken, diğer taraftan hane halkı ve bir bütün olarak ülke ekonomisi zarar görmektedir (Ateş, 2008:49).

Diğer taraftan ABD’de 1920’lerde hisse senetleri piyasasında meydana gelen patlamayla birlikte haberleşme ve otomotiv sektörlerini içine alan birçok sayıda şirket birleşmesi gerçekleşmiştir. Bu birleşmelerin arkasındaki en büyük neden ise Birinci Dünya Savaş’ının ortaya koyduğu mali zorluklar olmuştur. Ortaya çıkan bu zorluklar karşısında ABD’de birçok şirket birleşmek zorunda kalmış ve ABD ekonomisinde önemli derecede tekelleşme eğilimi gözlemlenmiştir. Öyle ki 1929 yılında ABD ekonomisinde 200 holding, ekonominin %50’sini kontrol etmiştir. Bu durum ise holdinglerden birinin iflasında ekonominin önemli ölçüde etkileneceği gerçeğini ortaya koymuştur. Bu gerçeklik ABD’nin Büyük Buhran sınavını hiç de kolay atlatabileceğini göstermiştir.

1.3.4. Bankaların Yapısı

1920’li yıllarda ABD’de bankaların yapılanma şekli çok kötü idi. Çünkü ABD’de bir banka yeni açıldığı halde, bu bankaların sermaye miktarlarının ne olması gerektiği, rezerv oranları gibi hususları düzenleyen yasalar yoktu. Kükreyen yıllar olarak da adlandırılan 1920’li yıllarda ABD’de günde 4-5 banka faaliyete geçiyordu. Ekonominin hastalık belirtilerini hissettirmeye başladığı 1923 ve krizin patlak verdiği 1929 yılları arasında ise günde 2 banka batmaktaydı (http://www.ekodialog.com/Makaleler/1929_buhrani/1929_buhran.html (05.09.2010)). Ekonomik konjonktür iyi olduğu için bankaların batması ilk başlarda her hangi bir paniğe yol açmadı. Fakat ekonomin iyiden iyiye kötüleştiği sıralarda bu tür batık bankaların ortaya çıkmasının önemsenmesi gerektiği ortaya çıkmıştı.

1.3.4.1. Bankacılığa Çözüm Arayışları: Glass Steagall Yasası

Büyük Buhran'a giden yolda kapitalist sistemin en önemli kurumu olan bankacılık sektöründe meydana gelen kokuşma krizin habercisi olarak sinyal vermeye başlamış, geçici olarak ve tamamen kapanan banka sayılarında artış yaşanması ABD'yi içinden çıkılması zor bir sürece itmiştir. Kapanan banka sayıları ile ilgili durum Tablo-3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: 1920 ile 1933 Yılları Arasında ABD'de Geçici Veya Tamamen Kapanan Banka Sayısı

YILLAR	KAPANAN BANKA SAYISI
1920	168
1921	505
1922	367
1923	646
1924	775
1925	618
1926	976
1927	669
1928	499
1929	659
1930	1352
1931	2294
1932	1456
1933	4004

Kaynak: http://ushistory.councilforeconed.org/visuals/lesson30_visuals.pdf (10.09.2010)

Tabloda da görüldüğü gibi 1920 yılından itibaren krizin etkisinin hissedildiği 1929 yılına kadar bankacılık sektöründeki istikrarsız gidişat göze çarpmaktadır. Banka sayılarındaki dalgalanma hala bankacılık sektörünün sağlıklı bir yapıda olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla ABD'de ortaya çıkan 1929 Büyük Buhran'ın nedenleri arasında gösterilen bankacılık sektöründeki olumsuz gelişmeler krizden önceki yıllara dayanmaktadır. Bu durum ise yapılması gereken müdahalelerin çok geç devreye sokulduğunu göstermektedir.

Çok geç olsada bankaların finansal yapılarını düzenlemek için ABD'de çıkarılan Glass-Steagall Yasası ile bankaların borsada faaliyette bulunması ve türev araçları

uygulamalarında bulunması yasaklanmıştır (Yavuz, 2009:8). Yatırım ve ticaret bankalarının faaliyetleri de birbirinden ayrılmış, diğer taraftan bu yasaya bağlı olarak yatırım bankalarının operasyonlarını kısa süreli kredi piyasaları yerine daha sağlıklı bir kaynak olan mevduatlardan finanse edebilme ve faaliyetlerini genişletme imkânı da kaldırılmıştır (Adalet, 2009:2). Diğer taraftan mevduatlara da önemli ölçüde denetim getirilmiştir.

Glass-Steagall Yasası Franklin Roosevelt yönetimi tarafından gerçekleştirilen reformlardan biriydi ve 1929 banka sarsıntılarına tepki olarak oluşmuştur. Ancak Glass-Steagall Yasası'nın ardındaki temel düşünce, Teddy Roosevelt'e ve onun çok büyük ekonomik güce sahip olan şirketleri yok etme çabalarına dayanmıştır. Theodore Roosevelt ve yirminci yüzyıl başlarının "ilericileri" sadece ekonomik güçteki yoğunlaşmadan değil, onun politik süreç üzerindeki etkisinden de korkmuştur. Girişimler fazla büyüdüğünde ve birbirine bağımlılık koşulları çok sıkı hale geldiği zaman ekonomi kararlarının kalitesi bozulmaya başlamış ve "başarısız olmak için fazla büyük" sorunu çirkin yüzünü göstermiştir. Yöneticiler dertlerden kurtulmak umuduyla normal koşullarda kaçınacakları riskleri almaya cesaret etmiş, büyük bunalımda birçok banka kötü durumdayken gerçekte riske katlanan ABD olmuş ve ödülü bankalar almıştır. Bankalar başarısız olduğunda onları kurtarmak için kullanılan desteğin bedelini ise ABD'li vergi mükellefleri ödemiştir (Stiglitz, 2004:159).

1.3.5. Hoover Yönetimi Ve Politik Zafiyet

ABD başkanı Herbert Clark Hoover rahatlık planları için hükümet harcamasını çarpıcı biçimde yükseltmiştir (Reed, 2000:8). ABD, büyük bir oranda harcamalarını artırmıştır. Yönetimin ortaya koyduğu bu kısır politik atılımlar krize gösterilen şefkatten öteye gitmemiştir. Gerçekten Hoover yönetimi kriz yönetimi konusunda oldukça yetersiz kalmıştır. Aldığı kararlarla ABD halkının çıkarlarına mı yoksa başkalarının hesabına mı hizmet ettiği konusunda derin endişeler ön plana çıkmıştır. Bu endişeleri güçlendiren en önemli husus ise Hoover tarafından yürürlüğe konulan Smoot-Hawley Gümrük Yasası olmuştur. Bu yasa vergilerin iki katına kadar çıkmasını öngörmüştür. Yasa birçok kesimden tepki almış ama yine de yürürlüğe konmuştur. Buna karşılık

ABD'nin ticaret ortakları ise gümrük vergilerinin oranı konusunda gereken kararı almıştır.

Aslında bu karar gerçekten de ABD ekonomisinin sonunu hazırlamıştır. Talihsiz bir zamanda ABD başkanı olan Herbert Clark Hoover, bazı yenilikçi politikaları benimsesede bir sonraki seçimde seçilmemiştir. Çünkü ABD halkı krizin sorumlusu olarak Herbert Clark Hoover'ı ve yönetimini sorumlu tutmuştur (Néré, 1980:70). Çünkü Herbert Clark Hoover ve yönetimi "Smooth-Hawley Gümrük Yasası"nı kabul ederek, ABD'de Büyük Buhran'ın derinleşmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla liberal bir ekonomi modeli izleyen ABD'de korumacılık krizin derinleşmesinden başka bir şeye yaramamıştır.

1.3.6. Tarifeler Ve Smoot-Hawley Gümrük Yasası

Diğer taraftan iktisat literatüründe korumacılıkla ilgili söylenen hususlardan birisi; korumacılığa bağlı olarak tüketicilere bindirilen kayıp, korumacılığın üretim yapan kesime ve devletin kasasına koyduğu paradan daha fazla olduğudur. Korumacılık zamanında yapılan ticaret ile ülkenin üretim kapasitesinin, bireylerin serbest ticaret yaptığı zamanki kapasiteyle karşılaştırıldığında ortaya ciddi bir ekonomik daralma çıkacaktır (Yayla, 2004:207-104). Bu ekonomik kamburlaşma sadece o ülkenin tüketici bireyleri adına olumsuz bir gelişme değil, diğer taraftan ticareti tek taraflı kısıtlanan diğer ülke bireyleri adına da olumsuz bir gelişmedir.

Dolayısıyla liberal ekonomiye dayalı demokratik ülkelerde devletin müdahale öncesinde politikacılar, idareciler ve devletin müdahalesine destek veren ülke vatandaşları aşağıda dört madde halinde sıralanan soruları kendilerine sormaları gerekmektedir (Savaş, 2000:157-137):

- 1) Devletin müdahale etmesine neden olan unsur nedir?
- 2) Bu müdahale gerçekte nasıl olması gerekir?
- 3) Söz konusu müdahale etkili olabilecek mi?
- 4) Bu müdahalenin toplumsal, ekonomik vb. maliyeti nelerdir?

Bu soruların cevaplarını ben merkezci bir anlayışla değil, tamamen ülkenin çıkarları doğrultusunda veren otoriteler, aşırıya kaçan devlet müdahalesinin liberal ekonominin çarkları arasına çomak sokmak olduğunu gözlemlemiştir. Ve bu otoriteler aşırı bir müdahalenin sadece kendi toplumsal refahını zedelemekle kalmadığını, kendisiyle ticaret yapan diğer dünya ülkelerin de refahını önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur. Buna münhasıran ABD’de 1930 yılında burjuvaziyi dış rekabete karşı korumak için kapalı bir ekonomik yapı ve devletin ön planda olduğu liberal ekonomi modeli karşıtı politikalar izlenmiştir (Saraçoğlu, 2009:132). Smoot-Hawley Gümrük Yasası olarak ortaya çıkan yasa da, her ne kadar menfaatleri korumaya yönelik bir yasa olarak algılsada, Büyük Buhran’la birlikte inişe geçen dünya ekonomisi bu yasayla iyice kör düğüm haline gelmiştir. Dolayısıyla ABD’de belirli bir kesimi korumak adına tarifeler yükseltilmiştir. Söz konusu artış sağlanan bazı ürünlere ilişkin tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 4: ABD’de Bazı Ürünlerde Tarifeler

ÜRÜN	1913	1922	1930
Ham Şeker	2,16 □ /Ib	2,21 □ /Ib	2,5 □ /Ib
Sığır(>200Ib)	Gümrüğe tabi değil	1,5 □ /Ib	3 □ /Ib
Süt	Gümrüğe tabi değil	2,5 □ /Ib	6,5 □ /Ib
Yağ	2,5 □ /Ib	8 □ /Ib	14 □ /Ib
Pik-demir	Gümrüğe tabi değil	75 □ /Ib	\$ 1,125 □ /I
Deri	Gümrüğe tabi değil	Gümrüğe tabi değil	10%
Ayakkabı	Gümrüğe tabi değil	Gümrüğe tabi değil	20%
Kibrit	3 □ /Ib	8 □ /Ib	20 □ /Ib

Kaynak: http://www.economist.com/finance/PrinterFriendly.cfm?story_id=12798595 (13.10.2010)

Tabloda da görüldüğü gibi bazı ürünler baz alındığında 1913 yılında ürünlerin çoğu gümrüğe tabi değilken 1930 yılında ürünlerin hepsinde gümrük tarifesi uygulandığı ortaya çıkmaktadır. Tablo-5’te de 1931 yılında,1925 yılına göre tarifelerde meydana gelen artış dikkati çekmektedir. ABD’nin bu yasası karşısında Avrupa ülkeleri de korumacılık önlemleri almış, bu durum buhranın derinleşmesine ve geniş bir hareket

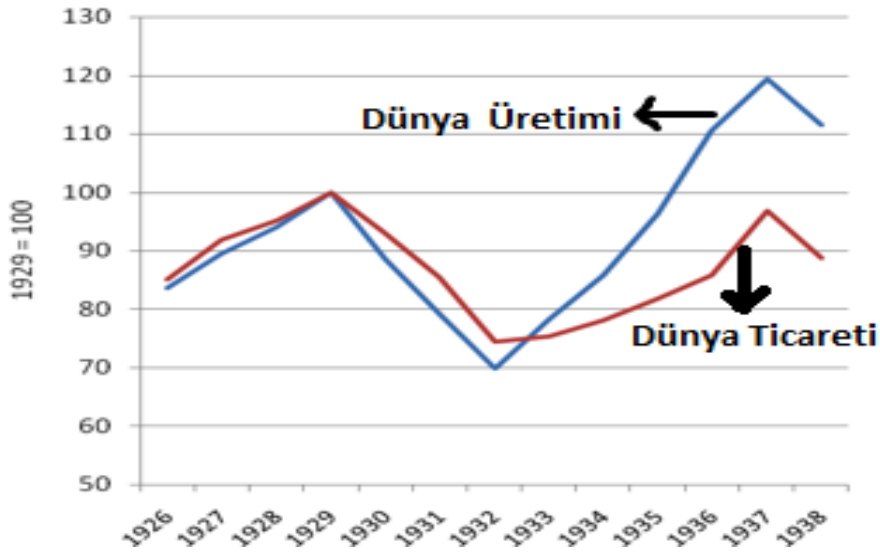
alanı bulmasına neden olmuştur. Aşağıdaki tablo dikkatli incelendiğinde ülkelerin tarifelerde artışa gittiği dikkat çekmektedir.

Tablo 5: Seçilmiş Kalkınmış Ülkelerin, Kalkınmalarının Erken Dönemlerinde Mamul Ürünlere Uyguladıkları Ortalama Tarife Oranları (Ağırlıklı Ortalama Yüzde Değerler)¹

	1820 ²	1875 ²	1913	1925	1931	1950
AVUSTURYA ³	R	15-20	18	16	24	8
BELÇİKA ⁴	6-8	9-10	9	15	14	11
DANİMARKA	25-35	15-20	14	10	V.Y	3
FRANSA	R	12-15	20	21	30	8
ALMANYA ⁵	8-12	4-6	13	20	21	26
İTALYA	V.Y	8-10	18	22	46	25
JAPONYA ⁶	R	5	30	V.Y	V.Y	V.Y
HOLLANDA ⁴	6-8	3-5	4	6	V.Y	V.Y
RUSYA	R	15-20	84	R	R	R
İSPANYA	R	15-20	41	41	63	V.Y
İSVEÇ	R	3-5	20	16	21	9
İSVİÇRE	8-12	4-6	9	14	19	V.Y
BİRLEŞİK KRALLIK	45-55	0	0	5	V.Y	23
BİRLEŞİK DEVLETLER	35-45	40-50	44	37	48	14
R:ithalata konu olan mamullere çok miktarda ve önemli oranda kısıtlamalar uygulandığı için ağırlıklı ortalama tarife oranları önemli değil						
V.Y: VERİ YOK						
<p>1)-Dünya Bankası yukarıdaki tabloya benzer bir tablo oluşturmuştur. Dünya Bankasının bu çalışmasında ki veriler (World Bank,1991,s.97,kutu tablo5.2) yukarıda ki verilere yakın olmakla birlikte ağırlıklı ortalama olarak hesaplanmadığı için yukarıdaki veriler tercih edilmiştir.</p> <p>2)-Bu maddeye ait veriler yaklaşık verilerdir, marjinal verileri değil ortalamaları gösterir</p> <p>3)-1925'ten önceki Avusturya-Macaristan verilerine aittir.</p> <p>4)-1820 yılında Belçika ve Hollanda birleşmiştir.</p> <p>5)-1820' deki bu değerler Prusya'ya aittir.</p> <p>6)-Japonya, Avrupa Ülkeleri ve ABD ile imzaladığı eşitsizlik anlaşmalarına bağlı olarak %5'e kadar tarife oranları uygulamak zorunda idi. madde 1'de geçen dünya bankasının raporunda Japonya'nın tüm mallar için uyguladığı ağırlıklı olmayan ortalama tarifelerinde, bu oranları: 1925 için %13,1930 için %19,1950 için %4 olarak vermiştir.</p>						

Kaynak: (Chang, 2009:39)

Avrupa’da ki ekonomin güçsüzlüğünden dolayı bunalım Avrupa’yı kısa sürede etkisi altına almıştır. Ancak 1930 yılında yürürlüğe konan Smooth-Hawley Gümrük Yasası krizin uluslararası bir boyut kazanmasını hızlandırmıştır. Bu tarife ile birlikte dünya ticaret savaşları başlamıştır (Allen, 2003:217). Dolayısıyla ülkelerin menfaatlerine bağlı ticaret kısıtlanmıştır. Bu kısıtlama ise dünya ekonomisinin daralmasına yol açmıştır. Bu durumun görünümü ise aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Kaynak: (Eichengreen ve Irwin, 2009)

Şekil 6: Dünya Ticareti ve Üretimi (1926-1938)

Şekilde de görüldüğü üzere ABD’de yasalaşan tarifeyle birlikte dünya ekonomisinde ve üretiminde ciddi bir daralma olmuştur. Dünya ticaretinin gelişmesine bağlı olarak da dünya üretimi hızlı bir yükselişe geçmiştir. Sonuç olarak şunu ekleyebiliriz: Tarifeler küreselleşmenin en büyük engeli olarak karşımıza çıkmıştır. Diğer taraftan küreselleşmenin bütün uluslara menfaat sağlaması için de ortak bir stratejinin geliştirilmesi gerekmiştir. Böylece geçmişte tarife yanlısı olan BGÜ’ler, GOÜ’lere liberal politikaları uygulamaları konusunda çağrılarda bulunurken, kendilerinin bu politikalarından sürekli çark ettikleri anlaşılmıştır.

1.3.7. Altın Standardı Sistemi

Büyük Buhran'ın nedenleri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu konuda ki çalışma alanlarından biri de altın standardının bunalımı yaygınlaştırıcı etkisi üzerinde olmuştur. Çünkü dünya altın standardına dayalı bir global finans sistemi ile işlemiştir. Bu sistem para mekanizmalarını şoklar karşısında deflasyonist atılımlara sevk etmiştir. Sabit kurlar ise bu tür çalkantının diğer ülkelere hızlıca servis edilmesine yol açmış ve ülke sınırları içinde ekonomiyi canlandırıcı para politikalarının uygulanmasını kısıtlamıştır. Altın standardı sisteminde merkez bankaları dünyada kısıtlı olan altın rezervlerinden daha fazla pay almak için kıyasıya mücadeleye girişmiştir (Öz, 2009:5).

1923 yılında bu konuda Keynes altın standardını kısaca ifade ederken uluslararası parasal sistemini "*barbar kalıntısı (barbaraus relic)*" olarak ifade etmiştir. Buhranın yaşandığı dönemde altın standardını terk eden ülkelerin, altın standardını kullanmaya devam eden ülkelere göre krizi erken atlattıkları ortaya çıkmıştır. Altın standardının krizi pervasızca derinleştirmesi ülkelerin altın standardını terk etmeye zorlamıştır. Örneğin gelişmiş ekonomiler olarak Japonya 1931 yılında altın standardını terk etmiş, ABD ise 1933 yılında terk etmiştir (Müslümov vd., 2002:6). Altın standardının kriz ortamında tehlike arz etmesinin nedeni ise istihdam artışı için para politikası kullanımını kısıtlamasıdır.

ABD'de ise iş alemi 1927 yılında hafif bir daralma sürecine girdiğinde FED, bankalarda ortaya çıkabilecek rezerv eksikliğine önlem almak amacıyla daha çok kâğıt rezerv üretti. Ancak işin en kötü yanı FED'in İngiltere'ye yardım etmeye kalkışmasıydı. İlgili otoriteler bu konuyla ilgili ise şu bir iddiayı savunuyorlardı: Eğer FED, ABD bankalarına çok miktarda kâğıt rezerv verirse ABD'deki faiz oranları da İngiltere'deki faiz oranlarıyla karşılaştırılabilir bir seviyede seyredecekti. Bu durum ise İngiltere'nin altın kaybını frenleyecekti (Greenspan, 1966:3).

Ancak bu durum temenniden öteye geçmedi ve 1931 yılında İngiltere elindeki altın rezerv miktarıyla borçlarının çoğunu ödeyemeyince, Sterlin'i dalgalanmaya bıraktı. 1931 yılında ise İngiltere altın standardından vazgeçti. İngiltere'nin bu sistemi elinin tersiyle kenara itmesinin ardından ABD'de ortaya çıkan bu uluslararası sorundan etkilendi. ABD'den aşırı şekilde altın çıkışı yaşanınca altının çıkışına ambargo kondu

ve böylelikle altın kaybı engellenmek istendi (İskenderoğlu, 1988:3). Bu ambargo uygulamasının yanında FED’de altın kaybını durdurmaya yönelik strateji izledi.

Bu strateji ise FED’in ekonomiye arz ettiği aşırı kredi pompalamasıyla altın kaybının önüne geçmekti. Bu stratejiyle FED altında meydana gelen kaybı frenlemeyi başardı, ancak diğer taraftan dünya ekonomisini çıkmaza soktu. Çünkü FED’in piyasaya pompaladığı kredi borsada taşınca bu durum aşırı şekilde spekülasyon artışına neden oldu. FED, aşırı şekilde pompalanan rezervleri piyasadan geri çekti ve spekülasyon artışının önüne geçti. Artık her şeyin geç olduğu apaçık ortadaydı. Çünkü spekülasyon artış engellendi ancak onun otaya çıkardığı güven kaybı piyasaları önemli ölçüde törpüledi ve buna bağlı olarak da ABD ekonomisi çöktü. Küresel ekonomi ise 1930’ların büyük çöküşüne saplandı (Greenspan, 1966:3-4).

1.3.8. Amerikan Merkez Bankası (Federal Reserve Bank-FED)

FED’in Büyük Buhran’ın derinleşmesine sebep olmasının yanında 1929 krizinin de baş aktörü olduğu iddia edilmiştir. Çünkü bu konuda Milton Friedman ve Anna Schwartz, Büyük Buhran’ın 1867’li yıllardan 1929 yılına kadar uygulanan para politikasındaki aksaklıklardan kaynaklandığını ileri sürmüştür, bu krizin para arzındaki mutlak düşüşle ilintili olduğunu savunmuştur (Acar, 2008:28). Diğer taraftan krizden sonra FED’in uyguladığı sıkı para politikasıyla birlikte hem ABD ekonomisi hem de ABD ekonomisiyle girift olan diğer ülke ekonomileri deflasyona sürüklenmiştir. FED’in bu yanlış politikası sadece ABD’nin değil diğer ülkelerin de ekonomilerini önemli ölçüde sarsmıştır (Önder, 2005:16).

Bu tür telafisi mümkün olmayan hatalarla krizi besleyen FED’e özellikle 1932 yılının Nisan ayında ABD kongresi, büyük çaplı açık piyasa işlemlerinde bulunması için baskı yapmıştır. FED ise kongrenin baskı yaptığı konuya pek sıcak bakmamış, nisan ve haziran döneminde kongrenin isteğini yerine getirmiştir. Ve piyasadan büyük miktarda tahvil, hisse senedi gibi menkul kıymet satın almıştır. Daha sonra para stokunda gerileme yaşanırken devlet tahvili, özel sektör tahvillerinin ve finansman bonolarının sağladığı getirilerde de ciddi azalmalar yaşanmıştır. Bu gelişmelerin paralelinde toptan eşya fiyatları yükselmiş ve akabinde üretimde de artışlar meydana gelmiştir. İstihdam verilerinde ciddi ölçüde iyileşmeler yaşanmıştır. Fakat FED başkanı

olan George Harrison ve aralarında bulunan bazı FED yetkililerinin tersine ABD Kongresi, düşük nominal faiz politikası sürdürmeyi gevşek para politikasının uygulanması olarak görmüş ve kongrenin baskısıyla ortaya çıkan program sona ermiştir. Programın ortadan kaldırılmasıyla ABD ekonomisi tekrar çökmüştür (İşyadırım, 2007:5). Dolayısıyla krizin hem başlamasında hem de derinlik kazanmasında FED politikalarındaki hataların sıklığı damgasını vurmuştur.

Diğer taraftan Milton Friedman ve Anna Schwartz, FED'in kriz sürecinde ABD'de bankacılık sektöründeki problemleri ihmal ettiğini ileri sürmüştür. 1930'larda bankacılık sektörü bir baskı ile karşılaşınca insanlar üzerinde mudi olma korkusu da yayılmıştır. Bu da bankacılık sektörünü iyice zayıflatmıştır. Bu paniksel hava ülkedeki tüm bankalara sirayet etmiştir (Bernanke, 2004). Dolayısıyla bankacılık sektörü olumsuz etkilenmiştir. Zaten serbest piyasa ekonomisinin en temel kurumu olan bankacılık sektörünün yara alması ABD ekonomisini şizofrenikleştirmiştir.

1.4. BÜYÜK BUNALIM'IN EKONOMİK VE SİYASİ SONUÇLARI

1929 ekonomik krizi özellikle Avrupa ekonomisi üzerinde yıpratıcı olmuştur. Çünkü 1929 Büyük Buhran'ı sonucu ortaya çıkan trajik ekonomik gelişmelerin tetiklediği New York Borsası'ndaki büyük spekülasyonlar Avrupa ve dünya ekonomisinin çöküşünü hızlandırmıştır. 1929 Büyük Buhran'ı dünyada 50 milyon insanın işini kaybetmesine, dünyadaki toplam üretimin %42, dünya ticaretinin ise %65 oranında azalmasına neden olmuştur. 1929 buhranı sonraki dönemlerde çöküş halinde olan Avrupa ekonomisini telafi zor bir sürece sokmuştur. Aynı zamanda dünya ekonomilerinde ortaya çıkan bozulmalar demokratik ülkelerde ki parlamenter sisteme karşı saldırıların oluşmasına neden olmuştur. Bu belirtiler özellikle Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmıştır. İngiltere ve Fransa'da çok partili koalisyonlar etkili ekonomik tedbirler ortaya koyarak hayatta kalmış, ancak Almanya, İtalya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) gibi ülkeler parlamenter sistemi ortadan kaldırmış ve vatandaşları üzerinde organize kontrol sistemleri kullanmıştır (http://wps.prenhall.com/hss_kagan_westheritage_8/11/2878/736876.cw/index.html, (12.09.2011)).

Diğer taraftan Büyük Buhran'a kadar devlet müdahaleleri geri planda durmasına rağmen krizden sonra devletlerin müdahaleci anlayışı iyice ortaya çıkmış ve devletlerin

ekonomilerde rollerinin artmasına bağlı olarak kamu harcamalarında da artışlar meydana gelmiştir. Sonuç olarak korumacılık ekseninden sıyrılamayan ülkelerin kamu gelirleri kamu harcamalarını karşılayamadığından ciddi ölçüde kamu açıkları ortaya çıkmıştır (Uğur ve Karatay, 2009:103). Kamu açıklarının finansmanında karşılaşılan güçlükler ülkeleri gelişmemiş ülkeler üzerinde hegemonya kurma arayışına sürüklemiştir.

Çünkü 1929 sonrası ekonomik konjonktür, kriz öncesinin liberalizm savunucusu ülkelerin zıt bir tavır sergilemesine neden olmuştur. Büyük Buhran sonrasında liberalizm ekonomi modelini benimseyen devletler çıkarlarını her şeyden daha değerli bir konuma oturtmuştur. Bunun sonucunda da ortaya içine daha kapanık ve korumacı politikaları benimseyen devletler ortaya çıkmıştır. Özellikle Kasım 1932’de çoğu Avrupa ülkesi ulusal pazarlarını yabancı endüstri mallardan korumak amacıyla yeni vergi sistemleri ve kotalar uygulamaya koymuştur. Bu durum dünya rekabetini çıkmaza sokmuş ve dünya da ticaret savaşlarına zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda devletlerin acımasız rekabet anlayışları birçok ülkenin sömürülmesine de neden olmuştur.

Aynı zamanda Büyük Buhran’ın dünya üzerindeki ekonomik sonuçlarını daha iyi anlamak açısından Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde bulunan komisyonun Londra İktisat Kongresi’ne hazırlamış olduğu raporu 1933 yılında Kadro Dergisi yazarlarından İsmail Hüsrev Tökin okurlarına aktarırken şunlara değinmiştir:

“Dünya işsizlerinin sayısı 30 milyona çıktı ki aileleriyle birlikte bu rakam 120 milyonu buluyordu. Toptan eşya fiyatları altın üzerinden 1929 senesinin Ekim ayından beri aşağı yukarı üçte bir, hammadde fiyatları ortalama olarak %50-60 geriledi. Kasım ayı ortasında Winnipeg’de buğday fiyatı, son dört asır zarfında görülmemiş bir seviyeye düştü. Fiyatların bu anormal hareketi, dünya ekonomi mekanizmasında büyük tahribat yaptı. Birçok teşebbüs gelir kaydedemedi. Bütün pazarlar alt üst oldu. Dünyada zirai madde ve diğer hammadde stokları sürekli arttı. İstatistikler, dünya stoklarının 1925 senesine nazaran 1932 senesinde iki kat artmış olduğunu kaydediyor. Dağlar gibi yığılan stoklar, piyasaları tazyik ederek rasyonel bir fiyat teşekkülüne mani olmaktadır. Sınai üretim de çok gerilemiştir. Dünya eşya hareketleri; para bozuklukları ve devlet müdahaleleriyle inanılmayacak derecede daralmıştır. Dünya dış ticaretinin miktar itibariyle %25 gerilediği tahmin edilmektedir. Bu gerileme, şimdiye kadar

kaydedilenlerin en şiddetlisidir. Dünya para sistemlerinin bozulması, fiyatların düşmesi, dünya ticaretinin daralması Borçlar Meselesi'nin önemini kat kat arttırmıştır. Hâlihazırda bazı ülkelerde ihracatın genel değeri, borçlar karşısında ödemesi şarta bağlı olan meblağ miktarına bile karşılık gelemiyor.” (İlgaz, 2011).

Öte yandan 1929 Büyük Buhran'ının en büyük siyasi gelişmelerinin sonucu olarak İkinci Dünya Savaşı gösterilmiştir. Çünkü 1929 Büyük Buhran'ının Almanya ekonomisi üzerindeki etkileri Nazi Partisi lideri Adolf Hitler'e iktidar olma imkânı tanımış ve bu dönemde Almanya'da endüstriyel üretim yarı yarıya düşmüştür. Büyük Buhran Almanya'da yaklaşık 1500 firmanın batmasına neden olmuştur. Bu iflaslar sonucunda Almanya'da işsizlerin sayısı artmıştır (Néré,1980:130-131). Buna istinaden Nazi yönetimi askeri üretimini artırarak işsizliğe çözüm bulma yoluna gitmiştir. Aynı zamanda Adolf Hitler Almanya'nın artan cari açığını yayılmacı politikalar izleyerek azaltmak istemiştir. Bu durum 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya savaş açmasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu savaş İkinci Dünya Savaşının en önemli nedenleri arasında sayılmıştır.

Özellikle 1922 yılında İtalya'da Benito Amilcare Andrea Mussolini ve 1933 yılında Almanya'da Adolf Hitler gibi diktatörler iktidara gelmiş ve ekonomik kargaşada olan ülkelerindeki baskıcı rollerini arttırmıştır. Bunlara ek olarak SSCB'de Joseph Vissarionovich Stalin de iktidarı ele geçirmiş ve dünyada 1929 ekonomik buhranından sonra kanlı mücadelelere dönüşecek bir militarizm başlamıştır. Uzak doğuda ise Japonya askeri ve siyasi gücüne yatırım yaparak genişlemeci politikalarına hız vermiştir. Diğer taraftan pasifik bölgesinde sömürü düzeni oluşturulmak istenmesi SSCB ile ABD arasında uzun yıllar sürecek siyasi ve askeri rekabete neden olmuştur (Dinç, [Tarih Yok]:2-3).

Aşağıda 1929 Büyük Buhran'ının ardından ortaya diğer çeşitli ekonomik ve siyasi sonuçlara maddeler halinde değinilmiştir. Söz konusu sonuçlar şunlardır (Özgöker, 2011):

a) Altın Standardının Yıkılması: 1929 Büyük Buhran'ının ardından özellikle tüm Avrupa da ve dünya üzerinde kullanılan altın standardı sistemi ortadan kalkmıştır. Özellikle 1929 Büyük Buhranı'yla beraber ABD piyasa sisteminde önemli derecede paniksel bir hava oluşmuştur. Bu durum aynı zamanda üretim ve istihdama yansımıştır.

Dolayısıyla ABD'nin ithalatı azalmış, dünya ekonomisi için verdiği kredilerde de önemli oranda azalma meydana gelmiştir. Diğer dünya ülkeleri bu duruma altın standardından ayrılarak ve dış ticarete engeller koyarak bir çeşit tepki gösterme yoluna gitmiştir. Dolayısıyla Büyük Buhran sonucunda dünyadaki mali sistem önemli derece yara almıştır.

b) Liberal Politikaların Gözden Düşmesi: Büyük Buhran politik gelişmelere de yol açmıştır. ABD halkı yaşanmakta olan krizin en büyük sorumlusu olarak Hoover yönetimini göstermiştir. Çünkü bu yönetimin, liberal politikaların etkili olabileceği konusunda kendine olan güvenleri tam olmuştur. Herhangi bir müdahalenin olmaması durumunda ekonominin kendiliğinden dengeye geleceğini savunmuştur. Ancak zaman ilerledikçe ekonomi daha da kötüleşmiştir. Ancak Franklin Delano Roosevelt 1933 yılında ABD başkanı seçilince "New Deal" politikası adı altında ekonomik sisteme önemli müdahalelerde bulunmuştur. Bu durum serbest piyasa ekonomisi anlayışından biraz geri durmak anlamını ifade etmiştir. Daha sonra ABD ekonomisinde önemli derecede gelişim kaydedilmiştir. Bu itibarla liberal ekonomik modelin ekonomiyi geliştireceği yönündeki düşünceler itibarını kaybetmiştir.

c) Keynesyen Politikaların Öne Çıkması: ABD yönetimi krizden çıkış için çabalarırken diğer taraftan Keynes'in görüşlerine de yer vermiştir. Keynes bu kriz ortamında çıkış için gerekli toplam talebin artırılması gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla talep yetersizliğine bağlı olarak istihdamda da önemli sıkıntılar yaşanmıştır. Bu olumsuzlukların giderilmesi için Keynes, gerektiğinde kamu harcamalarının artırılması gerektiğini öne sürmüştür. Daha sonra uygulanan Keynesyen politikaların olumlu cevap vermesi Büyük Buhran sonrasında Keynesyen devrimin oluşmasını sağlamıştır.

d) Milliyetçilik Hareketleri ve Savaş: Büyük Buhran aynı zamanda hem siyasi hem de kamusal alanda önemli derecede etkili olmuştur. Özellikle 1930 ve 1931 yıllarında her 12 devletten 10 tanesi darbeler yoluyla rejimlerini değiştirmiştir. ABD'de sağ partiler yönetimleri sol görüşlü partilere bırakırken, Avusturya ve İngiltere gibi sol görüşlü partiler yönetimlerini sağ kökenli partilere bırakmıştır. Diğer taraftan Almanya'da ve Japonya'da milliyetçi, aynı zamanda savaş yanlısı politika taraftarı olan partiler başa geçmiştir. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'na giden yolun da kapılarını

aralamıştır. Büyük Buhran sonrasında sağ siyasi eğilimli olan Batı Avrupa'da, bu görüş önemli derecede güç kazanırken sol eğilimler güç kaybetmiştir. Büyük Buhran'ın dünya siyasi tarihi üzerinde bıraktığı en büyük etki olan milliyetçilik hareketleri, tüm dünyada silahlanma yarışını da başlatmıştır. Bu gelişme aynı zamanda yeni bir dünya harbinin olgunlaşmasını sağlamıştır. Sonuçta İkinci Dünya Savaşı başlamış ve dünyanın önemli güçlü ülkeleri bu savaşın içine dahil olmuştur. Savaşın etkisinin artması ile birlikte okyanus ötesi ülkeler ABD silah şirketlerinden önemli miktarda silah ve cephane talebinde bulunmuştur.

1.5. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÜNYA EKONOMİSİ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik durumu iyi olan ABD'nin, İkinci Dünya Savaşı zamanında da altın rezervleri ekonomik değer bakımından rekor seviyeye ulaşmıştır. Özellikle ABD'ye yönelen altın hareketi stokları da ciddi ölçüde artırmıştır. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, dünya ekonomisinin en güçlü ülkelerinden biri olmuştur. Ancak dünya ekonomisi önemli sıkıntılar yaşamıştır. ABD, ortaya çıkan enflasyonist baskılara engel olmak, Avrupa ülkeleri ile olan ihracat ilişkisini devam ettirmek, bu ülkelere ait para birimlerini tekrar istikrara kavuşturmak, mal fazlalığı, dolar kıtlığı gibi sorunlara çözüm bulmak amacıyla Avrupa devletlerine yardım etmek istemiştir (Gerek, 1999:9).

Bu yardımı yapacak güce ulaşan ABD, özellikle İkinci Dünya Savaşı'na taraf olmayarak büyük bir güç elde etmiştir. ABD, savaşa taraf olan ülkelere ihracat yaparak bu güce ulaşmıştır. Bu ihracat neticesinde dünya altın rezervlerinin büyük bir kısmına sahip olmuştur. Aynı zamanda ABD, savaşa dahil olmayarak ekonomisinde de savaş öncesi döneme kıyasla büyük bir büyüme sağlamıştır. Söz konusu bu büyüme sadece silah sanayisinde olmayıp, ülke sanayisinin tüm alanlarında olmuştur. Bu bilgiler çevresinde ABD'nin altın stoku dikkate alındığında ve bu altın stoku Marshall Planı adı altında verilen yardımlarla birleştirildiğinde ortaya ciddi bir ekonomik güç çıkmıştır.

Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekten de ülke ekonomileri ciddi oranda olumsuz etkilenmiş, Avrupa ve diğer taraftan Asya'da birçok ülke, enkaza dönmüş fabrikaları, ulaşım hatları sıkıntılarını, savaşın ortaya çıkardığı yıkılmış şehirleri tekrar kurmaya çalışmış ve savaşın ortaya çıkardığı talep daralmasını ortadan

kaldırma çabası içinde olmuştur. Diğer taraftan ABD ise tarım ve endüstri alanında büyük gelişmeler kaydetmiştir. Bu gelişmeler yeterli olmamıştır. Çünkü bu malların ihracını kısıtlayan ithalat yapan ülkelerde doların bulunmayışı ve altın stoklarının erimesi gibi sorunlar mevcuttur. Bu olumsuzlukları atlatmak için ABD, özellikle Marshall Planı adı altında bir çözüm ortaya koymuştur. Bu planla birlikte ABD ülkeler için yardım ve kredilerle bu sorunu aşmaya çalışmıştır. Zaten bu paraların kendisine döneceğini bilen ABD, büyük çapta dolar ihraç etmekte hiç bir sakınca görmemiştir (Magdoff ve Sweezy, 1983:84-85).

Aynı zamanda özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkelerinin GSMH'si ciddi oranda etkilenmiş ve bu oran %25'lere kadar gerilemiştir. Avrupa imalat bakımından 19. yüzyıldan İkinci Dünya Savaşı'na kadar tüm zamanların en düşük imalat verimliliğine sahip olmuştur. Savaşın arefesindeki yıllarda ise Batı Avrupa ürettiğine ilave olarak 2 milyar dolar daha fazla tüketim yapmıştır. Doğu Avrupa savaş sonrasında SSCB'nin etkisi altına girmiş, özellikle Doğu Avrupa'da gıda maddelerinin fiyatı önemli ölçüde düşmüştür. Batı Avrupa ise Doğu Avrupa'ya giren malların ucuzlamasıyla birlikte mal ve hizmet satarak karşılığında mal alma imkânını da kaybetmiştir (Kennedy, 1989:432). Dolayısıyla Doğu Avrupa çok sıkıntılı bir süreç yaşamıştır. Özellikle kişilerin gelirlerinde önemli ölçüde daralma meydana gelmiş ve ülkelerin kişi başına reel GSMH'si gerilemiştir. Aşağıdaki tabloya baktığımızda bu durumu açıkça olarak görebiliriz.

Tablo 6: 1913-1990 Döneminde Değişik Avrupa Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Reel GSMH (İsviçre= 100)

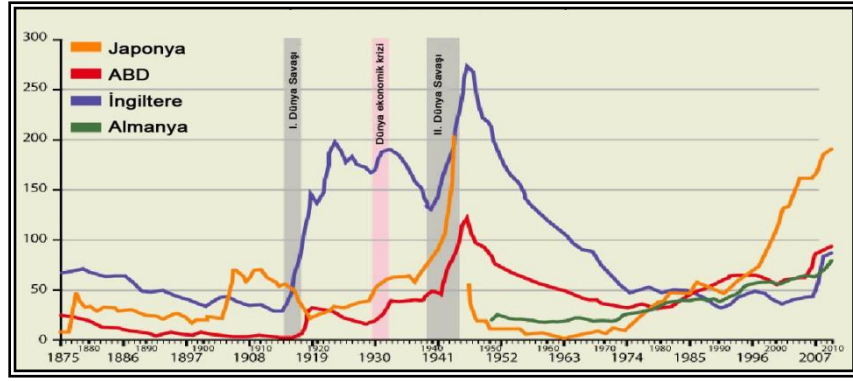
	1913	1925	1929	1933	1938	1948	1990
Avusturya	70,7	64,2	56,9	45,2	58,8	35,6	79,2
Çekoslovakya	54,4	49,4	46,3	41,0	45,5	44,2	38,5
Almanya	78,6	69,7	60,9	58,5	93,5	36,3	87,1
Macaristan	38,6	35,8	33,5	32,4	37,5	22,2	28,9
İtalya	45,8	47,1	40,9	40,2	45,8	23,8	76,3
Polonya	-	20,0	27,7	27,2	30,9	32,0	21,1
Romanya	-	31,0	26,2	24,2	28,5	-	15,1
Yugoslavya	29,5	29,6	27,0	23,9	28,2	-	25,3

Kaynak: (Demirbugan, 2004:150)

Özellikle savaş döneminin etkilerin sıcaklığını koruduğu 1938 ile 1948 yıllarında Avrupa ülkelerine baktığımız zaman ve İsviçre ekonomisinin GSMH'si baz alındığında Polonya hariç tablodaki söz konusu Avrupa ülkelerinin kişi başına reel GSMH'sinde düşüşler olduğu gözlenmektedir. Bu durum aslında Avrupa'nın ekonomik anlamda bir kaos içinde olduğunun en önemli göstergesidir.

Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı askeri harcamalarının sıklıkla yapıldığı bir dönem olduğu için, bedeli ağır olan bu harcamalar ülkelerin sırtında büyük bir borç yükü oluşturmuştur. GSMH'sini bu tür harcamalarla eriten ülkeler ciddi ölçüde ekonomik daralma yaşamıştır. Bu ülkelerin kamu harcamalarının oranı oldukça yüksektir. Bu durumu daha iyi izah etmek için aşağıdaki şekli incelememiz gerekmektedir.

Kaynak: (Okçuoğlu, 2009)

Şekil 7: Devlet Borçlarının GSMH'ye Oranı (1875-2010)

Şekilde de görüldüğü gibi Japonya, ABD, İngiltere ve Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında kamu harcamalarının GSMH'ye oranında artış sağladığı gözlenmektedir. Bu durum aslında ülkelerin daha çok kamu harcaması yaptığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla dünya ekonomilerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında önemli ölçüde kamu borç stok ile karşı karşıya kaldığı ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan ülkeler bu kadar kamu harcamalarında bulunurken savaş sonrası yıllara bakıldığında özellikle dünya imalat sanayi üretiminde önemli ölçüde gelişme sağlanmıştır. İmalat sanayisinde pozitif gelişmenin sağlanmasında özellikle ABD'nin ülkelere Marshall Planı adı altında verdiği yardımlar etkili olmuştur.

Tablo 7: 1900-1973 Yılları Arasında Dünya İmalat Sanayi Üretimi (1900 Yılı=100)

Yıllar	Toplam üretim	Yıllık büyüme oranı
1900	100	2.6
1913	172.4	4.3
1928	250.8	2.5
1938	311.4	2.2
1953	567.7	4.1
1963	950.1	5.3
1973	1730.6	6.2

Kaynak: (Kennedy, 2005:490)

Savaş sonrası dünya ekonomisinin gidişatına baktığımız zaman sanayi üretimin sürekli arttığı gözlemlenmektedir. Bu artış özellikle 1950’li ve 1960’lı yıllarda önemli ölçüde yüksektir. Bu verimlilik artışının bağlantı noktalarından biri ABD’nin Marshall Planı adı altında sağladığı yardımlar olsa da en önemli nedeni dünya uluslarının devlet müdahalesi altında planlı bir ekonomik modeli öne çıkarmasıdır.

Dünya ekonomilerinde gelişme kaydedilirken 1945 yılı öncesinde ABD’ye üstünlük getiren Fordist üretim modeli savaş sonrasında da tüm ülkelere servis edilmiş ve dünya ülkelerinin gelişmeleri sağlanmıştır. Özellikle savaş sonrasında büyüme eğilimi önceki dönemlerden daha fazla olmuştur. Savaş sonrası ekonomik büyüme özellikle 1950-1973 yılları arasında yaşanmıştır ki bu yıllar kapitalizmin parlak dönemi olarak adlandırılmış, diğer taraftan da “benzeri henüz görülmemiş bir büyüme” olarak nitelendirilmiştir (Çiftçioğlu, 2008:90-91). Bu büyüme özellikle Avrupa ekonomisinde ortaya çıkmıştır. Durumu özetleyen tablo ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 8: Kişi Başına Büyüme Oranları (%)

Ülkeler	1913-1950 ortalaması	1948-1962 ortalaması
ABD	1.7	1.6
U.K	1.3	2.4
BELÇİKA	0.7	2.2
FRANSA	0.7	3.4
ALMANYA	0.4	6.8
İTALYA	0.6	5.6

Kaynak: (Kennedy, 2005:511)

Özellikle savaşa katılmayan ABD ve savaşa katılan Avrupa ülkelerinin kişi başına büyüme oranları karşılaştırıldığında Avrupa ülkeleri ciddi oranda ekonomik büyüme sağlamıştır. Aynı zamanda 1950-1973 yılları arasında ekonomik gelişmişlik sadece Avrupa ülkelerinin ekonomileriyle sınırlı kalmamıştır. Öte yandan dünya ekonomisinde de önemli ölçüde gelişmeler sağlanmıştır. Dünyanın ekonomik gelişimini görmek için aşağıdaki tabloyu incelememiz gerekmektedir.

Tablo 9: 1950 Yılında Belli Başlı Ülkelerin Verileri (Dolar-1964)

Ülkeler	Toplam GSMH (milyar dolar)	Kişi Başı GSMH
ABD	381	2.536
SSCB	126	699
İngiltere (UK)	71	1.393
Fransa	50	1.172
Batı Almanya	48	1.001
Japonya	32	382
İtalya	29	626

Kaynak: (Kennedy, 2005:439)

Tablo incelendiği zaman özellikle ABD'nin 1950 yılında da üstünlüğünü koruduğu görülmektedir. Diğer taraftan savaşa katılan Fransa, Almanya, İtalya gibi ülkeler ise savaş öncesi döneme göre önemli ölçüde ekonomik gelişme sağlamıştır. Tüm dünyada savaştan sonraki beş yılsonunda ekonomik anlamda bir ilerleme sağlanmış ve dünya hala savaş tehdidi altında kalmıştır. Çünkü SSCB'nin komünizm faaliyetleri önemli ölçüde tehditler içermiştir. Savaştan sonra yakalanan ekonomik anlamda yerleşik düzenin korunması isteği, özellikle ABD ve SSCB arasında büyük bir çekişmeye neden olmuştur.

Şunu eklemek gerekir: 1945 sonrası dünya üç kutuplu parçalanmış haldedir. Bu kutbu oluşturan dünya ülkelerinin kategorileri şunlardır: Özgür dünya olarak bilinen birinci dünya ülkeleri, komünist olan ikinci dünya ülkeleri; dışlanan ve GOÜ'ler olarak tanımlanan üçüncü dünya ülkeleridir. Zaten bunların birçoğu geçmişte sömürge durumundadır (Sapancalı, 2001:119).

Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası üç kutuplu dünyanın müthiş çekişmesi devam etmiştir. ABD kendi ekonomi politikalarını diğer ülkelere empoze etmeye çalışmış, diğer taraftan Avrupa'daki ekonomik kargaşadan medet uman SSCB yaptığı atılımlarla ABD'yi tedirgin etmiştir. Bu tedirginlikten kurtulmak isteyen ABD ise Marshall Planı adı altında bir takım parasal yardımlarla, SSCB tehdidinin önüne geçmek istemiştir. Özellikle bu yardımlar, ABD'nin yenedünya düzeni kurmayı hedefleyen amaçlarının bir parçası olarak görülmüştür.

Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik anlamda bütün gelişmeler ABD lehine olduğu için, daha savaş bitmeden bile ABD vatandaşları kendilerini dünyanın "yeni lideri " olarak görmeye başlamıştır. Dönemin hazine bakanı olan Henry Morgenthau ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda yeni bir Avrupa kuracağını söylemiştir. Aslında Henry Morgenthau, bundan sonraki dönemde dünya ekonomisine İngiltere'nin değil ABD'nin yön vereceğini açıkça beyan etmiştir (Laçiner, 2001:203-204). ABD ise dünya ekonomisine yön vermek için özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelere Marshall Planı adı altında yardımlarda bulunmuştur.

1.6. MARSHALL PLANI

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD, ekonomik anlamda güçlü bir ülke konumuna gelmiştir. ABD'nin bu gücünü koruması için kendi çıkarlarına yönelik bir takım kararlar alması gerekmiştir. Bunu da gerçekleştirebilecek gücü elde etme noktasında büyük bir yol kat etmiştir. ABD'nin ekonomik anlamda dünyayı hegemonik anlayışla yöneteceğine dair politikayı kısaca özetleyen Dışişleri Bakanı James Bymes şunları söylemiştir:

"Uluslararası politikamız ve iç politikamız birbirinden ayrılamaz. Dış ilişkilerimiz ister istemez ABD'deki istihdamı etkileyecektir. Sürekli bir barış; dışa kapalı bloklar ve savaş temelinde kurulamaz... Yeryüzünün birçok ülkesinde siyasal ve ekonomik ilkelerimiz, bu ilkeleri kabul etmeyen ideolojilerle çatışma halindedir. Kendi ekonomik sorunlarımızı başarılı bir şekilde yönetebildiğimiz ölçüde, yeryüzünün her bölgesinde kendi ilkelerimize taraftar sağlayabiliriz." (Erhan, 1996a:268).

Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan soğuk savaş döneminde SSCB'nin etkisinin artmasıyla birlikte ABD, elindeki ekonomik gücü kullanarak kendi çıkarlarına hizmet edecek ekonomik düzeni kurmak istemiştir. Buna bağlı olarak ABD'nin Marshall yardımları sadece günü kurtarmak değil ileriye yönelik bir politika olarak da karşımıza çıkmıştır.

Diğer taraftan kapitalizm faaliyetlerinin devamı sağlayan temel ilkenin kârlılık olduğunu bilmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla savaş sonraları bile ülkeler aynen mazideki gibi ilişkilerini bu yüzden sağlam temellere oturtmak istemektedir. Kapitalist düzen bu tür adımları atmaya kendi sistemi içinde zorunlu kılmaktadır (Buharin, 2005:160). Gerek ekonomi gerekse siyasi ilişkilerini sağlıklı bir şekilde yürütemeyen ülkeler ciddi sıkıntılar yaşamaktadır.

Bu adımı savaş sonrasında ABD diğer ülkelere Marshall Planı adı altında yardım yaparak gerçekleştirmiştir. Bu dönemde ABD Dışişleri Bakanı olan George Marshall, 1947 yılında Harvard Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği bir konuşmasında Avrupa'ya yardım yapılabileceğinin ipuçlarını vermiştir. George Marshall konuşmasında Avrupa'nın ekonomik bunalımdan kurtulması için ortak bir planın hazırlanması gerektiğini ve bunun için ABD'nin gereken desteği vereceğini açıklamıştır (Ertem, 2009:391). 1948 ve 1953 yılları arasında işleyen plan için George Marshall

amaçlarının ülkelerin herhangi bir doktrinine karşı değil amaçlarının yoksulluğun ve sefaletin ortaya çıkardığı kaos ortamını engellemek olduğunu söylemiştir (Puri, 2005:1).

Gerçekten de İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyada ortaya çıkan ekonomik enkaz ciddi boyutlara çıkmıştır. Yıkıma uğrayan ekonomileri ise ayağa kaldıracak herhangi bir faktör uzun bir zaman devreye sokulmamıştır. Diğer taraftan bu durumu değerlendirmek isteyen SSCB komünizm faaliyetleri için koşulların uygun olduğunu düşünmüştür. Buna bağlı olarak SSCB, propaganda faaliyetleri için İtalya ve Fransa'yı pilot ülkeler olarak seçmiştir. Ve gerçekten de her iki ülkede komünist düzeni savunan öncü partiler liderliğinde yapılan grevler ekonomiyi iyice tırpanlamıştır. Tüm bu faaliyetlerle komünist partiler, ülke yönetiminde söz sahibi olmayı amaçlamıştır (Armaoğlu, 1984:443).

Bu durumun ciddiyetini daha sağlıklı anlamamız açısından Gece Postası gazetesinin yazarı olan Nizamettin Nazif'in 1947'de yayımladığı makalesi Avrupa'daki grevlerin oluşturduğu tedirginliği anlamamız açısından önem taşımaktadır. Nizamettin Nazif makalesinde şuna değinmiştir:

İtalya'da ve Fransa'da ard arda ilan elden grevler ve bunların iş hakkını müdafaa hudutları dışında taşkın birer ifade almış bulunmaları asla hayra alamet değildir. Hele İtalya'daki grevlerin şehirden şehre sıçramakta olduğunu öğrenmekte oluşumuz Batı Avrupa'sının iktisadi ve siyasi durumu ile yakından ilgilenen Amerikan çevreleri için pek düşündürücü olsa gerektir. ...Fransa'daki grevlerin de bilhassa Marsilya'da ve Akdeniz limanlarında şiddetli bir şekil alması ayrıca manalı olmak demektir.

...Roma'da yapılan son belediye seçimleri mücadelelerinde sol partilerin bütün propagandası 'asmak, kesmek' kelimeleri ile hulasa edilebilir.

...Fransız Meclisi kürsüsünde Mösyö Düklo'nun Fransız komünist partisi adına konuşmasından Marsilya grevine kadar da bütün Fransa politika mücadelesi iç kavga vaat edici şiarlarla doludur... Mr. Marshall nerede milyarlarınız? (Tören, 2006:19)

Nizamettin Nazif bu cümlelerle aslında Avrupa'daki durumun pek iç açıcı olmadığını dile getirmek istemiştir. Diğer taraftan ekonomik liberalizmin beşiği olarak bilinen İngiltere'de, Temmuz 1945 yılında Clement Attlee öncülüğündeki işçi partisinin hükümet olması ise olağandışı bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır (Ölmezoğulları vd.,

2001:64). Bu tür gelişmeler ibrenin SSCB'den yana olduğunu göstermiş ve ABD son derece rahatsız olmuştur. 1948-1953 yılları arasında Marshall Planı'nı devreye koyarak bu olumsuz havayı bertaraf etmek istemiş ve aşağıda tabloda belirtilen miktarlarda 15 ülkeye yardımda bulunmuştur.

Tablo 10: Marshall Planı Yoluyla Verilen Yardımlar (Milyon Dolar)

ÜLKE	TOPLAM	%	HİBE	%
Toplam	12.992,50	100	9.290,20	100
İngiltere	3165,8	24,4	1956,9	21
Fransa	2629,8	20,2	2.212,10	23,8
İtalya	1434,6	11	1174,4	12,6
Batı Almanya	1.317,30	10,1	1078,7	11,6
Hollanda	1078,7	8,3	796,4	8,6
Avusturya	653,8	5	556,1	6
Yunanistan	628	4,8	34,4	5,5
Belçika	546,6	4,2	217,3	0,3
Danimarka	266,4	2,1	196	2,3
Norveç	241,9	1,9	62,4	2,1
Türkiye	184,5	1,4	18	0,7
İrlanda	146,2	1,1	-	0,2
İsveç	107,1	0,8	-5,5	-
Portekiz	50,5	0,4	15,9	0,1
İspanya	26,8	0,2	-	0,2

Kaynak: (Erhan, 1996b:287)

Yukarıda ki tabloda da görüldüğü gibi ABD, toplam 12.992,50 milyon dolarlık bir yardımda bulunurken bu yardımların 9.290,20 milyon dolarını ise hibeler oluşturmuştur. Marshall Planı adı altında yapılan yardım miktarları, soğuk savaşın

etkisiyle birlikte inişe geçmiştir. Özellikle Kuzey Kore–Güney Kore savaşının başlamasıyla birlikte ABD, savunma harcamalarına yatırım yaparken yapılan yardımlar da azalmış ve sonunda yardım kaynağı kesilmiştir. 1953 yılında ise Marshall yardımları resmen yürürlükten kaldırılmıştır (Neil, 1994:573).

Sonuç olarak bu plan ABD açısından verimli sonuçlara vesile olmuştur. ABD Avrupa ulusları üzerinde güç elde etmiş, buna bağlı olarak dünya ekonomisi üzerinde söz sahibi olmayı başarmıştır. ABD, savaştan sonra zor durumda kalan ekonomilerin küresel boyutta durgunluğa mahal vermemesi için Avrupa pazarlarıyla iş birliği yapmış, diğer taraftan Avrupa’yı SSCB tehdidinden kurtarmıştır. Avrupa ülkeleri ise bu yardımdan istifade ederek dünya ticaretinin yeniden hareketlenmesine olanak sağlamıştır (Bülbül, 2006:3-4).

1.7. BRETTON WOODS KONFERANSI

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkeler arasında ortaya çıkabilecek ödeme güçlüklerinin ülkeleri tekrar aşırı bir kambiyo kontrolüne iteceği ve sonuçta uluslararası ticaretin olumsuz etkileneceği yönündeki endişeler, uluslararası ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmaları hızlandırılmıştır. Sonuç olarak 1944 yılında ABD’nin Bretton Woods kasabasında Bretton Woods Konferansı gerçekleştirilmiştir (Ay ve Yapar, [Tarih Yok]:1). Söz konusu konferansa 44 ülke katılmıştır. Bu konferansta savaş sonrasında zarar gören ülkelerin yeniden imarı, serbest ticaretin karşılıklı olarak geliştirilmesi, devalüasyonların engellenmesi gibi konular üzerinde mutabakata varılmıştır. Dolayısıyla bu çerçevede anlaşmalar sağlanarak yeni bir uluslararası para sisteminin temelleri atılmıştır.

Diğer taraftan bu konferansta kısa dönemli dalgalanmalar neticesinde sabit kurların korunmasını sağlayacak bir sistem hedeflenmiştir. Bu konferans çerçevesinde döviz kurlarında ki değişim, yalnızca uzun vadede ve ödemeler dengesinin devamlı açık veya fazla vermeleri durumunda geçerli olması amaçlanmıştır. Ayrıca bu şekilde ortaya çıkabilecek bir döviz kuru değişiminde, rekabetçi devalüasyonların oluşumunu engelleyecek bir mekanizmanın oluşturulması da ele alınmıştır (Öztürk, 2002:98). Özellikle bu konferansta başlıca iki plan görüşülmüştür. Bunlar; İngiltere temsilcisi

Keynes tarafından hazırlanan Keynesyen Plan ile ABD temsilcisi Harry Dexter White tarafından hazırlanan White Plan'ıdır.

1.7.1. Keynesyen Plan

Dünya ekonomisinin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla Bretton Woods Konferansı'nda İngiltere adına baş müzakereci olan Keynes uluslararası ekonomin nasıl düzene sokulacağı üzerine iddialı bir plan ortaya koymuştur. Bu plan kapsamında "Uluslararası Kliring Birliği" kurulmasını istemiştir. Kurulan bu birlik merkez bankası gibi hareket edecek ve uluslararası ekonomik farklılıklar dengesizlikleri denkleştirecekti. Bu plana bağlı olarak adı "*bancor*" olan bir para birimi oluşturulacaktı. Bu para hem ödeme aracı olarak kullanılacak hem de ulusların rezerv ihtiyacını karşılayacaktı. Birliğe üye ülkeler için daha önceden belirlenen faizle birlikte kredi açılacaktı. Diğer taraftan bu plan hem dış açığı hem de dış fazlası olan ülkeler için de düzenlemeler getiriyordu. Buna göre açığı olan ülke "*bancor*" cinsinden faizle borç alabilecekti. Fazlası olan ülkeler ise fazlalıklarını diğer açığı olan ülkelerin açığını gidermek için kurulan birliğe devredecekti (Doğan, 2006:7). Böylelikle ülkelerin dış açığı oluşmayacak ve dolayısıyla dünya ekonomisi rayına oturacaktı.

Diğer taraftan bu plana göre küresel rezerv ihtiyaçlarını ödeme aracı olan "*bancor*" karşılayacaktı. Özellikle bu birliğe üye olan bütün ülkelerin ulusal paraları da "*bancor*" cinsinden tanımlanacaktı. Kotalar Uluslararası Kliring Birliği'ne üye olan ülkeler için ayrı ayrı belirlenecekti. Ödemeler dengesi açığı olan ülkeler Uluslararası Kliring Birliği tarafından kendisine tahsis edilen kotaya bağlı olarak kredi kullanacaktı. Böylece Kliring Birliği'ne üye olan ülkeler bu yolla dış açıklarını kapatacaklardı (Yeager,1968:141).

Dolayısıyla Keynes, bu planla uluslararası likidite sorunlarını ve ödemeler dengesizliğini devletler üstü bir kurumla aşmayı önermiştir. Aynı zamanda bu planla küresel ekonomilerde ortaya çıkan eflasyonist ve deflasyonist baskıların da frenlenmesi amaçlanmıştır (Costabile, 2007:18). Bu amaçların gerçekleşmesi için öncelikle bazı hususlar ortaya konmuştur.

Keynesyen Plan'da ortaya çıkan bu hususlardan biri de, kaynak bakımından güçlü, liberal ticareti ve istihdamı destekleyen bir para fonunun oluşturulması olmuştur.

Bu plan ülkelerin fona katılması için gerekli kotaların savaş öncesindeki son senenin gerçekleşen ticaret ortalamasına bağlı olmasını şart koşmuştur. Buradaki temel amaç ise fazla veren ülkelerin, dış açık veren ülkelerin dengesizlik sorunlarını çözümüne yönelik katkıda bulunması amaçlanmıştır (Aslankılıç, 2007:5). Aynı zamanda ortaya çıkabilecek enflasyonist ve deflasyonist baskıların da ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Böylece ülkeler dış ticaretten dengesizliklerinden kaynaklanan olumsuzluklardan kurtulmuş olacaktır.

Çünkü bir ülkenin dış fazla vermesi demek ticaret yaptığı diğer bir ülkenin kaybı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bir ülkenin sürekli dış fazla vermesi, dış açık veren ülkeleri borçlanmaya sevk edeceği için belli bir süre sonra borç balonu patlayacak ve dünya ekonomisi yara alacaktır. Bundan dolayı İngiltere öncülüğündeki Keynesyen Plan dış açık problemiyle karşı karşıya kalan ülkelere kredi temin eden bir mekanizmayı ön plana çıkarmaktadır. Diğer taraftan ülkelerin dış fazla vermelerini engellemek için, *faiz yürütülmesi, revalüasyon yapılması, ithalat kotalarının kaldırılması, genişletici para ve maliye politikalarının uygulanması* Kliring Birliği'ne üye olacak ülkelere uygulanması istenmektedir (Nadirgil, 2005:19).

Düzenlenen konferansta İngiltere adına konuşan Keynes, ekonomilerin sağlıklı yapıya kavuşması için, devletin zaman zaman ekonomiye müdahalede bulunması gerektiğini de söylemiştir. Çünkü talebin yeterli olmadığı dönemlerde ekonomik çöküşler hızlanmıştır. Dolayısıyla devletin öncü olduğu politikalar, talebi artırabilmektedir (Işık, 2010:26). Keynes bu düşüncüyü savunurken, bu düşünce sanayileşmesini tamamlamış olan ABD'nin çıkarlarına ters gelmiştir. Ancak görünen şu ki yarım asır önce bu düşünceleri ortaya koyan Keynes'in haklılığı bir kez daha ortaya çıkmıştır. Çünkü son küresel krizle birlikte liberal politikaların öncüsü ABD, kendi politikalarıyla çelişerek Keynes'in öne sürdüğü politikaları uygulamış, piyasaya müdahalede bulunmuş ve birçok bankanın batmasına izin vermemiştir.

Dolayısıyla Keynes'in bu planı uluslararası dünya ekonomisindeki sorunu devletler siteminden bağımsız olarak ele alıyordu. Keynesyen Plan, özünde aslında küresel ekonomiyi yönlendirecek ulus devletlerin üzerinde bir kurumsal düzeni tavsiye ediyordu. Bu kurumsal çerçeveye oturtulan kurum ise sadece küresel ekonomik çıkarları gözetmeliydi (Gamble, 2006:41). Ancak o zamanki koşullarda ABD oluşturulacak

kurumun kendi çıkarlarına hizmet edecek kurumlar olması gerektiği konusunda ısrarcı olmuş ve Keynesyen Plan'ına sıcak bakmamıştır.

Aynı zamanda Keynes'in ortaya koyduğu plan İkinci Dünya Savaşı sonrası yıkılmış Avrupa'nın çıkarlarını da ön planda tutmuştur. Ancak Keynes'in akademik gücü ABD'nin çıkar yönlü gücü karşısında yetersiz kalmıştır. Sonuç olarak Keynesyen Plan uluslararası ekonomik sorunların giderilmesi açısından White Plan'ına göre daha demokratik bir nitelik taşımasına rağmen Bretton Woods Konferansı'nda kabul edilmemiştir (Schwartz, 2000:28). Böyle bir planının kabul edilmemesinde ABD, İngiltere'ye 30 milyar dolarlık bir yardımda bulunarak uluslararası finansal sistemin oluşturulmasında baskın bir rol oynamıştır (Çataloluk, 2005:61).

1.7.2. White Plan

Harry Dexter White'da Keynes gibi Bretton Woods Konferansı'nda önde gelen isimler arasında yer almıştır. Çünkü her ikisi de savaş sonrası yeni ekonomik düzen için teklifler hazırlamıştır. Bu teklifler özellikle kendi ülkelerinin yenedünya düzeni için neler algıladıklarıyla paralellik göstermiştir. Özellikle bu planlar oluşturulacak yeni kurumların nasıl olması gerektiği konusunda farklılık göstermiştir. Öncelikle İngiltere oluşacak kurumların “ödemeler dengesi” üzerinde yoğunlaşması gerektiğini söylemiş, ABD ise dünya ekonomilerindeki düzenin “döviz kuru istikrarı” ile sağlanabileceğini ifade etmiştir (Schäfer, 2003).

ABD'nin desteklediği White Plan'ı, dünya ekonomisinde oluşan bozulmaları giderilmesi için öncelikle döviz ve kredi sistemlerinin çöküşünün önlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Ayrıca bu planda sermaye hareketlerinden kaynaklanan sorunların giderilmesi için de ekonomik birimlerin oluşturulması istenmiştir. Bu birimlerin uzun vadede dünya para ve mali sistemi düzenlemesi gerektiği de vurgulanmıştır. Bu kurumların uluslararası borç ve enflasyon konularında yetkili kılınması istenmiştir (Mikesell, 1994:7). White Plan'ı ile bu tür politikalar ortaya konmuş ve bu planın kabul edilmesinin sağlayacak dengeler ise ABD lehine olmuştur.

ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik olarak çok güçlüydü. Bu güç Bretton Woods Konferansı'nda ABD'nin baskın bir rol oynamasına neden oldu. Avrupa ülkeleri ise savaştan sonra çok zor yıllar yaşamış ve ABD'den milyonlarca dolar borç

almışlardı. Bu durum ABD'ye büyük bir özgüven kazandırmış, konferansta kendi planlarıyla örtüşmediği için Keynesyen Plan'ın kabul edilmesini engellemiştir (Dammach, [Tarih yok]:6). Bu engelleme aynı zamanda ABD'nin uluslararası çıkarlarına ters düşmeyen White Planı'nın kabul edilmesi anlamını taşıyordu.

ABD adına konuşan White, iki kuruluşun bahsetmektedir. Bu kuruluşlar İstikrar Fonu ve DB'nin kurulması ile ilgilidir. Bu kurumlardan İstikrar Fonu'nun en önemli fonksiyonu, paraya bağlı kredi sisteminin istikrarlı olmasını, küresel ticarete oluşabilecek sıkıntıların meydana gelmemesini kapsamaktadır. Aynı zamanda bu plan ülkelerin kalkınmalarına engel teşkil eden unsurların bertaraf edilmesini sağlayan bir yapıyı da içermektedir. Dolayısıyla bu planla birlikte kardeş kuruluş olarak da bilinen IMF ve DB'nin kurulması önerilmektedir. White Plan'ı, dolar odaklı sabit kur sisteminin oluşturulmasıyla birlikte doların altına karşı konvertibilitesinin mümkün olmadığı bir sistemi öngörmüştür. Ülke para birimlerinin dalgalanmalarında ise % +\|-1 oranında dalgalanmalarına izin vermektedir. Fakat %10'un üstünde kur ayarlaması yapılacağı zaman ilgili hükümete IMF'nin olurluğu alma zorunluluğu getirilmektedir (Parasız, 1996: 93).

White Plan'ında adı geçen söz konusu fon Keynesyen Plan'dan farklı olarak daha ağırlıklı bir bürokratik yapıya imkân sağlamıştır (Acar, 2004:31). Gerçekten de ABD bu planı benimsemiştir. Kendi politikalarına en iyi hizmet edecek planla birlikte kendi atadığı bürokratlarla daha modern bir sömürü gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla konferans sona erdiğinde Keynesyen Plan kenara itilmiş ve White Plan'ı kabul edilmiştir. Bu plana bağlı olarak da uluslararası kurumun ana sözleşmesi oluşturulmak suretiyle onaylanmış ve IMF'nin sermayesinin üye ülkelere tarafından %80'nin ödenmesi taahhüdü ile birlikte kurulmasına karar verilmiştir (Alpago, 2002:23).

Sonuç olarak İngiltere ve ABD'nin dünyada ekonomik güç olma mücadelesi İngiltere'nin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Böylece ABD diğer dünya ülkeleri için kurgulamış olduğu finans projesini kabul ettirmiştir. White Plan'ının kabul edildiği dönemin iktisatçılarından biri olan Day Alan Charles Lynn bu konu hakkında şöyle demiştir (Day, 1954:70): “ Bu mücadelede İngiliz politikacılar yenilmiştir. Dolayısıyla ABD doları uluslararası finans sisteminde egemenliği ele geçirmiştir. ABD, özellikle bu planı kabul ettirmekle dünya ekonomisi üzerinde büyük bir güç elde etmiştir. Bu plan

sonucu ABD, küresel finans sisteminde doların etkili bir para birimi olmasını sağlamıştır.”

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI PARA FONU

Kapitalizmi sadece zenginlere değil, yoksullara da hizmet eder hale getirmeliyiz.

Bill Gates

1929 ekonomik buhranı bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle Büyük Buhran sonrası paraya olan güven azalmış ve ülkeler paralarını altına eşitleme noktasında sıkıntılar çekmiştir. Öte yandan ülkeler paranın değersizliğinden dolayı ticareti değiş tokuşla yapma durumuna gelmiştir. Bu durumdan kurtulmak isteyen dünya ülkeleri, paranın değerini yeniden saptamak ve aynı zamanda liberal ekonomik politikalar uygulayan ülkelerde bozulan makro ekonomik yapıların yeniden kurulmasını sağlamak amacıyla IMF'nin kurulmasına karar vermiştir. Bu bölüm başlığı altında IMF'nin kuruluşu, görevleri, organizasyon yapısı, mali kaynakları gibi IMF'yi daha yakından tanıyacağımız bilgilere yer verilecektir.

2.1. IMF'NİN KURULUŞU

1870'li yıllarda başlayan ve dalgalanmalarla devam eden süreçler İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte noktalanmış ve bu sırada dünyanın sömürge lideri İngiltere'den boşalan yeri doldurma yeterliliğine erişen ABD için sistemin yeni senaryosunu yazmak önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla bu senaryoda ki karakteristik oyuncuların yeni sistemi meydana getirmesi için bir takım mekanizmalar oluşturulmuştur. Bu mekanizmalar ise karşımıza IMF, DB ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kurumlara biçilen rol ise küresel ekonomideki engelleri ortadan kaldırmak olmuştur (Türkay, 2002). Bu düzenin sağlanması ise İkinci Dünya Savaşı öncesine dayanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde meydana gelen bunalımın etkileri ve savaş sonrasında oluşacak dengelerin ortaya çıkmaya başlamasıyla dünya liderliğinin peşinde olan ABD, BM'ye ülkeleri çağirttirarak yeni ekonomik düzenin temellerini atmıştır. 1944 yılının Temmuz ayında Bretton Woods'da "BM Para ve Finans" adı altında

düzenlenen konferansa BM'ye üye 44 ülke katılmıştır. ABD-İngiltere uzlaşmasının bir neticesi olan ve ABD'nin öncülüğünde yürütülen konferans, Japonya, Kanada ve Batı Avrupa gibi ülkelerin çıkarları doğrultusunda uzlaşmaya varmaları ile sonuçlanmıştır. Bu konferansta ki ortak çıkarlar ise hem ekonomik hedefleri gerçekleştirmek hem de SSCB tehdidine karşı ittifak oluşturmak için liberal bir dünya ekonomisine yön vermek olmuştur (Albayrak, 2002:36).

Bretton Woods sistemi 1944 yılında kabul edilmiştir. Ancak Bretton Woods sistemi daha çok 1958-1971 yılları arasında uygulanmıştır (Hirst ve Thompson, 1998:59). Bunun en büyük nedeni ise BGÜ'ler savaş sonrası aldığı ağır ekonomik darbelerle sistemin gerektirdiği koşulları yerine getirmemiştir. Savaş sonrası ekonomilerin ağır faturalarından kurtulmak isteyen ülkeler, korumacılık faaliyetleriyle sistemin özüne ters davranarak sistemin uygulanmasını geciktirmiştir.

2.1.1. IMF'nin Amacı

IMF'nin amaçları, kuruluş anlaşmasının birinci maddesinde altı adet olarak belirlenmiştir. Buna göre IMF'nin amaçları şunlardır (Çomu, 2009:5):

- 1- Küresel para programlarında danışma ve işbirliği mekanizması ile küresel İşbirliğini geliştirmek,
- 2- Küresel ticaretin istikrarlı büyümesine ve gelişmesine imkân sağlamak,
- 3- Döviz istikrarını sağlamak, üyeler arasında verimli döviz ilişkilerini korumak,
- 4- Küresel ticareti engelleyen döviz ve ithalat sınırlandırmalarının ortadan kaldırılması için üye ülkelerle iş birliği içinde olmak,
- 5- Ödemeler dengesindeki istikrarsızlığı, ulusal veya küresel refahı zedeleyen önlemlere başvurmadan düzeltmek,
- 6- Üyelerin küresel ödemeler dengesindeki aksaklıklarının derecesini indirmek ve süresini kısaltmaktır.

Diğer taraftan IMF'nin kuruluş anlaşmasında (Articles Aggrement) IMF'nin amaçları arasında "büyüme" yer almamaktadır. Bu konunun IMF'nin amaçları arasında olmayışı aslında bir kaza değildir. Bretton Woods Konferansı'nda toplanan üye ülkeler arasından Avustralya ve Hindistan "büyümenin" IMF'nin amaçları arasına dahil edilmesi konusunda büyük çaba göstermesine rağmen birçok üye, IMF ve DB'nin bu fonksiyonunu belirlemek yerine bu belirsizliği ortadan kaldırmak istememişlerdir. Çünkü büyüme ticaret genişlemesinin bir neticesi olduğu için kuruluş anlaşmasında yer almamaktadır (Kaan, 2003:6).

Öte yandan 1970'li yıllardan önce BGÜ'lerin ekonomik sorunlarını çözmeye çalışan IMF, 1970'li yıllardan sonra gelişmiş ülkelerin problemlerini de kapsayarak ülkelerin yapısal sorunlarına çözüm bulma yoluna gitmiştir. 1980'li yıllara gelindiğinde ise ülkelerin IMF'ye gereksinim duyup duymadığı tartışma konusu olmuş, ancak 1980'li yılların sonunda sosyalist rejimlerin çökmesi IMF'nin yeni roller üstlenmesini sağlamıştır (Dayar vd., 2009:40).

2.1.2. IMF'nin İşlevi

IMF, özellikle küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan fırsatlardan yararlanılması bakımından üye ülkeler için önem arz etmektedir. IMF, ekonomik konjonktürü dikkatle takip ederek bir takım sorunların oluşması halinde, üye ülkelere bu sorunlarla nasıl ilgilenecekleri konusunda talimatlarda bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında IMF, üye ülkeleri krizlere karşı daha güçlü hale getirmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan IMF, üye ülkelerin ticaret, vergi konularında kat etmesi gereken mesafenin hızlı alınmasında üzerine düşeni yapmakla görevlidir.

Diğer taraftan IMF'nin küresel para sistemini gözetlemek ve kendisine üye olan ülkelere istikrarlı ödemeler dengesi politikası izlemelerini istemek gibi bir takım görevleri de söz konusudur (Dell, 1982:603). Ancak IMF'nin görevlerini maddeler halinde sıralayacak olursak söz konusu görevler şunlardır (Doğan, 1996:10):

- a)- Dış ödemeler konusunda sıkıntılı olan ve ekonomik istikrar bakımından zor durumda olan ülkelere kısa vadeli kredi imkânlarını kullandırmak,
- b)- Global parasal düzenin düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak,

- c)- Üye ülkelerdeki makro ekonomik düzenlemelere yardımcı olmak,
- d)- Dış ticarete liberal politikaları tavsiye etmek,
- e)- Kambiyo sisteminin liberalleşmesi yönünde üye ülkelere destek vermek,
- f)- Üye ülkelerin uluslararası düzeyde olan bankalara borçları varsa, üye ülkelere bu borçların ödenmesi konusunda yardımcı olmaktır.

2.1.2.1. Gözetim İşlevi

Gözetim işlevi, IMF'nin küresel parasal sistem ile üye ülkelerin ekonomi politikaları üzerindeki gözlemlerini ve değerlendirmelerini içermektedir. Buna bağlı olarak yapılan gözlemler ve risk değerlendirmeleri belirli usuller çerçevesinde kamuoyuna bilgi olarak aktarılmaktadır (TCMB, 2009a:2). Dolayısıyla gözetim fonksiyonu, IMF'nin en önemli fonksiyonlarından biri olmakla beraber bu faaliyetle ekonomik büyüme ve gelişmenin yanı sıra ekonomik açıdan da düzenli politikalar oluşturmak gibi hedefler amaçlanmaktadır (Maurini, 2010:5). IMF, bu konudaki çalışmalarını ekonomik gözetim, bölgesel gözetim, küresel gözetim ve ülke gözetimi olmak üzere dört kısımda gerçekleştirmektedir.

2.1.2.1.1. Ekonomik Gözetim

Ekonomik gözetim faaliyeti, söz konusu üye ülkenin IMF'ye üye olmadan önce ekonomik gözetim konusunda ki bir takım taahhütleri kabul etmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu taahhütler söz konusu ülkenin ekonomi politikalarının küresel kamuoyu nezdinde incelenmesini kapsamaktadır. Bu duruma bağlı olarak IMF, ilgili ülkenin ekonomik açıdan zayıf noktalarını gözlemleyerek hem üye ülkenin ekonomik açıdan istikrara kavuşmasını sağlamakta hem de bu konuda kamuoyunu bilgilendirmektedir.

2.1.2.1.2. Bölgesel Gözetim

IMF tarafından bölgesel anlaşmaların değerlendirilmesi bölgesel gözetim fonksiyonuyla icra edilmektedir. IMF tarafından bölgesel gözetim yapılırken, Avrupa

Birliği, Euro Bölgesi, Batı Afrika Ekonomi ve Para Birliği, Orta Afrika Ekonomi ve Para Birliği gibi birliklerdeki politika düzenlemeleri ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmaktadır.

2.1.2.1.3. Küresel Gözetim

Küresel gözetim, dünyadaki ekonomik gelişmelerin IMF yönetim kurulu tarafından değerlendirilmesi esasına dayanmaktadır. Bu değerlendirmeler özellikle dünyadaki ekonomik gelişmeleri, beklentileri ve ekonomiyi tehdit eden sorunları kapsamaktadır.

2.1.2.1.4. Ülke Gözetimi

Ülke gözetimi, IMF'ye üye olan ülkelerin katılımıyla ve geniş kapsamlı görüş alışverişi yapılarak uygulanmaktadır. Üye olan ülkelerle IMF, ana sözleşmenin 4. maddesi uyarınca konsültasyon yapmaktadır. Bu konsültasyonların içeriğinde uyarı niteliğinde ki değerlendirmeler, programların gözetilmesi gibi hususlar yer almaktadır. Bu hususlar ise Dünya Ekonomik Görünüm Raporu (WEO)'nda yayımlanmaktadır (Eğilmez ve Mumcu, 2001:71).

2.1.2.2. Teknik Yardım

İzleme politikasına bağlı olarak üye ülkeler, IMF'ye talepte bulunarak kurumlarının yeniden düzenlenmesi, ekonomik alt yapının sağlam temellere oturtulması için eğitim konularında yardım istemektedir. IMF de üye ülkelerin bu talebi karşısında gerekli bilgi aktarımını sağlamaktadır. Dolayısıyla bu bilgi aktarım sürecine kısaca "teknik yardım" denilmektedir. IMF'nin teknik yardımlarının çerçevesi özellikle, reformlara bağlı politikaların oluşturulması, kurumların organize bakımından sağlıklı yapıya kavuşturulması, insan faktörünün verimli bir şekilde kullanılması gibi hususları kapsamaktadır (Karabıçak, 2006:234).

Teknik yardım, IMF tarafından üyelerine sağlanan kolaylıklardan biri olmakla beraber, teknik yardım kapsamında yapılan yardımların büyük bir kısmı gelir seviyesi

düşük ülkelere gitmektedir. Teknik yardımdan özellikle ülke içi karışıklıklardan yıpranmış veya savaşlar sonucu ağır darbe almış ülkeler faydalanmaktadır. Doğrudan veya dolaylı olarak da ilgili üye ülkelere ulaştırılabilen teknik yardım, IMF tarafından ülkelerin eksik olduğu konulara yansıtılarak, üye ülkelerin ekonomik istikrarı sağlanmaktadır. Diğer taraftan teknik yardımla birlikte IMF, hem ekonomi politikalarının güncelleştirilmesini sağlamakta hem de risklere karşı önlem almaya yönelmektedir (<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/techt.pdf> (13.04.2011)).

IMF'nin teknik yardımdaki temel amacı ise, üye ülkelerin üretken kaynaklarının genişletilmesi, aynı zamanda ekonomik ve mali politikalarının etkinliğinin artırılmasıdır (Sykes, 2004:5). IMF, teknik yardım çerçevesinde amaçlarına ulaşmak için çeşitli teknik yardım konularında üye ülkelere yardımcı olmaktadır. Söz konusu yardım konuları ise şunlardır (Clift, 2003:6):

- a)- Temel makro ekonomi politika zeminin oluşturulması,
- b)- Maliye reformunun yapılması,
- c)- Bankacılık ve finans sisteminin reform kapsamına dahil edilmesi,
- d)- Ekonomik data ve istatistiksel konularda reform yapılması,
- e)- Uluslararası mali yapının gözden geçirilmesi,
- f)- Mali ve parasal politikaların uluslararası standartlarda karşılanmasıdır.

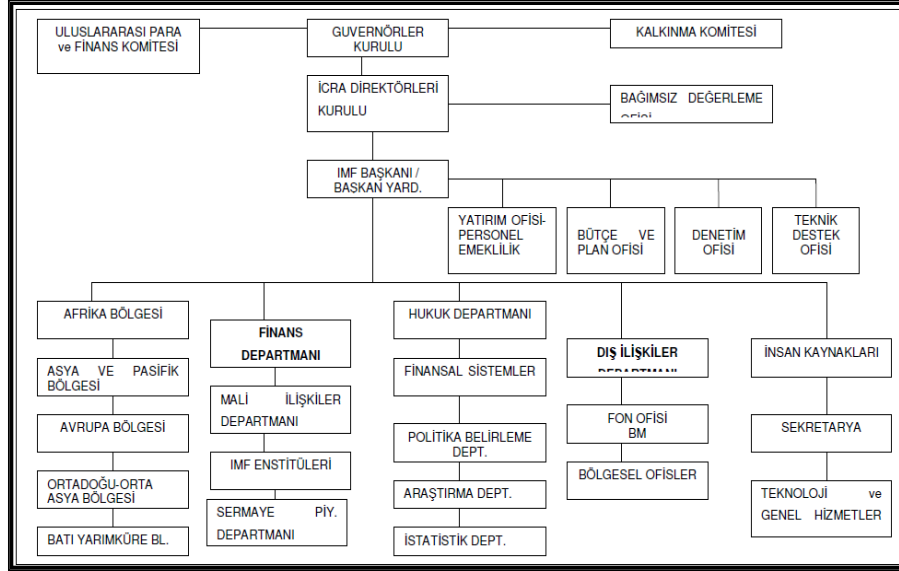
Diğer taraftan IMF, son finansal krizle birlikte teknik yardım konusunda çeşitli reformlara gitmiştir. Bu reformlar kapsamında IMF, teknik yardımda önceliklerin daha iyi sıralandırılması, kapsamı genişletilmiş performans değerlemesi, daha açık maliyetlendirme ve bağışta bulunanlar ile daha sıkı ortaklık konularında çeşitli girişimlerde bulunmuştur.

2.2. IMF'İN ÖRGÜT YAPISI

IMF'nin organizasyon yapısı, Governörler Kurulu, İcra Direktörleri Kurulu, IMF Başkanı ve IMF Personeli'nden oluşmaktadır (Özyiğit, 2007:49). Aşağıdaki tablo ise

IMF'nin örgüt yapısının nasıl bir oluşum olduğu hakkında bilgi vermektedir. Bu konu başlığı altında IMF'nin örgüt yapısı içerisindeki Governörler Kurulu, İcra Direktörleri Kurulu ve IMF Başkanı konularına değinilecektir.

Tablo 11: IMF'nin Organizasyon Yapısı

Kaynak: <http://www.imf.org/external/np/obp/orgch.htm> (19.03.2011).

2.2.1. İMF Başkanı

İMF İcra Direktörleri Kurulu, guvernör ve icra direktörü olmayan birini İMF başkanlığına atamaktadır. İMF başkanı, Avrupa ülkelerinden birinden seçilmektedir (Alpago, 2002:37). Bu durum İMF'nin kuruluşundan günümüze kadar devam etmektedir.

İMF başkanı, aynı zamanda yönetim kurulunun da başkanı olmakla birlikte, yönetim kurulundan gelen yönlendirmelere bağlı olarak İMF'nin yönetilmesi görevini de yerine getirir. İMF başkanının guvernörler ve yönetim kurulunda oy kullanma hakkı yoktur. Ancak yönetim kurulunda kullanılan oyların eşit olması halinde İMF başkanı oy kullanabilir. İMF başkanının görev süresi ise 5 yıldır.

2.2.2. İcra Direktörleri Kurulu

İcra Direktörleri Kurulu IMF'yi yöneten departmandır. Yönetimden sorumlu olan bu kurul, kurulun ana sözleşmesinde belirtildiği gibi Guvernörler Kurulu'nun kendisinden yapmasını istediği görev ve sorumlulukları yerine getirmek zorundadır (Eğilmez, 1996:24). İcra Direktörleri Kurulu'nun üye sayısı 24'tür ve kararlar toplam oy miktarının yarısıyla alınmaktadır.

Toplam 24 üyesi olan İcra Direktörleri Kurulu'nun sekizi tayinlere bağlı olarak, on altısı üye ülkelerin temsilcileri arasından iki yılda bir seçilmektedir. Bu kurul haftada üç kez toplanmaktadır. Ayrıca bu kurulda karar alınması için her üye ülke IMF'nin sermayesindeki payı kadar oy kullanma hakkına sahiptir (Önen, 1990:28).

2.2.3. Guvernörler Kurulu

Guvernörler Kurulu, IMF'ye üye ülkelerin maliye bakanları ve merkez bankası başkanlarından oluşmaktadır. Aynı zamanda Guvernörler Kurulu IMF'nin en yetkili mercisi olarak da bilinmektedir. Tüm yetkiler bu kurulda olmakla beraber bazı istisnai durumlarda Guvernörler Kurulu yetkilerini İcra Direktörleri Kurulu'na da devredebilmektedir (<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx> (12.04.2011)).

Ancak şunu özellikle belirtmek gerekir ki Guvernörler Kurulu, IMF'ye üye kabul etme, Özel Çekme Hakları (SDR)'nin dağıtımını ve kotaların belirlenmesi gibi hususlarda yetkilerini devredememektedir. Diğer taraftan Guvernörler Kurulu üyelerinin temsil ettikleri ülke adına tam yetkileri söz konusudur. Aynı zamanda oy kullanma hakları da vardır (Kendall, 1991:22). Üye ülke tarafından görevlendirilen guvernörlerin görev süre sınırı yoktur. Bu kurulun başkanı guvernörler arasından seçilmektedir. Ayrıca Guvernörler Kurulu yılda bir kez toplanmaktadır.

2.3. IMF'NİN MALİ KAYNAKLARI

IMF, üye ülkelerin kredi ihtiyaçlarına en kısa zamanda cevap verebilmek için bünyesi altında likidite bulundurmaya zorundadır. IMF'nin sahip olduğu kaynakları, normal kaynaklar ve borç alınan kaynaklar olarak sınıflandırmamız mümkündür.

Örneğin altın IMF'nin normal kaynakları arasındadır. Ancak IMF, altın stoklarını nakit kaynak olarak kullanamamaktadır. IMF'nin altın kaynaklarını kullanılabilmesi için üyelerin %85'nin oyunu alması gerekmektedir. Aynı zamanda IMF, kaynakların yetersiz kalması durumunda borçlanarak kaynak hacmini güçlendirme yolunu da seçebilmektedir.

Diğer taraftan 2008 yılının Ağustos ayı itibariyle IMF'nin toplam mali kaynağının 257 milyar doları kullanılmaktadır. Kullanılmayan kaynakla birlikte IMF'nin mali kaynağı 352 milyar dolardır. Bununla birlikte IMF'nin dönem bazında verdiği maksimum borç miktarı ise 30 milyar dolardır. Çünkü IMF'nin mali kaynakları yeterli düzeyde değildir. Mali kaynakların yetersiz olması ise üye ülke ekonomilerinin krizlerden çıkışını geciktirmektedir. Diğer taraftan IMF, 2008 küresel krizinden bu yana üye ülke ekonomilerine destek sağlamakta sıkıntı çekmektedir. Bu durum IMF'nin mali kaynak açısından sıkıntılı bir süreçte olduğunu göstermektedir (Weiss, 2008:2).

Diğer taraftan özellikle son küresel krizle birlikte mali kaynakları ciddi ölçüde azalan IMF, Hindistan'a 200 ton altın satarak mali kaynaklarında önemli artış sağlamıştır. Böylece IMF, kriz karşısında ki konumunu da güçlendirmiştir. IMF başkanı Dominique Strauss-Kahn, satışa ilişkin yaptığı açıklamada bu satış işleminin, IMF'nin güçlü ve uzun vadeli programlarının finansmanına ve gelir düzeyi düşük ülkelere verilecek özel kredilerin güçlendirilmesine katkıda bulunacağını söylemiştir (http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=132038 (13.04.2011)). Böylelikle 3217 tonluk altın rezervine sahip olan IMF, stokların bir kısmını küresel kriz karşısında mali kaynaklarını güçlü tutmak için eritmiştir.

2.3.1. Özel Çekme Hakları (SDR)

Dünya ticaretinin artmasına bağlı olarak ülkelerin parasına bağlı kalmadan yeni bir rezerv sağlanması sorunu ortaya çıkmış ve Rio Kararı'yla SDR adlı bir para biriminin oluşturulmasına karar verilmiştir. SDR ise, IMF'nin tüm diğer işlemlerinden bağımsız, mevcut rezerv aktiflerine ek bir rezervin eklenmesi demektir (Parasız, 2005:617-730).

Özellikle 1967'de Sterlin'in devalüe edilmesini de kapsayan krizden birkaç yıl sonra 1970 yılında SDR bir çözüm aracı olarak ortaya çıkmıştır. SDR, aynı zamanda

IMF'ye üye olmuş ülkelerin kotaları temel alınarak oluşturulmuş bir çeşit para birimi olarak kabul edilmiştir. SDR'nin en önemli özelliği IMF'ye üye ülkelerin ödemeler dengesi açığı vermesi durumunda altın madeni çıkarmaya ihtiyaç duymadan ödemeler bilançolarındaki aksaklıkları giderme şansı vermesi olmuştur (Doğukanlı, 2001:325-25). Bu açıdan bakıldığında SDR, üye ülkeler için büyük bir önem arz etmiştir.

Öte yandan SDR, rezerv aracı olarak oluşturulduğundan dolayı kanuni olarak bir mübadele vasıtası para ya da kredi aracı olarak tanımlanması mümkün değildir. Çünkü SDR'nin kendi başına bir değeri söz konusu olmamakla birlikte IMF'ye üye ülkelerin birbirlerine olan borçlarının hesaplanmasında kullanılmaktadır (Karluk, 2002:316). Dolayısıyla SDR'nin günlük hayatta dolar ya da Türk Lirası gibi kullanılması imkânsızdır.

Diğer taraftan SDR değerinin belirlenmesinde ABD, Almanya, Fransa, İngiltere ve Japonya para birimlerinin ağırlıklı ortalaması esas alınmaktadır. SDR değerinin belirlenmesi süreci ise beş yılda bir yapılmaktadır. SDR türünden borçlanan üye ülkeler ABD, İngiltere, Almanya, Japonya ve Fransa para piyasalarının faiz oranlarının ortalamasına dayalı olarak faiz ödemektedir. SDR, IMF'ye üye ülkeler, IMF bünyesindeki genel kaynaklar hesabı ve IMF'nin belirlediği kuruluşlar tarafından tutulmaktadır. Tahsisler ise üye ülkelerin kotaları temel alınarak yapılmakla birlikte, SDR tahsisinin IMF'nin kendisine ve IMF'nin SDR tutmaya izin verdiği kuruluşlara yapılması mümkün değildir (Uysal, 2004:21).

Diğer taraftan küresel krizin etkisini en aza indirebilmek amacıyla 2009 yılının Ağustos ve Eylül aylarında yapılan tahsisat sonucunda tedavüldeki SDR miktarı 316 milyar dolara ulaşmıştır (<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/glance.htm> (10.08.2010)). SDR'nin ilk kullanılmaya başlandığı 1970-1972 yılları arasında 9,4 milyar ABD Doları SDR tedavüle çıkarılırken zamana bağlı bu ciddi artış ise üye ülkelerin SDR'ye olan ihtiyacının ciddi oranda arttığını göstermiştir.

2.3.1.1. Özel SDR

Hala uluslararası değer standardı olarak kullanılan doların kullanımı devam etmektedir. Ancak doların değerinde meydana gelen hızlı ve sürekli değişme, doların

uluslararası para birimi olma fonksiyonunu büyük ölçüde zayıflatmaktadır. Diğer taraftan bazı ülkeler sabit kur sistemini benimsedikleri için milli paraları halen SDR 'ye bağlıdır (Libya, Myanmur ve Seyel Adaları gibi). Bu tür uygulamaya ise “Özel SDR” denilmektedir. Bununla birlikte SDR'nin özel finansman aracı olarak kullanımının alanı ise oldukça dardır (Üçgöz, 2005:2).

2.3.1.2. SDR Faizi

IMF, SDR departmanının girdi maliyetlerini karşılamak için her yıl 30 Nisan günü ülkelere verilen SDR temel alınarak net faiz elde etmektedir. Üye ülkeler de kendilerine verilen oranın üzerindeki kısım için belirli bir oranda faiz geliri elde etmektedir. Bu durumun tersi de geçerlidir. Yani üye ülkeler kendilerine verilen SDR miktarının altında SDR bulundurlarsa, ortaya çıkan fark kadar faiz ödemektedir. Dolayısıyla ödenen ve elde edilmiş olan faizler birbirine eşit olmaktadır. SDR faiz oranının belirlenmesinde ise sepete dahil olan ülkelerin para piyasalarındaki kısa vadeli menkul kıymet kazançlarının ortalaması alınmak suretiyle her cuma günü belirlenmektedir. Bu kısa vadeli menkul kıymetler ise: ABD, Fransa, İngiltere için 3 aylık hazine bonosu, Japonya için 3 aylık mevduat sertifikası ve en son olarak Almanya için 3 aylık interbank mevduatıdır (Öztekin, 2003:40).

2.3.1.3. SDR Faiz Oranı Değerinin Hesaplanması

Aşağıdaki tabloyu incelediğimiz zaman SDR faiz değerini hesaplamamız mümkündür. Örneğin: Sterlin cinsinden SDR faiz değerini hesaplamak istersek:

Para miktarı: 0,0903   **Döviz kuru:** 0,973453   **Faiz oranı:** 0,6800

Değerleri göz önüne alınarak bu her üç sayısal değerler birbiriyle çarpıldığı zaman Sterlin için SDR faiz değeri 0.0598 olarak hesaplanacaktır.

Tablo 12: SDR Faiz Oranının Hesaplanması

16 Şubat-22 Şubat 2009 Haftası				
Para Cinsi	Para Miktarı O-1 Kuralı Altında(A)	Döviz kuru (B)	Faiz Oranı (C)	(A) x (B) x (C)
Euro	0.4100	0.85986	1.0362	0.3653
Japon Yeni	18.4000	0.0073688	0.2400	0.0325
Sterlin	0.0903	0.973453	0.6800	0.0598
Dolar	0.6320	0.670561	0.2900	0.1229
Toplam				0.5805

Kaynak: http://www.imf.org/external/np/fin/rates/sdr_ir.cfm (02.03.2011).

2.3.1.4. SDR Değerinin Hesaplanması

Aşağıdaki tablo esas alınarak SDR değeri hesaplanmak istendiğinde SDR değerinin ülke paralarının ABD Doları eşitliği toplamına eşit geldiği görülmektedir. Dolayısıyla ilgili tabloda 1 SDR'nin 1.47525 ABD Doları'na eşit olduğu görülmektedir.

Tablo 13: SDR Değerinin Hesaplanması

20 Şubat 2009, Cuma				
Para Cinsi	Para Miktarı O-1 Kuralı Altında	Döviz kuru	A.B.D Dolar Eşitliği	Döviz Kurunun A.B.D Dolarına Karşı Değişimi
Euro	0.4100	1.26360	0.518076	-0.260
Japon Yeni	18.4000	93.93000	0.195891	-0.373
Sterlin	0.0903	1.43170	0.129283	-0.556
Dolar	0.6320	1.00000	0.632000	
1.475250				
ABD \$ 1.00=			0.677851	0.190
SDR1=ABD \$			1.47525	

Kaynak: (Çomu, 2009:12)

2.3.2. Kotalar

Kotalar IMF kaynaklarının en önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Kotaların tespit edilmesinde ise bazı kriterler dikkate alınmaktadır. Bu kriterler de ülkelerin

ağırlıklı ithalat ve ihracat kapasiteleri, altın ve döviz rezervlerinde ki büyüklük ve milli gelir gibi çeşitli kriterler göz önüne alınmaktadır. Üyelerin IMF'deki kotası o ülkelerin ekonomik görünümleri hakkında da ipuçları vermektedir. Ülkeler belirlenen kotaya bağlı olarak IMF'ye katkı sağlamaktadır. Üye ülkelerin IMF'den kaynak kullanması halinde bu kotalar dikkate alınmaktadır (Aktürk ve Güran, 2001:37-38).

Diğer taraftan IMF'nin uyguladığı kotalar arasındaki dengesizlikler, alınan kararların BGÜ'ler tarafından alındığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. IMF politikalarının GOÜ'ler için daha gerekli olduğu düşünülürse, GOÜ'lerin ekonomi politikalarının BGÜ'ler tarafından yönlendirildiği gerçeği ağır basmaktadır. Oylardaki dengesizliklerin olumsuz bir sonucu ise IMF'nin bu kurumu kuranlar tarafından bir politika aracı olarak kullanılmasına zemin hazırlamasıdır.

Diğer taraftan bu konudaki ciddi sıkıntıların sürekli olarak ileri sürülmesine bağlı olarak son küresel krizle birlikte kotalarda oy kullanımı konusunda reforma gidilmiştir. Reform kapsamında bazı üye ülkelerin kotaları artırılarak IMF'nin meşru bir kurum olması konusunda ciddi bir adım atılmıştır. Kota artışından en fazla yararlanan ülkeler ise, Kore (%106), Singapur (%63), Türkiye (%51), Çin (%50), Hindistan (%40), Brezilya (%40) ve Meksika (%40) olarak belirlenmiştir.

IMF başkanı Dominique Strauss-Kahn, yeni kota reformunun yürürlüğe girişi dolayısıyla yaptığı konuşmada, yükselen piyasalara ve dar gelirli üye ülkelere yönetimde daha fazla yetki imkânı verildiğini söylemiştir. Strauss-Kahn, bu reformla birlikte üye ülkelerin IMF'nin verimliliği ve IMF'yi güçlendirmeye dair verdiği sözleri yansıttığını ifade etmiştir. IMF reform hareketinin süreceğini ifade eden Dominique Strauss-Kahn, "*Bu IMF'nin tarihindeki en kökten onarım ve yükselen piyasalarla gelişmekte olan ülkeler yararına yapılmış en büyük etki kayması*" olduğunu söylemiştir (<http://www.aktifhaber.com/imfde-turkiyenin-kotasi-yukseldi05276h.tm> (13.04.2011)). Bu durum IMF açısından atılmış ciddi bir adım olmuştur. Ciddi bir adım olarak görmemizin nedeni ise kotalarda ki önemli bir adaletsizlik IMF'nin kuruluşundan bu yana süre gelmiştir. Örneğin adaletsizliğe örnek vermek gerekirse: ABD toplam 371.743 oyla (toplamın yüzde 16,77'si), Palu'nun 281 oyla (yüzde 0,01) temsil gücünün olması bariz örneklerden biri olarak karşımıza çıkmıştır.

2.4. IMF NEDEN BORÇ VERİR?

IMF'nin kredi vermesine neden olan faktör incelendiği zaman, söz konusu faktör üye ülkelerin ödeme dengesizliklerindeki sorunlarının ortadan kaldırılmasıdır. Krediler verileceği zaman IMF uyum konusunda destek vermektedir. Diğer taraftan IMF'nin kredi verme şartları gelişigüzel olmamakla beraber bir şarta bağlanmış ve üye ülkeler bu şartları yerine getirmektedir. IMF, üye ülkelere kredi verirken mali reformlar çerçevesinde ülke kurumlarının oluşturulmasında, üye ülkelerin IMF ile ilişkilerinde vb. hususlarda kullanmak üzere kredi vermektedir (Çürük, 2010:97). Ancak bu kredilerin yatırım amacıyla kullanılması kesinlikle yasak olmakla birlikte kredi kullanmak isteyen ülkeler iyi niyet mektubuyla bunu IMF'ye bildirmektedir. Dolayısıyla IMF kendi isteklerine göre hareket etmeyi kabul eden ülkelere kredi kullanmaktadır.

Diğer taraftan IMF'nin üye ülkelere kredi kullanırken kredi verme koşulları tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Çünkü IMF'nin ortaya koyduğu koşullar, çoğu zaman üye ülkelerin reddedebileceği kadar kötü olmaktadır. Kredi koşullarının ekonomik açıdan güvenlik açığı vermesi ise ülkelerin bu kredileri kullanmakta isteksiz davranmaya sevk etmektedir (Hanson ve Müderrisoğlu, 2008:1). Çünkü kredilerin ülkelerin yarına olup olmadığı IMF'yi pek ilgilendirmemekle birlikte IMF, çoğunlukla verdiği kredilerin nasıl döneceği üzerine hesaplar yapmaktadır.

IMF dış ilişkiler departmanı tarafından hazırlanan rapora göre IMF'nin neden borç verdiği hususunun 3 ana varlığından bahsedilmektedir. Bu hususlar şunlardır (<http://www.imf.org/external/country/tur/rr/pdf/intro.pdf> (17.04. 2011)):

- i. IMF kredileri, çeşitli krizlerin şok etkisinden kurtulma sürecine olumlu yansır ve ekonomik kırılganlığı yavaşlatır.
- ii. İkinci husus, üye ülkeler IMF programlarına istinaden diğer kredi sağlayan kuruluşlardan finansal destek sağlayabilir. Dolayısıyla IMF kredileri diğer finansal kuruluşların finansal destek sağlaması konusunda referans olmaktadır.
- iii. IMF kredileri hızla yayılan finansal krizlerin yaygınlaşmasını engellemektedir.

Ancak IMF'nin ortaya koyduğu amaç ile verdiği kredilerin kullanım sonuçlarının genellikle uyuşmadığı ortaya çıkmıştır. Çünkü IMF politikalarına baktığımız zaman verilen krediler ülke ekonomilerine çoğu zaman negatif olarak yansımıştır. Liberalleşme politikalarına istinaden verilen kredilerin ülkeleri çoğu zaman çıkmaza sürüklediği ortay çıkmaktadır. 1965'ten 1995 yılına kadar IMF'nin söz konusu politikalarını uygulayan 89 AGÜ'nün ekonomik durumu incelediğinde, bu ülkelerin borçlanmadan önceki durumuna göre ekonomik olarak bir gelişme kaydetmediği ortaya çıkmıştır. Borç alan 48 ülkeden 32'si daha da fakirleşmiş, 14 ülkenin ekonomisi ilk borçlanmasına göre en az %15 küçülmüştür (http://www.bushcountry.org/news/columnists/jp-coussen/c_082802_jp-coussens-internationalmonetary-fund.htm (12.04.2011)).

2.4.1. Borç Vermenin Koşulları

IMF, kredilerin kullanılmaya başlandığı ilk yıllarda herhangi bir şart ortaya koymamıştır. Ancak yoğun borç isteme talebi karşısında IMF çeşitli kriterleri göz önüne alma yoluna gitmiştir. 1950 ve 1960'lı yıllarda ortaya konan kriterler kamu kesimine yönelik olmuştur. Ve bu kriterlerin en önemlisi kamu iktisadi teşebbüslerinin piyasa koşullarında zarara uğraması durumunda zararlarının merkez bankası kaynaklarından karşılanmaması kriteridir (Krueger, 2000:7). Daha sonraki dönemlerde ise kredi kullandırma koşullarında birçok değişim yaşanmıştır.

Diğer taraftan çok uzun zamandır IMF, üye ülkelere kredi kullandırırken bunu “Şartlılık İlkesi”ne bağlı olarak gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla üye ülke dış ekonomik dengenin sağlanmasına dair bir dizi politikaları IMF'ye sunmak zorunda bırakılmıştır. IMF'den kredi kullanmak isteyen üye ülkeler, kredilerin geri dönmesini sağlayacak IMF direktiflerini de kabullenmek zorunda kalmıştır. “Şartlılık İlkesi”ni kabul etmeyen ülkeler kredilerden faydalanma haklarını da kullanamamıştır. Bu şartlılık politikalarına bakacak olursak söz konusu bazı politikalar şunlardır (Alpar ve Ongun, 1987:159):

- i. Dış denge ve istikrar politikalarının bir yılda bitirilmemesi durumunda Stand-by düzenleme süresinin üç yıl uzatılması mümkündür.

- ii. Bazı durumların hasıl olması sebebiyle kredi kullanmak isteyen üye ülkeler Stand-by düzenlemesi yapmadan önce bazı ekonomik tedbirleri önceden almalıdır.
- iii. Üye ülkeler dış ekonomik dengelerin sağlanmasına yönelik kriterleri göz önüne almak zorundadır.
- iv. İcra Direktörleri Kurulu tarafından Stand-by düzenlemelerine bağlı olarak desteklenen programlar belirli dönemlerde gözden geçirilmelidir.
- v. Uluslararası anlaşma niteliği taşımadığından Stand-by anlaşmalarında sözleşme dilinin kullanılmaması gerekmektedir.
- vi. İstikrar programlarının süresinin bir yılı aşması halinde, programın uygulandığı dönemin gözden geçirilmesi gerekir.

2.4.2. IMF’de Borç Verme Araçları

IMF, üye ülkelerin mali sorunları gidermek için oluşturulan bir kuruluştur. Ancak IMF, üye ülkelerin sorunlarını gidermek için kredi verirken bu kredileri çeşitli borç verme araçları ile kullanmıştır. IMF’nin kullandığı bu araçlar dünya ekonomisindeki konjonktüre bağlı olarak değişik şekillerde ortaya çıkmıştır. Bu kredi araçları aşağıda başlıklar halinde kısaca açıklanmıştır.

2.4.2.1. Hazırda Bulunma Anlaşması

Başlangıç yıllarında IMF üye ülkelere mali yardım sağlarken, bu yardımları belirli kredi dilimlerine göre yapmıştır. 1950’li yıllara gelindiğinde Hazırda Bulunma Anlaşması (SBA) ile ödemeler dengesinde zorluklar yaşayan üye ülkelere kaynak oluşturmanın yolu açılmıştır. IMF tarafından 1952’den itibaren kredi dilimlerinden faydanılması SBA’lara bağlanmıştır. Bu anlaşmanın süresi ise IMF’nin kısa süreli yardım amacına uygun olarak 12-18 ay arasında olmuştur. Bu anlaşmaya bağlı olarak borç alan üye ülkenin IMF’ye ödeyeceği faiz oranı ise kısa vadeli piyasa faiz oranlarına göre belirlenmiştir. Faiz tutarlarının da beş yıl içerisinde ödenmesi kararlaştırılmıştır (Joyce, 2003:3). Stand-by anlaşmalarına son yıllarda ihtiyacın

azalmasına karşın, hala orta halli ülkeler adına Stand-by anlaşmaları prestijini korumuştur.

2.4.2.2. Esnek Kredi Hattı

IMF'nin küresel krizin etkilerini azaltmak amacıyla oluşturduğu yeni bir strateji olan Esnek Kredi Hattı (FCL)'na göre üye ülkeler hem iç dinamik hem de dış dinamik konjonktürleri içeren dokuz koşula göre değerlendirilmelerinin ardından, üye ülkelerin programa uygunluğu tespit edildiği zaman bu kredi kullanılmaktadır. IMF tarafından belirlenen kriterler ise şunlardır: *Sürdürülebilir dış denge, özel sektör dış borçlanması, uluslararası sermaye piyasalarına erişim, rezerv durumu, sağlam kamu finansmanı, düşük enflasyon, bankaların borç ödeme gücü, etkin finansal denetleme ve yüksek veri kalitesi* şeklindedir. Bu strateji ile IMF, üye ülkelerin yabancı sermaye çekme konusundaki sıkıntılı zamanlarında, ekonomi temeline dayanan politikaları olan üye ülkelerin desteklenmesini arzulamaktadır. FCL, kredi miktarının hem çok olması yönünden hem de vadesinin uzun olması yönünden avantajlı olarak kabul edilmektedir. Özellikle bu program ile birlikte üye ülkelerin sermaye çıkışlarına karşı dirayetli olmakla riski en aza indirebileceği hususuna dikkat çekilmektedir (Vakıfbank, 2009:7-8).

Yeni oluşturulan FCL kullanımına 2008 küresel krizinin ardından Meksika, Polonya ve Kolombiya başvuruda bulunan ilk ülkelerdir (Aiyar, 2010:493). FCL kullanım koşullarını yerine getiren Meksika, bu programdan yararlanan ilk ülke özelliğini taşımaktadır. Bu durum tarihi bir gün olarak kayıtlara geçmiştir. Bu konuda ki düşüncelerini aktaran IMF birinci başkan yardımcısı John Lipsky: *"Bugün tarihi bir durum. IMF Yönetim Kurulu ilk FCL uygulamasını ve aynı zamanda IMF tarihindeki en büyük finansal uygulamayı onaylamıştır"* ifadesini kullanarak FCL'nin önemli bir kredi stratejisi olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak Meksika farklı bir tepki vermiş ve onaylanan krediyi geri çevirmiştir.

Meksika'ya Nisan 2009'da FCL'ye bağlı olarak 31.5 milyon SDR (47 milyar dolar) tutarında kaynak kullanabileceği onaylandığı halde Meksika bu krediyi kullanmamıştır. Ancak daha sonra anlaşmanın sona ermesiyle birlikte 2010'un Mart ayında IMF nezdinde ve FCL kapsamında 31.5 milyon SDR'lik (47 Milyar dolar) yeni bir anlaşma imzalamıştır. Yine IMF'den önlem nitelikli olmak üzere Polonya 13.7

milyar SDR'lik (20.5 Milyar dolar) ve Kolombiya 7 milyar SDR'lik (10.5 Milyar dolar) kredi anlaşmasına imza atarak bu krediden faydalanmıştır (Hayaloğlu ve Artan, 2011:148).

Çünkü bu ülkeler güçlü performans gösterdikleri halde krizden etkilenme olasılığı olan ülkeler içersinde yer aldıkları için IMF tarafından bu krediden faydalandırılmıştır. FCL özellikle likidite temelleri güçlü olan ülkelere tahsis edilmiştir. Diğer taraftan önemli ölçüde iflas edecek konumda ülkelerin bu krediden faydalanması uygun görülmemiştir.

2.4.2.3. Genişletilmiş Fon Kolaylığı

Makro ekonomik ve yapısal problemlerden ortaya çıkan uzun vadeli ödemeler dengesindeki kırılganlıkları ortadan kaldırmak isteyen üye ülkelere verilen üç yılı kapsayan bir kredidir. SBA'larda olduğu gibi taksitlendirme yapılacağı zaman belirli kriterler göz önünde bulundurulmaktadır. Üye ülkelerin IMF'den aldıkları kredilerin ödeme süresi ise dört ile yedi yıl arasındadır. İstenildiği takdirde geri ödeme planının on yıla kadar uzatılması da mümkündür. Genişletilmiş Fon Kolaylığı (EFF) sisteminde maksimum kredi kapsamı IMF'ye üye ülke kotasının %300'ü kadardır (Erdoğan, 2007:3-4).

2.4.3. Diğer Borç Verme Araçları

- a) **Yapısal Uyum Kolaylığı:** 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. Üye ülkelere bir takım orta vadeli imtiyazlar sağlamıştır.
- b) **Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı:** Az gelişmiş olan üye ülkelerin uyguladıkları orta vadeli yapısal uyum programlarına destek vermek üzere çok düşük faizli ve uzun vadeli verilen kredilerdir.
- c) **Acil Finansman Mekanizması:** Küreselleşme sonucu ortaya çıkan krizlerin diğer ülkelere hızlıca yayılmasını önlemek amacıyla oluşturulmuştur.
- d) **Yüksek Borçlu Fakir Ülkeler İnisyatifi:** Fazla borcu olan fakir ülkelere yardım etmek amacıyla oluşturulmuştur.

- e) ***Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı:*** Düşük faizlerle kredi verilerek yoksulluğu azaltmaya yönelik bir stratejidir.
- f) ***Çok Taraflı Borç Yardımı İnisyatifi:*** Çok zor durumda olan yoksul ülkelerin borçlarının silinmesi amacıyla oluşturulmuştur.
- g) ***Dışsal Şok Kolaylığı:*** IMF bu program ile birlikte, dış şoklardan dolayı zor durumda olan ülkelere finansal yardım yapmayı amaçlamaktadır.
- h) ***Ticaret Birleşme Mekanizması:*** Ticarete liberalizasyon sonucu zarar gören ülkelerin zararlarını karşılamak amacıyla oluşturulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980 SONRASI IMF POLİTİKALARI VE FİNANSAL KRİZLER

1980'li yıllara kadar öncelikle ödemeler dengesi sorunu yaşayan ülkelerde uygulanacak politikalar konusunda yardımcı olan IMF, 1980 yılından sonra yapısal uyum programları adı altında faaliyetlerine devam etmiştir. Özellikle küreselleşme sürecinin arttığı 1980 sonrasında IMF politikalarının etkin olduğu ekonomilerde ardı ardına yaşanan finansal krizler, IMF'ye olan eleştirilerin artmasına neden olmuştur. Aynı zamanda IMF'nin geçiş ekonomilerindeki başarısız politikaları da büyük tepki toplamıştır. Bu konu başlığı altında 1980 sonrasında değişen dünya ekonomisi, Bretton Woods sisteminin çöküşü, geçiş ekonomileri incelenecek ve 1990 sonrası ortaya çıkan finansal krizler ile IMF bağlantısına değinilecektir.

3.1. 1980 SONRASI DÜNYA EKONOMİSİ VE NEO-LİBERAL ANLAYIŞ

1980 sonrasındaki dünya ekonomisi ülkelerin finansal piyasalarının liberalleştiği veya liberalleştirildiği bir dönemdir. Bu dönemde özellikle AGÜ'ler de finansal piyasalarını liberalleştirme yoluna gitmiştir. Aynı zamanda 1980 sonrasında dünya ekonomisi ABD yönelimli liberal politikaların sıklıkla uygulandığı bir dönem olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde ABD'nin Japonya gibi gelişmiş ülkeler nezdinde hegemonik gücünü kaybetme kaygısı, onu dünya ekonomilerinde liberal politikaları uygulamaya yönlendirmiştir. Yeni kurulacak olan dünya düzeninde ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gücünü korumak için, bazı politikalar uygulamıştır. Bu politikaların şunlar olduğu söylenebilir (Ertuna, 2005:15):

- ✓ Oluşturulacak yenedünya düzeninde mal ve hizmet dolaşımına serbestlik tanınacaktır.
- ✓ Mal ve hizmetler patentle tam tekelci koruma altına alınacaktır. Ve bu koruma işlemini ülkeler üstlenecektir.
- ✓ İşçilerin serbest dolaşımı engellenerek, ucuz işçilikten faydalanılacaktır. Ve böylelikle üretilen mallarda üstünlük sağlanacaktır.

- ✓ İşçilik maliyetlerinin ucuz olduğu ülkelerdeki pazarlık gücünü ortadan kaldırmak için, üretimin uluslararası şirketler tarafından yapılması ve yabancı sermayenin dolaşımı serbest hale getirilecektir.

Dolayısıyla ABD, 1980 sonrasında yukarıda sıralanan politikalar çerçevesinde hareket etmiştir. Diğer taraftan 1970'li yıllarda ortaya çıkan petrol krizleri dünya ekonomisinde ki gidişatı olumsuz etkilemiş, dünyada izlenen ekonomi politikaları da değişime uğramıştır. Özellikle bu dönemde Neo-liberal politikalar ön plana çıkmıştır (Kocabaş, [Tarih Yok]:8).

Çünkü 1970'li yılların dünya ekonomik durumu Keynesyen politikaların tasfiyesini de beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda AGÜ'lerde ithal ikame anlayışına dayanan ekonomik büyüme ve sanayileşme anlayışına bağlı kalkınma modelleri tıkanma noktasına gelmiştir. Böylece devletin ekonomiden arındırılması gündeme gelmiştir. Özellikle 1970'li yıllarda krizlerle birlikte Neo-liberal politikalar iktisat teori ve uygulamalarına yön vermiştir. Milton Friedman'ın görüşlerine dayanarak geliştirilen liberal ekonomi modeli özellikle 1970'li yıllarda meydana gelen krizlerle birlikte düşen kar oranlarının artırılması için arz yönlü iktisat politikalarını savunmaktadır. Milton Friedman'ın dayanak oluşturduğu bu anlayış, devlet harcamalarının azaltılması gerektiği üzerinde durmaktadır (Acı, 2005:203-204)

Öte yandan Neo-liberal anlayış, fiyat desteklemelerinin ve tavanların kaldırılmasına, liberal dış ticaretle döviz kurlarının piyasada belirlenmesini ve aynı zamanda piyasaların rolünün artırılması gerektiğini savunmaktadır. Diğer taraftan Neo-liberal anlayış, piyasaların özelleştirmeyle birlikte devlet müdahalesinden arandırılmasını, özel sektörün ve özel mülkiyetin rolünün artırılmasını ileri sürmektedir (Chang ve Gabel, 2005:30).

3.1.1. Bretton Woods Sisteminin Çöküşü

Bretton Woods sistemi, Büyük Buhran sonucu problem yaşayan dünya ekonomisindeki olumsuzlukların tekrar yaşanmasını engellemek için ortaya konmuş bir mali sistem olma özelliğini taşımıştır. Bu sistem özellikle refah ve kalkınma masraflarının karşılanması açısından daha az riskli bir finansal düzenin sağlanacağını

garanti etmiştir. Ayrıca bu sistem uluslararası finansal faaliyetlerin liberalleştirilmesi için de uygun bir zemin hazırlamıştır (Bayram, 2006:23)

Özellikle ABD, 1950 ve 1959 yılları arasında büyük oranda dış açık verince, bu açıklar özellikle ABD hükümeti tarafından finanse edilmiştir. Söz konusu finansal yükümlülükler 35 dolardan altına sabitlenmiştir. Bu dönemde özellikle ABD fazla altın stokuna sahip olduğundan ekonomiyi her geçen gün geriye götüren yüklü miktardaki borçlar, ABD ekonomi sistemi açısından bir tehdit olarak algılanmamıştır. ABD'nin altın stoklarının hızla erimeye başlamasıyla bir takım ekonomi çevreleri resmi altın fiyatının yükseltilmesini öne sürmüştür. ABD'de altın stokları %60 azalmasına rağmen bu dönemlerde ABD başkanlığı yapan Lyndon B. Johnson ve John F. Kennedy hükümetleri bu teklifi kabul etmemiştir. Özellikle İngiltere sahip olduğu dolar rezervlerini altına çevirmeye başlayınca İngiltere'yi diğer ülkelerin merkez bankaları takip etmiş ve çöküş başlamıştır. Çünkü 1970 ve 1971 yılları arasında dünya ekonomilerinde ortaya çıkan durgunlukla beraber dolar zayıflamıştır (Övenç vd., [Tarih Yok]:5-6).

Dolayısıyla bu sistem dünyada ki ekonomik konjonktürde meydana gelen istikrarsızlıklar sonucu çok etkilenmiştir. Çünkü 1960-1970 yılları arasında ülkeler arasındaki faiz oranlarında büyük bir artış yaşanmıştır. Faiz artışlarına bağlı olarak rezervlerde büyük artışlar gerçekleşmiş olmasına rağmen birçok ülkede ücretler artmıştır. Diğer taraftan enflasyondaki yükselişle beraber ekonomiler iyice ısınmıştır. Tüm bu istikrarsızlıklara ek olarak 1973 ve 1974'te yaşanan petrol krizi Bretton Woods sisteminin çöküşünü ilan etmiştir.

Özellikle Bretton Woods sisteminin kendi içersinde birçok zayıflıkları olmasına rağmen bu sistemin çöküşünde 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan petrol şoklarının da büyük etkisi olmuştur. Çünkü Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) petrol fiyatlarını 1973 yılında yüzde beş yüz artırınca söz konusu sistem çökmekle kalmamış öte yandan birçok ülkenin 1982 yılının sonuna kadar bankalara olan borçları 215 milyar dolar artmıştır. Daha sonra bankalar faizleri düşürmüştür. Faizlerdeki düşüşün nedeni olarak da OPEC ülkeleri gösterilmiştir. Çünkü petrol ihraç eden ülkeler elde ettikleri gelirlerin büyük bir kısmını gelişmiş ülkelerin bankalarında tutmuştur. Bankaların elinde bulunan likit fazlalığı da faizlerin düşmesine neden olmuştur. Aynı zamanda

bankalar elinde atıl bulunan paraları GOÜ'lere yönlendirmiştir. Bu dönemde ucuz kredi karşısında birçok GOÜ bankalara borçlanmış ve uluslararası piyasalarda bankalara olan borç hacminde büyük bir artış yaşanmıştır. Öte yandan GOÜ'lerin biriken borçlarını dış borçlanma yoluyla veya hazine bonolarıyla kapatmak istemeleri ülkelerin dış borçlarını 1980-1990 döneminde 1.200 milyar dolar düzeyine kadar çıkarmıştır (Bayram, 2006:24). Bu durum ise uluslararası dış borç krizine neden olmuş ve Bretton Woods sisteminin çöküşünün en önemli nedenleri arasında sayılmıştır.

Diğer taraftan 1970'li yıllarda gelişmiş ülkelerde var olan stagflasyon özellikle GOÜ'leri olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı zamanda gelişmiş ülkelerin ihracat hacimlerindeki daralma önemli derecede döviz gelirlerinin kaybına neden olmuştur. Öte yandan bu gelişme gelişmiş ülkelerin dış açıklarının artmasına neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda ülkeleri derinleşen dış açıklarla karşı karşıya bırakmıştır (Sakal, 2002:212-213). Dış fazla veren ülkelerin dış açık veren ülkelere yönelik yardımcı politikalar ortaya koymaması bu dış açık veren ülkelerde devalüasyonlara neden olmuştur. Dış fazla veren ülkelerin herhangi bir hamlede bulunması Bretton Woods sisteminin en büyük eksikliklerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Öte yandan 1973 yılında petrol fiyatlarındaki hızlı artış GOÜ'lerin ekonomik dengelerini önemli ölçüde sarsmıştır. GOÜ'lerde ekonomik istikrarsızlığın yanında kamu açıklarının da kronikleşmesi, yurtiçi tasarrufların azalması sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla gerekli olan harcamaların bankalardan alınan kredilerle finanse edilmeye çalışılması GOÜ'leri büyük bir stagflasyona sürüklemiştir (Rogoff, 1994:4). Bretton Woods sistemi ise bu ülkeler için çözümün bir parçası olmakta uzak kalmıştır. Çünkü bu sistem özellikle GOÜ'lere kaynak aktarılması konusunda sıkıntı yaşamıştır.

Diğer taraftan Bretton Woods sisteminin kendi içerisinde çökuşe neden olabilecek zayıflıklar mevcuttur. Söz konusu bu zayıflıklar, likidite ve uluslararası paraya güven problemi, dış denge problemi, emisyon getirisi problemi, kaynakların verimli kullanılamaması problemi, spekülasyon problemi ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik ve yapısal kalkınma problemidir (Öztürk, 2002:103-106):

A) Likidite ve Uluslararası Paraya Olan Güven Problemi: Ülkelerin sahip olduğu rezervler daha çok altın ve dolardan oluşmuştur. Bu dönemde altın üretimi hem az

olduğundan hem de sanayide kullanıldığından uluslararası likidite içerisinde sahip olması gereken değerde olmamıştır. Aynı zamanda altın üretiminin artış hızı ticaret genişlemesinin arkasında kalmıştır. Dolayısıyla parasal altın oranı 1950 yıllarında %70 iken 1973 yılında bu oran %45'e kadar düşmüştür. Bu bakımdan ortaya sürekli likidite açığı çıkmış ve bu açık ABD doları ile karşılanmaya çalışılmıştır. ABD ise açıklarını kapatmak için altın rezerv para oranını düşürmüş ve bu olay dolara olan güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Rezervlerinde para olan ülkeler paralarını hızla altına çevirmeye başlamış ve dünya genelinde para krizi ortaya çıkmıştır.

B) Dış Denge Problemi: Bretton Woods sistemi uluslararası eşitlenmenin açıklarını ödemeler dengesi açığı veren ülkelerin üzerine yüklemiştir. Ödemeler dengesinde fazla veren ülkeler bu fazlılığı giderecek hiçbir çalışmada bulunmamış ve bu tür faaliyetlerden sürekli kaçınmıştır. Bu sistem ülkeleri revalüasyon yapmaya değil devalüasyon yapmaya zorlamıştır.

C) Emisyon Getirileri Problemi: Bretton Woods sisteminde anahtar paraya sahip olma konumunda olan ABD, bu paranın basımında önemli miktarda emisyon kazancı elde etmekteydi. Diğer taraftan birçok ülkenin ekonomideki likiditeyi dengeleyebilmeleri için öncelikle mal ve hizmet ihraç etmeleri gerekmektedir. Ancak ABD için böyle bir şeye gerek yoktu.

D) Kaynakların Verimli Kullanılmaması Problemi: Uluslararası ekonomide ortaya çıkan altın talebinin karşılanması altın üretimine bağlıdır. Bu durum ise emek ve sermayenin bu işlere ayrılması demektir. Az olan kaynakların harcanması ile elde edilen altınlar merkez bankalarında bekletilmektedir. Bu durumda ise kaynak israfı sorunu ortaya çıkmaktadır. Çünkü merkez bankalarında bekletilen altın üretimi için sarf edilen emek ülkelerin ekonomik gelişiminde kullanılabilse daha faydalı olacaktır.

E) Spekülasyon Problemi: ABD'nin ödemeler dengesinde açıklarının süreklilik kazanması sonucu dolardan kopma başlamış ve devalüasyon olasılıkları artmıştır. Dolayısıyla bu durum spekülatif hareketlere neden olmuştur. Bu spekülasyon hareketleri ise dünya ticaretini ve sermaye hareketlerini olumsuz etkilemiştir.

F) Az Gelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Yapısal Kalkınma Problemi: Bretton Woods sistemi GOÜ'lerin kalkınma sorunlarına tam olarak yanıt veremiyordu. Çünkü bu

dönemde serbest ticaret GOÜ'lerin ekonomik gerçekleriyle uyuşmuyordu. Ayrıca bu sistem GOÜ'lere kaynak transferi sağlamada da oldukça yetersizdi.

3.1.2. Planlı Dönemden Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş

1980'lerin sonlarına doğru sosyalist sisteme dahil olan ülkelerde önemli ekonomik ve siyasi gelişmeler söz konusu olmuş, bu ülkeler planlı ekonomiden serbest piyasa sistemine geçişte önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Geçiş sürecindeki ülkeler sosyalist sistemden dolayı 1970'lerden sonra ekonomik problemler yaşamaya başlamıştı. Sosyalist dönemde ekonominin hemen hemen tamamı devletleştirilmiş, özel mülkiyete çok sınırlı bir hayat hakkı tanınmıştı. Üretim yapan devlet kurumlarının çoğunluğu bir kısmı monopolleşmiş, fiyatlar ve yatırım politikaları devlet tarafından kontrol edilir hale gelmiş, dış dünyaya kapalı, sosyalist blok içi uzmanlaşmaya yönelik ekonomik politikalar izlenmiş, bu da ekonomileri rekabete kapalı hale getirmişti. Sosyal güvenlik giderleri ekonomik faaliyetlerin kapasitesi ile kıyaslanamayacak ölçüde artış göstermiş, harcamalar toplumda ortaya çıkabilecek rahatsızlıkları gidermek amacıyla siyasi rant aracı olarak kullanılabilir hale gelmişti. 1950 ve 1960'larda ekonomik büyüme sağlanmış ancak bu büyüme 1980'lerde yavaşlamaya, hatta durgunlaşmaya başlamıştı. Ekonomi içinde ağır sanayiye verilen öncelik toplam üretim kapasitesinin artırılması sonucunu ortaya koymamış, tüketim malının üretiminde de düşüş yaşanmaya başlamıştı. Aynı zamanda tarım sektörü de sorun haline gelmeye başlamış, bu sektöre yönelik revizyon gerekli hale gelmişti.

Yukarıda sözü edilen problemlerin de etkisiyle bu ülkelerdeki ekonomik dengeler sarsılmıştır. Kapalı işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi, bütçe açıkları, para arzının kontrolsüz artışı ve yüksek enflasyon gibi problemlerle karşılaşmıştır. Hemen hemen tüm komünist ülke vatandaşlarının hayat standartlarında ani düşüşler yaşanmıştır (Angresano, 1994:23).

Amaçların tüketiciler yerine kamu tarafından tayin edilmesi, özel tüketim yerine sanayileşme ve askeri harcamaların yükselmesine yol açmıştır. Merkezi planlamada merkezi ajanstan kişisel üretim birimlerine bilgiyi aktaran hantal bürokratik organizasyon ekonomiyi geriye götürmüştür. Bu organizasyon şekli yolsuzluğa ve yanlış bilgilenmeye, etkinliğin düşmesine sebebiyet vermiştir. Çünkü kaynaklar,

verimsiz alanlardan rant sağlayıcı faaliyetlere bağı hale gelmiştir. Ekonomik düzeyde büyük bürokratik yapı toplam talebin devam ettirilmesine ve artışına yardım ederken, toplam arzın gerilemesine neden olmuştur.

Sektörel düzeyde arz-talep dengesizliği fiyat değişimiyle değil de planlanan üretim miktarında değişikliklerle düzeltilmeye çalışılmaktadır. Fakat bu tutarsızlıkları düzeltmek için de hızlı bir şekilde karar verme süreci bürokratik otoriteler tarafından engellenmektedir. Fiyat sisteminin tahsis edici rolünü yerine getirememesi ekonomik etkinliğin elde edilmesinde yetersizlik meydana getirmektedir. Çoğu Doğu Avrupa ülkesi yükselen petrol fiyatları ve enerji azlığı durumunda fiyatları minimize düzeyde ayarlama yoluna gitmiştir. Sonuçta ekonomik performans açısından bu durum önemli olumsuzlukları beraberinde getirmiştir (Angresano, 1994:23).

1980'lerin sonunda problemlerin çözülmesi amacıyla, Doğu Avrupa ülkeleri tarafından bir taraftan makro ekonomik dengelerin kurulması amacıyla istikrarı sağlamaya yönelik bir dizi politika uygulamaya konulurken, diğer taraftan da özelleştirme gibi ekonomide yapısal hareketlilik sağlayacak yeniden yapılanma programını kabul eden önlemler ortaya konmuştur (Bastırmacı, 1998:2-3). Diğer bir ifade ile bu ülkeler yaşadıkları ekonomik çıkmazdan kurtulmak için yeni arayışlara yönelmiştir. Bu yeni arayışlar, sözü edilen ülkeleri sonuçta piyasa ekonomisine yöneltmiştir. Böylece sosyalist ülkeler piyasa ekonomisine yönelmek zorunda kalmıştır. Çünkü kumanda ekonomisi ile ilgili birçok sorun oluşmuştur. Özellikle bu tür ülkelerde devletin hesap vermesi yeterince gelişmemiştir. Buna bağı olarak da kamu kaynaklarının hangi amaçla kullanıldığı konusunda etkili bir denetim sistemi oluşmamıştır. Kamuya ait malların siyasi rant çerçevesinde belirli gruplara verilmesi en önemli sıkıntılar arasında sayılmıştır. Kamu tarafından sağlanan destekler ise şeffaf olmamıştır (Atiyas, 2000:37).

Geçiş ekonomisindeki ülkelerin piyasa ekonomisine geçerken oluşan süreci Jones Kornai şu şekilde ifade etmiştir:

“Sosyalizmden kapitalizme geçiş, özel mülkiyete karşı yasal hükümlerin tasfiyesi, özel teşebbüsün resmi düzeyde teşviki, özelleştirmenin özendirilmesi ve kapitalizm yanlısı ideolojilerin savunulabilmesinin legal hale getirilebilmesi süreçlerini içerir. Bununla beraber, kapitalizmi toplum üzerine sindirmeye gerek yoktur. Herhangi

bir siyasal parti tarafından toplum üzerinde uygulanması gereken genetik bir programa gerek kalınmaz. Yalnızca engeller ortadan kaldırılır ve bir şey yapılmazsa bile kapitalizm er veya geç (tedrici bir şekilde de olsa) ortaya çıkar” (Tandırcıoğlu, 2002:204).

3.1.2.1. Geçiş Ekonomileri Kavramı ve Süreci

Kavram olarak Geçiş ekonomileri, merkezi planlamayı terk ederek serbest piyasa ekonomisi yapısını oluşturmaya çalışan eski komünist ölkeleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu tür bir değişim içinde olan ölkelerin yanında son zamanlarda uluslararası otoriteler tarafından Çin, Vietnam, Kamboçya ve Laos gibi ölkeler de bu kapsamda ele alınmaktadır (Tandırcıoğlu, 2002:202). 1980’lerin sonlarında sosyalist sistemin yıkılmasıyla eski sosyalist ölkeler teker teker merkezi planlamadan piyasa ekonomisine yönelmeye başlamıştır.

Bu kapsamdaki ekonomiler, piyasaya geçiş sürecinde farklı deneyim geçirmektedir. Aynı zamanda bu ekonomilerde yoksulluk, altyapı yetersizliği, sert bir komuta sistemi ve devamlı artan borçlar ile hantallaşmaya yüz tutmuş kamu kesimi gibi sorunlar vardır. Ve bahsedilen bu sorunlar geçiş ekonomisi konumundaki ölkelerin ortak sorunlarıdır (Altay, 2002:60). Bu ölkelerin bazılarında geçiş ekonomileri dönemi kolay geçerken bazı geçiş ekonomilerinde de bu dönem sancılı geçmiştir. Geçiş ekonomilerini şematik olarak tasnif edecek olursak söz konusu tasnif aşağıdaki gibi gösterilecektir.

Tablo 14: Geçiş Ekonomilerinin Şematik Tasnifi (IMF Yaklaşımı)

A-Avrupa ve Eski Sovyetler Birliği Geçiş Ekonomileri

a) Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri: Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, FYR Makedonya, Macaristan, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya.

b)-Baltık Cumhuriyetleri: Estonya, Letonya ve Litvanya.

c)Türk Cumhuriyetleri: Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna.

B-Asya'daki Geçiş Ekonomileri: Çin, Kamboçya, Laos ve Vietnam.

Kaynak: (Çiftçi, 2004:6)

Aynı zamanda geçiş ekonomilerinin çeşitli özellikleri vardır. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Ramazanoğlu ve Acar, 2007:387; Barr, 1994:127-128)

- a)- Sanayileşme oranı düşük, teknolojik oldukça geridir.
- b)- Ülke genelinde tarımsal nüfus fazla, verim düşüktür.
- c)- Sosyal ve etik değerlerin ağırlığı zayıf, güven hala bir problemdir.
- d)- Devlet tarafından yapılan sosyal politikalar piyasa için sıkıntılıdır.
- e)- Finansman elveriş düzeyi düşüktür.
- f)- Kurumsal düzende aksaklıklar vardır.
- g)- Popülizm ve rant dağıtımını engellenememektedir.
- h)- Hukuk üstünlüğü yoktur.
- ı)- Karar almak için ilgili verilere ulaşmak imkânsızdır.
- i)- Emekten elde edilen verimlilik oranı OECD ülkelerinin 1/3'ü kadardır.
- j)- Sermaye yatırımlarıyla ilişkisi olmayan bir ücret sistemi mevcuttur.
- k)- Sanayi sektörlerinde söz konusu ücret düzeyi diğer sektörlerdeki ücret düzeyinden daha azdır.
- l)- Geçiş ekonomilerinde ücretsiz eğitimin ülkenin sosyal açıdan kalkınmasına hiçbir etkisi yoktur.
- m)- Hükümetler bu sistemde işsizliği görmezlikten gelmektedir.

Çoğunluğu 1990'lı yıllarda Doğu Bloku'nun çöküşü ve ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak piyasa ekonomisine geçiş sürecini yaşayan ve geçiş ekonomileri de denilen ülkeler çok geniş bir coğrafi alana serpilmiş haldedir. Sosyalist Blok yıkılmadan evvel söz konusu ülkeler dış dünyaya kapanarak, problemleri çözmek yerine sorunları ciddi bir şekilde ele almamışlardır. Merkezi planlamadan piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bu ülkelerde rekabete dayalı bir sistemi savunan, yabancı sermayeye dahi sıcak bakan bir anlayış hâkim olmaya başlamıştır (Tandırıcıoğlu, 2002:201).

1980'li yılların sonunda sosyalist ekonomiler, planlama sürecini daha yararlı hale getirmek yerine piyasa güçlerine daha fazla serbestlik verme eğiliminde olmuş ve bürokrasinin rolünü azaltma yönünde hareket etmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda büyümenin düşmesi, işsizlik oranlarında artış olması sosyalist rejim altındaki bu ülkelerde ekonomik reformların yapılmasına neden olmuştur. Kamu şirketlerinin yanında küçük boyuttaki özel şirketlere de izin verilmeye başlanmıştır. Özel mülkiyetli küçük şirketler daha çok perakende ticaret, hizmet ve restaurant sektörlerinde faaliyet göstermiştir. Bu arada, kamu işletmelerine de daha fazla özerklik verilmiştir. Ayrıca Polonya ve Macaristan gibi ülkeler, bu dönemde yabancı sermaye yatırımlarına izin vermeye başlamıştır (Rider ve Knell, 1992:2).

1990'lardan başlayarak merkezi planlı ekonomilerinin piyasa ekonomisine yönelişi hızlanmış ve bu ülkeler piyasa ekonomisine ilişkin yapısal düzenlemeleri oluşturmak üzere yeni reform sürecine geçmiştir. 1991 yılında Washington'da toplanan DB, IMF ve Doğu Avrupa ülkelerinden ekonomistler, merkezi planlamadan piyasa ekonomisine doğru yönelişin ve piyasa mekanizmasını gerçekleştirmenin kuramsal çerçevesini "Washington Konsensü"sü adı altında ortaya koymuştur. Uzlaşmada tavsiye edilen ekonomik yapının temel nitelikleri liberal piyasa ekonomisinin kurumsallaşmasını amaçlamıştır. "Washington Konsensü"sü içinde yer alan tedbirler liberal piyasa ekonomisini yerleştirmek üzere yapısal revizyonun ve ekonomik sürdürülebilirliğin araçlarını da oluşturmuştur. Piyasa mekanizmasını oluşturmak üzere uygulanan yapısal dönüşüm ve istikrar politikası süreçleri mali disiplin, vergi reformu, finansal serbestleşme, kur düzenlemeleri, fiyatların ve ticaretin serbestleştirilmesi, yabancı yatırımlara izin verilmesi, özelleştirme, deregülasyon ve mülkiyet haklarının revize edilmesini kapsamıştır (Özüğurlu, 2001:77).

3.1.2.2. Geçiş Ekonomilerinde İlk Dönem Makro Ekonomik Göstergeler

Geçiş ekonomilerinin kültürel, ekonomik, coğrafi yapılarının farklılık göstermesi ekonomik geçişin uygulanması sonucu farklı performansların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Fan ve Fan, 1999:2). Özellikle dış kaynaklı baskı, beşeri sermaye ve demografik güç gibi unsurların ortaya çıkması da geçiş süreci performansını etkilemiştir. Öte yandan geçiş ekonomilerin makro ekonomik yapıları incelendiğinde birçok ekonomik gösterge ortaya çıkmıştır. Ancak ekonomistler tarafından geçiş ekonomileri için kabul gören iki değişken söz konusu olmuştur. Bu değişkenler ise enflasyon ve büyüme olarak karşımıza çıkmıştır. Dolayısıyla ekonomistler, geçiş ekonomilerinin ekonomik yapılarının değerlendirilmesinde büyüme ve enflasyon kriterlerini genel kabul görmüş ölçütler olarak kabul etmiştir (Melo ve vd., 1997:39).

a) Geçiş Ekonomilerinde Büyüme: Geçiş ekonomilerinde merkezi planlamanın aniden durması bu ekonomilerde büyümenin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Özellikle üretim maliyetlerinde meydana gelen artışın ve kayıt dışı ekonominin artması ekonomik büyümenin çıkmaza girmesine sebep olmuştur. Öte yandan geçiş süreci başlangıcında meydana gelen üretimdeki azalış verimsiz kaynakların arttığını göstermiştir. Ekonomik istikrarın sağlanmasından sonra verimsiz kaynaklar azalmış yeni gelişen sektörlerde verimlilik artmaya başlamıştır. Dolayısıyla geçiş ekonomilerinde üretim yapmanın avantajlı olduğu sektör sayısı artınca üretimde de artış sağlanmıştır. Ayrıca geçişin ilk yıllarında üretimdeki azalışın nedenlerini ise aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Emsen ve vd., 2003:89):

- Planlı sistemde varolan organizasyonun kaldırılması,
- Ticari ilişkilerin kesintiye uğraması,
- Ayarlama maliyetlerine yol açan politikalar olarak sıralanabilir.

Diğer taraftan aşağıdaki tabloda geçiş ekonomilerinin 1990 yılı GSYİH'sı temel alındığında, bu ülkelerin 2000 yılında ulaşmış olduğu GSYİH oranı gösterilmektedir. Dolayısıyla tablodan hareketle 1990-1993 döneminde geçiş ülkesi ekonomilerinde ortalama yıllık GSYİH büyüme oranının negatif olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz. 1994-1997 döneminde ise GSYİH büyüme oranlarında geçiş ülkesi ekonomileri adına olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bu oran 1998-2000 döneminde Çek Cumhuriyeti,

Romanya, Moldova dışındaki diğer geçiş ekonomilerinde pozitif olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 15: Geçiş Ekonomilerinde Resesyon ve Büyüme

Ülkeler	1991'de geçiş ile birlikte GSYİH'da sürekli azalma yılları	Büyümeye geçiş sonrası küçülme	Ortalama yıllık GSYİH büyüme oranı			2000 GDP indeksi (1990 = 100)	Büyüme Performans Sıralaması
			90-93	94-97	98-00		
Polonya	2	Hayır	-3.1	6.3	4.3	143.3	1
Slovenya	3	Hayır	-3.9	4.0	4.5	119.9	2
Çek Cumh.	3	Evet	-4.3	3.6	-0.1	99.1	7
Slovakya	4	Hayır	-6.8	6.3	2.8	106.4	5
Macaristan	4	Hayır	-4.8	2.5	5.0	108.7	4
Özbekistan	5	Hayır	-3.1	-0.3	4.3	99.4	6
Romanya	4	Evet	-6.4	2.1	-2.8	81.9	12
Arnavutluk	4	Evet	-8.8	4.9	6.4	113.2	3
Estonya	5	Evet	-9.7	4.1	2.9	89.9	9
Hırvatistan	4	Evet	-9.9	3.0	2.0	86.6	10
B. Rusya	6	Evet	-5.4	-2.6	2.8	85.1	11
Bulgaristan	6	Evet	-7.4	-3.6	3.6	62.8	19
Kırgızistan	5	Hayır	-9.3	-2.4	3.3	66.0	17
Kazakistan	6	Hayır	-6.7	-6.0	1.7	66.1	16
Letonya	4	Evet	-13.8	2.2	2.7	60.5	20
Makedonya	6	Hayır	-12.9	-0.8	3.5	90.6	8
Rusya	7	Evet	-10.1	-5.3	2.0	63.8	18
Türkmenistan	7	Hayır	-4.5	-12.5	11.0	81.4	13
Litvanya	5	Evet	-18.3	0.5	0.8	67.7	14
Ermenistan	4	Hayır	-21.4	5.4	4.8	66.3	15
Azerbaycan	6	Hayır	-14.5	-5.7	8.5	57.2	21
Tacikistan	7	Hayır	-12.2	-8.4	5.2	35.1	23
Ukrayna	8	Hayır	-10.1	-12.1	0.5	43.2	22
Moldovya	7	Evet	-12.6	-10.2	-3.8	35.1	24
Gürcistan	5	Hayır	-24.1	2.9	3.1	34.3	25

Kaynak: (Emsen ve vd., 2003:90)

Diğer taraftan reform hareketlerini hızlı bir şekilde gerçekleştiren Polonya geçişten kısa bir süre sonra iyileşme göstermiştir. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovakya Cumhuriyeti ve Slovenya üç yıllık bir gerilemenin ardından büyümeye başlamıştır. Özellikle geçişin çok zor geçtiği ekonomiler olarak bilinen Azerbaycan, Gürcistan, Tacikistan %50-70 üretim düşüşü yaşamıştır. Söz konusu ülkelerin yıllar itibariyle ekonomik büyüme oranlarını öğrenmek için öncelikle aşağıdaki tabloyu incelememiz gerekmektedir.

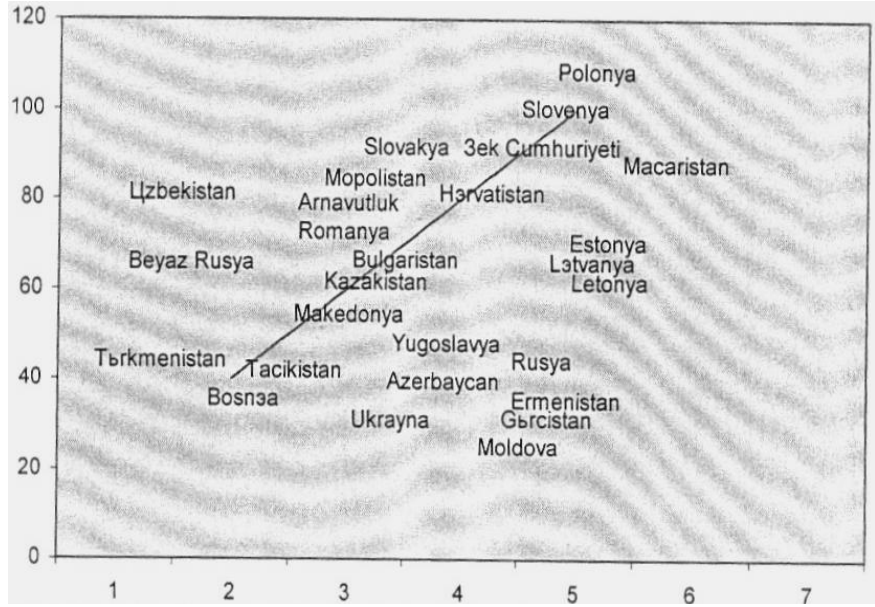
Tablo 16: 1990-1995 Döneminde Geçiş Ekonomilerinde Büyüme Oranları (%)

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995
<i>Arnavutluk</i>	-10	-27,7	-9,7	11	7,4	6
<i>Çin</i>	3,9	8	13,6	13,4	11,8	10,2
<i>Çek Cumhuriyeti</i>	-1,2	-14,2	-6,4	-0,5	2,6	5
<i>Estonia</i>	-7,1	-22,1	21,6	-6,6	6	4
<i>Macaristan</i>	-2,5	-7,7	-4,3	-2,3	2,5	2
<i>Letonja</i>	-1,2	-8,1	-35	-14,9	0	1
<i>Polonya</i>	-11,6	-7	2,6	3,8	5,5	7
<i>Slovakia</i>	-2,5	-14,6	-6,2	-4,1	4,8	7
<i>Slovenia</i>	-	-9,3	-5,7	1	4	5
<i>Vietnam</i>	4,5	6	8,6	8,1	8,6	9,5
<i>Bulgaristan</i>	-9,1	-11,7	-6	-4,2	0	3
<i>Hırvatistan</i>	-	-15,1	-12,8	-3,2	1,8	2
<i>Kırgızistan</i>	6,9	-9,1	-15,8	-16,3	-26,5	-6
<i>Litvanya</i>	-3,3	-13,1	-39,3	-16,2	2	3
<i>Makedonya</i>	-	-9,8	-12,4	-12	-5,7	-4
<i>Moldova</i>	-1,5	-18,6	-25	-8,8	-22,1	2
<i>Moğolistan</i>	-2	-9,9	-7,6	-1,3	3,3	6,3
<i>Romanya</i>	-5,6	-12,9	-13,8	1,3	2,4	7
<i>Ermenistan</i>	-7,2	-8,8	-52,3	-14,8	3	7
<i>Azerbaycan</i>	-11,7	-0,7	-35,2	-23,1	-21,9	-17
<i>Beyaz Rusya</i>	-2,8	-1,5	-10,1	-9	-21,5	-12
<i>Gürcistan</i>	-14,8	-20,1	-40,3	-31,6	-28,2	-5
<i>Kazakistan</i>	-4,6	-6,8	-13	-15,6	-25	-9
<i>Rusya</i>	-3,6	-5	-14,5	-8,7	-12,6	-4
<i>Tacikistan</i>	-2,4	-8,7	-30	-27,6	-15	-12
<i>Türkmenistan</i>	0,8	-5	-5,4	-	-	-5
<i>Ukrayna</i>	-3,8	-12	-12,5	-7,2	-24,3	-12
<i>Özbekistan</i>	2	-0,5	-11,1	-2,4	-4,5	-2

Kaynak: (World Bank,1996)

Tabloyu incelediğimizde Çin, en hızlı büyüyen ekonomi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan Polonya ve Slovakya hızlı büyüme oranlarına sahip diğer ülkelerdir. Ancak tablo dikkate alındığında Letonya'nın en istikrarsız ülke olduğu gözlemlenmektedir. Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Tacikistan'da büyüme

oranları ise negatif olmuştur. Dolayısıyla geçiş ekonomilerinin başlangıç yıllarını temsil eden 1990-1995 döneminde birçok ülkede büyüme oranları olumsuz olmuştur. Tüm bu ekonomik gelişmeler geçiş ekonomilerindeki GSMH ve ekonomik reform indeksine yansımıştır.

Kaynak: (Altay, 2002:73)

Şekil 8: Geçiş Ekonomilerinde GSMH'deki Değişim ve Ekonomik Reform İndeksi (1989-1998)

Şekilde de görüldüğü gibi reform ve büyüme oranları Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)² ülkelerine göre daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Çünkü bu tür bir büyümenin sağlanması, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin reformlara erken başlamasına bağlanmıştır. Özellikle bu reformlar ülkelerin hızla liberalleşmesine yönelik politikalar içermiştir. Aşağıdaki tabloda ise geçiş ekonomilerinin ekonomik reform hareketlerine bağlı olarak piyasalarında meydana

² Bağımsız Devletler Topluluğu eski SSCB ülkelerinden Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Ukrayna'yı kapsamaktadır.

gelen liberalleşme oranlarını göstermektedir. Dolayısıyla bu tablodan hareketle geçiş ekonomilerinin 1990-1995 döneminde piyasalarının ne kadar liberalleştiği ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda aşağıdaki tabloda 1990 yılında birçok geçiş ekonomisinde liberalleşme düzeyi az iken sonraki yıllarda liberalleşme oranında artış olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 17: 1990-1995 Döneminde Geçiş Ekonomilerinde Liberalleşme Endeksi (%)

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995
<i>Arnavutluk</i>	0.00	0.74	0.66	0.70	0.70	0.74
<i>Çin</i>	0.49	0.49	0.49	0.56	0.59	0.59
<i>Çek Cumhuriyeti</i>	0.16	0.79	0.89	0.90	0.90	0.93
<i>Estonya</i>	0.20	0.32	0.64	0.81	0.89	0.93
<i>Macaristan</i>	0.57	0.74	0.78	0.82	0.86	0.93
<i>Letonya</i>	0.13	0.29	0.53	0.67	0.81	0.81
<i>Polonya</i>	0.68	0.72	0.82	0.82	0.86	0.89
<i>Slovakya</i>	0.16	0.79	0.86	0.86	0.86	0.86
<i>Slovenya</i>	0.62	0.71	0.78	0.82	0.82	0.85
<i>Vietnam</i>	0.53	0.56	0.59	0.59	0.62	0.65
<i>Bulgaristan</i>	0.19	0.62	0.66	0.66	0.70	0.61
<i>Hırvatistan</i>	0.62	0.62	0.72	0.79	0.82	0.85
<i>Kırgızistan</i>	0.04	0.04	0.33	0.60	0.76	0.82
<i>Litvanya</i>	0.13	0.33	0.55	0.78	0.89	0.86
<i>Makedonya</i>	0.62	0.65	0.68	0.78	0.78	0.78
<i>Moldova</i>	0.04	0.10	0.38	0.51	0.55	0.68
<i>Moğolistan</i>	0.00	0.44	0.55	0.61	0.67	0.67
<i>Romanya</i>	0.22	0.36	0.45	0.58	0.68	0.71
<i>Ermenistan</i>	0.04	0.13	0.39	0.42	0.42	0.58
<i>Azerbaycan</i>	0.04	0.04	0.25	0.31	0.35	0.44
<i>Beyaz Rusya</i>	0.04	0.10	0.20	0.33	0.36	0.48
<i>Gürcistan</i>	0.04	0.22	0.32	0.35	0.35	0.49
<i>Kazakistan</i>	0.04	0.14	0.35	0.35	0.39	0.57
<i>Rusya</i>	0.04	0.10	0.49	0.59	0.66	0.69
<i>Tacikistan</i>	0.04	0.11	0.20	0.26	0.30	0.39
<i>Türkmenistan</i>	0.04	0.04	0.13	0.16	0.22	0.22
<i>Ukrayna</i>	0.04	0.10	0.23	0.13	0.26	0.51
<i>Özbekistan</i>	0.04	0.04	0.26	0.30	0.43	0.53

Kaynak: (World Bank, 1996)

b) Geçiş Ekonomilerinde Enflasyon: Geçiş ekonomileri kumanda ekonomisi oldukları dönemlerde aylık %50 ve yıllık %1300'leri aşan hiperenflasyon yaşamıştır. Geçiş ekonomilerinde hiperenflasyon süreci ise fiyat serbestleşmesinden sonra başlamıştır. Öte yandan merkezi ekonomik sistem terk edildiğinde, makroekonomik yapıda düzenlemeler sağlanmadan fiyat serbestisine gidilmesi hiperenflasyona neden olmuştur. Çekoslovakya ve Macaristan'da ise hiperenflasyon yaşanmamıştır. Çünkü bu

ülkeler geçiş döneminde liberalizyon süreci için dikkatli hareket etmişlerdir (Bruno, 1990:2-11). Geçiş ekonomilerinin enflasyon durumu ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 18: 1990-1995 Döneminde Geçiş Ekonomilerinde Yıllık Ortalama Enflasyon Oranları (%)

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995
<i>Arnavutluk</i>	0	35,5	225,9	85	28	8
<i>Çin</i>	1,6	3	5,4	13	21,7	17
<i>Çek Cumhuriyeti</i>	10,8	56,7	11,1	20,8	10,2	9,1
<i>Estonya</i>	23,1	210,6	1069	89	48	29
<i>Macaristan</i>	29	34,2	22,9	22,5	19	28,2
<i>Letonya</i>	10,5	124,4	951,2	109	36	25
<i>Polonya</i>	586	70,3	43	35,3	32,2	27,8
<i>Slovakya</i>	10,8	61,2	10,1	23	14	9,9
<i>Slovenya</i>	549,7	117,7	201	32	19,8	12,6
<i>Vietnam</i>	67,5	67,6	17,5	5,2	8	17
<i>Bulgaristan</i>	22	333,5	82	72,8	89	62
<i>Hırvatistan</i>	135,6	249,5	938,2	1516	98	4,1
<i>Kırgızistan</i>	3	85	854,6	208	280	45
<i>Litvanya</i>	8,4	224,7	1020,3	390	75	35
<i>Makedonya</i>	120,5	229,7	1925,2	248	65	50
<i>Moldova</i>	4,2	98	1276	789	327	30
<i>Moğolistan</i>	0	208,6	321	183	145	75
<i>Romanya</i>	5,1	174,5	210,9	256	131	32,3
<i>Ermenistan</i>	10,3	100	825	3732	5458	175
<i>Azerbaycan</i>	7,8	105,6	616	833	1500	412
<i>Beyaz Rusya</i>	4,5	83,5	969	1188	2200	800
<i>Gürcistan</i>	3,3	78,5	913	3126	18000	160
<i>Kazakistan</i>	4,2	91	1610	1760	1980	180
<i>Rusya</i>	5,6	92,7	1353	896	303	190
<i>Tacikistan</i>	4	111,6	1157	2195	452	635
<i>Türkmenistan</i>	4,6	102,5	492	3102	2400	1800
<i>Ukrayna</i>	4	91,2	1210	4735	842	375
<i>Özbekistan</i>	3,1	82,2	645	534	746	315

Kaynak: (World Bank,1996)

Geçiş ekonomileri özellikle 1990-95 yıllarında arasında çok yüksek enflasyon oranlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Tabloda da görüldüğü gibi geçiş ekonomilerinde yüksek enflasyon oranları dikkat çekmektedir. Geçiş ekonomilerinde görülen yükselen enflasyon liberalizasyon sonrası başlamıştır. Zamanla makro ekonomik dengelerde istikrarın sağlanmasıyla bu sorun giderek azalmıştır. Geçiş döneminin ilk on yıl

içerisinde reform politikalarına ağırlık veren ülkeler enflasyon oranlarını tek haneye düşürmüştür. Özellikle reform hareketlerine erken başlayan ülkelerde geçiş süreci daha olumlu geçmiş ve reformlara geç başlayan ülkelerde ise geçiş süreci sancılı olmuştur. Geçiş sürecindeki ekonomilerin reformlara başlama yılları ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 19: Geçiş Ülkelerinde Reformlara Başlama Yılları

Başlangıç Yılları	Geçiş Ülkeleri
1978	Çin
1986	Vietnam
1989	Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Arnavutluk, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya
1991	Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Litvanya, Letonya, Moldova, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan

Kaynak: (Dural, 2007:58)

Geçiş ekonomileri reformları uygulamada gösterdikleri başarılarla ekonomik kalkınmada ileri gitmiştir. Reform hareketlerine bağlı olarak ekonomik düzelmeler başlamış ve bu durum geçiş ülkelerinde GSYİH'ye yanmıştır. Bu durum aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 20: 1991-2003 Döneminde Geçiş Ekonomilerinde GSYİH Gelişimi (%)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Albania	-27.5	-7.2	9.6	9.4	8.9	9.1	-7.0	7.9	7.3	7.8	6.5	4.7	6.0
Armenia	-11.7	-41.8	-8.8	5.4	6.9	5.9	3.3	7.3	3.3	6.0	9.6	12.9	9.0
Azerbajan	-0.7	-22.6	-23.1	-19.7	-11.8	1.3	5.8	10.0	7.4	11.1	9.9	10.6	9.4
Belarus	-1.2	-9.6	-7.6	-11.7	-10.4	2.8	11.4	8.4	3.4	5.8	4.1	4.7	4.0
Bulgaria	-8.4	-7.3	-1.5	1.8	2.9	-9.4	-5.6	4.0	2.3	5.4	4.0	4.8	4.5
Croatia	-21.1	-11.7	-8.0	5.9	6.8	5.9	6.8	2.5	-0.4	3.7	4.1	5.2	4.2
Czech R.	-11.6	-1.9	0.6	2.7	6.4	4.8	-1.3	-1.0	0.5	3.3	3.3	2.0	3.0
Estonia	-8.0	-21.2	-8.4	-2.0	4.3	3.9	9.8	4.6	-0.6	7.1	5.0	6.0	4.5
Georgia	-21.1	-44.9	-29.3	-10.4	2.6	11.2	10.6	2.9	3.0	1.8	4.5	5.6	8.0
Hungary	-11.9	-3.1	-0.6	2.9	1.5	1.3	4.6	4.9	4.2	5.2	3.8	3.3	3.0
Kazakhs.	-11.0	-5.3	-9.2	-12.6	-8.2	0.5	1.7	-1.9	2.7	9.8	13.2	9.5	9.0
Kyrgyz R.	-7.9	-13.9	-15.5	-20.1	-5.4	7.1	9.9	2.1	3.7	5.4	5.3	-0.5	5.2
Latvia	-10.4	-34.9	-14.9	0.6	-0.8	3.3	8.6	3.9	1.1	6.8	7.6	6.1	6.5
Lithuania	-5.7	-21.3	-16.2	-9.8	3.3	4.7	7.3	5.1	-3.9	3.8	5.9	6.7	6.0
Macedon	1.6	-6.6	-7.5	-1.8	-1.1	1.2	1.4	3.4	4.3	4.5	-4.1	0.7	3.0
Moldova	-16.0	-29.1	-1.2	-30.9	-1.4	-5.9	1.6	-6.5	-3.4	2.1	6.1	7.2	5.5
Poland	-7.0	2.6	3.8	5.2	7.0	6.0	6.8	4.8	4.1	4.0	1.0	1.4	3.0
Romania	-12.9	-8.8	1.5	3.9	7.1	3.9	-6.1	-5.4	-1.2	1.8	5.3	4.9	4.2
Rusian F.	-5.0	-14.5	-8.7	-12.6	-4.1	-3.4	0.9	-4.9	5.4	9.0	5.0	4.3	6.2
Slovak R.	-14.6	-6.7	-3.7	5.2	6.5	5.8	5.6	4.0	1.3	2.2	3.3	4.4	3.8
Slovenia	-8.9	-5.4	2.8	5.3	4.1	3.5	4.6	3.8	5.2	4.6	3.0	3.2	2.3
Tajikistan	-7.1	-29.0	-16.4	-21.3	-12.4	-16.7	1.7	5.3	3.7	8.3	10.2	9.1	8.0
Turkmen.	-4.7	-5.3	-10.0	-17.3	-7.2	-6.7	-11.3	7.0	17.0	17.6	20.5	5.1	9.7
Ukraine	-8.4	-9.7	-14.2	-22.9	-12.2	-10.0	-3.0	-1.9	-0.2	5.8	9.1	4.8	5.5
Uzbekst.	-0.5	-11.2	-2.3	-5.2	-0.9	1.7	5.2	4.3	4.3	3.8	4.5	4.2	0.5

Kaynak: (Bal, 2004:156)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 1991 yılında geçiş ekonomilerinde GSYİH gelişimi negatif olarak gerçekleşmiştir. Ancak bir sonraki yılda liberalleşme politikalarını aşamalı olarak uygulayan Polonya'nın GSYİH gelişimi olumlu sonuç vermiştir. 1992 yılından sonraki yıllarda ise birçok geçiş ekonomisi istikrarlı reform politikası uygulamış ve GSYİH gelişimlerini negatiften pozitive çevirmiştir.

3.1.2.3. Geçiş Ekonomilerinin Piyasa Ekonomisine Geçişleri ve Washington Uzlaşısı

Kumanda ekonomilerinde 1950'li yılların sonu ve 1960'lı yılların başında başlayan reform hareketleri bu ekonomiler için birikim haline gelmiştir. Özellikle 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasından önce Doğu Avrupa ve Sovyet'lerde reform hareketleri başlamıştır (Ferreira, 1997:2). Söz konusu reform hareketleri kumanda ekonomilerinin liberal ekonomiye geçiş süreci için başlangıç noktası olma özelliği taşımıştır. Bu geçişte özellikle Doğu Avrupa ve SSCB ülkeleri ön plana çıkmıştır.

Bu ülkeler iki geçişi de beraber yaşamıştır. Söz konusu iki geçiş ise piyasa ekonomisine geçiş ve otoriter rejimden demokratik rejime geçiştir (Dether ve vd., 1999:2). Ekonomik geçişin yaşanmaya başlandığı ilk yıllarda çok sıkıntılar yaşanmış ve ekonomide üretim faktörleri yeniden paylaşılmıştır. Özellikle geçişle birlikte beşeri sermayede artış meydana gelmiş ve daha adil ücret düzeyleri ortaya çıkmıştır. Ancak geçiş sürecinde kamunun ekonomideki payı azalmış ve aynı zamanda özel sektörün geçişin ilk zamanlardaki başarısızlığı işsizliğe neden olmuştur. Diğer taraftan geçiş ekonomilerinde ilk yıllarda gelir ve üretim şokları yaşanmıştır. Bunun sonucu ilk yıllarda ihracatta önemli bir azalma meydana gelmiştir. Bu tür bir çıkmaza giren ülkeler yeni ticaret ortakları oluşturmaya başlamıştır.

Diğer taraftan geçişin yaşandığı ilk yıllarda ekonomik resesyona geçiş ekonomisi konumundaki ülkeleri milli gelir açısından gelişmiş ülkelerin gerisinde bırakmıştır. Coğrafi konum açısından Batı'ya yakın olan ülkelerde geçiş süreci daha kolay yaşanmıştır. Geçiş ekonomilerinin sağlıklı bir şekilde liberal ekonomiye entegre olabilmeleri için makroekonomik istikrar, sosyal güvenlik sisteminin kurulması gibi konularda acil reformlar yapılmıştır (Svejnar, 2002:9-10). Tüm bu reformlar geçiş

ekonomisi konumundaki ülkelerin liberal ekonomiye geçişte yaşayacakları sorunları en aza indirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Öte yandan geçiş sürecinin başlangıcında bazı ülkelerin ekonomik durum açısından diğer ülkelere daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle doğal kaynaklar açısından zengin olan bazı ülkeler geçiş sürecini sıkıntılı geçirmiştir. Dolayısıyla bu durumu kendi lehlerine çeviremeyen ülkeler olmuştur (Bal, 2004:9). Diğer taraftan ülkelerin sosyalist rejim altında geçen yıl sayısının fazla olması ise bu ülkelerde geçişi zorlaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Bu durum aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Dolayısıyla Azerbaycan, Rusya, Tacikistan gibi sosyalist rejim altında geçen yıl sayısı fazla olan ülkelerde geçiş süreci zor olmuştur. Aynı zamanda Polonya, Çek Cumhuriyeti gibi sosyalist rejim altında geçen yıl sayısı az olan ülkelerde geçiş süreci daha kolay olmuştur.

Tablo 21: 1989-1991 Yılları Arasında Geçiş Ekonomilerinde Başlangıç Koşulları

Ülkeler	Sosyalist Rejim Altında Geçen Yıl Sayısı	Geçiş Öncesi Dış Borçların GSYİH'ya Oranı (%)	Tarım Sektörünün Ekonomideki Payı	Doğal Kaynak Zenginliği*
Arnavutluk	45	36,9	26	0
Bulgaristan	43	50,06	11	0
Hırvatistan	44	74,7	10	0
Çek Cumhuriyeti	43	12,2	7	0
Makedonya	44	0	12	0
Macaristan	41	64	14	0
Polonya	42	63,4	13	1
Romanya	43	2,9	14	1
Slovakya	43	6,8	7	0
Slovenya	44	0	5	0
Estonya	51	0	20	0
Letonya	51	0	19	0
Litvanya	51	0,2	27	0
Ermenistan	74	0	11	0
Azerbaycan	75	0	22	2
Beyaz Rusya	75	0,1	22	0
Gürcistan	70	0	22	1
Kazakistan	75	0	29	2
Kırgızistan	75	0	33	0
Moldova	52	0	32	0
Rusya	74	12,1	15	2
Tacikistan	75	8,6	27	0
Türkmenistan	75	0	29	2
Ukrayna	75	0	21	1

Kaynak: (Sahay ve Fischer, 2000: 36) (*): 0: Fakir, 1: Orta, 2: Zengin

Diğer taraftan John Williamson tarafından 1989 yılında onaylanan mali ve siyasi kesimler tarafından da kabul edilen Washington Uzlaşması politikaları geçiş sürecindeki ekonomiler için de önerilmiştir. Söz konusu önerilen Washington Uzlaşması'nın bazı politikaları şunlardır (Dural, 2007:51-52):

- Bütçe açıkları, enflasyon vergisi oluşturulmadan telafi edilmelidir.
- Kamu harcamaları yüksek getiri sağlayan alanlara yönlendirilmelidir.
- Vergilerde yapılacak reformlar, vergi matrahlarının genişletilmesini ve

marjinal vergi oranlarının azaltılmasına yönelik olmalıdır.

d)- Faiz oranları piyasa tarafından belirlenmelidir.

e)- Döviz kurları rekabetçi bir düzeyde belirlenmelidir.

f)- Hukuk sistemi mülkiyet haklarını koruyucu nitelikte olmalıdır.

Washington Uzlaşması'nın ortaya koyduğu politikalar geçiş ekonomilerinde uygulanmıştır. Ancak Washington Uzlaşması istenilen verimli ekonomik yapıyı oluşturmada yetersiz kalmıştır. Bu başarısızlığın nedeni ise geçiş ekonomisi sürecinde piyasa kurumları oluşturulmamıştır. Bu kurumlar olmayınca geçiş ekonomileri ekonomik kalkınma yerine büyük bir ekonomik daralmayla karşı karşıya kalmıştır.

Diğer taraftan literatürde geçiş ekonomilerinin piyasa ekonomisine dönüşümü sürecinde iki yöntem ön plana çıkmıştır. Bu yöntemler şok terapi ve aşamalı geçiş yöntemleridir (İşcan ve Hatipoğlu, 2011:187-188-190):

- a) **Şok Terapi Yöntemi:** Washinton Uzlaşısı'nı temel alan bu yöntem, piyasa ekonomisi için gerekli olan yapılanmanın aniden yapılmasını öngörmektedir. Geçiş ekonomileri arasındaki yapısal farklılıklar ve bu ekonomilerin başlangıç koşullarındaki birçok kurumsal yetersizlikten dolayı bu yöntem önemli riskler taşımaktadır.
- b) **Aşamalı Geçiş Yöntemi:** Bu yöntem geçiş sürecinin kademeli bir şekilde yapılmasını temel almaktadır. Piyasa ekonomisi kurumlarının oluşturulması için ortaya konan reformların birbirini tamamlaması gerektiği hususu bu yöntemde ön plana çıkmaktadır.

Öte yandan geçiş ekonomilerinde uygulanmış olan politikalar, uluslararası kuruluşlarda çalışan politika yapıcıların önderliğinde hazırlanmıştır. Bu çalışmalarda uygulanacak reform politikalarının nasıl olması gerektiği de belirlenmiştir. Washington Uzlaşması'nın temel alındığı bu politikalar Latin Amerika'da krizlerde uygulanmış fakat olumlu bir sonuç alınmamıştır. Bu politikalar özellikle yapısal dönüşüm krizlerinin olduğu ülkelerde uygulandığı gibi geçiş ekonomilerinde de uygulanmıştır.

(Kolodko, 1998:6). Ancak geçiş ekonomileri konumundaki ülkelerde sorunlar genellikle yaparak ğrenme Şeklinde özlmüŐtür.

Planlı ekonomi sistemin dağılmasının ardından Washington Uzlaşması'nın geçiş ekonomilerinden uygulamasını istediği reformlar, ileri düzeydeki politik kontrollerin ortadan kalkmasını sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında bu ekonomilerde iyimser bir hava oluşmuştur. Bu iyimserlik havası geçiş ekonomilerinin hızlı bir yükselişe hazır olduklarının beklentisini oluşturmuştur (Campos ve Coricelli, 2002:793). Ancak uygulanan Washington Uzlaşması politikaları geçiş ekonomilerinde bu beklentileri boşa çıkarmıştır.

Dolayısıyla geçiş sürecindeki ekonomiler özellikle Batı'dan aldıkları reform programlarıyla oluşan kolaylıklar sayesinde geçiş sürecini kısaltmaya çalışmıştır. BDT olarak da nitelendirilen Azerbaycan, Ermenistan, Özbekistan gibi ülkelerde piyasa ekonomisinin kurumları tam olarak oluşturulmamıştır. Bu kurumların oluşturulmaması geçiş sürecindeki ülkelerde rant sağlayan kesimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sakınç, 2005:53).

3.2. 1980 SONRASI FİNANSAL KRİZLER VE IMF

1980'li yıllardan sonra 1990'li yıllara kadar birçok ülkenin mali sistemi liberal politikalar çerçevesinde ŐekillendirilmiŐtır. Liberalleşme politikalarına bağlı olarak birçok ülkede faiz oranları, kredi tavanları, merkez bankası munzam karŐılıkları serbestleştirilmiŐtır. Aynı zamanda bu çerçevede bankacılık sektörü yabancı sermayeye açık hale getirilmiŐtır. Bu tür politikalar ise liberal politikalar olarak isimlendirilmiŐtır. Bu politikaların oluşumu ise finansal liberalleşme teorisine dayandırılmıŐtır. Bu teoriye göre liberal politikalar ekonomik büyüme yi hızlandırmıştır. Liberal politikalar çerçevesinde ekonomik büyüme ise iki Şekilde gerçekleşmektedir (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:2):

Birinci olarak faiz oranları liberalleştirildiği zaman ülke ekonomisinde tasarruflar artar. Bireyler gelirlerinin önemli bir kısmını finansal aktif içerisinde tutar. Dolayısıyla finansal aktif hacminde bir artış meydana gelir. Bu durum likidite ihtiyacının azalmasına yol açar. Böylelikle yatırım için gerekli olan kredilere ulaşım

kolaylaşır. Faiz oranlarının artması yatırımcıları olumsuz etkilese de borç verilebilir kredi miktarı artmış olacağından ekonomik büyüme de artar.

İkinci olarak liberalleşmeyle birlikte, yatırımların fonlanması için iç ve dış krediye ulaşım kolaylaşır. Böylece ekonomik büyümede önemli bir artış sağlanır. Diğer taraftan, bu politikaların çekiciliğinden etkilenen birçok GOÜ liberal politikalar uygulamıştır. Ancak bu politikalar birçok başarısızlığı da beraberinde getirmiş ve birçok ülkede finansal krize neden olmuştur.

3.2.1. Latin Amerika'ya Yönelik IMF Politikaları ve 1994 Meksika Krizi

1980'li yılların başında Latin Amerika ekonomileri liberal politikalarla geçmiş yıllara göre daha çok ilgilenmeye başlamış ve bu politikalar çerçevesinde 1980'li yıllardan itibaren birçok Latin Amerika ülkesi IMF'ye önemli miktarda borçlanmıştır. Bu dönemlerde Latin Amerika ekonomileri IMF yönetiminde liberal ekonomi politikaları ekseninde hareket etmiştir.

1980'li yılların başında Latin Amerika ülkelerinde finansal kalkınmışlık açısından ciddi oranda büyük farklılıklar oluşmuştur. Özellikle Latin Amerika ülkelerinden Arjantin, Brezilya, Şili ve Uruguay gibi ülkelerde IMF politikalarına bağlı olarak bankacılık sektöründe önemli dengesizlikler ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Bolivya, Peru gibi Latin Amerika ülkeleri IMF'nin serbestleştirme politikalarına bağlı olarak rekabet açısından baskı altına alınmıştır (Edwards, 1995:200). Latin Amerika ülkelerinde IMF tarafından uygulanan finansal baskı politikaları, faiz oranlarının kontrol altına alınması, kredi dağıtımının devlet kanalıyla yapılması olarak belirlenmiş ve bu hususlar Latin Amerika ülkelerinin ekonomilerini önemli ölçüde tahrip etmiştir. Özellikle IMF'nin finansal politika baskıları Latin Amerika ekonomilerinin finansal piyasalarının daralmasına yol açmıştır. Finansal piyasaların hacmini ölçen para arzının (M2Y), Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'ya oranı Latin Amerika ülkelerinde 1980 öncesi döneme göre %40'ın altında gerçekleşmiştir (Güloğlu ve Altunoğlu, 2001:5).

Öte yandan IMF politikalarının baskı altına aldığı Latin Amerika ülkelerinin hükümetleri, nominal oranlarını, enflasyon oranını altında belirleyerek reel faizlerin pozitiften negatife dönüşmesine yol açmıştır. Bu durum ise Latin Amerika ülkelerinde yapılan pozitif yatırımların finanse edilmesini zorlaştırmış ve Latin Amerika

ülkelerinden sermayenin çıkışına yol açmıştır (Adams ve Fichette, 1994). Dolayısıyla 1980'lerde baskıcı IMF politikaları Latin Amerika ekonomilerinin çöküşüne yol açmıştır.

Diğer taraftan IMF politikalarına bağlı olarak Latin Amerika ülkelerinde krediler devlet kanalıyla dağıtılmıştır. Devlet ise bu durumu piyasaya müdahale aracı olarak kullanmıştır. IMF tarafından kredilerin nasıl dağıtılacağı konusunda kriterler ortaya konulmamış ve Latin Amerika ülkelerine tahsis edilen krediler büyük bir rant aracına dönüşmüştür (Edwards, 1995:206).

Özellikle 1980'li yılların başında dünyada yaşanan borç krizi, AGÜ'lerde liberal politikaların iyice benimsenmesine yol açmıştır. Kriz yaşayan ülkeler krizden kurtulmanın yolu olarak liberal politikaları çözüm olarak görmüştür. Diğer taraftan borç krizinde olan Latin Amerika ülkeleri de liberal politikalar izlemeye başlamıştır. Ancak liberal politikalar istenileni vermemiştir. Dolayısıyla 1994-1995 yıllarında Latin Amerika ülkelerinden Meksika ekonomik bir krize sürüklenmiştir. Meksika'nın krize sürüklenmesinin nedeni olarak da liberal politikaları dünyada uygulamaya çalışan IMF gösterilmiştir.

IMF politikalarının uygulandığı ve krize sürüklendiği ülkelerden biri de Meksika'dır. IMF tarafından Meksika'da özellikle 1980'li yılların ikinci yarısından sonra çeşitli istikrar politikaları uygulanmıştır. Bu politikalar ise şunlardır:

- Ekonomiyi rekabete açmak,
- Özelleştirme ve deregülasyonu hızlı bir şekilde uygulamak,
- Nominal döviz kuru çıpasını temel alan, kısıtlayıcı maliye ve para politikası içeren istikrar programı gerçekleştirme amacına yöneliktir.

Yukarıda maddeler halinde sıralanan IMF politikaları, Meksika'da krizin yaşanmasına etki eden bazı ekonomi problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu problemler şunlardır (Bahçeci, 1997:55):

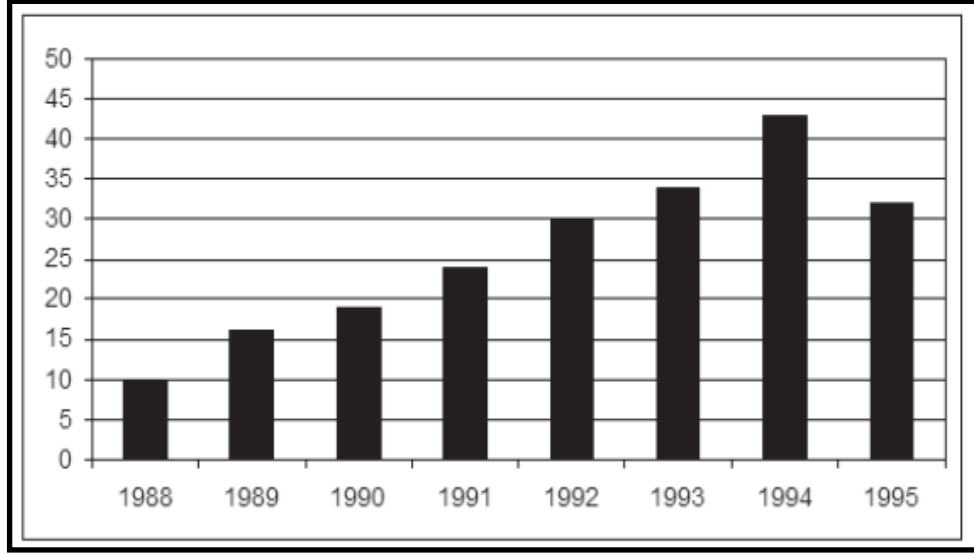
- ✓ 90'lı yıllarda yapılan finansal liberalleşme hareketleri ile beraber sermaye girişi kırılganlaşmıştır.
- ✓ İç ve dış makro ekonomik göstergelerde sorunlar yaşanmıştır.
- ✓ Bankacılık sektörünün sorunları ciddi boyutlara ulaşmıştır.

- ✓ IMF, Batı kaynaklı kredi fonlarını korumak adına riskli kredilere fon desteği sağlamakla, bankaları çok riskli yatırımlara teşvik etmiştir.
- ✓ Kamu borç yükümlülüklerinde uyumsuzluklar meydana gelmiştir.
- ✓ Sermaye girişleri ile finansı sağlanan cari işlemler açığı, kamunun ve özel sektörün yükümlülüklerini hızla artırmıştır.
- ✓ Ayrıca sermaye çıkışı Pezo'yu aşırı değerleyince ithalat artmış ve ekonomik dengeler bozulmuştur.

Diğer taraftan Meksika'nın ekonomik açıdan istikrara kavuşturulması için uygulanan IMF politikalarının odağında ticaretin serbestleştirilmesi gibi önemli bir unsur bulunmuştur. Bir taraftan tarife dışı engellerin kaldırılması IMF tarafından talep edilmiş, öte yandan IMF Meksika'da ucuz ithalatın sonuçlarının ne olacağına ilişkin herhangi bir strateji geliştirmemiştir. Bir yandan da DB ve IMF, Meksika'ya faizlerin yukarı yönlü olması hususunda baskı yapmış, aynı zamanda spekülörleri bu ülkeye yatırım için teşvik etmiştir. Rekabet gücü bulunmayan Meksika'da bu politikalar çerçevesinde üreticiler üretmez hale gelmiş ve Meksika ekonomisi tedrici olarak krize sürüklenmiştir (Heredia ve Hellinger,1995:1).

Diğer taraftan Latin Amerika ülkelerine verilen IMF kredileri mali sisteme aktarılırken mali sistemin denetleme mekanizmalarının oluşturulmaması IMF'nin en büyük eksikliklerinden biri olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle bu dönemde bankaların mali yapıları hakkında yeterli bilgi verme düzeylerinin asgari seviyede olması bankaların mali yapılarının bozulmasına neden olmuştur. Diğer taraftan IMF politikalarının bir parçası olan “mevduat garantisi” birçok holding niteliğindeki bankanın, paralarını kendi şirketlerine aktarmalarının yolunu açmıştır. Dolayısıyla IMF'nin politikalarındaki boşluk verimsiz kredilerin artmasına neden olmuştur (Edwards, 1995:207). Aşağıdaki tabloda ise Meksika'da bankaların özel sektöre yönelik kullandırmış olduğu kredilerdeki artış dikkati çekmektedir.

Kaynak: (Mishkin, 1996:29)

Şekil 9: 1980-1995 Döneminde Meksika’da Özel Girişimlere Verilen Banka Kredileri (GSYİH %)

Grafikte de görüldüğü gibi Meksika’da özel sektöre verilen kredilerde yıllar itibariyle bir artış gözlemlenmektedir. IMF’nin yanlış politikalarının etkisiyle Meksika bankaları tarafından verilen krediler bankaların ekonomik yapılarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum Meksika’nın borç krizine sürüklenmesinde önemli bir faktör olarak ön plana çıkmıştır. Özellikle 1985’ten bu yana birçok bankacılık ve para krizleri meydana gelmiş, bu krizler aynı anda gerçekleştiği için ikiz kriz (Twin Crises) olarak adlandırılmıştır. Bankacılık krizlerinin sıkça yaşanmasının nedeni ise finansal liberalleşmeye bağlanmıştır (Kaminsky ve Reinhard, 1999:475).

Öte yandan kötü yöneltilen liberal politikalar neticesinde Meksika’da bankaların gelişigüzel verdikleri kredilerin geri dönüşü sağlanamamış ve bankaların mali yapısı önemli ölçüde zayıflamıştır. Bankaların mali zayıflığı politikacıların sert para politikası izlemelerini zorlaştırmıştır. Özellikle 1994 yılının Mart ayında yaşanan şokla beraber bankalar faiz oranlarını yükseltmiştir. Ancak faiz oranlarında meydana gelen artışlar yabancı sermayeyi Meksika’ya çekememiş ve aynı zamanda cari açığın kapatılmasında sıkıntılar çekilmiştir. Meksika bu durumda uluslararası rezervlerinin büyük bir kısmını kaybetmiştir. Faiz oranlarının yeteri ölçüde yüksek olmaması ülkeden sermaye

kaçışlarına neden olmuştur (Velasco ve Cabezas, 1998:3). Bu durumu aşağıdaki tabloda görebiliriz.

Tablo 22: 1990-1995 Döneminde Meksika’da Özel Sermaye Girişlerinin Temel Öğeleri (Milyar Dolar)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	
Doğrudan yabancı yatırım	2,6	4,8	4,4	4,4	11,0	9,5	
Portfolyo	Hisse senedi	2,0	6,3	4,8	10,7	4,1	0,5
	Tahvil	1,1	1,3	3,6	6,3	2,8	-0,5
Bankalar	9,1	7,9	1,6	3,6	-0,3	-4,3	
Tesobono	0,6	0,7	2,0	30,1	0,3		

Kaynak: (Lamfalussy, 2000:19)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Meksika kriz dönemi öncesine kadar özel sermaye girişlerinde istikrarsızlık söz konusu olmuştur. Krizin etkilerinin hissedildiği 1994 yılında ise sermaye girişlerinde önemli bir artış sağlanmıştır. Ancak krizden sonraki yılda ise sermaye girişlerinde azalma gözlemlenmiştir. Aynı zamanda diğer sermaye kalemlerinde de istikrarsızlık yaşanmıştır.

Diğer taraftan Meksika otoriteleri krizden önce sermaye giriş ve çıkışlarına IMF politikalarına bağlı olarak fazla dikkat etmemiştir. Yani sermaye hareketleri kurlsız olarak tam bir serbestlik halinde olmuştur. Sermaye kontrollerinin sağlanmaması krizin önemli bir ayağını oluşturmuştur. Meksika otoriteleri sermaye kontrolleri sağlamak suretiyle toplam sermaye giriş miktarını değiştirmeden ülke içerisinde uzun vadede kalmak isteyen sermaye girişini sağlayamamıştır. Dolayısıyla sermaye çıkışlarında yaşanan panikler azaltılamamıştır (Velasco ve Cabezas, 1998:154).

Sermayenin çıkışıyla bir hayli sıkıntı yaşayan Meksika’nın ekonomik dengeleri derin çatlaklar oluşturmuştur. George Soros, bu konuda görüş bildirirken IMF’nin küresel ekonominin yönlendirilmesindeki rolünü hiç beğenmediğini söylemiştir. IMF’ye ek bir kuruluş olarak “*Uluslararası Kredi Garanti Kurumu*” kurulmasını ve bu kurum aracılığıyla sermaye hareketlerin kontrol altına alınmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Böylelikle Soros kriz içerisindeki ülkeler iflas noktasına gelseler bile,

borçları garanti altına alınarak kriz dalgalarının kırılması gerektiğini ifade etmiştir (Soros, 1998:9). IMF ise bu dönemde borç karşılığında borç vererek Meksika'nın kredi balonunu şişirmiştir.

Meksika, IMF'nin kullandığı kredileri zamanında ödemek zorunda bırakılmış ve yurtdışı borçları ödemek durumunda kalmıştır. Bu durum Meksika'da kamu borçlarında artışa neden olmuştur. Kamu borçları vadesi geldiğinde ödenemeyince bu durum Meksika parasının çöküşünü hızlandırmıştır. Çünkü kriz başladığı zaman kısa vadeli kamu borcu Meksika'nın uluslararası rezervlerinin üç katı kadar olmuştur. Aşağıdaki tablo Meksika kamu iç borcu hakkında bilgi vermektedir. Tabloda görüldüğü gibi Meksika'nın kriz döneminde kamu kesimi bütçesinde istikrarsızlık söz konusu olmuştur.

Tablo 23: Meksika'nın Kamu Kesimi Bütçe Açığı (1988-1994)

YIL	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
bütçe açığı(% gsyih)	-9,61	-4,99	-2,80	-0,23	1,54	0,33	-0,70

Kaynak: (Bulut, 2009:85)

Diğer taraftan Meksika'nın kriz öncesince önemli derecede cari açığı orta çıkmıştır. Cari açığı finanse edemeyen Meksika, sürekli cari açığın baskısı altında kalmıştır. Bu durum IMF politikalarının Meksika'da başarıya ulaşamadığını göstermiştir. Meksika'nın cari açık sorunu yıllar itibariyle aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 24: 1988-1994 Döneminde Meksika'nın Cari Açığı

yıl	cari açık(milyar \$)*	gdp (milyar \$)**	cari açık/gsyih (%)***
1988	-2,374	183,19	-1,30
1989	-5,825	222,96	-2,61
1990	-7,451	262,71	-2,84
1991	-14,888	314,51	-4,73
1992	-24,442	363,66	-6,72
1993	-23,4	403,24	-5,80
1994	-29,6621	420,77	-7,05

Kaynak: (Bulut, 2009:79)

Meksika'nın yıllar itibariyle cari açığını gösteren yukarıdaki tabloya baktığımızda 1988 yılından itibaren 1993 yılına kadar cari açıkta bir artış gözlemlenmektedir. Krizin yaşandığı 1994 yılında ise cari açık 1988'den bu yana en yüksek seviyeye çıkmıştır. Meksika'nın kriz öncesi dönemde cari açığında meydana gelen artışlar krize sürüklenmenin faktörü olarak ortaya çıkmıştır. Cari açığı daha iyi görmek için Meksika'nın ödemeler bilançosunu incelememiz gerekmektedir.

Tablo 25: Meksika'nın Ödemeler Bilançosu (GSYİH'ye Oranı %)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
CARİ İŞLEMLER	-2.8	-3.0	-5.1	-7.3	-6.4	-7.6
SERMAYE HESABI						
Toplam	0.5	3.4	8.7	8.1	9.2	3.4
FDI	1.5	1.1	1.6	1.3	1.2	2.1
Portföy Yat.	0.1	-1.6	4.2	5.7	7.7	2.0
Diğer kısa vadeli	-0.4	-0.4	-0.1	1.8	-0.5	-1.4
Diğer	-0.7	4.4	2.8	-0.8	0.7	0.6
Net hata	2.2	0.5	-0.8	-0.3	-0.9	-0.4
Toplam+Hata	2.7	3.9	7.9	7.8	8.3	2.9

Kaynak: (Balmumcu, 2006:50)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Meksika'nın ödemeler bilançosunda ki olumsuzluklar gözlemlenmektedir. Özellikle cari işlemler hesabındaki gelişmelerin IMF politikaların Meksika'nın ekonomik yapısının sağlamlaştırılmasında başarısız olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ödemeler bilançosundaki sermaye hesaplarında azalışlar dikkati çekmektedir.

Diğer taraftan IMF'nin verdiği krediler karşılığında Meksika'dan uygulamasını istediği politikalar krizin hemen öncesinde olan Meksika'yı krize daha meyilli hale getirmiştir. Ve aynı zamanda bu politikalar ahlaki tehlike gibi önemli bir sorunu da tetiklemiştir. Çünkü Meksika'da hem devlet kanadı hem de özel sektör kanadı yatırımlarını yaparken, yatırımlarda bir sorun olduğunda IMF tarafından sağlanacak

kredilerle bu sorunlardan kurutulacağı zannıyla hareket etmiş ve krizden çıkışı iyice kördüğüm haline getirmiştir. Bu durumun aynısı Asya krizinde de olmuştur. Şöyle ki: Asya ülkelerinde herhangi bir sorunla karşılaşıldığında bu problemleri hükümetin çözeceği algısı özel sektörün herhangi bir fizibilite çalışması yapmadan riskli yatırımlar yapmalarına neden olmuştur (CATO, 2006:645-646). Dolayısıyla Meksika'da da oluşan bu yanlış algı ekonomik gidişatı olumsuz etkilemiştir.

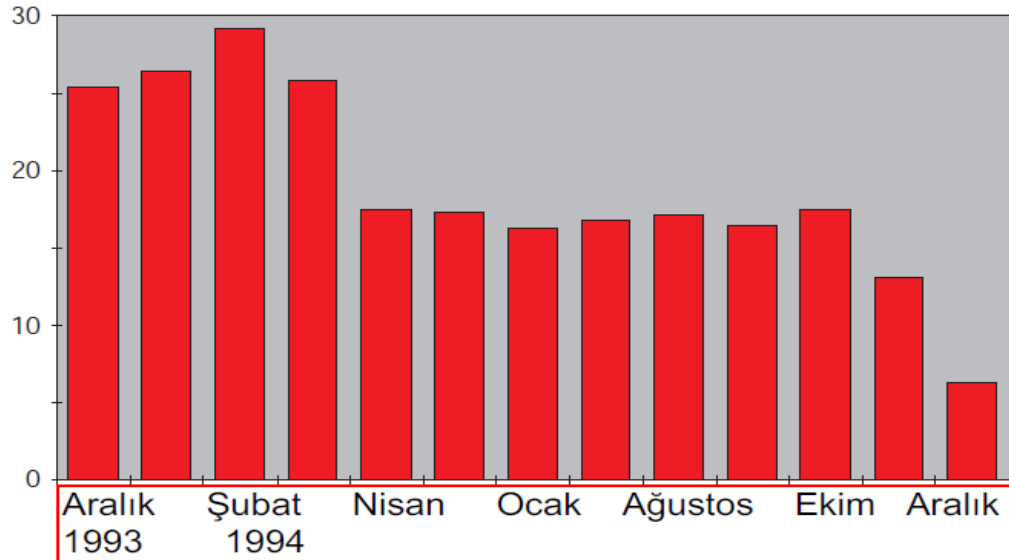
Dolayısıyla IMF kurtarmalarının olduğu bir ekonomide yatırımcıların risk değerlendirmelerini sağlıklı bir şekilde yapamadıkları ortaya çıkmıştır. Böylece devletten gelecek yardım algısı IMF'nin kredi politikalarından kaynakladığı için bu durum Meksika'da krizin derinleşmesine neden olmuştur (White, 2003:258). Öte yandan bu dönemde ABD'de faiz oranlarında meydana gelen artışa bağlı olarak Meksika'ya IMF desteğiyle gelen yatırımcılar yönünü ABD'ye çevirmiştir. Meksika'da kısa zamanda büyük çapta sermaye çıkışları yaşanmıştır. Ülkeyi terk eden yatırımcıların ülkeyi terk etmesiyle Meksika bankacılık sektöründeki kanuni ve idari takibe düşen kredilerin miktarı artmıştır. IMF tarafından Meksika bankalarına yönelik risk altında bulunan kredilere fon sağlanacağı yönündeki temelsiz beklentiler, daha fazla risk alınmasına böylelikle kriz çatlağının iyice derinleşmesine neden olmuştur (TBB, 2001:2).

Bazı ekonomistler Meksika krizinde IMF'nin büyük ölçüde kurtarıcı rolüyle ortada durmasını, yüksek seviyelerdeki riskleri üzerine almasını, kısa bir süre sonra ortaya çıkan Asya, Rusya ve Brezilya'daki krizlerin başlangıcı olduğunu ileri sürmektedir. Diğer taraftan IMF yardımlarının ülkeleri krizlere hem meyilli hale getirdiği hem de girilen krizlerden çıkılamaz duruma getirdiği ifade edilirken ekonomistlerce kredi veren kuruluşların krize meyilli ülkelere, bu ülkelerin kriz çıkışlarında uyguladığı politikaların başarısız olması halinde bile yine de düşük faiz oranlarında kredi kullandırdıkları tespit edilmiştir. Kredi kuruluşları IMF'nin bu tür ülkelere yardım yapacağını bildikleri için ödünç verme konusunda tereddüt etmemiştir (Lane ve Philips, 2001:1).

Aynı zamanda IMF'nin borç verdiği ülkeler genellikle siyasi iktidarın boşlukta olduğu ülkeler olduğu için reform hareketlerinde önemli aksaklıklar yaşanmıştır. Meksika'daki durum da aynı olmuştur. Dış yardımların nerelere gittiği konusunda net yasalar olmadığı için Meksika hükümeti veya siyasi otoriteler krizden kurtulmakta

zorlanmıştır. Goldman Sachs, dış yardım veren kuruluşların diğer taraftan bu yardımı alan hükümetlerin krediler alınmadan önce reformların yapılması konusunda emin olmaları gerektiğine vurgu yapmıştır. Verilen yardımların mutlak surette başarıya götürücü ağır şartları içermesi gerektiğini ileri sürmüştür. IMF bu konuyu çok iyi anlamamıştır. Çünkü IMF'nin kaynaklarına ulaşmak için sadece hükümetlerin iyi davranması gerekmiştir. Diğer taraftan koşula bağlı olarak kredi vermekte ekonomileri olgunlaştırmamıştır. Çünkü koşula bağlılık net transferler pozitif olduğu sürece en iyi yöntem olmuştur. Dolayısıyla IMF Meksika'nın reform hareketlerini dikkatlice incelememiştir (Rodrik, 1996:31).

Diğer taraftan Meksika'nın krize sürüklenmesinin perde arkasında Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması olduğu da ifade edilmiştir. Çünkü rekabet gücü olmayan Meksika, uyum politikaları kapsamında IMF baskısıyla ticaret engellerini kaldırarak ithal ikameci bir yöntem izlemiş ve bu durum kriz öncesi Meksika'nın birikimlerinin erimesine yol açmıştır. Aşağıdaki şekilde de görüldüğü gibi Meksika'nın kriz öncesi rezervlerinin eridiği ortaya çıkmıştır. Bunda ithal ikameci olma yönündeki IMF zorlamalarının büyük bir etkisi olmuştur.

Kaynak: (Whitt,1996:3)

Şekil 10: Meksika Uluslararası Rezervler (Milyar Dolar)

Şekilde de görüldüğü üzere 1993 yılının Aralık ayında yükselişe geçen Meksika'nın uluslararası rezervi kısa zaman sonra yani 1994 Şubat ayında önemli bir kırıma gerçekleştirerek aşağı yönlü bir seyir izlemiştir.

Diğer taraftan 1994 Meksika krizinde IMF'nin ön plana çıkan diğer yanırları ise şunlardır (Bahçeci, 1997:28):

- Krizleri önlemek için mali dengenin olması yeterli gelmemektedir. Özellikle otoriteler, nakit rezervlerinin kısa vadeli sorumluluklarını gideremedikleri takdirde, döviz sorumlulukları yerli para sorumluluklarından fazla olduğu için bu durum krizlere sebebiyet vermektedir. Kısa vadeli sorumluluklar arasında ticari bankaların kısa vadeli mevduatları da vardır. Bu kapsam IMF'ye aittir. Ve bankaların devletin yardım edeceği yönündeki baskısal beklentisi ülkeleri krize sürüklemektedir.

- Döviz kurunun daha önceden belirlenmesi politikaların kredibilitesini yükseltmektedir. Ancak bunun yanında, otoritelerin bu politikayı sürdürme kabiliyetleri yüksek olmalıdır. IMF Meksika'da bu ayrıntıya dikkat etmemiştir.

- Döviz kurunun kontrollü olarak yükseltilmesi, çoğunlukla yüksek enflasyonun düşürülmesinde faydalıdır. Ancak istikrar sağlandıktan sonra kontrollü kurun uzun süre devam ettirilmesi kurun aşırı değerlenmesine ve cari dengenin bozulmasına neden olmaktadır. İstikrar sağlandıktan sonra daha esnek kur politikasına geçilmelidir. Ancak Meksika'da kontrollü kur uygulaması uzun bir süre devam etmiştir.

3.2.2. 1994-1995 Türkiye Krizi ve IMF Politikaları

1980'den itibaren uygulanmaya başlanan liberal politikalar sonucunda Türkiye ekonomisi kısa bir süre sonra ciddi mali krizlerle karşı karşıya gelmiştir. 1994 yılında yaşanan kriz dışında, 90'lı yıllar sonrası mali serbestleşme için IMF tarafından ortaya konan düşük döviz kuru ve yüksek faiz oranlarıyla birlikte Türkiye ekonomisi farklı bir konuma oturtulmuştur. Özellikle IMF'in liberal politikaları sonucu Türkiye'de sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle beraber, döviz kuru ile mal hareketi arasındaki bağlantı, arz-talep ilişkisi ortadan kalkmıştır. Bu durumun varlığından dolayı döviz kuru-faiz hadleri arasında ilişki kurma yoluna gidilmiştir. Diğer taraftan bu dönemde kamu kesiminde artan açığın kısa vadeli spekülasyonla ve iç borçlanma yoluyla

azaltılmak istenmesi dış borçlanmayı ön plana çıkarmıştır. Özellikle özel bankalar yurt dışından borç almak suretiyle Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS)'ne yönelmiştir. Buna bağlı olarak bankalar önemli derecede döviz açığı vermiştir (Üstünel, 2006:142). Böylece Türkiye büyük ölçüde borçlanmış ve borçları çeviremez duruma gelmiştir.

Türkiye 1994 yılında borç krizi içine sürüklenirken, 1994 yılının Nisan ayında IMF programı devreye konulmuştur. IMF programı ise bundan sonraki krizlerde uygulandığı gibi standart reçeteler içermiştir. Bu program çerçevesinde 1994 yılı süresince, kamu kesimini daraltıcı ve döviz kazancına yönelik önlemler uygulanmıştır. Öte yandan daraltıcı önlemler çerçevesinde özellikle Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)'ne yönelik para akışının önü kesilmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye'de işsiz sayısında önemli miktarda artış olmuş ve üretimde düşüş yaşanmıştır. Böylece IMF'nin Türkiye'yi krizden kurtarma politikası krizin derinleşmesine neden olmuştur. GSMH'de ise önemli ölçüde gerileme yaşanmıştır (Alper ve Öniş, 2001:212). GSMH' deki azalma ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 26: Türkiye'de Temel Ekonomik Göstergeler (1990-1996)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
GSYİH Büyüme (Yıllık %)	9	1	5	8	-5	8	7
GSYİH (USA \$)	1506	1508	1591	1796	1299	1698	1814
Kişi Başına GSMH (\$)*	2712	2657	2752	3056	2159	2784	2936
Enflasyon, GSYİH Deflatör (Yıllık %)	58	59	65	68	105	86	77
TÜFE (%) 12 Aylık Ortalama**	52.3	55.3	62.1	58.4	120.7	86.0	75.9
Mal ve Hizmet İhraçları (GSYİH'nin %)	13	14	14	14	21	20	22
Mal Ticareti (GSYİH'nin %)	23	23	24	25	32	34	37
Toplam Dış Borç Stokları (USA \$)	4942	5088	5656	6860	6624	7379	7982
Kamu Brüt Borç Stoku/GSYİH*	38.0	39.0	40.0	41.0	53.8	44.2	45.0

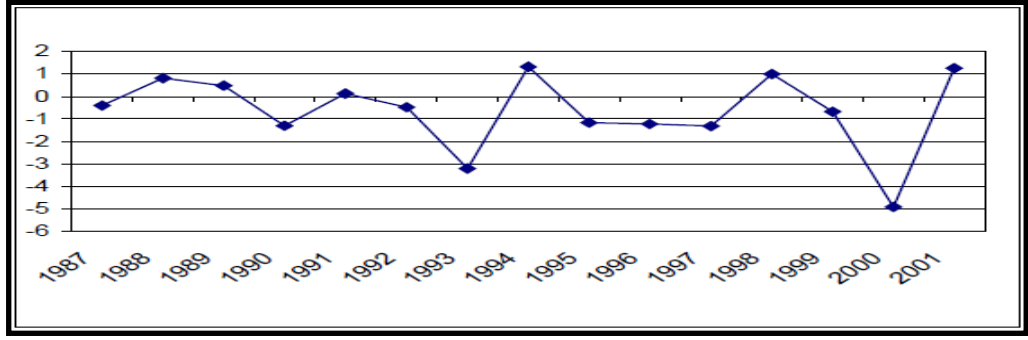
Kaynak: (Gaytancıoğlu, 2010:144)

5 Nisan 1994 IMF istikrar politikalarının kapsamı dikkate alındığında, programın temel hedefi özellikle para arzının kontrol edilmesi kamu kesiminin borçlanmasının azaltılması üzerine kurulmuştur. Ancak bu dönemde para arzının sürekli kontrol altına alınması mümkün olmamıştır. Bunun nedeni olarak kamu kesiminin gelir-

gider dengesinin sağlanamaması ön plana çıkmıştır. Çünkü bu dönemde kamu kesimi borç ödemelerine bağlı olarak merkez bankasının emisyon hacminin artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda para arzının kontrol altına alınamaması Türkiye’de enflasyonun hızla yükselmesine yol açmıştır. Dolayısıyla IMF programının temel hedefi olan kamu kesimi gelir-gider dengesinin sağlanmasına yönelik uzun vadeli hedefi gerçekleşmemiştir.

IMF politikalarına bağlı olarak kamu kesimi gelirlerinin GSMH’deki miktarı önemli ölçüde gerilerken, kamunun borçlanma gereksinimi giderek artmıştır. IMF’nin 5 Nisan istikrar programı Türkiye ekonomisinde stagfasyona neden olmuş ve Türk Lirası %60 devalüe edilerek iç piyasalarda talep daralması ortaya çıkmıştır. Talep daralmasına bağlı olarak Türkiye’de üretim hacmi azalmış ve buna bağlı olarak işsizlik önemli ölçüde yükselmiştir. 5 Nisan kararlarından sonra Türkiye’de büyüme rakamları ise negatife dönmüş ve kararların alınması sırasında GSMH’deki büyüme %3,8 olarak belirlenmiştir. Ancak IMF politikaları GSMH’de gerilemeye neden olmuş ve bu gerileme %6’lara yükselmiştir (Parasız, 1998:403).

IMF politikalarının uygulandığı 1994 yılında dolar Türk Lirası karşında %170 değer kazanmıştır. IMF politikaları uygulandıktan sonra özellikle 1995 ve 1996 yıllarında döviz kurlarında ki gelişmeler enflasyon altında kalmış ve Türk Lirası, dolar ile Mark karşısında aşırı değerlenmiştir. Dolayısıyla 1994 Türkiye krizinde standart IMF reçeteleri Türkiye ekonomisinin ısınmasını engelleyememiştir. Genel olarak 5 Nisan kararlarıyla yapılmak istenen reformlar büyük ölçüde gerçekleştirilememiştir. 1994 krizinden sonraki 1995-1999 yılları arasında Türkiye, iç talebe dayalı, sürekli tasarruf açığı artan, reel üretimdeki genişlemenin ve özellikle dış ticaret sektörlerindeki büyümenin çok sınırlı olduğu bir sürece girmiştir. Böylece 1994 krizinden sonra IMF politikaları uygulayan Türkiye, dış açığın ve dış borçların azalmadığı bir süreçte istikrarsız bir ekonomiye sahip olmuştur (Şahin, 2002:239). Bu istikrarsızlık sürecinde Türkiye’de cari açık artmıştır. Cari açığın arttığını gösteren şekil aşağıdaki gibidir.

Kaynak: (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:18)

Şekil 11: 1987-2001 Döneminde Türkiye'nin Cari İşlemler Dengesi (GSYİH'nin Yüzdesi Olarak)

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi Türkiye'de kriz etkilerinin hissedildiği 1993 yılından sonra cari işlemler açığında sürekli bir artış olmuştur. Bu durum Türkiye'de krizden kurtulmak için uygulanan IMF politikalarının krizi derinleştirdiğini ortaya çıkarmıştır. 1994-1995 yılları arasında pozitif gelişme sağlanmış ancak 1995 yılının hemen öncesinde cari işlemler dengesinde tekrar bir dengesizlik söz konusu olmuştur.

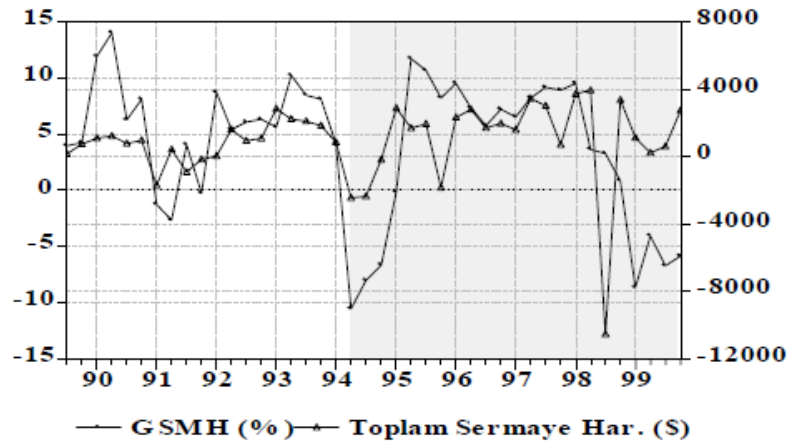
Diğer taraftan kriz sürecinde Türkiye'deki sermaye hareketleri tartışma konusu olmuştur. Sermaye hareketleri ise Türkiye'de birçok makroekonomik gösterge üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Türkiye'de 1989-1999 döneminde sermaye akımlarının temel makroekonomik dengeler üzerindeki etkilerini gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 27: 1989-1999 Döneminde Türkiye'de Temel Ekonomik Göstergeler

	Yıllık % Değişim					Milyon \$		
	GSMH	Tüketim		Sabit Ser. Yatırım.		İhracat	İthalat	Cari İşlemler Dengesi
		Özel	Kamu	Özel	Kamu			
1989	1.6	-1.0	0.8	1.7	3.1	11780	-15792	961
1990	9.4	13.1	8.0	19.4	8.9	13026	-22302	-2625
1991	0.3	1.9	4.5	0.9	1.8	13667	-21047	250
1992	6.4	3.3	3.8	4.3	4.3	14891	-22871	-974
1993	8.1	8.4	5.4	35.0	3.4	15611	-29428	-6433
1994	-6.1	-5.3	-3.5	-9.1	-34.8	18390	-23270	2631
1995	8.0	5.6	6.7	17.9	-12.4	21975	-35709	-2339
1996	7.1	8.5	8.6	12.1	24.4	32446	-43627	-2437
1997	8.3	8.4	4.1	11.9	28.4	32647	-48559	-2638
1998	3.9	0.6	7.8	-8.3	13.9	31220	-45922	1984
1999	-6.4	-3.1	6.5	-19.6	-4.1	29326	-40692	-1364

Kaynak: (İnsel ve Sungur, 2003:8)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Türkiye’de kriz döneminde sermaye hareketleri makroekonomik dengeler üzerinde negatif etkiler bırakmıştır. Sermaye hareketleri özellikle GSMH’de, tüketim üzerinde ve sabit sermaye yatırımlarında azalmaya neden olmuştur. Bu durum kriz döneminde Türkiye’de ekonomik büyümenin azaldığını göstermiştir. Aşağıdaki şekil ise bize sermaye hareketleri ile ekonomik büyüme arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Kaynak: (İnsel ve Sungur, 2003:9)

Şekil 12: Büyüme Oranı ve Net Toplam Sermaye Hareketleri (1990-1999)

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi Türkiye’de kriz sonrasında büyüme oranında gerileme yaşanmıştır. Aynı zamanda Türkiye’de ani sermaye çıkışları yaşanmıştır. Özellikle finansal liberalleşmeyi savunan IMF gibi kuruluşlar sermaye hareketlerinin ekonomilerin verimli kaynak kullanımını artıracaklarını ileri sürmüştür. Ancak 1994-1995 krizi sonrasında yaşanan hızlı sermaye çıkışı Türkiye ekonomisini istikrarsızlaştırmıştır.

3.2.3. 1997-1998 Asya Krizi IMF Politikaları

IMF’nin Asya krizinde özel sektör kaynaklı bir krizle karşılaşması bir ilk olma özelliği taşımıştır. Tayland, Endonezya ve Güney Kore IMF ile ülkelerinde istikrar havasının yakalanması için anlaşmalar imzalanmak zorunda kalmıştır. Bu kriz önlemleri arasında yine IMF’nin standart reçeteleri yürürlüğe konulmuştur. Yani bu reçetelerle talep kısılmış, üretim daralmış, işsizlik artmıştır. Reçeteleri uygulayan ülkeler zararlı

çıkması, Batı kökenli fon kaynakları aldıkları riski ödemediği krizden etkilenmemiştir. Dolayısıyla risk alanının bunun tüm sonuçlarına katlanması gerekirken bu kural ihlal edilmiş ve serbest piyasa ekonomisinin işleyişine müdahale edilmiştir. Diğer taraftan IMF'nin Asya krizi çıkana kadar bu krizin gelişmesini göremeyişi başka bir tartışma konusu olmuştur. IMF'nin, kurtarma adı altında oluşturduğu reçetelerle Endonezya, Tayland ve Güney Kore'de krizi önlemek için bankaların kapatılması gerektiği konusundaki direktifi en çok tepki alan gelişmeler arasında yer almıştır (Çatalbaş vd., [Tarih Yok]:8).

Ayrıca IMF'nin Asya ülkelerinden batık bankalarını kapatmalarını istemesi Batı'nın bu politikaları izlemede ikiyüzlü davrandığını açık olarak ortaya koymuştur. Çünkü 2007 küresel kriziyle birlikte ABD ve Batı ülkelerinde birçok banka ve şirket devlet fonlarıyla desteklenmiştir. Bu desteklenmelerle birlikte onlarca banka ve büyük sermayeli şirket kurtarılmıştır (Bkz. Tablo 38: Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları). Dolayısıyla IMF'nin uyguladığı politikaların Batı ülkelerinde uygulanma şansı olmazken, kriz ortamından çıkışta Asya ülkeleri bu politikaları uygulamak zorunda bırakılmıştır.

Diğer taraftan Asya krizi üzerinde yapılan incelemeler bize krizin başlıca en önemli nedeninin uluslararası sermaye akımlarının olduğunu işaret etmektedir. Çünkü ülkelerde sermaye akımlarındaki geriye dönüşler ülkelerde ekonomik anlamda ciddi tahribatlar bırakmaktadır. IMF, bu niteliklere haiz sermaye akımlarını tehdit unsuru olarak algılanmasının önüne geçmelidir. En azından bunların takibatını yapmalıdır (Lin ve Swanson, 2004:55-56). Dolayısıyla Asya ülkelerinde uygulanmış olan sıcak para politikası finansal risk oluşturarak riski reel kesim firmaları üzerinde baskı yapmış, bu durumda kaynak kullanımını ekonomide azalırken, piyasalarda yavaşlama eğilimi baş göstermiştir (Mishkin, 1999:11).

Kürselleşmeyle birlikte finansal serbestleşme hareketleri sermayenin hareket alanını genişletmiştir. Dolayısıyla tam bir serbestleşme, sermayenin akışkanlığından dolayı Asya ülkelerinde önemli bir tehlike oluşturmuştur. Buna bağlı olarak Asya ülkelerinde varlık fiyatlarında yapay sığrayışlar gerçekleşmiştir. Bu suni sığrayışlar yapay bir büyümeye neden olmuş ve bankacılık alanına sızarak reel sektör ve finans sektörünü çökertmiştir (Allen ve Gale, 1999:9). Bu aynı zamanda IMF'nin tam serbest

liberalleşme politikasının da çöktüğünü göstermiştir. Zira IMF'nin Asya bankalarındaki mevduatlara güvence verilmesini istemesi Asya'daki bankaların ekonomik yapısını ciddi ölçüde sarsmıştır. Burada özellikle yabancı menşeli mevduat hesaplarının koruma altına alınması amaçlanmıştır. Diğer taraftan Asya ülkelerinde bankaların özel sektöre açtıkları kredilerin milli gelir içindeki payı dikkate alınarak düzenlenen tabloda ki rakamsal artışlar dikkati çekmiştir. Ancak IMF, bankaların verdikleri kredilerin belirli düzeyde olmasını öngörememiştir. Buda bankalar için dikkate alınması gereken ciddi bir risk olma özelliği taşımıştır.

Çünkü bankaların verdikleri krediler özel sektörün iş yapma hacmine bağlıdır. IMF, Asya ülkelerinde ekonomik sınırların liberalleştirilmesini isterken, Asya'da rekabet seviyesi düşük olan ülkeler olduğunu gözlemleyememiştir. Ve dolayısıyla özel sektörün ihracatı düşünce kredilerin geriye dönüşünde sıkıntı yaşanmış, böylelikle bankalar krize sürüklenmiştir.

Tablo 28: Bankaların Özel Sektöre Açtıkları Krediler (1981-1997)

	Yıllık Artış (%) (Milli Gelirin Yüzdesi Olarak)		
	1981-1989	1990-1997	1997
Endonezya	22	18	57
Tayland	15	18	105
Güney Kore	13	12	64
Malezya	-11	16	95
Filipinler	5	18	52
Singapur	10	12	97
Hong Kong	13	81	57
Tayvan	15	131	38

Kaynak: (Demirgil, 2005:110)

Özellikle bankaların elinde tuttuğu paraları yönetememesi ve denetlememesi bir takım sorunları beraberinde getirmektedir. Bu sorunların başında ise kamuoyuna gerekli olan şeffaf bilgi aktarılamamaktadır. Bu durum ise finansal sistemin tıkanmasına yol açmaktadır. Finansal entegrasyona bağlı olarak bu durum diğer ülkelere de sıçrayabilmektedir (Radelet ve Sachs, 2000:5). Özellikle bu durum geri kalmış ülkeleri önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir.

IMF her ne kadar da tam liberalleşmenin ekonomik anlamda geri kalmış ülkeler için faydalı olacağı tezini savunsada bu teze dayanak oluşturacak kanıt sıkıntısı çekmektedir. Çünkü IMF politikalarının genel çerçevesini oluşturan sermayenin tam serbestleşmesi konusu dünyada oluşan krizlerin temel dayanağını oluşturmaktadır. Çünkü teknolojiye sağlanan gelişmelere bağlı olarak dünyada günlük trilyonlarca dolar el değiştirmektedir (Helleiner, 1999:140). IMF'nin bu politikada ısrar etmesi Asya'da çıkan krize benzer krizlerin çıkacağını da bize haber vermektedir. Sermayenin giriş çıkışının yaşandığı bir ortamda ani değişiklikler Asya nitelikli krizlerin yaşanmasına gebe kalacaktır.

Hızla büyüyen ve yabancı sermayenin hızla aktığı bir ülkede, bu akışkan sürecin sekteye uğraması ve ülkeyi kriz ortamına aniden sürüklemesi elbette ilginç bir durumdur. Sermaye girişleri aşırı bir ısınma oluşturarak geleceğe ait beklentilerden tutun yabancı sermayenin dışarıya yönelmesine kadar birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Çünkü ülkelere giren yabancı sermayeler, söz konusu ülkenin ulusal parasını aşırı değerlediği için, bu aşırı değerlendirme ihracattan vazgeçirme, ithalat tabanında ise bir genişlemeye sebebiyet vererek cari işlemler dengesini önemli ölçüde yıpratmaktadır. Aşağıdaki tabloyu inceledikten sonra Asya krizi öncesi bazı şeylerin yolunda gitmediğini gözlemleyebiliriz.

Tablo 29: Kriz Öncesi ve Sonrası Dönemde Cari İşlemler Dengesi ve Sermaye Hareketleri (Ortalama, Milyon Dolar)

	Tayland	G.Kore	Endonezya	Filipinler
Cari İşl. Deng.				
1994-97	-9,838	-10,887	-5,444	-3,309
1998-00	12,013	25,416	5,956	6,179
Serm.Har.				
1994-97	10,377	10,684	6,086	7,051
1998-00	-11,790	5,684	-7,825	-2,415

Kaynak: (Demirgil, 2005:130)

Asya kaplanları olarak da anılan ülkelerin kriz arefesindeki hem cari işlemler dengesinin hem sermaye hareketlerinin gösterildiği ilgili tablo incelendiği zaman zaten ekonomin iyiye gitmediği ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu ülkelerin hem cari işlemler dengesinde bir dengesizlik hem de sermaye hareketlerinde dışarı yönlü bir akışkanlığın olduğu açıkça ve rahatlıkla görülebilmektedir. Dolayısıyla IMF bu gerçekleri görmezlikten gelerek krizin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Joseph E. Stiglitz de IMF nin Asya krizinde ki yalpalayan politikalarını eleştirerek, aslında Asya’da yüksek oranda tasarruf olduğunu hiçbir şekilde ek krediye ihtiyaçlarının olmadığına değinmiştir. Ve IMF ile ABD hazinesi beraber bu ülkeleri sermaye hesaplarını serbestleştirmeleri yönünde zorlamıştır. Bu durum elbette krize giden bir başka kapının anahtarı olmuştur (Stiglitz, 2002:103-121).

Diğer taraftan IMF, Asya ülkelerinin ekonomik programlarıyla ilgilenirken bu ülkelere mali piyasalardaki düzenlemelerin dışında da çeşitli reformlar önermiştir. Bu reformlar: Sermayenin serbestleştirilmesi, kambiyo rejiminin değiştirilmesi, şirketlerdeki yönetimlerinin revizyonu, şirketlere yapılan sübvansiyon politikalarının kaldırılması gibi politikalarlardır. Ancak bu politikaların daha sonra krize sebebiyet verdiği açıkça görülmüştür.

Çünkü bir ülkenin sanayisi liberalleştirildiğinde eğer hükümet özel şirketlere yönelik sübvansiyonları kaldırdığı zaman o ülkenin yabancı sanayiler karşısında rekabet gücü düşecek böylelikle sanayisi üretemeyecek, üretemeyince ithalat artacaktır. Dolayısıyla ülke bu şekilde borç yükü altında kıvrınacaktır. IMF bunları göremedi ve Asya ülkeleri hakkında 1997 yılı yıllık raporunda Güney Kore’nin performansının beklenenin üzerinde olduğunu, Tayland’ın makro ekonomik politikalarının sağlam olduğunu yazmıştır. Ancak 2 Temmuz 1997’de her şey değişmiş ve Tayland para birimi Baht çökmüştür. Baht’ın çökmesiyle kriz derinleşmiş ve Malezya para birimi Ringgit, Filipin para birimi Pezo, Endonezya para birimi Rupiah hatta Singapur doları önemli ölçüde değer kaybetmiştir. Kriz dalga dalga yayılmış, dönemin ABD Başkanı Bill Clinton ise bu krizi “küçük hıçkırık” şeklinde yorumlamıştır (Varde, 1998). Dolayısıyla IMF, diğer kriz ülkelerinde olduğu gibi Asya krizinde de istikrara yönelik politikalar uygularken bu ülkelerin gerek siyasi gerek politik gerekse ekonomik yapılarındaki değişimleri göz önüne almamıştır.

Bu da Asya krizinde IMF'nin sıkça eleştirilmesine konu olan noktalardan biridir. IMF Asya krizi sırasında izlediği politikalarla özel kesimi daha fazla risk altında bırakarak yapılan yatırımların atıl kalmasına neden olmuştur. Çünkü IMF politikaları daraltıcı politikalar olduğundan Asya'yı krizden kurtaramamış aksine krizin derinleşme yönündeki seyrini kamçılamıştır.

Diğer taraftan Asya kriziyle beraber kafalarda ciddi soru işaretleri bırakan IMF'nin bu ülkelere verdiği krediler karşılığında kısa bir sürede kurumsal alt yapılarını değiştirmelerini istemesi krizi tetikleyen nedenler arasında sayılmıştır. Öte yandan IMF genellikle kriz yaşayan ülkelerde olaya bütçe açıkları ve ödemeler dengesi açısından bakmıştır. Ancak Asya'da durum çok farklı olmuştur. Mesela Güney Kore'de krizin nedeni özel sektör kaynaklıyken dış dengeler konusunda bir sıkıntı yaşamamıştır. Dolayısıyla IMF standart reçetelerinden olan sıkı para ve maliye politikasının bu ülkelerde ekonomik daralmayı hızlandıracağı düşünülürken, diğer taraftan DB bile bu durumu eleştirmiştir. Aynı zamanda IMF'nin Tayland'da yabancıların yerli bankaları alma olanağının verilmesi, Güney Kore'de yabancıların aldığı hisse senedi sayısındaki sınırlamaların ortadan kaldırılması gibi hususlar IMF'nin en çok eleştirilen yönlerinden birisi olmuştur (<http://www.liberal-dt.org.tr/dergiler/ldsayi19.htm> (20.12.2010)).

Aynı zamanda Asya da mali disiplin politikasını sert bir şekilde uygulayarak krizin etkilerini minimize etmeye çalışmıştır. Bu kapsamdaki politikalar özellikle bütçe açıklarının azaltılması, vergilerin arttırılması, harcamaların kısılmasına yönelik olmuştur. Uygulanmış olan bu politikalar hem durgunluğa neden olmuş hem de krizin iyice derinleşmesine mahal vermiştir. Özellikle yapısal reformların yapılması konusundaki IMF zorlamaları ortamı iyice germiştir. Öte yandan kriz çıkan Asya ülkelerinde IMF politikalarına rağmen düzelmeye olmayınca ülkeler kendilerine özgü politikalar geliştirme yoluna gitmiştir. Bunlardan Malezya'nın sermaye denetimleri konusundaki politikası buna örnek olarak verilebilir.

Gerçekten de Asya'da kriz süresince ve krizin ardından en iyi gelişmeyi gösteren ülkeler IMF politikalarına sırt çeviren ülkeler olmuştur. Çin, IMF politikalarının aksine genişleyici maliye politikalarını uygulayarak daralmanın önüne geçmiştir. Diğer taraftan krizi kısa sürede ve yüzeysel olarak atlatan bir diğer ülke ise Malezya olmuştur. Malezya kendisini eleştirenlerin politikalarını uygulayanlardan daha kısa sürede düzlüğe

çıkıştır. Sermaye kontrolleriyle, her yerde tefeci düzeylerine çıkan yüksek faiz oranlarının önüne geçmiştir. Kore’de ise şirketlerin %50’si krize sürüklenmiş bu oran Endonezya’da %75 olarak ortaya çıkmıştır (Stiglitz, 2004:218). Aynı zamanda IMF, Kore’de ve Endonezya’da ve diğer bazı Asya ülkelerinde şirketlerin ve bankaların kapatılması yönünde bakı yapmış ve krizin iyice derinleşmesine yol açmıştır.

Zira IMF politikaları incelendiği zaman ortaya çıkan diğer bir husus ise, bu politikaların kriz içerisinde olan ülkelerde ahlaki çöküntü (Moral Hazard) oluşturduğu yönündedir. Özellikle kriz sürecinde özel sektörün kredi politikalarını belirleyen IMF kredi politikalarının, ahlaki çöküntü oluşturduğu yönündeki iddiaların haklılığını ortaya koyacak sonuçları görmek mümkündür. Mesela IMF, Asya krizi sürecinde Endonezya’da bankacılık sisteminin yeniden düzenlenmesi konusunda baskı yapmış, özellikle Tayland ve Endonezya’da borç yüzünden sıkıntıya giren bankalarla Kore’de aşırı borçlanan şirketlerin iflasa tabi tutulması konusunda baskıcı bir rol oynamıştır (Nicolas,1998:336-337). Dolayısıyla IMF politikalarına bağlı olarak Asya ülkelerinde birçok banka ve şirket iflasa tabi tutulmuş, Asya krizi iyice derinleşmiştir.

Diğer taraftan Malezya devlet başkanı Dr. Mahathir bin Mohamad, NPQ dergisi adına Suudi gazete'nin yayımcısı Fehim el-Hamid özel bir görüşme yapmıştır. Bu röportajda Mahathir, Malezya’nın IMF politikalarına ihtiyaç duymadan iktisadi krizi başarılı bir şekilde nasıl atlattığına değinmiştir. Mahathir’e göre Malezya’nın Asya krizini en az hasarla atlatmak için izlediği politikalar şunlardır (Şanlı, 2002:213-217):

- ✓ Malezya’da kriz döneminde insanlar birikime yönelmiş ve her yıl GSMH’nin %30’u kadar tasarruf yapmıştır.
- ✓ Malezya, kriz döneminde Japonya’dan azıcık borç almanın dışında başka borçlanmamıştır. Bu borçlanmaları ise dolarla yapmamıştır.
- ✓ Sermaye çıkışlarının ekonomi üzerinde tahribat bırakmaması için döviz kontrolleri konulmuştur.
- ✓ Yabancılara ait paraların herhangi bir yabancıya aktırılmasının önüne geçilmiştir.
- ✓ İthalatın azaltılması için yüksek oranda vergiler konmuştur.

Yukarıda sıralanan politikalar kapsamında krize karşı önlemler alan Mahathir, böylece Asya krizinde yabancıların Malezya'nın birikimlerini eritmesine izin vermemiştir. Çünkü IMF'nin kriz politikalarındaki kurtarma planları yüksek risk taşıyan konularda bile yabancı yatırımcıları sürekli koruyan planlardır. Yabancı yatırımcılara kalkan olan IMF politikaları, kriz politikalarının sürdürüldüğü ülkelerde ekonomileri talan edercesine zarar vermektedir. Asya krizi sonrası eleştirilerin odağına konan IMF'ye yöneltilen eleştiriler özellikle şu şekilde özetlenebilir (Doğan ve Özekicioğlu, 2005:168):

- IMF, GOÜ'lerin yapısal özellikli problemlerine yönelik değerlendirmesi abartılı olup, problemin çözümlenmesine yönelik tavsiyeleri de zamansızdır. IMF, GOÜ'lere özellikle kriz esnasında tavsiye ettiği yapısal özellikli politikalarla krizleri derinleşmektedir. IMF likidite krizi içinde bulunan ülkelere, detaylı ve geniş çerçeveli koşullar sunmaktadır. Ve küresel yatırımcılar, kriz hakkında doğru olmayan değerlendirmelere kapılmaktadır.

- Detaylı ve geniş kapsamlı mikro seviyede yapısal politikalar, GOÜ'ler için maliyet anlamına gelmektedir. Bu da piyasa koşullarına göre daha az maliyeti kapsayan IMF kaynaklarının kapalı maliyetlerini artırmaktadır.

- Yapısal problemler ve dengesizlikler, IMF tarafından devam ettirilebilir bir büyümenin önünde set olarak kabul edilirken birçok GOÜ, yapısal sorunlarını çözmeden de hem uzun vadeli hem de yüksek oranlı büyüme gelişimi sağlamıştır. Özellikle Asya ekonomileri, yapısal sorunlarının çözümüne yetmeyecek kadar kısa bir vadede, yine büyüme sürecine devam etmiştir.

- IMF, yapısal politika çeşitlendirmesini artırdıkça, uzmanlık alanı olmayan özelleştirme, tarım, yönetim vb. aksamlarda da girmekte ve gerçek olduğu kanıtlanmayan, tartışmalı politika tavsiyelerinde bulunmaktadır.

- IMF'nin hukuksal yapısı, Stand-by anlaşmalarının yapısal koşullara bağlanmasına imkân tanımamaktadır. En azından, böyle bir programın arka çıkıldığı düzenlemeler bulunmamaktadır.

Asya krizinde IMF'nin bütçe açıklarının ve borç stoklarının azaltılmasına yönelik mali disiplin politikası da çok yanlıştır. Çünkü IMF borçlarını ödeyemez hale gelen banka ve şirketlerin kepenk indirmesine yönelik koşulunun ülkede panik havası

oluşturmuştur. Örneğin Endonezya’da 16 tane banka ardı ardına kapanınca paralarını bankalardan alamayacaklarını düşünen mudiler bankalara hücum etmiştir. Bu durum da Endonezya parası Rupiah üzerinde baskı oluşmasına neden olmuştur. Bu da Rupiah için bir değer kaybı anlamına gelmektedir. Öte yandan derinleşen krizlerden menfaat sağlayan yabancı sermayenin kontrolüne yönelik adımların atılmamış olması da IMF’nin kriz politikalarındaki en büyük eksikliklerden biri olmuştur.

Çünkü ekonomi üzerinde büyük oranda yabancı sermayenin rol oynaması ekonominin bütünlüğü açısından önemli ölçüde riskler taşımaktadır. Bu riskler ise haksız rekabet ve teknolojik açıdan bağımlılık olarak karşımıza çıkmaktadır (Mejía, 1999:18-19). Bu gibi hususlar ülkelerin ekonomilerini ciddi ölçüde istikrarsızlığa sürüklemektedir.

Sonuç olarak IMF’nin yeni görev tanımının meşru yasal zeminde tekrar yapılması gerekmektedir. Çünkü mali piyasaların liberalleştirildiği, dünyada sermaye giriş-çıkışlarının ve döviz kurlarının tahmin edilebilirliğin dışında olduğu bu zamanlarda IMF politikaları kısır kalmaktadır. Dolayısıyla IMF, kuruluşunun yüklediği misyonu yeniden tanımlayarak, etkin çözümlere ulaştıran politika yelpazesini genişletmelidir.

3.2.4. 1998 Rusya Krizi ve IMF Politikaları

1980’lerden itibaren Washington Uzlaşması ile yön verilen finansal küreselleşme, genellikle gelişmekte olan ve azda olsa gelişmiş ülkelerde yaşanan kriz miktarını önemli derecede arttırmıştır (Kızıltan vd., 2005:88). Bu krizlerden biri de elbette Rusya (1998) krizidir. Krizin Asya’dan Rusya’ya sıçramasının en büyük nedeni ise küreselleşmeyle birlikte ekonomilerin iç içe olmasıdır. Dolayısıyla bölge ülkelerinin ithalatı karşılıklı olarak azaltması krizlerin diğer ülkelere sıçramasına neden olmuş ve kriz petrol ihraç eden Rusya’ya petrol fiyatlarındaki düşüşle sıçramıştır.

1998 yılında Asya kaynaklı krizlerin veba salgını gibi yayılmasına bağlı olarak, Rusya’da da kriz kendisini finansal boyutta hissettirme fırsatı yakalamıştır. 1998 yılından itibaren finansal piyasalarda keskin çalkalanmalarla birlikte birçok şirket ve banka iflasla tanışmıştır. Diğer taraftan Rus hükümeti de özellikle korumacı politikalara sarılmış ve gümrük duvarlarını yükselterek ithalatı önemli derecede azaltma yoluna

gitmiştir. Özellikle bu dönemde ünlü spekülâtör George Soros'un Rusya ekonomisi hakkında verdiği düşük reyting yorumu ise büyük bir talihsizlikle beraber paniği beslemiş ve yaşanan kriz iyice kendisini hissettirmiştir (Turgut, 2006:147).

Rusya'da yaşanan ekonomik krizin bu ülkenin ekonomisi açısından en önemli özelliği, IMF programlarıyla birlikte pratik bir çöküşe maruz bırakılmıştır. Çünkü bu krizle birlikte liberal ekonomi politikaları geçiş ekonomisi özelliği taşıyan Rusya'da geçişin hızlı olmasına neden olmuştur. Kriz sonrasında IMF programlarına binaen fiyatlar serbest bırakılmış ve ilerleyen dönemlerde Rus ekonomi pastasının Batı tarafından sömürülmesini sağlayan aceleci ve yoğun bir özelleştirme programı başlatılmıştır. Özelleştirme sürecinin ilk döneminde (1992-1995) tarım ve hizmet sektörlerinde, ikinci döneminde ise (1996) kamuya ait yüksek kar getiren işletmeler, alınan krediler karşılığında bankalara verilmiştir. Üçüncü dönemde (1997) devlet himayesindeki işletmeler belirli ön çalışmalara göre satışa çıkarılmıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki yasal dayanaklardan yoksun özelleştirme faaliyetleri sonucu 1997 yılı itibariyle Rusya'da tahminen işletmelerin %80'i özel sektöre satılmıştır (Mustafaoğlu, [Tarih yok]:1). Neo-liberal ideolojinin uzantısı konumundaki IMF, verdiği krediler ile Rusya'da kamu işletmelerinin sağlıksız bir şekilde özelleştirilmesinin sorumlusu olarak da suçlanmıştır.

IMF ve Batı'nın desteğiyle iktidara geldiği de bilinen devlet başkanı Boris Yeltsin ve ülkenin dışişleri bakanı Andrei Kozirev, yapıldığında destek alınan yapılmadığında da zorlamalarla karşılaşılan politikaları uygulayarak Rusya'nın hem ekonomik anlamda hem de siyasi anlamda yönünün Batı'ya çevrilmesine neden olmuştur. Diğer taraftan Rus liderler ise "Rusya Batı'nın bir parçasıdır ve bundan dolayı Batı ile iyi ilişkiler içerisine girmelidir" demiştir. Dolayısıyla Rusya'nın IMF ve Batı tarafından önerilen reformların piyasa ekonomisine geçişte önemli bir sacayağı olduğu düşünülmüştür (Efegil, 2001:3-4).

Rusya, ekonomik anlamda çeşitli reformlar uygulamaya koymuştur. Ancak komünizmin izlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik ekonomik politikalara rağmen Rusya'da devam eden bir takım yapısal sorunlar süre gelmiştir. Yapısal sorunların çözümüne dair yapılan reform hareketlerine rağmen Rusya 1998 yılının Ağustos ayında Asya kökenli krizlerin hezimetini önünde boyun eğmiştir. Çünkü Rusya'da ihrac

mallarının fiyatları oldukça düşmüş ve finansal yasa düzenlemeleri oldukça kısıtlı iken diğer piyasalardaki bilgi eksikliği krizi şiddetlendirmiştir (Komulainen, 1999:5). IMF'nin Yeltsin'i destekleyerek Rusya'ya liberalizme hazırlamasının dayanakları olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir.

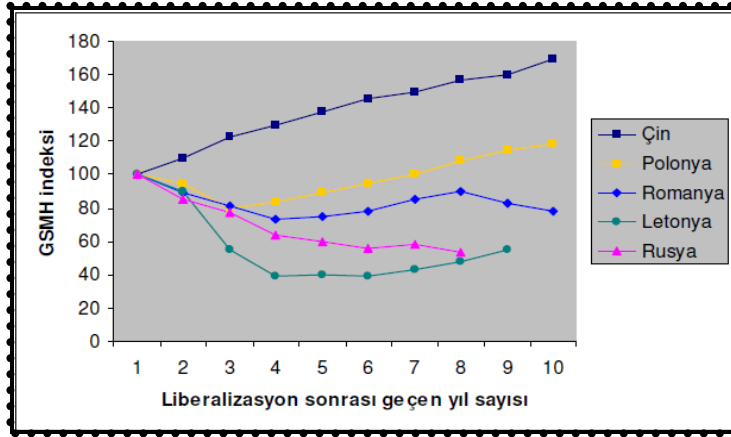
Eğer geçiş sürecinde Rusya'ya IMF tarafından önerilen politikalar, gerçekten Rusya'nın kazasız belasız serbest piyasa ekonomisine geçişini sağlamış olsaydı, Asya'dan yayılan krize Rusya ekonomisi az da olsa bir direnç göstermesi gerekirdi. Ancak krizle birlikte, IMF politikaları Rusya ekonomisine istenilen güveni sağlayamadı. Sosyalist ekonomi düzeninden liberal piyasa düzenine geçiş sürecinde rehberi IMF olan Rusya'nın, bu krizle birlikte hem sanayi hem de tarım sektörü büyük bir daralmanın içine girmiş, özellikle kamu hizmetlerindeki verimlilik alt seviyelerde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla IMF politikalarıyla Rusya ekonomisi, yolsuzlukların tüm tabana yayıldığı arenaya dönüşmüştür (Afşar, 2004:117). Bu durum ise Rusya'da bazı makroekonomik göstergelere üzerinde olumsuz yansımıştır. Bu durumu gösteren tablo aşağıdaki gibidir. Tabloda da görüldüğü gibi makroekonomik göstergelerde negatif bir durum söz konusudur.

Tablo 30: Rusya Ekonomisinde Makro Gelişmeler (1996-2005 Dönemi Ortalaması ve 1996-2004 Dönemi)

	1996-2005	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Reel GSYİH Artış %	3.9	-3.6	1.4	-5.3	6.3	10.0	5.1	4.7	7.3	7.3
Cari Açık/ GSYİH- %	-	8.3	-2.6	-2.1	22.2	44.6	33.4	30.9	35.8	56.6
Bütçe Açığı/ GSYİH %	-	-6.9	-7.7	-6.0	-4.2	0.8	2.7	1.3	1.5	3.7
Enflasyon TÜFE	25.0	47.7	14.8	27.7	85.7	20.8	21.5	15.8	13.7	10.3

Kaynak: (Turgut 2006:145)

Öte yandan IMF politikaları sonucu Rusya'da büyük bir işsizlik bunalımı baş göstermiştir. 1992 yılında Rusya'da işsizlik oranı %5,2 iken 2000 yılında bu oran %9,8 kadar yükselmiştir. Diğer taraftan geçişin şok terapilerle hızlı yaşandığı 1991-1996 yılları arasında ise Rusya'nın ulusal geliri hemen hemen yarı yarıya düşmüştür. Bu politikalar 2 milyon açlık sınırının altında yaşayan Rusya'nın yoksul sayısını bir anda 60 milyon çıkarmıştır (<http://www.gks.ru> (13.07.2010)). Bu durum aşağıdaki grafikte gösterilmeye çalışılmaktadır.

Kaynak: (Roland, 2000:18)

Şekil 13: Geçiş Ekonomilerinde Liberalizasyon Sonrası

Reel GSMH Trendleri

Şekilde de gördüğümüz gibi Rusya'da iyi yönetilemeyen liberalizasyon sonucu GSMH'de önemli bir erime olduğunu söyleyebiliriz. Bu da halkın sefalet içinde yaşamasına neden olan IMF politikalarının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Çin, IMF'den bağımsız olarak ve aşamalı bir geçişle liberalizasyon sürecine entegre olmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Çin ile Rusya'ya ait iki eğilim arasındaki fark IMF'nin başarısızlık serüveninin bir parçası haline gelmektedir.

Bu eleştiriler özellikle IMF'nin istikrar sağlarken öne sürdüğü, ihracatın özendirilmesi, daha etkin kaynak kullanımı, ticaret dengesinin sürdürülebilir olması (Acı, 2005:203) gibi politikalar ekseninde yoğunlaşmaktadır. Çünkü hızlı bir liberalleşmeyle birlikte bu hususların sağlıklı bir şekilde sağlanması mümkün değildir. Dolayısıyla hızlı liberalleşmeyle birlikte aşırı kaçan özelleştirmeye dayalı politikaları da hız kazanmaktadır. Ancak özelleştirme faaliyetleri kolay yapılacak bir iş değildir. Bunun nedeni ise sanayileşmiş ülkelerin devlet teşebbüslerinden Enron gibi işletmelerin yolsuzlukları, ABD'nin özelleştirdiği sağlık sisteminin başarısızlığı unutulmamalıdır (Chomsky, [Tarih Yok]:35). Dolayısıyla liberalleşmeyi sürece yaymadan bir ana sıkıştırmak felaketleri ithal etmekten başka bir şey değildir.

Hızlı liberal politika düşkünlüleri ileri sürdükleri argümanların toplumun ilerlemesi için gerekli prensiplere uygun olduğunu hatta ilerleyen toplumların bu

prensipler üzerine inşa edildiğini göstermeye çalıştılar ancak bunu başaramadılar (Conway, 2000:36). Bu politikalar halkı eski ekonomik rejimlerine imrenme durumuna bile getirmiştir. Çünkü liberal politikalar halkın gereksinimlerine sağlıklı karşılık verememiştir.

Geçiş ekonomilerinde halkın kominizme daha sempatiyle baktıkları da düşünülmektedir. Bu durum aslında Batı'nın görmek istemediği bir tablodur. Aynı zamanda bu ülkelerdeki insanlar aşırı yoksulluktan kurtulmak istemektedir. Bu ülkelerin tatmin edici olmayan şartları (Mises, 2004:41) ile IMF'nin sağlıklı politika üretme zafiyeti, bu ülke insanlarını dün ile bugün arasında kıyas yapmaya zorlamakta ve temayülün daha çok geçmişten yana olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla IMF politikaları hem liberalizmi sağlamak istemek de diğer taraftan da politikalarının yıkıcılığı ile birlikte ülke insanların önceki ekonomik duruma özlem duymasına neden olmak gibi iki çelişkiyi aynı anda barındırmaktadır.

Diğer taraftan Rusya krizinin ortaya çıkışında önemli derecede borç stokunun da etkisi olduğu öne sürülmüştür. Bu borç stokunun artış nedeninin kökeninde ise Stiglitz'e göre piyasa ekonomisine ani geçişin neden olduğu savı yatmaktadır. Bu sava temel oluşturacak nokta ise liberalleşmeyle birlikte Rusya'nın ithal malları daha çok tükettiği için bu durum Rus üreticileri sıkıntıya sokmuştur. Diğer taraftan liberalleşmeyle birlikte daha fazla tüketilecek mal ve bu malları üretecek makinelerin üretilmesi için kaynakların daha nizami bir şekilde kullanılacağı zannedilmiştir. Ancak hiçbir şey IMF'nin öngördüğü gibi gelişmedi. Rusya'da üretim durmuş, ülke üretmez hale gelmiştir. Bu durumda Rusya sürekli ithal eden bir ülke konumuna getirilmiştir (Stiglitz, 2002:162). Çünkü Rusya sürekli dış borcun pençesinde olmuş ve dışarıdan gelen paralarla tekrar aynı ülkelerin malları satın alınmıştır. Böylelikle Rusya ekonomisini, IMF verdiği borçlarla boğmuştur.

Tablo 31: 1993-2002 Döneminde Rusya'nın Dış Borç Servisi (Milyar Dolar)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Dış borçlar	112.7	127.5	128.0	136.1	134.6	152.4	147.6	151.7	141.7	135.4
Borç servisi	6.2	4.3	6.4	6.9	5.9	16.3	12.9	11.3	14.2	14.5

Kaynak: (Turgut, 2006:145)

Tablo'da da görüldüğü gibi kriz öncesi dönemde ve krizin hissedildiği 1998 yılında Rusya ciddi oranda borçlanmıştır. Rusya'nın borçlanması kriz öncesi tehlike sinyalleri verirken diğer taraftan Rus bankalarının yabancı bankalardan borç alması yabancıların ülkede söz sahibi olmasını sağlamıştır. Yabancı yükümlülükleri 1994 yılında %7 iken 1997 yılında %17 olarak gerçekleşmiştir (Chiodo ve Owyang, 2002:12). Böylelikle Rus sermayesinin büyük bir kısmı borçlara istinaden yabancıların eline geçmiştir. Bunda IMF politikalarının ülkeyi hüsrana sürüklediği apaçık ortaya çıkmıştır.

Çünkü IMF'nin standart politikalarıyla kalkınmayı sağlamak yönündeki politikaları çoğu zaman ters bir sonuç vermiştir. Örneğin Rusya'da devalüasyonun yapılması ile birlikte ithal malların fiyatları artmıştır. Aynı şekilde dış ticaret aniden liberalleştirildiği için rekabet zemini bozulmuş ve hem ulusal gelirden derin çatlaklar hem de gelir dağılımında önemli derecede makas açılmıştır. Bu durum Rusya'nın oynayabileceği en zor senaryo olmuştur. IMF, politika verimliliğini artıracak yöntem ve usulleri geliştirmek konusunda yavaş davranmıştır. Bu da yöneltilen eleştirilerin dozunun kaçmasına neden olmuştur (Başkaya, 2005:71)

Diğer taraftan özellikle IMF'nin tavsiye ettiği programların temelinde standart liberal ekonomik bir paketler söz konusu olmuştur. Bu paketlerle birlikte ekonomilerin liberal hale gelmesi hedeflenmekle birlikte bunun gerçekleşmesi için devletin geleneksel ekonomi anlayışından vazgeçmesi yani ekonomide kamu etkisinin tasfiyesi amaçlanmıştır. IMF ve DB kredi verdikleri ülkelerin, kendi çıkarlarına yönelik karar almasında zorlayıcı olmuştur (Toussaint, 1999:176). Paranın tehdit aracı olarak kullanıldığı bu kurumlarda tehdit edilen ülkelere biri de geçiş ekonomisinin sancısını derinden hissedilen Rusya olmuştur. IMF'nin Rusya krizinden önce parayı tehdit malzemesi olarak kullanmasının da kanıtı vardır.

Bu hususa kanıt olarak geçiş ekonomisi sonrası ülkenin vergi gelirlerinin arttırılması konusunda ciddi sıkıntılar yaşayan Rusya’da, IMF vergi reformları konusunda yavaş davrandığı gerekçesiyle 1997 yılında Rusya’ya vereceği 670 milyon dolarlık ödemeyi ertelemesi olmuştur. Bu sıkıntıdan kurutulmak isteyen Rusya hemen görüşmelere başlamıştır. IMF Rusya’ya reformlara uyma garantisi aldıktan sonra 22,6 milyar dolarlık kredi vermiştir. Bu durum Ruble’nin değerli kalmasına yol açmış ve Rus Merkez Bankası’nın uluslararası rezervlerinin yok olmasına neden olmuştur. 17 Ağustos 1998 tarihinde ise bu erimeyi engellemek için Rus Merkez Bankası %33 oranında Ruble’yi devalüe etme yoluna gitmiştir (Sarı, 2006:50). Böylelikle IMF’ nin vergi konusundaki ısrarcı tavrı önemli sıkıntılara yol açmıştır.

Diğer bir gelişme ise 1996 yılında IMF Rusya’ya 10 milyar dolar vereceğini açıkladığında Batılı ülke şirketleri verilecek parayı manivela aracı olarak kullanmıştır. Birçok insan bu durumu Yeltsin’in seçimi kazanma şansını artırmanın farklı bir yolu olarak yorumlarken yanılmıştır. IMF Yeltsin’in seçimleri kazanıp kazanmamasının borç vermede önemli olmadığını, hükümetin uygun ekonomik politikalar izlememesi halinde verilecek borç paranın kesileceğini belirtmiştir. Verilen borç karşılığı mevcut Rus hükümeti gaz ve petrol üzerindeki tüm ihracat vergilerini yürürlükten kaldırdığını açıklamıştır (Kloby, 2005:415). Bu durum devleti aniden devre dışı bırakarak piyasanın kendiliğinden oluşacağını söyleyen IMF’nin “Laissez Fair” anlayışını tehditlerle dikte etmeye çalıştığını göstermiştir.

Çünkü piyasanın kendiliğinden oluşacağı teziyle hareket eden IMF, Rusya krizinde reformların hızı ve aşamalı olarak nasıl gerçekleştirileceği konusunda büyük yanılgılara düşmüştür. Hızlı reform politikalarıyla ülkenin sermaye piyasaları hızlıca liberalleştirildiğinden özelleştirmeye birlikte ülkeden para çıkışlarının alt yapısı hazırlanmıştır. Özellikle sermayenin dışarı çıkması ile birlikte Rusya önemli sıkıntılar yaşamıştır. Çünkü IMF bunun için herhangi yasal bir alt yapı hazırlamadığı için eleştiri oklarına maruz kalmıştır. Yasaların boşluğu özellikle mafya kapitalizmini doğurmuştur. Sermayeyi liberalleştiren IMF, özellikle Batı piyasa ekonomisi için asgari şartlar olan; kanun ortamı, yasal çerçeveler, mülkiyet hakları, şirketlerin sorumluluğu ve iflas konularında gereken önlemleri almadığından krizin yıkıcılığını adeta kamçulamıştır (Işık, 2010: 34-35).

Diğer taraftan Karl Polanyi piyasaların kendiliğinden oluşacağı iddiasını yalanlarken laissez fair'in hiçbir doğal yanının olmadığını işler oluruna bırakılmış olsa da serbest piyasaların ortaya çıkmayacağını öne sürmüştür. Bu durum 1990'lı yılların başında piyasa ekonomisine geçmeye çalışan Rusya'da daha iyi anlaşılmıştır. Müdahale edilmediğinde Rusya da liberal ekonomi modelinin iyi işlemediği görülmüştür. Gerekli düzenlemeler yapılmamış ve liberal devlet inşa edilmeyince oluşan boşluğu mafya tipi örgütlenmeler doldurmuştur (Dumludağ, 2004:126). Dolayısıyla IMF Rusya'da, liberal politikaları önerirken önceden alt yapısı olan hukuki dayanaklar oluşturmamıştır.

Geçiş sürecindeki ekonomilerde hükümetlerin özelleştirmelerde kimin ne alması gerektiği konusunda karar verirken bu karara dayanak oluşturacak yasalar olmadığı için bu konudaki kararları felaketler doğurmuştur. Özellikle gelir dağılımında belirli grupların talepleri karşılayan aynı zamanda piyasanın işleyişini tıkayan belirsiz kurallar ortaya çıkarmıştır (Butler, 2001:132). Dolayısıyla Rusya'da da ortaya çıkan kuralsız liberalleşme politikası gelirin önemli kısmını mafya ekonomisine devretmiştir.

Bu konuda özellikle IMF'yi en çok eleştiren ekonomist Joseph Stiglitz, yasal dayanaklardan yoksun ülkelere giren kısa zamanlı sermaye girişleri konusunda görüş belirterek, piyasanın müdahale olmadan düzgün işleyemeyeceğini öne sürmüştür. Diğer taraftan Stiglitz, kriz sırasında kısa vadeli sermayenin girişini sağlayacak politikaların ortadan kaldırılması gerektiğini ortaya koyarak özellikle ülkelerin döviz riskini sınırlayacak banka politikalarının oluşturulmasını savunmuştur (Stiglitz,1998). Ancak IMF özellikle Rusya'ya kısa vadeli sermayenin öncülüğünü yaparak Rusya ekonomisini baltalamıştır.

IMF ve DB'de başkan yardımcısı görevlerinde bulunan, şu an 2005'den bu yana İsrail Merkez Bankası Başkanlığı'nı yürüten Stanley Fischer ise, krizlerin engellenmesi açısından güven veren bir sermaye serbestleşmesinin yapılması gerektiğini savunmaktadır. Fakat ona göre denetimi yapılan ve izlenen bir mali sistemin işlerliği ile finansal serbestleşmenin sağlanması kriz sonuçlarının dindirilmesi açısından hem gerekli hem de önemli bir durumdur. Dolayısıyla riskleri hesaplanmadan uygulanmış olan tam bir serbestleşme politikası itibar edilecek bir politika değildir (Fischer,1998).

1998 Haziran'ında IMF, Rusya için 21 milyar dolarlık bir kurtarma paketi hazırlarken diğer taraftan yabancı sermayeye Rusya'nın sağlam ekonomik temelleri

olan bir ülke olduğu yönündeki yanlış bilgilerle, küresel sermayeyi Rusya'daki borç problemini çözmesi için ikna etmiştir. Rusya bankalarını elinde bulunduran oligarklar bütün kredileri almış ve Rusya'da edindikleri varlıklarını Batı'ya hemen transfer etmiştir. Kısa zamanda sermaye çıkışları yaşanan Rusya'da bu duruma istinaden Ruble değer kaybetmiş ve insanlar bankalara hücum etmiştir. Sermaye çıkışı Rusya'nın borç ödemelerini reddetmesine kadar gitmiştir (<http://www.sbfder.org/ayinKonugu006.asp> (12.05. 2010)). Dolayısıyla bu dönemde yabancı sermaye Rusya ekonomisi için "batmasına izin verilmeyecek" yönündeki beklentilerle hareket etmiştir (Citrin ve Fischer, 2000:1139). Bu durum ise krizin derinleşmesine neden olmuştur.

Diğer taraftan IMF'nin Rusya'da şok terapi adı altında uyguladığı tam serbestleşme politikaları sonucu geri dönmeyen dövizin %40-50 artmasına neden olmuştur. IMF politikalarına bağlı olarak dövizlerin dışarıya akması ve geri dönüşünün olmaması Rus ekonomisi açısından infial oluşturmuştur (Babayev, 2010:122-123). Dolayısıyla IMF'nin Rusya'da ki reform hareketleri hedefine ulaşamamıştır.

Sovyetler Birliği'ndeki IMF reformlarının hedefi, vahşi ve son derece basit olmuştur. Moskova'yı Özbekistan'dan Azerbaycan'a, Kazakistan'dan Gürcistan'a Estonya'ya kadar Sovyetler Birliği'nin her bir parçasına veya Polonya'ya, Bulgaristan ya da Macaristan'a bağlayan ekonomik bağlantıları yok etmek olmuştur. Asla telaffuz edilmemiş olsa da, IMF şok terapisinin Rusya'nın çevresinde, hayatta kalmak için Batı sermayesi ve dolar girişine bağımlı zayıf ve istikrarsız ekonomilerin yaratılması amaçlanmıştır. Yani söz konusu olan bir çeşit yeni sömürgecilik olmuştur (Engdahl, 2008:356).

IMF'nin Rusya'daki şok tedavi politikalarının modern sömürünün bir parçası olduğu yönündeki düşüncemizin temelinde, sanayileşmiş ülke ekonomilerinin her birisinin kendisini piyasanın dizginsiz seyrine bırakmadığı gerçeği yatmaktadır. Ancak IMF, Rusya'da hızlı bir değişim istemiş ve uygulanmayan reformlar içinde tehditkâr bir tavır sergilemiştir. Rusya'yı bulunduğu mali sıkıntıdan kurtarmak için uyguladığı tüm politikalar Rusya ekonomisini iyice kördüğüm haline getirmiştir. Bu değişimin gerekliliği içinde, ekonomik durumun vadeli reform hareketleriyle düzeltilmeyecek kadar bozulduğu yönünde ucuz bir savunma mekanizmasıyla kendine yönelik eleştirilere cevap vermiştir. Ancak şok terapi politikası gerçekten Rusya krizinde

IMF'nin krizin şiddetlenmesine yol açan en yanlış politikalarından biri olmuştur (Shutt, 2004:140-142).

Özellikle bu kredilerin kara para olarak aklandığı da bilinmektedir. Organize olan suç örgütleri ticari ve finansal serbestleşmeyle birlikte yasal boşluklardan faydalanarak, her gün milyon dolarlık kara paraları aklayabilmektedir (Günay ve Şahbazov, 1999:134).Çünkü sermaye hareketlerinin hızlıca liberalleştirilmesi kara paranın off-shore bankaları üzerinden ülke ekonomisine kanalize edilmesinin önünü açmakta ve yatırıma dönüştürmektedir. Bu durumu şöyle açıklayabiliriz: Ülke içerisinde elde edilen kara paralar ülke sınırları dışındaki off-shore'lere yönlendirilmekte, daha sonra liberalleşme ile özelleştirme politikaları kapsamında devlet mallarının satın alınması için ülke içerisine geri dönmektedir (Chossudovsky, 1999:78). Dolayısıyla IMF tarafından iyi yönlendirilmeyen Rus ekonomisinde alınan krediler geldikleri ülkelere geri dönmüştür. Aynı zamanda büyük devletler bu şekilde paraların kontrol dışı bırakılıp başka kanallardan ülkeye yasa dışı yollardan girmesine de göz yummuşlardır (Akdiş, 2000:46).

Dolayısıyla yukarıda zikredilen tüm çerçeveyi dikkate alarak Rusya'da uygulanan "vahşi liberal" politikalar iflas etmiştir. Önce küçük işletmelerin sonra orta ölçekli işletmelerin daha sonra, büyük ölçekli işletmelerin özelleştirildiği, Rusya'da kargaşa içerisinde kalan üretim alt yapısının çöktüğünü söylememek gerçeği inkâr etmekten başka bir şey değildir. Piyasa yapısını bozan IMF, üretmediği için en basit ürünlerde dahi ithalata, gelir potansiyeli yurt dışına aktığı için ise dış borca bağımlı hale gelmiş bir ekonomi ortaya çıkarmıştır.

Sonuç olarak Rusya IMF'nin liberal politikalarını benimsememiş ancak bu politikaları uygulamak zorunda bırakılmıştır. Rusya'nın liberalleştirilmesine yönelik politikalar ise bu ülkede ekonomik krizin yaşanmasına neden olmuştur. IMF, geçiş sürecinde Rusya'da yapısal sorunları dikkate almamıştır. Yapısal sorunların çözümüne ilişkin politikaların uygulanmaması Rusya'daki krizin şiddetini artırmıştır (Vazquez vd., 2001:501).

3.2.5. 1998 Brezilya Krizi ve IMF Politikaları

Brezilya 1990'lı yılların başında ülkenin finansman ihtiyacını karşılamak için piyasalarını liberalleştirme yoluna gitmiştir. Ancak birçok ülkede krizlere neden olan finansal serbestleşme Brezilya'da da aynı sonucu doğurmuştur. Brezilya, krizden önce ayarlanabilir sabit kur uyguladığı için 1990-1997 yılları arasında ülkeye giren yabancı sermaye karşısında Brezilya parası Real aşırı değerlenmiştir. Bundan en çok etkilenen rekabet avantajını kaybedip ihracatları düşen, ithalatın artmasıyla da yurt içinde haksız rekabete maruz kalan Brezilyalı üreticiler olmuştur. Böylece, Brezilya'nın hem bütçe dengesi, hem de dış dengesi bozulmaya başlamıştır. Yabancı sermayenin ülkede kalmasını sağlamak için Brezilya, IMF'nin baskısıyla faiz oranlarını yüksek tutmak zorunda kalmıştır. Bu yüksek faiz oranları ve değerli kur sebebiyle yerli üreticilerin üretimleri düşmüş, bu da Brezilya'nın büyüme ve istihdam rakamlarını olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla IMF'nin ortaya koyduğu ve kısa dönemde uygulanan Real Plan, enflasyonu düşürmüş, diğer taraftan Brezilya ekonomisinde bütçe, dış ticaret, büyüme ve istihdam ile ilgili sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Odabaş, 2009:76).

Brezilya kriz öncesi IMF'nin dayatmalarına bağlı olarak, dönemin hükümetinin özelleştirmeye beraber kar sağlayan kamu işletmelerini de satması hükümet gelirlerinin azalmasına neden olmuş, diğer taraftan kamu borçlarında artışlar meydana gelmiştir. Brezilya hükümeti IMF baskılarına bağlı olarak yurt içi kredi hacmini azaltarak yatırımların azalmasına sebebiyet vermiştir. Öte yandan liberalleşme politikalarına bağlı olarak fiyat kontrolleri kaldırılmış ve yabancı üreticiyle rekabet edemeyen yerli sanayici iflasa sürüklenmiştir. Aynı zamanda IMF, Brezilya hükümetinden yurt içi reel faiz oranlarını artırması yönünde baskı yaparak adeta yabancı sermayenin sonradan enkaz bırakmasına yol açacak kapıyı aralamıştır.

Dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olma özelliği taşıyan Brezilya ekonomisi IMF'nin liberallileştirme politikalarından 1994-2001 yılları arasında olumsuz etkilenen ekonomilerden birisi olmuştur (Nazmi, 2002:869). Brezilya kriz döneminde IMF kurtarma planlarına bağlı olarak oluşturulan Real Plan'ı 1994'te uygulanmış ve para birimi Real'i dolara bağlamıştır. Döviz kurunun çıpa olarak kullanıldığı bu program kapsamında ilk başarı 1994 yılında sağlanmış ve %2000 olan enflasyon 1998

de %3,5'e çekilmiştir. Ancak IMF'nin devlet harcamalarının ve talebin kısılması yönündeki ekonomileri dar boğaza sokacak politikaları bütçe açığını kapatmada başarılı olmamıştır. Özellikle 1998 yılında Brezilya, ekonomisinin %8 olan bütçe açığı ile %4,5'lik cari açığını kapatamamıştır (Ayhan, 2003:70-71). IMF politikaları kapsamında ekonomisi liberalleştirilen Brezilya'da birçok firma rekabet şartlarının ağır olmasından dolayı iflas etmiş ve Brezilya ekonomisinin GSYİH'si durağanlaşmaya başlamış ve GSYİH'deki artış ise çok az olmuştur. Aşağıdaki tablodan hareketle Brezilya ekonomisinin bütçe açığındaki artışı ve GSYİH'sinin durumu gözlemlenebilir.

Tablo 32: Brezilya 1995-1999 Döneminde Bütçe açığı ve GSYİH (Milyon Real)

	1995	1996	1997	1998	1999
Bütçe Açığı	47,0	45,8	53,2	72,5	96,2
GSYİH	974,0	1.000,0	1.033,0	1.035,0	1.043,0
Bütçe Açığı / GSYİH (%)	4,8	4,6	5,2	7,0	9,2

Kaynak: (Ural, 2003:153)

Tabloda da görüldüğü gibi Brezilya'da GSYİH 5 yıllık süre zarfında pek artmamış buna karşılık bütçe açığı önemli derecede artış göstermiştir. Bütçe açığının artmasının arkasında yatan neden ise kamu kesiminin artan borç kapasitesi olmuştur. Kriz sırasında IMF'nin liberalleşmeye yönelik politikalarını uygulayan Brezilya'nın uluslararası rezervlerinde de azalma olmuştur.

Tablo 33: Brezilya 1995-1999 Döneminde Uluslararası Rezervler ve GSYİH (Milyar Dolar)

	1995	1996	1997	1998	1999
Uluslararası Rezervler	51	59	52	44	36
Uluslararası Rezervler (%)	38,33	17,03	-13,01	-15,07	-18,49
GSYİH	705	775	808	787	529
GSYİH (%)		9,90	4,20	-2,50	-32,80

Kaynak: (Ural,2003:153)

Yukarıdaki Tabloda da görüldüğü üzere Brezilya'da uluslararası rezervler ve GSYİH, krizin etkisinin hissedildiği 1998-1999 yıllarında önemli ölçüde azalmıştır. Bu durum özellikle Brezilya'nın ekonomik anlamda kriz döneminden önceki döneme geri dönmesini uzunca bir süre geciktirmiştir.

Özellikle 1998 Rusya krizi sonrasında Rusya'nın moratoryum ilan etmesinin ardından yatırımcıların tekrar pozisyon belirleme yoluna gitmesiyle beraber, Brezilya ekonomisi dikkat çeken ülkeler arasında olmuştur. Bütçe açıklarının verdiği tehlike sinyalleriyle birlikte, yabancı sermaye Brezilya'dan çekilmiştir. Brezilya'nın bütçe açıklarını IMF'nin programı kapsamında kısa vadeli yabancı sermaye ile finanse etmeye çalışması, Brezilya ekonomisindeki krizi derinleştirmiştir. Brezilya bu ilk şoku Rusya'daki krizin oluşturduğu panik ile 1998'de yaşamıştır. Krizi takip eden ilk üç ay içerisinde Brezilya ekonomisinden 30 milyar dolarlık sermaye çıkışı yaşanmıştır. Bu gelişmeler Real'in devalüe edilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Kriz başlangıcında %8,3 değer kaybeden Real, 1999 yılında dalgalanmaya bırakıldıktan sonra %79 değer kaybetmiştir (Ayhan, 2003:71). Dolayısıyla 1998'de itibaren IMF ile anlaşmalı program uygulayan Brezilya, finansal piyasalarında başlayan krizle birlikte para birimi Real'de değer kaybı yaşanmış ve faiz oranları, iç ve dış borç stoku artış göstermiştir.

Kriz Brezilya'nın ekonomi tabanında genişlerken IMF'ye olan eleştiriler artmaya başlamış ve IMF geri adım atmak zorunda kalmıştır. IMF, ulusal parasını devalüe etmemesi koşuluyla Brezilya'ya 41 milyar dolarlık başka bir ekonomi paketi tavsiye etmiştir. Devalüasyonu frenlemek ve faiz oranlarının %30 ve üzerinde olması için zorlamıştır. Diğer taraftan, iflasla tanışmış bir hükümetin aşırı değerli parayı uzun süre devam ettiremeyeceğinin bilincinde olan yabancı sermaye, Brezilya ekonomisinden kaçmıştır. Dolayısıyla IMF kurtarma paketleri Brezilya'daki krizin ateşini dindirmekten çok krizin ekonomik tabanda yayılmasına neden olmuştur.

3.2.6. 2000-2001 Türkiye Krizi ve IMF Politikaları

Ekonomik krizler bakımından bakıldığında da Türkiye ekonomisinin sık sık krizlerle karşı karşıya geldiğini söyleyebiliriz. Yerleşmemiş kurumsal yapılar, kurumlar arasındaki büyük uyumsuzluklar, Batı'nın IMF kanalıyla dış ticarete ikiyüzlü davranması, kötü yönetimler gibi sorunlar Türkiye'nin en önemli problemleri arasında

yer almıştır. Ancak Türkiye ekonomik anlamda kalkınmayı kolaylaştırmak için, 1947 yılında IMF'ye üye olmuştur. Çoğu kriz ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de IMF politikaları çoğu zaman krizin çıkmasına ve derinleşmesine yol açan unsur olarak karşımıza çıkmıştır.

1999 yılında IMF tarafından Türkiye ekonomisinin istikrarlı bir yapıya kavuşturulması için enflasyonla mücadele programı kapsamında ilk önce faizler düşürülmüştür. Diğer taraftan Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS)'nin bileşik faiz oranları 1999 yılında %103 iken, 2000 yılında ise sürekli bir azalma göstererek Kasım 2000 krizine kadar %40'a inmiştir. Bunlara ek olarak faiz dışı bütçe fazlasının GSMH'nin %2,2 sinden %6 ya çıkmış olması da faiz indirimleri üzerinde etkili olmuştur. Ancak faizlerdeki hızlı düşüş tüketici kredilerinde balon etkisi yapmış, verilen krediler artmıştır. Aralık 1999 sonunda 100 milyon Türk Lirası civarında olan tüketici kredileri, 2000 yılının Ekim ayında 4 trilyon 504 milyon Türk Lirası'na ulaşmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'na göre 2000 yılında otomobil satışlarında %112'lik bir artış sağlanmıştır. Aynı zamanda enflasyon, tahmin edilenin üzerinde gerçekleşmiştir. Öte yandan Türk Lirası'nın aşırı değerlenmesi sonucu ithal malların alımı cazip olmuş, tüketim malı ithalatında %31,7'lik ve yatırım malı ithalatında %29,2'lik bir artış meydana gelmiştir (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:23-24). Dolayısıyla IMF politikaları Türkiye'de özellikle 2000'li yılların başında ithalatı artıran düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer bir durum ise 2001 yılında Türkiye'de özellikle kriz sırasında dövizle hücum olunca IMF ile Türkiye arasında ek rezerv kolaylığı adı altında yeni politikalar belirlenmiş ve IMF'den 7,5 milyar dolar kredi alınması yönünde taahhüt alınmıştır. Kriz sürecinde olay bu şekilde gelişirken diğer taraftan Demirbank, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TSMF)'na devredilmiş ve bankalarda bulunan mevduatlar devlet garantisi altına alınmıştır (Eğilmez ve Kumcu, 2002:275).

Korkut Boratav bu uygulamanın yanlış olduğuna dikkati çekmiştir. Çünkü IMF'nin bu politikasıyla birlikte Batılı bankaların Türkiye'ye vermiş oldukları kredilerin riski bankalar üzerinden kalkmıştır ve risk devlet bütçesine yüklenmiştir. Böylelikle Batılı bankalar geri ödenmeyen kredilerine karşılık devleti sorumlu

tutmuştur. Boratav ise IMF'nin bu durumunu ahlak dışı yutturmanın resmileşmesinden başka bir şey olmadığını dile getirmiştir (Durmuş, 2007:118).

Risklerin ekonomi figüranları tarafından adaletli üstlenilemeyişi, Türkiye'yi IMF'ye iyice bağılı hale getirmiştir. Türkiye'de banka mevduatlarının özellikle devlet tarafına riske edilmesi, hem ödünç alanları hem de kredi verenleri büyük ölçüde cesaretlendirmiştir. Bu durum aslında daha Türkiye'de krizin hızlanmasına neden olmuştur.

Yukarıda da değinildiği gibi IMF tarafından taahhüt edilen 7,5 milyar dolar kredinin alınması için çeşitli kriterler yine karşımıza çıkmıştır. Yine dememizin sebebi ise bu politikaların artık ülkelerin ekonomik yapısı gözlemlenmeden IMF tarafından kriz içerisinde olan başka ülkelere de önerilmiştir. Bu programlar bütçe açıklarını kapatmak için vergi oranlarını yükseltmek, devalüasyonlara başvurmak gibi tavsiyeleri içermiş ve Türkiye ekonomisinin krize sürüklenmesine yol açmıştır (Reynold, 2003:111). IMF'nin bu istekleri Türkiye ekonomisinde durgunluğun derinleşmesine ve aynı zamanda önlenemeyen ekonomik yıkımlara neden olmuştur.

Dolayısıyla IMF tarafından kriz koşullarında Türkiye'ye önemli miktarda sayılabilecek bir kredi anlaşması imzalanmış, ancak IMF'nin şartlılık ilkesi gereği bu kredilerin ihtiyaç anında kullanılması gecikmiştir. Bu durumda krizin şiddetlendiği cari koşullarda krize müdahale etmek ve krizin etkilerini azaltmak mümkün olmamıştır. Çünkü IMF Türkiye için büyük kredileri program kapsamına aldığı halde bu kredileri serbest olarak kullanırmamıştır. Ve IMF bu kredileri karmaşık koşullarda yavaş yavaş kullanırmıştır. Bu durum kriz anında finansal piyasalarda oluşması gereken "güven" kavramının kısırlaşmasına yol açmıştır.

Özellikle IMF'nin krediler karşılığında şartlılık içeren politikalar izlemesi bu kurumun en büyük günahlarından biri sayılmaktadır. Çünkü IMF tarafından verilen krediler politikaların aksamasına bağılı olarak kesildiğinde ülkeler sıkıntıya düşmektedir. Kredilerin kesilmesiyle birlikte politikaların seyri de değişmektedir. Tekrar bir anlaşma yapılması, kredi desteğinin başlama sürecine reformların uygulanma sürecini olumsuz etkilemektedir (CATO, 2006:647). Dolayısıyla bu şartlılık politikaları krizle mücadelede sergilenmesi gereken güce narkoz uygulanması anlamına gelmektedir ve bu gücü donuklaştırılmaktadır.

Keynes'ten sonra en iyi ekonomi yorumcularından sayılan Paul Krugman "IMF'nin koşullar çerçevesinde verdiği krediler karşılığında ülkelerin kısa zamanda bütün kurumsal yapılarını kökten değiştirmelerini istemesi ve sürenin kısa olması yaşanan krizleri derinleştirmektedir. Diğer taraftan Krugman "krizlerin başlamasından sonra, ABD'de uygulanan kriz politikalarının, IMF tarafından uygulattırılan politikalarla zıtlık içerdiğini de gözlemlemiştir." Bu durum IMF'nin krizleri bahane ederek ABD'nin ekonomik hegemonyasının gerçekleştirilmesi yolunda attığı adım olarak şüphe uyandırmaktadır (Krugman, 2001:122-125). Bu durum özellikle IMF'nin bağımsız bir kuruluş olmadığını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca dünyadaki bütün merkez bankalarının devletin etkisinde kalmamasını söyleyen IMF, uyguladığı politikalarla bağımsızlığını tartışılır noktaya getirmiştir. IMF-ABD bağlantısına ise Pakistan-IMF ilişkisi örnek gösterilmiştir. IMF, Pakistan'dan nükleer silahlanmadan vazgeçmesini istemiş, aksi halde ABD'nin destek programına müdahalede bulunacağını ifade etmiştir (Calomiris, 2000:99).

Diğer taraftan IMF politikalarının Türkiye'de krizi yönlendiremeyeceği konusunda teşhisler elde edilmiştir. Ve aslında Türkiye'de uygulanan para kurulu sisteminin içerisindeki girift politikalar da krizin kötü karakterli enstrümanlarından biri olmuştur. Yanlış uygulattırılan IMF politikalarını ise şu şekilde sıralayabiliriz (Çolak, 2002:162):

- Programların enflasyonun hız kazandığı ülkelerde başarıya ulaşması için özellikle bu programların, uluslararası finans kuruluşlarınca desteklenmesi gerekir. Ve bu politikaların IMF'nin tek taraflı politikalarına maruz bırakılmaması gerekir.
- Para kurulu politikaları büyük ve açık ekonomili ülkelerde Merkez Bankası'nın para politikası yönetme gücünü elinden alarak, onun ani şok durumlarında ivedilikle pozisyon almasını kısıtlamaktadır.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) özellikle kriz anında piyasanın likidite ihtiyacını karşılayan kredi mercii olma özelliğini IMF politikalarıyla yitirdiğinden kriz zamanında çoğu kez müdahale etme pozisyonu alamamıştır.
- IMF tarafından uygulattırılan para politikasıyla birlikte Türk Lirası aşırı değerlenmiş ve özellikle cari açıklarda bu dönemde bir sıçrama yaşanmıştır.

Aynı zamanda IMF politikaları bu dönemde banka açık pozisyonlarının telafi edilmesine yönelik önlem alımını kısıtlamıştır.

Aynı zamanda bu krizler esnasında döviz kuru çıpasını temel alan programları göz önüne aldığımız zaman bu tür kur politikalarının spekülative saldırılara karşı sürdürülmesinin imkânsız olduğu söylenmektedir. Çünkü yüksek faiz oranlarıyla birlikte baskı altındaki döviz kurları finansal sistemi kötü etkilemekte ve krizlere neden olmaktadır (Topallı, 2006:124). Türkiye’de 2000 yılının Kasım ayında yaşanan sıcak para krizinin ardından, uygulanan bu program terk edilmiştir. IMF’nin kredi anlaşması çerçevesinde alınan krediler likidite sorununu çözememiş ve 2001 Şubat ayında likidite temelli patlak ortaya çıkmış, spekülative saldırıların şiddeti artmıştır. Ve IMF politikaları TCMB’yi devre dışı bıraktığı için, TCMB piyasaya müdahalede bulunamamıştır. Böylelikle kriz iyice derinleşirken bu politika krizde en kırılğan politika olarak yer almıştır (Yeldan, 2002:110). Ancak daha sonra TCMB, IMF politikasının dışına çıkmıştır. Likidite sıkışıklığı dışına çıkan Merkez Bankası’nın piyasaya müdahale etmesi dövize talebi artırmış, kasım ayında ise Türkiye’den sermaye kaçıışı gerçekleşmiştir (Durmuş, 2007:113). Aynı zamanda 2000-2001 kriz döneminde Türkiye’de de Rusya’da olduğu gibi önemli derecede sermaye girişi yaşanmıştır. Özellikle bu dönemde yabancı sermaye Türkiye’yi favori olarak göstermiştir (Mussa, 2002:13).

Krizler esnasında uygulanan IMF’nin acı politikaları Türkiye’de olumlu bir tepki vermemiştir. Kontrol altına alınamayan sermaye girişleri Türkiye’nin rekabet gücünü önemli ölçüde zayıflatmıştır. IMF’nin istikrar politikaları Türkiye’de 2000 ve 2001 yıllarında önemli bir gelişme kat edememiştir. Ve Türkiye ekonomisinde herhangi bir büyüme sağlanamamıştır. Aslında bu durum IMF politikalarının doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmıştır. Çünkü 67 gelişmekte olan ülke üzerinde 1975-1997 döneminde IMF programlarının büyümeye olan katkısı üzerinde yapılan araştırmada IMF istikrar politikalarının uygulandığı ülkelerde GSYİH’deki gelişmenin düşük miktarlarda olduğu, kredi büyümesinin de az olduğu yönünde veriler elde edilmiştir. Ayrıca IMF politikalarının bütçe üzerinde de etkili bir sonuç almak açısından ideal olmadığı anlaşılmıştır (Hutchison, 2001:332). Dolayısıyla Türkiye’de kriz sırasında uygulanan IMF politikalarının olumsuz sonuç vermesi aslında beklenen bir sonuç olmuştur.

IMF tarafından 90'lı yılların sonunda uygulanmaya başlanan sıcak paraya dayalı ekonomik model sonucunda iki önemli kriz patlak vermiştir. Mali kesime önemli faturalar çıkaran kriz IMF'nin klasik reçeteleriyle önemli ölçüde derinliğini arttırmıştır. Daha krizin başlangıcında 18 banka TMSF'ye devredilmiştir. Yılın ilk yarısında 52.800 işyeri kapanmıştır. Yıllarca uygulanan IMF politikalarına bağlı olarak gelir dağılımı makası açılmıştır. Bir taraftan servetleri rakamlarla ifade edilemeyecek kadar yüksek gelire yaşayan insanlar varken diğer taraftan Türkiye'nin büyük bir kesimi açlık ve geçim sıkıntısı içerisinde düşmüştür (Kazgan, 2002:466–468).

Sonuç olarak IMF'nin Türkiye'deki klasik reçeteleri Türkiye'yi krize endekslemiştir. Ve IMF'nin krize bağlı olarak verdiği kredilerin yararından çok zararı olmuştur. IMF programının Türkiye'de zarara yol açması IMF politikalarının artık alışılmış yüzü olarak karşımıza çıkmıştır. Milton Friedman GOÜ'lere yapılan IMF yardımlarını eleştirerek IMF hakkında görüşlerini dile getirmiştir: "IMF benim gözümde uğursuz olan bir kurumdur. Bugün sadece GOÜ'lerin ekonomik politikalarına yardımcı olmak için oluşturulan IMF, yararı olan politikalardan çok zararlı politikalar tavsiye etmektedir. IMF ülke bütçelerinin dengeli olması yönünde apaçık bir saplantı içerisindeyken, vergi artışını sağlamaya yönelik politikaları üzücüdür. Amaç devlet harcamalarının kontrol altına alınması iken, bu durum bütçe açıklarının en aza indirilmesi yönündeki temelsiz düşüncenin yayılmasına neden olmaktadır." (Öztürk, 2002:120).

3.2.7. 2001 Arjantin Krizi ve IMF Politikaları

Serbestleşme eksenli reform hareketleri IMF'nin en sıkı savunucusu konumundaki Arjantin'i de krize sürüklemiştir. Arjantin'in dibe vurmasında IMF politikalarından kaynaklanan hiperenflasyonun ortadan kaldırılması için uygulanmış olan döviz kuru politikası etkili olmuştur. IMF'nin Peso'nun dolara eşitlenmesi yönündeki politikası Arjantin ulusal parasının istikrarını sağlamış ve hükümetin para basma yoluyla ekonomiye müdahale etme yolunu kapatmıştır. Zaten zor durumda olan ekonomide harcamaların kısılması, vergiden sağlanan gelirleri, istihdamı ve ekonomiye olan güveni olumsuz etkilemiştir. Ekonomik anlamda IMF'nin politikalarıyla sağlanan mali fazlalıklar Arjantin'i ekonomik krizin pençesinden koruyamamıştır. Özellikle

Arjantin’de yaşanan çok fazla sermaye akımı ve dış borca bağlı serbestleşme yönlü IMF politikaları, ekonomik kalkınmanın üretim yönüne ve ulusal kaynakların doğru kullanımına bağlı kısmına önem vermemiştir. Tam aksine IMF’nin liberalleşmeyi temel alan politikaları Arjantin’de ekonomik yapının kırılganlaşmasına yol açmıştır (Üstünel, 2006:101). Söz konusu bu kırılganlaşmanın sonuçları bazı makroekonomik göstergelerde de gözlemlenmiştir.

Tablo 34: Arjantin’in Makroekonomik Gelişmeleri (1986-1995 Dönemi Ortalaması ve 1996-2004 Dönemi)

	1986-95	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Reel GSMH %	2.8	5.5	8.1	3.8	-3.4	-0.8	-4.4	-10.9	8.8	7.0
Cari Açık/GSYİH%	-	-2.5	-4.2	-4.9	-4.2	-3.2	-1.4	9.0	6.2	1.1
Enflasyon (TÜFE) %	212.8	0.2	0.5	0.9	-1.2	-0.9	-1.1	25.9	13.4	4.8

Kaynak: (Turgut, 2006:153).

Tabloda da görüldüğü gibi Arjantin’de GSMH’de istikrarsızlık söz konusu olmuştur. Özellikle krizden sonra 2002 yılında GSMH’de önemli derecede azalış gözlemlenmiştir. Diğer taraftan gerek cari açıkta gerek enflasyonda ekonomik dengeler açısından olumsuz gelişmeler ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan IMF politikalarına bağlı olarak gerçekleştiren liberalleşme sonucu Arjantin dış borç baskısıyla karşı karşıya kalmıştır.

Tablo 35: Arjantin’in 1995-2001 Döneminde Dış Borç Göstergeleri

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Toplam Dış Borç (Milyar \$)	98.8	111.4	128.4	141.5	145.3	145.9	136.7
Kısa Vadeli Dış Borç (Milyar \$)	21.4	23.5	32.0	31.0	29.4	28.3	20.0
Toplam Dış Borçlardaki Artış %	-	12.7	15.2	10.2	2.6	0.4	-6.3
Kısa Vadeli Dış Borç/Toplam Dış Borçlar %	21.6	21.1	24.9	21.9	20.2	19.3	14.6

Kaynak: (Turgut, 2006:153).

Tabloda görüldüğü gibi Arjantin'in kriz öncesinde toplam dış borçlarındaki artış dikkat çekmektedir. Özellikle Arjantin'in 1995 yılında toplan dış borcu 98.8 milyar dolar iken bu borç yıllar itibariyle artış göstermiştir. 2000 yılında ise Arjantin'in toplam dış borcu 145.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan Arjantin'in kısa vadeli dış borcunun, toplam dış borca oranı ise 2000 yılında yaklaşık %20 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle dış borçlarda yaşanan olumsuz ekonomik gelişmeler Arjantin'de 2001 krizi öncesinde ekonominin ısınmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Arjantin, hükümeti ekonominin ısınmasına neden olan dış borçların ödenmesi için IMF politikalarına bağlı olarak vergileri artırmış ve sıkı maliye politikaları uygulamıştır. Özellikle kriz döneminde uygulanan IMF politikaları Arjantin ekonomisini çıkmaza sürüklemiştir. Bu durum birçok örnekte görülmüştür. Söz konusu örnekler şunlardır (Yentürk, 2003:227-228):

- IMF politikalarına bağlı olarak sabit kur sisteminin uygulanmış olması Arjantin'de ekonomik istikrarın sağlanmış olduğu görüntüsünü uyandırsa da, asıl olarak sabit döviz kuru sistemine bağlı olarak yoğun sermaye girişinin yaşanması, yurt içi yatırım hacminin azalmasına neden olmuştur.
- Diğer taraftan serbestleşme politikalarına bağlı olarak bankacılık sektörünün yabancı kökenli kesim tarafından ele geçirilmesi, ülkede hali hazırda faal olan küçük sanayici ve orta ölçekli işletmelere verilen kredilerin kesilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Arjantin'de krize giden süreçte ekonominin temeli sayılan sanayi ve işletmelerin çöküşü serbestleşme politikalarına bağlı olarak hızlandırılmıştır.
- Arjantin'de IMF'nin serbestleşme politikalarına bağlı olarak gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucu gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye girişi istenileni vermemiş ve yatırıma dönüşecek kaynak yaratmamıştır. Özel şirketlerin yabancı kaynaklı sermayeye satılması sermaye kaçışını hızlandırmıştır
- İstikrarın sağlanmasına yönelik oluşturulan politikalar, bütçe fazlası sağlamasına rağmen Arjantin'in dış borç sorununa çözüm olamamıştır.

- Arjantin’de kriz ortaya çıktığında IMF’nin kriz ortamından çıkış için öne sürdüğü mali kısıtlama programı geçerli reçete olarak ortaya konmuştur. Bu program krizin ortaya çıkışını hızlandırmıştır.
- IMF’nin başarısızlıkları birçok alanda ortaya çıkmış ve özellikle IMF artan işsizlik, ekonomik ve politik kargaşanın sorumlusu olarak gösterilmiştir.

Sonuç olarak dünyada IMF’nin liberalleşme politikalarına bağlı olarak birçok ülkede ekonomik krizler yaşanmıştır. Özellikle bu krizler 1990’lı yıllarda artış göstermiştir. Bu dönemde krizler Asya ülkelerini etkisi altına almış ve ekonomik entegrasyona bağlı olarak Asya krizi Rusya ekonomisine sıçramıştır. Krizin Rusya’daki ekonomik tahribatının ardından bu süreç Türkiye’ye kaymıştır. Krizler bu şekilde ülke ekonomilerinin dengeleri üzerinde yıpratıcı olmuş ve ekonomilerin küçülmesine, borsaların çöküşüne, ülkeler arasındaki ticaretin azalmasına neden olmuştur.

Krizlerin sıkça yaşandığı dönemlerde ülkelerin liberalleşme politikalarını uygulanmasına rağmen kriz süreçlerini kolay atlatabayışı, IMF’yi tartışılan bir kurum haline getirmiştir. Çünkü IMF politikaları ekonomik kriz yaşayan ülkelerde uygulanmış ve bu politikalar istenileni vermemiştir. Dolayısıyla IMF’nin ülkelere istediği ekonomik mali sistemin yenilenmesi ve şeffaf bir yapıya kavuşturulması yönündeki beklentileri boş çıkmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ VE IMF'DE REFORM HAREKETLERİ

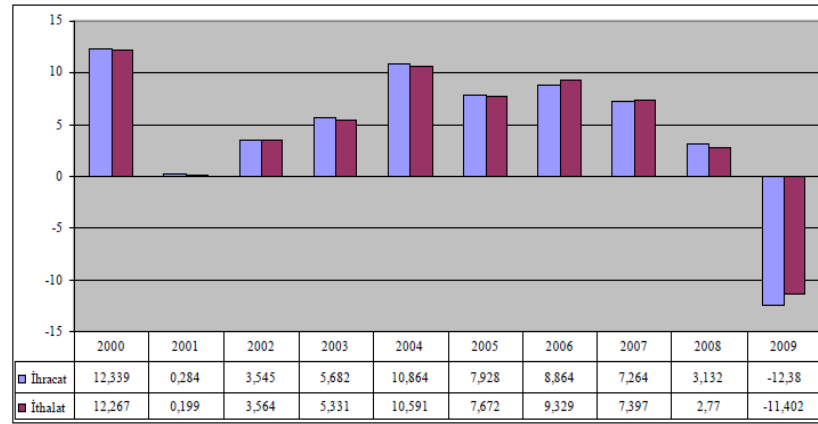
ABD'de 2007 yılında finansal piyasalarda meydana gelen problemler 2008 yılının Eylül ayında global krize dönüşmüştür. Kredi piyasalarında işlemler yavaşlamış, birçok borsa çökmüş ve büyük firmaların ödeme gücü çökmesi uluslararası finans piyasalarını tehdit etmiştir. 2008 küresel krizi gelişmiş ülkelerde başlamış ve 2008 yılının Kasım ayından itibaren gelişmekte olan ülkeleri de etkilemiştir. Bu küresel kriz, bazı kurumların yeniden reforme edilmesini de gündeme getirmiştir. Bu kurumlardan biri de IMF'dir. Bu konu başlığı altında öncelikle 2008 küresel krizine, krizin ortaya çıkışına, nedenlerine, dünya ekonomisine yanmasına ve krizle birlikte ortaya çıkan devlet müdahalelerine değinilecektir. Daha sonra küresel krizle birlikte dünya ekonomileri açısından kırılma noktası sayılan 2009 İstanbul Kararları'na, IMF'nin krizdeki rolüne ve IMF'de gerçekleşen reform hareketlerine temas edilecektir.

4.1. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ

2008 küresel krizi mali krizler tarihinde en yıkıcı olan krizler arasında yerini almıştır. Krizin ilk etkilerini göstermeye başladığı ABD'de, 2007 yılında ilk defa konut kredilerinde meydana gelen haciz artışı, bir takım şeylerin yolunda gitmediğini göstermiştir. Kısa bir süre sonra hem konut fiyatları hem de hisse senedi fiyatları dip yapmıştır. Böylelikle refah ülkesi ABD'de trilyonlarca dolar değerinde konut servetinin hızlı bir süreçte değerinin altına düşmesi, bankalara olan kredi dönüşümlerini olumsuz etkilemiş ve krizin ülke dışına taşmasına neden olmuştur. Özellikle ABD'de Freddie Mac, Fanny Mae gibi imaj sahibi şirketler ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Diğer taraftan 15 Eylül 2008'de Lehman Brothers'in iflasa sürüklenmesi, krizin şiddetinin sert olacağı yönündeki tahminleri haklı çıkarmıştır (Naudé, 2009:3).

Eylül 2008'de Lehman Brothers'in çöküşü, dünya çapında finansal piyasalarda paniğe neden olmuştur. Diğer taraftan bankaların borç verme durumu hemen hemen durma noktasına gelmiştir. Bankaların riskleri önemli ölçüde artmış ve reel sektörün bankalardan borçlanma yolları iyice daralınca üretim durma noktasına gelmiştir.

Özellikle ülkelerin dış ticaret hacimleri önemli ölçüde küçülmüştür (McKibbin ve Stoeckel: 2009:1). Bunda özellikle 2001 yılından itibaren izlenen düşük faiz politikasıyla birlikte verilen kredi hacminin artması bu krizin çıkmasının en büyük nedenleri arasında sayılmıştır (Subrahmanyam, 2009:35). Küresel krizin dünya ticaretine olan etkisini gösteren aşağıdaki grafikten hareketle küresel ticaretin önemli derecede daralma yaşadığını söyleyebiliriz.

Kaynak: (Ergün ve Gökdemir: 2010:2113)

Şekil 14: 2000-2009 Döneminde Küresel Dünya Ticareti (%)

Grafikte de görüldüğü gibi dünya ticaretinde 2008 küresel krizinden önce ithalat ve ihracat değerleri pozitif olmuş ancak küresel etkilerinin hissedildiği 2009 yılında hem ithalat hem de ihracat değerlerinde görünüm negatif olmuştur. 2009 yılında dünya ekonomisinde ihracat %12,38 azalırken ithalatta ise %11,402'lik düşüş gerçekleşmiştir. Bu durum aslında dünyada korumacılık faaliyetlerinin arttığını göstermiştir.

Diğer taraftan daha önce 17 Mayıs 2007'de FED Başkanı Ben Bernanke ABD'de ciddi oranda ipoteğin var olduğunu bunun ABD ekonomisine ciddi zararlar vereceğini kriz öncesinde belirtmiştir. Bu durum kısa bir süre sonra Goldman Sachs, Merrill Lynch, JPMorgan Chase, Citigroup ve Street firmalarının ekonomik yapılarını olumsuz etkilemiştir (Guillén, [Tarih Yok]:1). Diğer taraftan gelişmiş ekonomiler olarak da adlandırılan ABD'nin yanı sıra Euro Bölgesi ve Japonya da durgunluk sürecine girmiştir. Birçok ülkede derinlik kazanan küresel krizin özellikle gelişmiş ekonomiler üzerindeki etkisi daha yıkıcı ve daha zor telafi edilir nitelikte olmuştur (Prasad ve Reddy, 2009:4)

4.1.1. 2008 Küresel Finans Krizinin Ortaya Çıkışı

ABD’de 2007 yılında Mortgage kredilerinin geri ödenmemesi sonucu başlayan küresel kriz, kısa sürede diğer ülkeleri de etkisi altına almıştır. Özellikle 2008 küresel krizin başladığı dönemde güçlü şirketler olarak adlandırılan finans kuruluşları da ciddi anlamda etkilenmiş ve kuruluşların kurtarılmasına yönelik kurtarma paketleri devreye konmuştur (Riaz, 2009:26). Dolayısıyla konut kredilerinin dönüşünde yaşanan sıkıntılar 2008 yılının Haziran ayında geniş bir hareket alanı bularak global krize dönüşmüştür. Özellikle bu süreçte birçok banka iflasla karşı karşıya kalmıştır.

Bütün ekonomilerde olumsuzluklara neden olan kriz öncesinde Mortgage kredilerinin geri dönüşünde yaşanan sıkıntılar krizin ortaya çıkışında etkili olan nedenler arasında yer almıştır. Çünkü kredilerde geri dönüşün sağlanamaması ABD’de finansal sistemin tıkanmasına yol açmıştır.

Tablo 36: Mortgage Kredilerinin Gecikme Sayıları

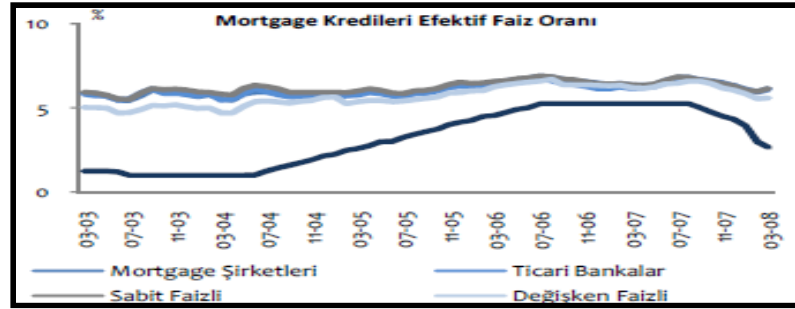
	2007 Ç1	2007 Ç2	2007 Ç3	2007 Ç4
60 Günlük Gecikme Sayısı (Bin)				
Toplam	1,082	1,158	1,339	1,553
Prime	492	505	585	698
Subprime	590	653	754	855
60 Günlük Gecikme/Toplam Kredi Sayısı (%)				
Toplam	2,15	2,20	2,51	2,91
Prime	1,14	1,12	1,26	1,50
Subprime	8,23	8,85	10,58	12,37

Kaynak: (Küçük vd., 2008:48)(Ç: Çeyrek)

Bu tabloda görüldüğü gibi küresel krizin etkilerinin hissedildiği 2008 yılı öncesindeki konut kredilerinin gecikme sayıları verilmiştir. Özellikle kriz arefesinde konut kredilerinde geri dönüşün sağlanamadığı ortaya çıkmıştır. Konut kredilerinde büyük miktarlarda yaşanan gecikmeler, kredi verenler açısından büyük bir riski de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla finansal piyasada konut kredilerinin geri dönmemesinden kaynaklanan likidite dolaşımının azalması küresel krizin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Diğer taraftan mortgage sisteminde kaynaklanan sorunların oluşumunda FED’in önemli etkisi olmuştur. Çünkü krizden beş altı yıl önce faizlerin düşük olmasından faydalanmak isteyen ABD halkı, FED’in ortaya koyduğu değişken faizli kredileri kullanmak istemiştir. Daha sonra FED’in konut sektörüne yönelik değişken faizleri artırma yoluna gitmesi konut fiyatlarını olumsuz etkilemişti. Konut kiralarında da büyük

bir düşüş yaşanmıştır. Dolayısıyla konut sahipleri kredileri ödemede sıkıntı yaşamıştır. Aşağıdaki şekilde ise FED'in konut sektörüne yönelik uyguladığı faiz oranları gösterilmiştir.

Kaynak: (Küçük vd., 2008:48)

Şekil 15: Mortgage Piyasa Faiz Oranlarının Gelişimi (%)

Şekilde de görüldüğü gibi FED'in değişken faizli konut kredilerinde yıllar itibariyle artış yaşanmıştır. Dolayısıyla bu durum kredilerin dönüşündeki sorunların ortaya çıkmasına neden olan bir gelişme olmuştur. Çünkü faiz oranlarında meydana gelen artış kredi tüketicilerine maliyet olarak yansımıştır. Bu durum kira gelirlerindeki azalışla bir araya gelmiş ve konut sahipleri kredilerini ödeyemez duruma gelmiştir. Mortgage sektöründe yaşanan olumsuzlukların likidite krizine dönüşüm süreci ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 37: Mortgage Kredi Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci

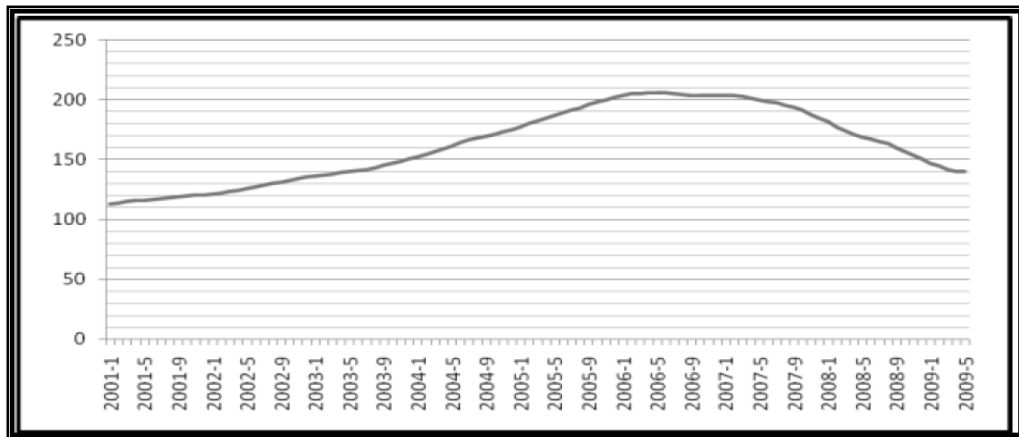
2007 Temmuz	2007 Ağustos	2007 Eylül	2007/C4 ve Sonrası
<p>Subprime/Kredi Krizi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Piyasalar subprime kredi ödemelerinin yapılmamasıyla şoka girdi • Subprime kredilerine dayalı finansal ürünler tekrar değerlendirildi • Yüksek profilli olan yatırımcılar zarar kaydetti • Yatırımcılar risk ten kaçınmaya başladı • Kredi riskleri yeniden fiyatlandı • Yatırımcılar nakit varlıklarını sattı 	<p>Likidite Krizi</p> <ul style="list-style-type: none"> • İlk kredi sorunları sonuçlarını göstermeye başladı • Risk iştahı azaldı • Yatırımcılar varlığa dayalı finansman bonosu almakta isteksiz davrandı • Kısa vadeli finansman talepleri oluştu • Bankalar talepleri karşılamak için nakit tutmaya başladı • 3 aylık LIBOR oranları yükseldi • Borçlanma maliyetleri etkilendi 	<p>Kredi ve Likidite Krizi Devam Ediyor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Likidite açığı devam etti • Bankalar hala kısa vadeli borçlanmaya devam etti ve dönem faizlerini yükseltti • Yeni kredi kullanıcıları için koşullar sıkılaştırıldı • Avrupa Merkez Bankası, FED ve BoE gecikmeli olarak acil likidite sağladı • FED faizleri %0.5 puan indirdi 	<ul style="list-style-type: none"> • Yüksek dönem faizleri • Spekülatif davranışlar kredi kullanıcıları olumsuz etkiledi • Tüketiciden kaynaklı riskler azaldı • Merkez bankası yardımlarını tahmin etmek kolaylaştı

Kaynak: (Küçük vd., 2008:1)

4.1.2. 2008 Küresel Finans Krizinin Nedenleri

Krizin geçmiş seyrine baktığımız zaman zaten 1997’den bu yana ABD çok ciddi bir bütçe açığı ve cari açık sorunu ile karşı karşıyadır. Bush yönetiminin Obama yönetimine bıraktığı 500 milyar dolarlık bütçe açığının, ekonominin seyrinin değişmesine neden olduğu aşikârdır. ABD’de iktisatçılar ise 2008 küresel krizini yeni ikiz kululer (*New Twin Towers*) olarak adlandırmıştır. Dolayısıyla ABD’li İktisatçılar, ABD’nin yıkılmış ikiz kuleler yerine bütçe açığı ve cari açık olmak üzere iki tane kule inşa ettiğini belirtmişlerdir (ORSAM, 2009:2).

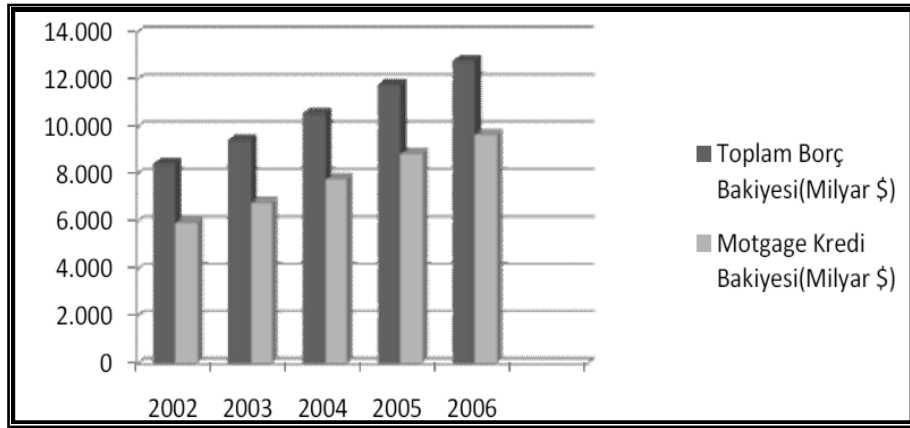
Özellikle ABD’de Dot-Com olarak bilinen balonun 2001 yılında patlaması ile resesyona giren ekonomi, 11 Eylül 2001 terör saldırılarıyla birlikte zor bir sürece daha girmiştir. Resesyondan çıkma formülünü faiz oranlarının indirilmesi olarak belirleyen dönemin FED başkanı Alan Greenspan, art arda faizleri indirmiş ve nihayet 2003 Haziran ayında faiz oranı %1 olarak belirlenmiştir. ABD’de faiz indirimleriyle beraber yapay tüketim ve fiyat artışlarına bağlı bir ekonomi ortaya çıkmıştır. Böylece ABD ekonomisi resesyondan kurtulmuştur. Bu dönemde aynı zamanda ucuz para ile Irak savaşının finansmanı bol likidite ile kolayca sağlanmıştır (Ünal ve Kaya, 2009:4). Faiz indirimlerine bağlı olarak ucuz paraya olan rağbet konut kredilerinde hızlı bir artış beraberinde getirmiştir. Bankaların “bir koyundan kırk deri çıkarma” tarzındaki düşüncesi, kredi karşılığı birçok zayıf ipoteğin alınmasına neden olmuştur.

Kaynak: (Yılmaz ve Gayğusuz, [Tarih Yok]:5)

Şekil 16: Case-Schiller Endeksi (2001-2009)

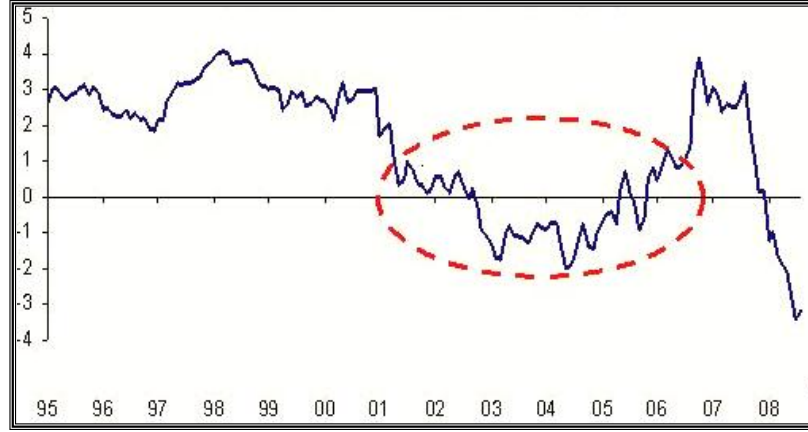
Şekilde görüldüğü gibi FED'in faiz indirimi Case-Schiller ev endeksine yansımıştır. 2006 yılında zirveye yerleşen endeks, banka kesiminde yaşanan kredi dönüşlerindeki sıkıntıyla 2006 yılından itibaren düşüşe geçmiştir. Dolayısıyla burada FED yanında bir suçlu aranacaksa o da denetim otoritelerinin mortgage şartlarını kontrol etmedeki pasif davranışı olmuştur. Çünkü ABD'de kredi alımlarında çoğu kez ipotek değerleri ve mesleki alanlarda verilen bilgiler gerçeği yansıtmamıştır. Ama özellikle Greenspan zamanındaki faiz indirimleri krizin oluşmasının en temel noktasını oluşturmuştur. Çünkü faiz indirimleriyle beraber hane halkı giderek artan yönde bankalara borçlanmıştır. Aşağıdaki şekil bu durumu özetlemektedir.

Kaynak: (Sönmez, 2009:26)

Şekil 17: 2002-2006 Döneminde ABD'de Hane Halkının Borçlanması ve Konut Kredileri (Milyar Dolar)

Şekilde de görüldüğü üzere hane halkının hem toplam borcu hem de mortgage kredi bakiyesi yıllar itibariyle faiz indirimine bağlı olarak artış göstermiştir. Bu tür bir artışın krize sebebiyet vereceği açıkça ortaya çıkmıştır. Çünkü bu durum kredi balonunun patlayacak konuma gelmesinde öncü rol oynamıştır.

Kaynak: (Akbalık, 2009:3)

Şekil 18: 1995-2008 Yılları Arasında ABD Reel Politika Faiz Oranı (%)

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi ABD’de politika faiz oranlarında ciddi bir azalma seyri gözlemlenmektedir. İşaretli bölge ise ABD’de çıkacak olan konut finansman krizinin tohumlarının atıldığı ve filizlendiği yer olarak izah edilebilir. Diğer taraftan küresel krizin Greenspan zamanında hızlı faiz indirimlerine bağlayanları rahatlatan husus ise Greenspan’ın bu yöndeki suçlamalarda kendi payının da olduğunu kabul etmesiydi. Temsilciler Meclisi Denetleme ve Reform Komitesi’nde konuşan Alan Greenspan küresel krizi “*yüzyılda bir meydana gelebilecek bir tsunami*” olarak nitelendirirken, FED başkanlığı döneminde finans sektörünün denetlenmesi ile ilgili karşı çıktığı bazı denetim uygulamalarını desteklediğini ifade etmiştir. Kriz öncesi bankaların ödeme gücü bulunmayan birçok kişiye kredi vererek büyük riskleri analiz edememelerinden dolayı şok olduğunu dile getirmiştir. Komiteye başkanlık eden milletvekili Henry Waxman, “*haksız mıydınız?*” sorusuna Greenspan, “*kısmen*” diye yanıtlamıştır (GOSBDD, 2008:26). Greenspan’ın suçunu kabul etmesi bankacılık sektörünün iyi denetlenmediğini göstermekteydi. Dolayısıyla küresel krizde denetim eksikliği yanında banka yöneticilerinin daha çok kar elde etme iştihanın artması da riskin boyutları arasında makasın açılmasına neden olarak krizi beslemiştir.

ABD’de yüksek kar elde etmek isteyen banka yöneticileri, devletin garanti gölgesi altında bilerek yüksek riske girmiş ve ortaya çıkacak ekonomik kargaşada devletin kendilerine yardımcı olacağı bilinci ile hareket etmiştir. 2008 krizinde ABD hükümeti geliri düşük hane halkını konut sahibi yapmak için izlediği politikalar devlet

garantisine bağılı olarak riski düşürmüş, kredi almak isteyenler isteklendirilmiştir. Buna bağılı olarak kredi alma standartlarındaki gerileme sonrası ABD’de eşik altı mortgage piyasasında krizin ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur (Vardareri ve Dursun, 2010:145). Dolayısıyla küresel krize neden olan, kapitalizm için temel olan bu kurumların içinde bulunduğu dramatik koşullar, ekonominin üzerindeki sis perdesini krizden sonra yoğunlaştırmıştır.

Nouriel Roubini ise krizin nedenlerini sıralamış, 1997 ile 2006 yılları arasında konut sektörü kaynaklı balonun oluşmasını ön planda tutmuştur. Krizin nedenleri Roubini’ye göre şunlardır (Bacni, 2010:11):

- 2001 sonrası dönemde FED tarafından faizlerin düşük tutulması,
- Dünya çapında tasarruf fazlalığı sebebiyle uzun vadeli faizlerin düşük seviyelerde kalması,
- ABD’de faaliyette olan konut destekleme stratejileri ve bu sektördeki işlemleri kolaylaştıran vergi uygulamaları,
- Denetimsizlikten kaynaklanan sorunların bankaların borç vermesini kolaylaştırması,
- Borç veren miktarında meydana gelen aşırı artış ve kredi standartlarının makul düzeyin altında olması,
- Kredilerle hücum edilen ev fiyatlarının artacağına yönelik temelsiz beklentiler yukarıda maddeler halinde sıralanan hususlarla bir araya gelince kriz kaçınılmaz olmuştur.

Dolayısıyla ekonomik facianın ortaya çıkmasına yeni düzenle birlikte yıllardır devam eden finansal kuralların ortadan kaldırılması neden olmuştur. ABD kongresi 1930’ların başında bankacılık krizine yanıt vermek için mali güvenlik ağını oluşturan yasayı yürürlüğe koymuştur. Bir taraftan banka mevduatları sigorta kapsamına alınırken, bankalar aşırı risk almamaları için denetime tabi tutulmuştur. 1980’lerin getirdiği gölge bankacılık anlayışı bankaların kurlsızlaştırılmasının önünü açmıştır.

Çok kayıplar yaşayan bankalar özellikle alınıp satılmasında sıkıntılar yaşanan kısa dönemli fonlamaları yapmadılar. Kredi mekanizması sekteye uğrayınca bankalar, reel sektörü kredilerle fonlama faaliyetini rafa kaldırdılar. Bankalar kredi vermemekte direndiler. Krizi şiddetlendireceği endişesiyle özellikle merkez bankaları faizleri

düşürerek ticari bankalara bol miktarda fon sağladılar (Özel, 2009:51). Böylelikle bankaların tekrar kredi vermesinin önünü açtılar.

Diğer bir husus ise krizde İngiltere'nin rolü ile ilgilidir. Çünkü 1979-1990 yılları arasında İngiltere başbakanı olan Margaret Thatcher, ABD şirketlerinin yüksek maliyetli regülasyon uygulamalarından uzaklaşabileceği bir yer olarak Londra'yı New York finans dünyası için uygun hale getirmeye çalışmıştır. Tony Blair ve Gordon Brown hükümetleri bu politikayı sürdürmüş, hatta Brown İngiltere'nin "sınırlı yönetmelik" uygulamasıyla övünmüştür. Bu durum Glass-Steagall Kanunu'nun uygulamadan kaldırılması yönündeki politik baskıları artırınca kanun kaldırılmış, hedge fonlar mortgage brokerleri gibi yönetmeliğe tabi olamayan gölge bankacılık uygulamalarının liberalizasyonu sağlanmıştır. Bu işlemler yayılınca bankaların çöküşü kaçınılmaz olmuştur (Wade, 2008:12).

4.2. KRİZ VE LİBERAL PİYASA ANLAYIŞ İLE OLAN ÇELİŞKİ: DEVLET MÜDAHALELERİ

Küresel kriz 2007 yılının ortalarında ABD'de emlak piyasasında ortaya çıkmış, daha sonraki süreçte kriz finansal piyasalara sıçramıştır. 2008 yılının Eylül ayında ABD'de en büyük mali kuruluşları arasında sayılan Lehman Brothers gibi bazı kuruluşların iflası ile kriz derinleşmede hız kazanmıştır. ABD'de başlangıçta mortgage kredilerine bağlı küçük boyutlu bir krizden bahsedilirken, krizin derinleşme yönündeki kararlılığı ve kapitalist sistemin krizlere anında müdahale etme yönündeki büyük eksikliği birçok finansal kuruluşu iflasa sürüklemiştir. Bu dönemde iflas edeceği öngörülen şirketlere ise devlet müdahalesinin önü açılmıştır (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009:67). Bu durum yıllardır serbest piyasa politikaları dayatan ABD'nin bile hala tam liberalleşmeyi sağlayamadığının kanıtı olarak karşımıza çıkmıştır.

Büyük finansal kuruluşların devlet müdahalesiyle girdikleri bataklıktan kurtarılma çabaları ve devlet destekli işletmeler haline gelmesi, diğer gelişmekte olan ülkelerin müdahaleciliğin uygulanabilirliğine yatkın olması, kamu müdahaleciliğinin etkin olduğu bir dünya ekonomik düzeninin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Devletler, müdahaleye gerekçe olarak şirketlerin batması sonucu ortaya çıkabilecek işsizlik ve ulusal milli gelirdeki düşüklüğün toplumun fakirliğini daha da

derinleştireceği endişesini göstermektedir (Ateş, 2010:918). Ortaya çıkan bu gibi benzeri durumlar kamu müdahaleciliğini yapan ülkeler açısından müdahaleciliğin zorunlu nedenleri arasında gösterilmektedir. Küresel krizle beraber ortaya çıkan şirketlerin iflasını ve bazı şirketlere yapılan müdahaleleri görmek açısından aşağıdaki tabloyu incelememiz gerekmektedir.

Tablo 38: Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları

7 Şubat - İNGİLTERE	Northern Rock Ulusallaştırıldı	88 Milyar Sterlin
14 Mart - ABD	Bear Stearns FED Sübvansiyonundan Sonra Ticari Bir Banka Tarafından Alındı	29 Milyar Dolar
7 Eylül - ABD	Freddie Mac Ve Fannie Mae Ulusallaştırıldı.	200 Milyar Dolar
15 Eylül - ABD	Lehman Brothers İflas Etmiştir.	
17 Eylül - ABD	AIG Ulusallaştırıldı	87 Milyar Dolar
18 Eylül - İNGİLTERE	Lloyd TSB HBOS'u Satın Aldı.	12 Milyar Paund
29 Eylül - BENELÜX	Fortis Kurtarıldı	16 Milyar Dolar
29 Eylül - ABD	Citibank Washoiva'ı Aldı	12 Milyar Dolar
29 Eylül - ALMANYA	Hypo Gayrimenkul Kurtarıldı	71 Milyar Dolar
29 Eylül - İZLANDA	Glinir Kurtarıldı	850 Milyar Dolar
29 Eylül - İNGİLTERE	Bradford&Bingley Kurtarıldı	32,5 Milyar Dolar
30 Eylül - BELÇİKA	Dexia Kurtarıldı	9,2 Milyar Dolar
30 Eylül - İRLANDA	İrlanda Bankaları Kurtarıldı	572 Milyar Dolar
7 Ekim - İZLANDA	Lansbanki Ulusallaştırıldı	
9 Ekim - İZLANDA	Kaupthing Ulusallaştırıldı	864 Milyon Dolar
12 Ekim - İNGİLTERE	HBOS, Royal Bank of Scotland, Llyods TSB ve Barclays Kurtarıldı	60,5 Milyar Dolar
16 Ekim - İSVİÇRE	UBS Kurtarıldı	59,2 Milyar Dolar
19 Ekim - HOLLANDA	İNG Sermaye Yardımı Aldı	100 Milyar Euro
20 Ekim - FRANSA	Fransa Hükümeti 6 Büyük Bankaya Kredi Açmıştır	10,5 Milyar Dolar
27 Ekim - BELÇİKA	KGB	3,5 Milyar Euro
4 Kasım - AVUSTURYA	Kommunalkredit Ulusallaştırılmıştır. Constantine Privatbank Ulusallaştırıldı ve 5 Avusturya Bankasına 1 Euro karşılığında Satıldı	
11 Kasım - KAZAKİSTAN	Hükümet 4 Büyük Bankaya Sermaye Enjekte Etmiştir	3,7 Milyar Dolar
24 Kasım - ABD	Citigroup Sermaye Desteği Almıştır.	40 Milyar Dolar
22 Aralık - İRLANDA	Anglo Irish Bankası Ulusallaştırılmıştır.3 Büyük Bankasına Fon Aktarılmıştır.	7,68 Milyar Dolar

Kaynak: (Erdönmez, 2009:87)

Tabloyu incelediğimiz zaman liberal düzenin yapımcılarının GOÜ'lere dikte ettikleri liberal ekonomik politikardan uzak bir tavır sergiledikleri görülebilir. Dünyada küreselleşme sürecinde ulus devletlerinin rolü yeniden tasarlanırken gelişmiş ülkeler ekonomik gelişmenin ve kalkınmanın devlet tarafından değil, özel firmalar

tarafından sağlanabileceğini öne sürmüşlerdir. Devletin rolü ise: 1- Rekabeti özendirme ve denetleme, 2- İleri görüşlü yönetimi teşvik etmek, 3- İnsan potansiyeline katkıda bulunmak ve eğitime imkân sağlamak 4- Ülke menfaatine uygun istikrarlı makro politikalar izlemek olarak sınıflandırılmıştır (Yalman, 2006:290). Kapitalizmin beşiği ülkelerde 2008 küresel kriziyle birlikte devletlerin izledikleri küreselleşmeye aykırı politikalarla hala ekonomiye müdahale etme konusunda yatkın oldukları ortaya çıkmıştır.

Kapitalist sistemin savunucuları, liberal piyasa ekonomisinin insanların kendilerini güven içinde hissetmelerinde ve özgürlüğü sağlamada sıkı bir etkisi olduğunu savunurken, ortaya koydukları savunma araçları ise şunlardır: Rekabet yeni buluşları teşvik eder, verimliliği artırır ve böylece fiyatlar düşer. İşbölümü, uzmanlaşmayı beraberinde getirir buna bağlı olarak verimlilik artar dolayısıyla fiyatlar düşer. Üretim artışı sıkı bir uzmanlaşma ve iş bölümünü ortaya çıkarır ki bu da daha fazla kar elde edilmesine olanak sağlar (Dikkaya ve Deniz, 2006:164). Liberal ekonomik anlayış bu düşünceyi ortaya koyarken birçok Batılı devlet, 2008 küresel kriziyle birlikte ekonomiye müdahale etmiş ve serbest piyasa anlayışı önemini yitirmiştir.

Dünya çapında liberal sistemin öncü savunucusu olan ABD'nin kotalarla ve gümrük engelleriyle Çin mallarının ithalini engellemesi, onun ekonomi mantalitesine ve dünyaya dikte etmeye çalıştığı ideolojiyle tamamen zıttır (Aybar vd., 2009:39-40). Dolayısıyla nüfuzu altındaki IMF, DTÖ, DB gibi kurumlarla dünyaya liberal piyasa ekonomisi politikalarını ihraç eden ABD, gerçekten bu niyetinde samimi ise önce kendisi ekonomiye müdahale etmemesi gerekmektedir. Çünkü ekonomiye yapılan tüm müdahaleler, liberalizme olan inancı azaltmaktadır.

Liberal anlayışın önderi konumundaki gelişmiş ülkelerin tek taraflı çıkar anlayışı dünya insanları arasındaki eşitlik kavramını da baltalamıştır. İnsanların eşit olması bir yana, bir taraftan Avrupa'da günde iki dolar sübvansiyon alan inekler, diğer taraftan ise günde bir dolar bulamadığı için ölen Afrika'daki milyarların üzerindeki insan kitlesi arasındaki eşitsizlik dikkat çekmiştir (Öztürk, 2009a:9). Buradan hareketle suçlunun "kapitalizmin değil, kapitalist geçinenlerin" olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıdaki şekil ABD ve Batı'nın daha çok kapitalist geçindiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 39: 2008 Krizinde Piyasaya Devlet Müdahaleleri (31.10.2010 Tarihi İtibariyle)

	ABD	Almanya	İngiltere	Fransa	İtalya	Rusya	Çin
Kredilere garanti	×	×	×	×	×	×	×
Mevduata garanti	×	×	×		×		
Sermaye desteği	×	×	×	×	×		
Varlık	×						

Kaynak: <http://cukurova.academia.edu/%C3%96merTu%C4%9FsalDoruk/Papers/178404/> 2008_Kuresel_Kriz_Analizi_Keynes_v.s_Smith_10_TUOBİK_Sunumu,(15.11.2010).

Tabloda da görüldüğü gibi liberalizmin savunucusu olan ülkeler Rusya, Çin gibi geçiş ekonomisi sürecini atlatan ve piyasa ekonomisi tarihi çok yakın olan iki ülkeden daha sosyalist bir çizgiye yakın görünmektedir. Dolayısıyla bu tablo aslında gerekli durumlarda devlet müdahalelerinin olması gerektiğini göstermektedir. Ancak Batılı devletler, IMF aracılığıyla devlet fonksiyonunun piyasalara müdahale etmesini engelleyici kurallar ortaya koyarken kendileri müdahale edilmesi gerekli olduğunda bunu rahatlıkla yerine getirebilmektedirler. Aynı zamanda Batılı devletlerin liberalleşme adına ortaya koyduğu politikalar GOÜ'lerin makro ekonomik yapılarını olumsuz etkileyerek üretimleri üzerinde ciddi tahribat oluşturmaktadır. Ve aynı zamanda bu politikalar hem ülke yöneticilerini hem de kredi verenleri ciddi riskler almaya yöneltmektedir (Reynolds, 2003:101).

Tablo 40: 2008 Krizi Sonrasında Bankalara Devlet Müdahaleleri (Milyar Dolar)

ABD	338
Almanya	123
İngiltere	97
Toplam	558

Kaynak: [http://cukurova.academia.edu/%C3%96merTu%C4%9FsalDoruk/Papers/178404/2008_Kuresel_Kriz_Analizi_Keynes_v.s._Smith_10_TUOBİK_Sunumu,\(15.11.2010\)](http://cukurova.academia.edu/%C3%96merTu%C4%9FsalDoruk/Papers/178404/2008_Kuresel_Kriz_Analizi_Keynes_v.s._Smith_10_TUOBİK_Sunumu,(15.11.2010))

Küresel krizin başlangıcında söz konusu ülkeler, mali sıkıntıda olan bankalara önemli ölçüde parasal yardımda bulunmuştur. Ancak hatırlanacağı gibi IMF'nin öngördüğü müdahalesizlik anlayışı ile herhangi bir kurtarma ve müdahaleye izin verilmeksizin gerek Asya krizinde Endonezya'da gerekse Türkiye krizinde birçok bankanın batmasına göz yumulmuştur. Daha doğrusu bu bankaların batmasına izin verilmiştir.

Diğer taraftan serbest liberal ekonomiye tabi birçok ülke büyüklü küçüklü krizler yaşamaktadır. En son yaşanan 2008 krizi de kapitalizmin son krizi olmayacaktır. Çünkü garip bir şekilde hep aynı çözüm yoluyla çareler aranmaktadır. Krize neden olan faktörlerin ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar oluşturulmamaktadır. Dolayısıyla ülkelerin daha çok para basarak müdahalelerle krizi kontrol altına almaya çalışması "*Krizin üstünü parayla örtmek*"ten öteye gidememektedir. Özellikle piyasadaki para hacmini artırarak yapılan hamleler ahlaki birikimleri yok etmekten, kamu maliyesinin ciddiyetini gölgelemeye, enflasyonda bozukluktan, rekabeti baltalamaya kadar ileride doğabilecek yeni krizlerin oluşumuna zemin hazırlamaktadır (Zekey, 2010:1245).

Zira krizin üstü parayla örtülürken özellikle korumacı politikalar ön plana çıkmaktadır. Bu politikalar hem kurtarma politikası uygulanan ülkenin bütçe açıklarının artmasına neden olurken hem de adaletsiz bir liberal düzeni de ortaya çıkarmaktadır.

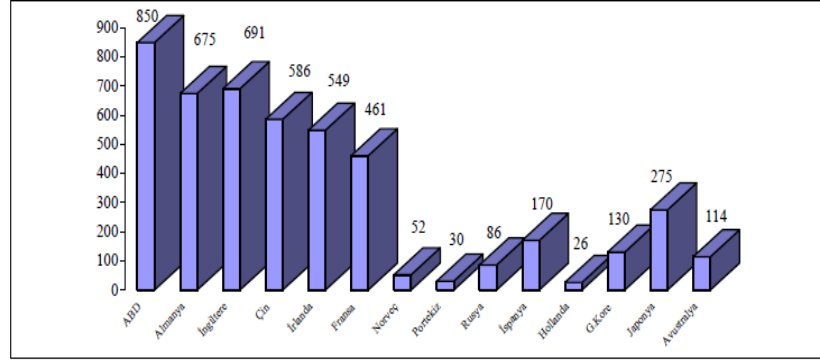
Çünkü BGÜ'ler özellikle kriz dönemlerinde kurtarma faaliyetlerinin ekonominin dinamikleri açısından sakıncalı olduğunu dile getirirken çok gariptir ki birçok GOÜ'nün devlet bütçelerinden daha fazla parayı kendi ekonomilerine enjekte ederek kendileriyle çelişmektedir. Aşağıdaki tabloda bu maliyetlerin ülkelere yansımaları özetlenmiştir. Dolayısıyla tablodan yola çıkarak özellikle Batı'nın bu krizde, serbest liberal ekonomi modelinin kurallarını ihlal ettiğini söyleyebiliriz.

Tablo 41: Kurtarma Paketlerinin Maliyeti (2009)

	Sermaye Enjeksiyonu	Garantiler	Toplam Önem Paketi Tutarı	GSYİH'in Yüzdesi
ABD	250 milyar dolar		700 milyar dolar+787 milyar dolar	10,1
Almanya	70 milyar euro	412 milyar euro	492 milyar euro	19,8
Fransa	40 milyar euro	320 milyar euro	360 milyar euro	19,0
İtalya			40 milyar euro	2,6
İngiltere	50 milyar euro	250 bin sterlin	400 milyar sterlin	28,6
Avusturya	15 milyar euro	85 milyar euro	100 milyar euro+26 milyar dolar	36,9
Danimarka			35 milyar danimarka kronu+18 milyar dolar	2,1
Yunanistan		15 milyar euro	28 milyar euro	11,2
İrlanda		450 milyar euro	450 milyar dolar	235,7
Macaristan	3 milyar dolar		3 milyar dolar	2,2
Kore		100 milyar dolar	100 milyar dolar	10,3
Hollanda		200 milyar euro	200 milyar euro	26,5
Portekiz		20 milyar euro	20 milyar euro	6,1
İsveç	200 milyar dolar+6 milyar dolar	200 milyar dolar	206 milyar dolar	50,5
İspanya	30 milyar euro + 50 milyar euro	100 milyar euro	150 milyar euro	14,3
Japonya			632 milyar dolar	14,1
Norveç			57,4 milyar dolar	23,2
Brezilya			13 milyar dolar	1,0
Rusya		50 milyar dolar	86 milyar dolar	6,6
Çin			586 milyar dolar	18,2
Arjantin			3,7 milyar dolar	1,4

Kaynak: (Erdönmez, 2009:90)

Tabloda da görüldüğü gibi birçok ülke krizi daha kolay atlattıkça adına 2008 küresel krizi sonrasında ekonomiye önemli miktarda finansal yardımda bulunmuştur. Ancak krizin etkilerinin tahmin edilen fazla olması ülkelerin daha çok müdahaleci bir politika izlemesine neden olmuştur. Aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi dünyada ekonomik güç açısından belirli bir konuma sahip olan ülkelerin piyasaya daha çok müdahale ettikleri ortaya çıkmaktadır.

Kaynak: (Ergün ve Gökdemir, 2010:2111)

Şekil 19: 2008 Küresel Kriziyle Birlikte Seçilmiş Bazı Ülkelerin Ekonomik Yardım Paketleri (Milyar Dolar)

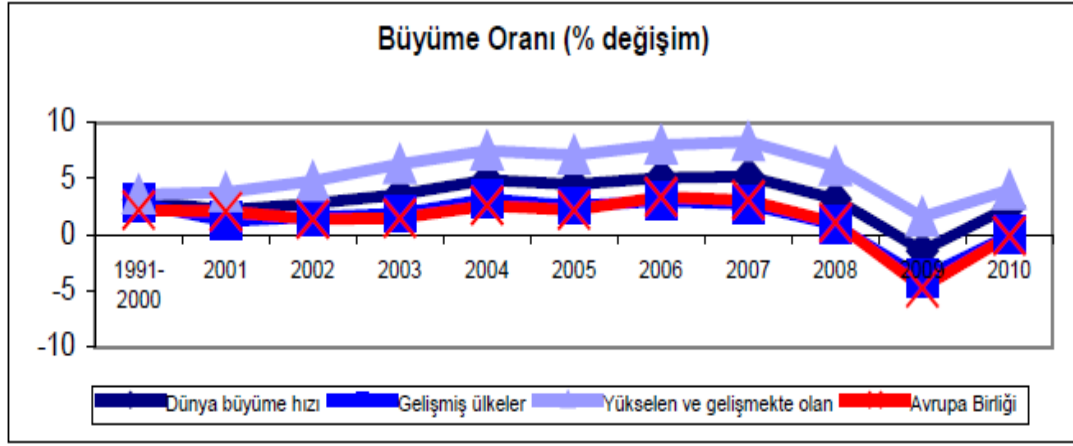
Özellikle kriz sürecinde ABD'nin en önemli kurtarma planları arasında 700 milyar dolarlık Sorunlu Varlıkları Kurtarma Planı yer almıştır. Bu planla birlikte ABD'de sorunlu varlıkların alınması kararlaştırılmıştır. Öte yandan piyasa dinamiklerinin yerine oturtulması için 125 milyar dolar büyük bankalara aktarılmıştır. Finansal kuruluşlara yapılan yardımlarla birlikte bu miktar 250 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olan Çin ise küresel krizin etkilerini azaltmak için iç talebi canlandırmaya önem vermiş ve buna bağlı olarak 4 trilyon Yuan'lık bir yatırım paketini uygulamaya koymuştur (Bacni, 2010:35).

2009 yılında Japonya ise 75 milyar Euro'luk yeni teşvik paketini devreye sokmuştur. Ancak ekonomik krizin şiddetinin fazla olması Japonya'yı yeni kurtarma planları yapmaya zorlamıştır. Bu kapsamda Japonya ekonomisinin durgunluktan kurtarılması için 150 milyar dolar değerinde yeni bir teşvik paketi yürürlüğe konmuştur. İngiltere ise büyük finansal kuruluşlarca ihracı yapılan menkul kıymetlere garanti vermiştir. Kriz sürecinde İngiltere'de likidite temellerin sağlam tutulabilmesi için 87,2 milyar dolar değerinde acil fon desteği paketi uygulamaya konmuştur (Erdönmez, 2009:88-92).

4.3. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİNİN DÜNYA EKONOMİSİNE

YANSIMASI

ABD’de krizin ardından piyasalarda oluşan problemlere bağlı olarak varlık piyasalarında ki satış eğilimi azalmış, diğer taraftan bankaların bilançolarında meydana gelen aksaklıklar gibi çeşitli nedenlerden ötürü dünya ekonomisinde gözle görülür bir daralma söz konusu olmuştur. Ve dünyanın büyüme oranı ciddi bir kırılma ile inişe geçmiştir. Aşağıdaki söz konusu şekil bu durumu özetlemektedir.

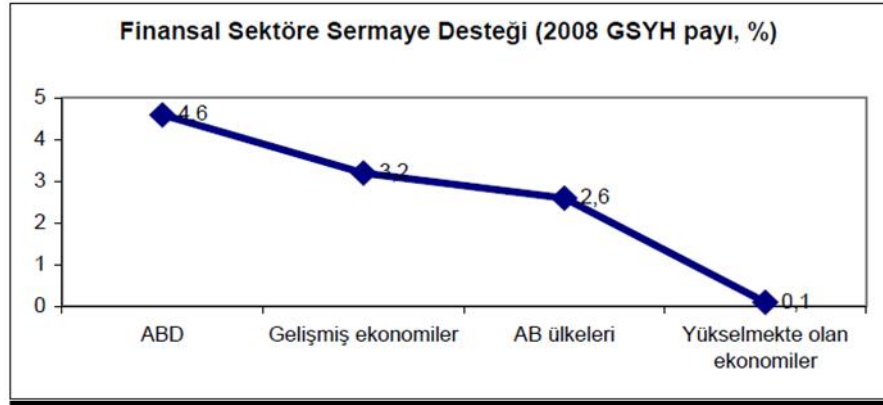

Kaynak: (Soylu, 2009:252)

Şekil 20: Dünyada Ekonomisinde Büyüme Oranı (1991-2010)

Grafikte de görüldüğü üzere dünya ekonomisinde krizin ilk etkilerinin görüldüğü 2007 yılından itibaren gözle görülür bir daralma açık olarak tesbit edilmektedir. Ancak krizin kendisini iyice hissettirdiği 2008 yılından itibaren ise dünya ekonomisinde büyüme oranının dip yapmaya yönelik aşağı yönlü bir seyir izlemekte olduğu gözlemlenmektedir. Diğer taraftan ekonomik büyümenin ülkelerin üretim hacmiyle doğrudan bağlantılı olması nedeniyle, dünya ekonomisinde üretim yapan sektörlerin büyük bir kesimi finansal desteklerle ayakta tutulmaya çalışılmış ve böylelikle büyüme oranında bir ivme kazanma yoluna gidilmiştir. Aşağıdaki grafikte ise çeşitli kategorilere bağlı ülkelerin finansal sektörlerine sağladığı destekler gösterilmektedir.

Kaynak: (Soylu, 2009:253)

Şekil 21: 2008 Yılı Finansal Sektöre Sermaye Desteği

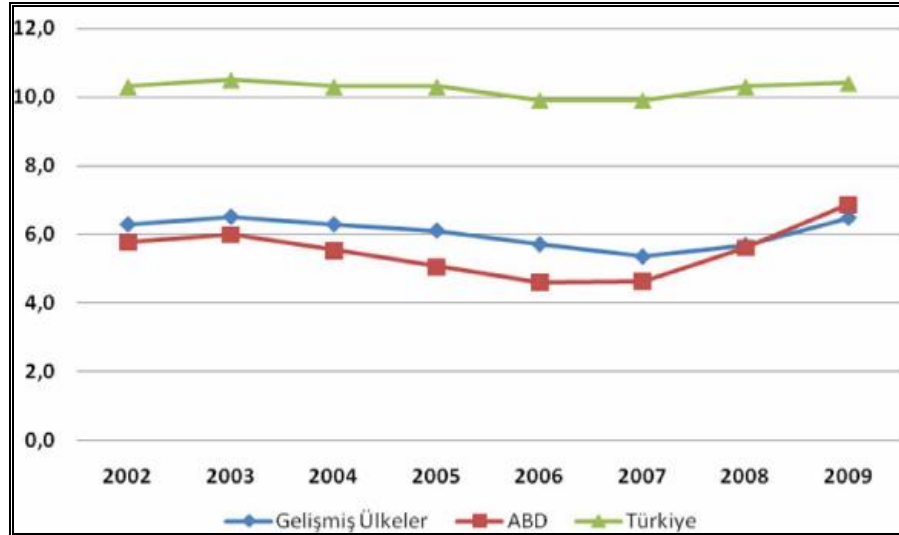
Söz konusu şekilden hareketle krizin merkezi ABD ayrı bir kategori olarak ele alınmıştır. Diğer ülkeler ise belirli kategoriler içine toplanmasına rağmen ABD daha çok sermaye desteği sağlamıştır. Böylelikle krizin etkileri müdahalelerle aşılmaya çalışılmıştır. Çünkü dünya üretim hacminde çok büyük bir daralma söz konusu olmuştur. Bu daralmanın krizin derinleşmesi yönünde endişe uyandırması ülkeleri büyük sıkıntılara sokmuştur. Aşağıdaki tabloda ise dünya ekonomisinde krizin etkisiyle birlikte üretim artış hacmindeki daralma krizin sektörler üzerindeki boyutu hakkında fikir vermektedir.

Tablo 42: Dünya Ekonomisinde Üretim Artış Hızı (%) (2005-2009)

Ülkeler	Yıllar				
	2005	2006	2007	2008	2009 ⁽¹⁾
Dünya Üretimi	4,4	5,1	5,0	3,0	3,0
Gelişmiş Ekonomiler	2,6	3,0	2,6	0,6	0,5
ABD	3,1	2,8	2,0	0,4	0,1
Euro Alanı	1,6	2,8	2,6	0,7	0,2
Almanya	-	3,0	2,5	1,2	-
Fransa	-	2,2	2,2	0,3	0,2
İtalya	-	1,8	1,5	-1,0	-0,2
İspanya	-	3,9	3,7	0,9	-0,2
Japonya	1,9	2,4	2,1	-0,7	0,5
İngiltere	-	2,8	3,0	0,7	-0,1
Kanada	3,1	3,1	2,7	0,4	1,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	7,1	7,9	8,0	6,0	6,1
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	9,0	9,9	10,0	7,6	7,7
Çin	10,4	11,6	11,9	9,0	9,3
Hindistan	9,1	9,8	9,3	7,3	6,9
ASEN-S ⁽²⁾	5,1	5,7	6,3	4,8	4,9
Latin Amerika Ülkeleri	4,6	5,5	5,6	4,2	3,2
Brezilya	3,2	3,8	5,4	5,1	3,5
Meksika	-	4,9	3,2	1,3	1,8
Geçiş Süreci Ülkeleri	6,5	8,2	8,6	5,4	5,7
Rusya	6,4	7,4	8,1	5,6	5,5

Kaynak: (Yıldırım, 2010:48)

Tabloda da görüldüğü gibi krizle birlikte dünya ülkelerinde ciddi ölçüde üretim hacminde daralma meydana gelmiştir. Üretimdeki düşüş tüm ekonomileri etkileyen olumsuz gelişme olan işsizliği önemli ölçüde artırmıştır. Birçok insan önemli pozisyonlarda da olsa işini kaybetmiştir. Sektörlerde meydana gelen işçi çıkışları beraberinde üretimde düşüşü de ortaya çıkarmıştır. Aslında bu süreç birbirini olumsuz yönde besleyen gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle dünya devletleri işsizliği çözmek adına vergileri düşürmüş, çalışanların sosyal güvenlik primlerini ödemiş, şirketlerin üretimlerini artırıcı politikalarla krizi atlama yoluna gitmiştir. Dolayısıyla işsizlik problemi küresel krizin ortaya çıkardığı ve çözüm için ülkelerin üzerinde durduğu en önemli gelişmelerden birisidir.

Kaynak: (Alantar, [Tarih Yok]:7)

Şekil 22: 2002-2009 Döneminde Dünya da İşsizlik Oranı (%)

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi işsizlik hem gelişmiş ekonomilerde hem de krizin beşiği ABD’de yukarı yönlü bir seyir izlemiştir. Dolayısıyla küresel krizlerde bu tür etkileri en aza indirmek amacıyla bazı tedbirlerin alınması gerekmiştir. Bu tedbirler şu şekilde sıralanabilir (Yıldırım, 2010:53-54):

- ✓ Dünya bazında bir merkez bankası kurularak devletlerin para arzı ile ilgili kontrolleri bu kurulacak banka aracılığıyla sağlanmalıdır.

- ✓ GOÜ'lerin sahip oldukları borçları bu borçların alıcıları tarafından daha önce bazı ülkelere uygulandığı gibi bir defaya mahsus olmak üzere ya silinmeli yada GOÜ'ler ekonomik anlamda toparlanıncaya kadar borçları ertelenmelidir.
- ✓ Ekonomik krizlerde “güven” problemi önemli bir gelişme olup, uluslararası boyutta yapılan değerlendirmelere azami derecede dikkat edilmelidir. Çünkü özellikle kredi değerlendirme kuruluşlarının, iş dünyasının (Soros) ve bilim adamlarının (Stanley Fischer) değerlendirmeleri krizlerin gidişatına önemli derecede etki etmektedir.

Krizlerin etkisini en aza indirmek amacıyla yukarıda maddeler halinde sıralanan tedbirlere rağmen ülkeler farklı kategorilerde önlemler almışlardır. Bu durum ise aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 43: Ülkelerin Aldıkları Önlem Kategorileri

Para Politikası Araçları	Faiz Oranı Değişiklikleri Zorunlu Karşılık Oranlarında Değişiklik Döviz Kuru Müdahalesi
Finansal Sisteme İlişkin Kriz Önlem Araçları	Mevduat Garantisinin Artırılması Bankaların Yeniden Sermayelendirilmesi Likidite Enjeksiyonu Banka Kredi/ Borçlarına Devlet Garantisi Verilmesi Kamulaştırma/Fona Devir Ticari Tahvillerin Alınması İçin Fon Ayrılması İpotekli Konut Kredisi Tahvillerinin Alınması Açığa Satışın Yasaklanması Toksik Varlıkların Alınması
Uluslararası Kuruluşlar	Swap Kanalı IMF
Diğer	İstihdam, Altyapı Yatırımlarının Artırılması, KOBİ'lere ve Düşük Gelir Gruplarındaki Hanehalklarına Yapılan Yardımlar vb.

Kaynak: (Erdönmez, 2009:89)

4.4. IMF’NİN 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ KARŞISINDAKİ ETKİNLİĞİ

IMF'nin özellikle 21. yüzyılın yarısından itibaren global ekonomide rolünün ne olması gerektiği konusunda tartışmalar sürerken, son küresel kriz sürecinde IMF'nin mali sistemdeki rolü gözlerden kaçmamaktadır (Bacni, 2010:45). Buradan hareketle IMF'nin uluslararası kamuoyu tarafından kendisine duyulan güvensizliği ortadan kaldırma çabası içinde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Zaten küresel krizin en çok

IMF'ye yaradığı ve bu krizin IMF'nin uluslararası kamuoyuna kendini tekrar kabul ettirme açısından önemli fırsat olduğu dile getirilmektedir.

Buna binaen kriz arefesinde unutulmak üzere olan bir kurum olarak karşımıza çıkan IMF, kriz sürecinde gösterdiği aktif politikalarla imajını yeniden tazeleme yoluna gitmiştir. IMF, küresel krizin etkilerinin iyice hissedildiği dönemde ekonomik anlamda politikalarına hız vermiştir. Kriz etkisinde olan birçok ülkeye finansal anlamda destek sağlamış ve onların krizi en az hasarla atlattıklarına ön ayak olmuştur. Dolayısıyla IMF kriz sürecinde krizden etkilenen ülkelere yeniden kredi imkanı sağlamıştır. Bunun göstergeleri olarak, 2007 yılında yani küresel krizin etkisini iyice göstermesinin öncesinde IMF ile yapılan Stand-By anlaşma sayısı sadece 3 iken, kriz etkisinin iyice derinleşmeye başladığı 2008 yılı sürecinde imzalanan Stand-By anlaşmalarının sayısı 8 olarak gerçekleşmiştir. 15 Temmuz 2010 tarihi baz alındığında Stand-by anlaşmalarının toplam sayısı 20 olmuştur (Hayaloğlu ve Artan, 2011:140).

Ayrıca 2008 yılının Kasım ayında yapılan G20 toplantısında hem IMF hem de Finansal İstikrar Kurulu finans sisteminden kaynaklanan ve krizlere sebebiyet verecek bazı aksaklıkların önceden sinyallerinin elde edilebilmesi için erken uyarı sistemleri oluşturulması konusunda görevlendirilmiştir. Dolayısıyla IMF'nin oluşturulacak erken uyarı mekanizmalarına bağlı olarak ekonomik kırılganlıkları önceden tahmin edebilmesinin önü açılmıştır. Bununla beraber küresel krizle kendisine etkili bir rol biçmek isteyen IMF, 2010 yılında hazırladığı raporda erken uyarı mekanizmalarının işleyişi hakkında bilgi verirken, bu sitemin işleyişinde *GSYH büyüme oranları, enflasyon, sermaye hareketleri ve özel sektörün borçluluk yapısı* gibi bir takım verilerin kullanıldığını ifade etmiştir (Değertekin, 2011:9-10).

Diğer taraftan IMF, küresel krizin en sert geçen günlerinde sıkıntıda olan ülkelere sosyal yardımları da içeren bir takım ekonomi politikaları izlemeleri konusunda yardımcı olmuştur. Aşağıdaki tabloda hangi ülkelerin nasıl bir politika izlemesi gerektiği özetlenmiştir.

Tablo 44: IMF Destekli Programların Etkinliği

Ermenistan	Sosyal harcamaların iyileştirilmesi ve daha iyi hedefler belirleme.
Belarus	Sosyal güvenlik ağının güçlendirilmesi.
Bosna-Hersek	Sosyal harcamaların iyileştirilmesi.
Burundi	Sosyal güvenlik ağının güçlendirilmesi.
Kosta Rika	Daha yüksek sosyal harcamalar.
Fildişi	Daha yüksek sosyal harcamalar.
Dominik Halk Cumhuriyeti	Sosyal güvenlik ağının güçlendirilmesi.
El Salvador	Daha iyi hedefler belirleme ve daha yüksek sosyal harcamalar.
Guatemala	Daha yüksek sosyal harcamalar.
Macaristan	Daha iyi hedefler belirleme.
İzlanda	Daha yüksek sosyal harcamalar.
Jamaika	Daha yüksek sosyal harcamalar.
Letonya	Sosyal güvenlik ağının güçlendirilmesi.
Pakistan	Daha iyi hedefler belirleme ve daha yüksek sosyal harcamalar.
Romanya	Daha iyi hedefler belirleme ve daha yüksek sosyal harcamalar.
Senegal	Daha iyi hedefler belirleme ve daha yüksek sosyal harcamalar.
Sırbistan	Daha iyi hedefler belirleme ve daha yüksek sosyal harcamalar.
Seyşel Adaları	Daha iyi hedefler belirleme.
Tacikistan	Daha yüksek sosyal harcamalar.
Ukrayna	Daha iyi hedefler belirleme ve daha yüksek sosyal harcamalar.

Kaynak: (Çürük, 2010:114-115)

Özellikle 90'lı yıllardan sonra yaşanan etkili krizlerden sonra kemer sıkma politikaları kapsamında sosyal harcamaların devlet bütçelerinde önemli ölçüde maliyet yüklediğini savunan IMF, tabloda da görüldüğü üzere birçok ülkeye sosyal karakterli harcamaların artırılması yönünde tavsiyelerde bulunmuştur. IMF'de yaşanan bu türlü politika değişimleri, IMF'nin kurumsal meşruluğunun pozitif olması yönünde ciddi avantajlar sağlamıştır. Böylelikle üye ülkeler IMF ile anlaşma hususunda daha rahat hareket etmiştir.

Diğer taraftan IMF, küresel krizle birlikte yukarıda açıklanan politikalara ek olarak, krizle mücadelede bazı politikaları da gerçekleştirmiştir. Bu politikalar şunlardır (<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/changingt.pdf> (12.03.2011)):

- ✓ Gelir açısından zor durumda olan ülkelere destek sağlamak amacıyla önümüzdeki iki yıl süresince, bu ülkelere ayrıcalıklı destek sağlayacaktır. Ve özellikle bu desteğin artırılarak 8 milyar dolara çıkartılması düşünülmektedir.

- ✓ IMF'nin altın satışından beklenen gelirlerle birlikte ayrıcalıklı desteğin 2014 yılında 17 milyar dolara çıkması beklenmektedir.
- ✓ IMF küresel krizle mücadele kapsamında Sahra Altı Afrika ülkelerine 2009 Temmuz ayının ortasına kadar taahhüt ettiği kredi hacmi 2.7 milyar doların üzerindedir.
- ✓ Krizden ciddi oranda etkilenen ülkelerin ayrıcalıklı finansman yardımından faydalanmaları için, IMF'nin uyguladığı limit, kriz koşullarından dolayı iki katına çıkarılmıştır.
- ✓ IMF, ayrıcalıklı kredi enstrümanları üzerinde, krizden etkilenen düşük gelirlili ülkelerin daha kolay faydalanması açısından reform çalışmalarına devam etmektedir.
- ✓ IMF, küresel kriz kapsamında geliri düşük olan 24 ülkeye takriben 6 milyar dolar borç hafifletme imkânı tanımıştır.

4.5. 2009 İSTANBUL KARARLARI VE ÖNEMİ

2008 küresel krizin ardından IMF ve DB grubu senelik toplantıları 2-7 Ekim tarihleri arasında İstanbul'da Lütfi Kırdar Kongre Sarayı'nda gerçekleşmiştir. Toplantı iki aşama da gerçekleşirken toplantı dahilinde hem sivil toplum kuruluşları hem de IMF seminerleri ön plana çıkmıştır. Bu toplantı kapsamında IMF başkanı Dominique Strauss-Kahn ve DB Başkanı Robert Zoellick, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ve hükümetler düzeyinde temsilciler katılmıştır. Toplantıya dünyaca ünlü ekonomistler ve akademisyenler de katılarak, dünya ekonomik sisteminin yeniden reforme edilmesi konusunda ve ayrıca küresel ekonomiye yeni bir yön verilmesi hususlarında görüşler bildirmiştir (TOBB, 2009:12).

Hem dünya ekonomisi hem de IMF için yeni bir dönüşümün başlangıcı sayılan 2008 küresel krizinin ardından İstanbul'da yapılan müzakereler sonunda "İstanbul Kararları" adı altında bazı hususlarda kararlar alınmıştır. Bu hususlar şunlardır (TCMB, 2009b:1):

- ✓ G-20 liderlerinin, dünya ekonomisinde sürdürülebilir büyümenin sağlanması için müşterek bir katılımın oluşturulması yönündeki tavsiyelerinin hemen faaliyete geçirilmesi ve bu hususta IMF'ye teknik olarak destek verilmesinde mutabık olunmuştur.
- ✓ Küresel krizle birlikte tahrip olan ekonomilerin yeniden toparlanması ve bunun süreklilik kazanması için ülkelerin ekonomik canlanmayı besleyen politikaları sürdürmesinin gerekli olduğuna karar verilmiştir.
- ✓ Krizden sıyrılmak için, (ülkelerin kendi ekonomik yapısal koşulları da göz önünde bulundurularak), uyum içinde hareket edilmesi ve politikaların bu yönde oluşturulması gerektiği yönünde profil çizilmiştir.
- ✓ Finansal sektöre yönelik düzenlemelerin derhal yürürlüğe konulması gerektiğine karar verilmiş ve korumacı politikaların men edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
- ✓ Global ekonomik düzeni etkileyebilecek seviyede ve finansal sektörün politikalarını içine alacak şekilde IMF'nin yeni görev tanımı üzerinde durulmuştur.
- ✓ IMF'nin ödemeler dengesizliklerini ortadan kaldırmak ve ekonomik büyüme konusundaki sıkıntıları çözmek için dünya ülkelerinin ihtiyaç duyduğu rezerv toplama faaliyetlerinin minimize edilmesine yönelik çalışmaların arttırılması gerektiğinin altı çizilmiştir.
- ✓ Geliri düşük olan ülkelerin yoksulluk probleminde daha çok mücadele gösterilmesi hususunda mutabık olunmuştur.

İstanbul Kararları sonucu bu hususlar gündeme gelmiş ve artık dünya devletlerinin daha adil bir ekonomik sistem istedikleri gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu istekler İstanbul Kararları'yla daha somut hale gelmiştir. Bu somutluk aslında İstanbul Kararları'nın insanlık tarihi için önemli bir sıçrama ve kırılma noktası olduğunu

göstermiştir. İstanbul Kararları'nın bu denli önem kazanmasının temelinde ise aşağıda maddeler halinde sıralanan gelişmelerin bulunduğu söylenebilir (Çağlar ve Sak, 2009: 1-6):

- ✓ İstanbul Kararları ile tüm dünyanın hissettiği küresel finansal krizin nasıl yönlendirilmesi konusunda, DB ve IMF politika yaklaşımı önemli derecede değişmiştir. Çünkü IMF ilk defa kendini reforme etme konusunda radikal kararlar almıştır. Buna kota reformu örnek verilebilir.
- ✓ İlk defa İstanbul Kararları'yla ekonomik sistemin yeniden reforme edilmesi konusu gündeme gelmiş ve yeni bir finansal sistemin düzenlenmesi hususunun ortaya çıkması dünya ekonomisi açısından önem arz etmiştir.
- ✓ İyi yönetilmeyen küresel düzene dair sık sık eleştirilerde bulunan ve sorunlu küresel sisteme yönelik eleştirileriyle de tanınan Dani Rodrik, “*Güle güle Washington Mutabakatı, Hoş geldin Washington Kafa Karışıklığı*” başlıklı yazısında artık bundan sonra Washington uzlaşmasının iflas ettiğini belirtirken İstanbul Kararları'yla birlikte bu mutabakatın ortadan kalktığını iddia etmiştir.
- ✓ IMF gibi uluslararası kurumların kriz ekonomilerini sağlıklı olarak yönetememelerinin temelinde bu kuruluşların yönetim zemininin uygun olmadığı bilinirken,” bu kuruluşların yönetim anlayışının ürünü olan “parayı verenin düdüğü çalması” hususu ciddi tahribatlara uğramıştır. Dolayısıyla bu kuruluşların yönetim yapılarını tekrar oluşturmaları gerektiği İstanbul Kararları'yla günyüzüne çıkmıştır.
- ✓ Küreselleşmeyle birlikte ülkelerarası ekonomik bağlantıların artması ve 2008 küresel krizi öncesi elde edilen tüm ekonomik kriz yönetme başarısızlıklarının ortaya koyduğu tecrübe birikimi İstanbul Kararları'yla birlikte, artık bundan sonra katılımın yüksek olduğu demokratik bir yapıya ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu toplantı ile beraber IMF gibi ekonomi eksenli kuruluşların sadece geri kalmış veya GOÜ'lerin ekonomik sorunlarıyla değil, santral konumdaki ülkelerin ekonomik koordinasyonlarıyla da ilgilenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

- ✓ Bugüne kadar ülkelerin ekonomik yapılarıyla alakalı doğru kararlar almakta zorlanan IMF'nin, bugün daha demokratik bir yapıya ihtiyaç duyması aslında dünya ülkelerinin parlayan ekonomik prestijleri olarak bilinmektedir. İstanbul Kararları ise IMF'de dönüşümün kırılma noktasını oluşturmaktadır.
- ✓ İstanbul Kararları'nda öne çıkan gelişmelerden birisi de, IMF'nin finansmandaki etkisinin kapsama alanının geliştirilmesi ile alakalıdır. Dolayısıyla IMF'nin şartlara bağlı fonlama mekanizmasının daha çok geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış ve ortaya fazla şarta bağlı olamayan esnek kredi imkânı gündeme getirilmiştir.
- ✓ İstanbul Kararları'yla dünya ekonomisinin çok taraflı gözlemlenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.
- ✓ IMF'nin kurumsal yapısının daha demokratikleşmesi gerektiği ortaya konmuştur.

4.6. KURUMSAL BAŞARISIZLIK VE IMF

Birçok uluslararası kuruluş, küresel ekonominin sağlıklı bir yapıya ulaşması için bir takım politikalar ortaya koyarak ülkelerin haklarını muhafaza etmiştir (Ergün, 2004:271). Ancak uluslararası bir kuruluş olan IMF, kendi üyelerinin haklarını korumaktan çok başarısızlıklarının maliyetini üye ülkelere yüklemiştir. Çoğu zaman üye ülkeler bu maliyet altında kendisiyle baş başa bırakılmıştır.

Öncelikle IMF ve DB'nin “Yapısal Reform” adı altında üye ülkelere tavsiye ettiği önlemler, kar getiren kaynakların satılması, çoğu zaman ülke vatandaşlarının daha az sağlık ve eğitim imkânlarından yararlanmasını gerektirmiştir (Baydur, 2009:36). Dolayısıyla IMF tarafından önerilen daraltıcı politikalar harcamaların azalmasına ve refah kaybına neden olmuştur. Üye ülkelerdeki refah kaybı aynı zamanda IMF'nin kurumsal başarısızlığının da ivme kazanmasına sebebiyet vermiştir. IMF'yi başarısızlığa sürükleyen temel husus ise önerilen “Yapısal Reform Politikaları”dır.

IMF tarafından yapısal reform politikalarının üye ülkeler için ortaya koyduğu çerçevenin aşağıdaki gibi olduğu söylenebilir (Danaher, 2005:17):

- Sağlık, eğitim alanında ve toplumsal refah harcamaları gibi ülke kaderini ilgilendiren ciddi konularda harcamaların azaltılmasını sağlamak,
- Kuralsız özelleştirmelerin yapılması,
- Kur ayarlaması yapmak,
- İthalata ve özel sermaye yatırımlarına uygulanan engellerin ortadan kaldırılması,
- Ücretlerin aşağı çekilmesi ve işçileri koruyan unsurların ortadan kaldırılmasıdır.

Yıllardır uygulattırılan bu politikalar çoğu zaman IMF'nin başarısızlıklarla dolu bir geçmişin sahibi olmasına neden olmuştur. Ve bu geçmiş sürekli kendini tekrar etmiştir. Diğer taraftan uluslararası bir kuruluş olan IMF'nin başarısızlıklarını üç farklı perspektiften de inceleyebiliriz (Şenses, 2004:10):

- ✓ Aralarında büyük ekonomik farklılıklar olan birçok ülkenin iktisadi sorunlarına aynı bakış açısı ve aynı çözüm yöntemleriyle müdahale etmek.
- ✓ Diğer bir husus ise uluslararası bu kuruluşların müdahale ettikleri ekonomilerin çıkarlarını mı gözettiği yoksa sanayileşmiş ülkelerin mi çıkarlarına hizmet ettiği yönündeki kuşkular başarısızlığın ardında yatan bir diğer nedendir.
- ✓ Başarısızlığın önemli bir nedeni de ortaya çıkan olumsuzluklardan ders almamaları ve aynı politikalarda ısrar etmeleridir.

Dolayısıyla bu üç eksen çerçevesinde IMF'nin çok uzun zamandır başarısız olmasının nedenleri ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan IMF'nin imaj tazelemek istemesi durumunda aşağıdaki hususları dikkate alması gerekmektedir. Bunlar:

- ✓ Krizler de olabilecek müdahalenin anında devreye konulması gerekmektedir.
- ✓ IMF, politikalarına yöneltilen eleştirilere tatmin edici cevaplar vermelidir.

- ✓ IMF uluslararası ekonomiler için denge noktasını sağlamaya çalışırken, öncelikle kendi çarpık politikalarındaki dengeyi sağlamış olmalıdır.
- ✓ IMF, politikalarını ortaya koyarken ülke hükümetleri ve ülke ekonomisinin temel kurumlarından gelen tavsiyeleri politikalarıyla uyumlu hale getirme çabası içinde olmalıdır.

4.7. IMF’NİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Bugün birçok üyesi bulunan IMF’de üye ülkelerin daha iyi bir ekonomik yapıya kavuşturulması yönünde 1970’li ve 1990’lı yıllarda çeşitli reform programları uygulanmıştır. Ancak bu reform hareketleri IMF’nin yeniden yapılandırılması açısından yetersiz kalmıştır. Yeniden yapılanmanın önemli bir ayağını oluşturan 2008 küresel kriziyle birlikte, uluslararası ekonomik ve parasal sistemde ortaya çıkan çarpıklıklar çeşitli ihtiyaçları gündeme getirmiş ve IMF’nin yeniden yapılanması uluslararası ekonomi dinamiklerinin yerinde oturması açısından önem taşımıştır (İnanç, 2011). Özellikle IMF’nin ekonomileri yönlendirmede üye ülkelerde aldığı aktif rol birçok defa olumsuz sonuçlanmıştır. IMF’nin krizden çıkış senaryosunu yazdığı ekonomilerin çıkmaza sürüklenmesi ve üye ülkelerin yaşamış olduğu ekonomik krizlerin yönetiminin yanlış olması, IMF’ye olan kamuoyunun güvenini büyük oranda tahrip etmiştir. Buna istinaden globalleşme ekseninde IMF’nin rolü ekonomi aktörleri tarafından sürekli sorgulanmıştır. Özellikle bu sorgulanma IMF’nin ekonomik krizlerdeki rolünün nasıl olması gerektiği yönünde olmuştur.

IMF’nin geçmişine baktığımız zaman bu kurumun kendisini yenilemekten sürekli kaçtığı gözlemlenmiştir. Bize göre bu kaçış ortaya çıkan sorunların ertelenmesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle ekonomi çevreleri 2008 küresel krizinin IMF’nin yeniden yapılanması açısından önem arz ettiğini dile getirmiştir. Uluslararası ekonomiye kalıcı olarak sağlıklı bir şekilde yön verilmesi, IMF’nin ortaya koyacağı orta ve uzun vadeli yeniden yapılanma politikalarına hız verilmesine bağlıdır. Öte yandan ortaya konacak orta ve uzun vadeli yeniden yapılanma politikaları savaş sonrası uluslararası yapılanmanın bir parçası olan IMF’nin sıfırdan inşasını içermiştir. Diğer taraftan bu kurumun yeniden tasarlanması ve dünya ekonomilerinin krizlerde olumlu kararlar alabilmesi için her şeyden önce başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin ” *kural*

da standart da biziz” anlayışını terk etmemesi, aşılması gereken en büyük problem olarak karşımıza çıkmıştır (Öztürk, 2009b).

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki IMF’ye üye olan ülkelerde gerek mali gerekse finansal krizlerin hiçbir şekilde olmaması yönündeki istekler sadece küreselleşmeye dahil olmayan ve sıcak para hareketlerinin olmadığı bir ülkede gerçekleşmektedir. Dolayısıyla birçok ülkenin globalleşmeye dahil oldukları dünyamızda sıcak para hareketini engellemek mümkün gözükmemektedir. Ancak bu durum söz konusu krizleri en az hasarla atlattık için politika revizyonlarından önce uluslararası ekonomiye yön veren kurumların yapılarının ve politikalarının değişimini sağlamakla mümkündür (Birinci, 1998:21).

Diğer taraftan kuruluşundan bu yana çok uzun bir dönem geçmesine rağmen politikaların reformu konusunda fazla bir değişimi amaçlamayan IMF, 2008 küresel krizini fırsata çeviren kurumlardan birisi olmuştur. IMF’nin yaşadığımız küresel kriz döneminde gösterdiği çabuklukla problemleri gidermeye çalışması olumlu bir gelişme olarak ön plana çıkmıştır. Bu zamana kadar IMF’nin yeniden yapılandırılması konusunda bir çevrenin oluşturulmamış olması ise en büyük eksikliklerden biri olarak kabul edilmiştir. 2008 küresel kriz sonrası yapılan IMF-DB toplantılarında IMF’nin işlevlerinin artırılması ve bu kurumun revize edilmesi konusunda bir çalışma yapılmıştır. Reform çalışmalarının yoğunlaştığı noktalar ise dört ana eksen çerçevesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu dört reform konusundan birincisi, üye ülkelerin değişen ekonomi dinamikleri çerçevesinde kotalarının yeniden düzenlenmesi olmuştur. Bu konuda pazarlıkların çok sıkı geçtiğini dile getiren IMF Başkanı Strauss Kahn da “Pazarlıklar zor ve sert geçiyor. Kimse kazanılmış haklarından vazgeçmek istemiyor” demiştir. Reformun ikinci kısmını IMF’nin uluslararası finansal sistemi gözetleme politikalarındaki değişimler oluşturmuştur. Üçüncü olarak IMF’nin krizlerdeki etkisinin artırılması için ülkelere yardım kapasitesinin yükseltilmesi reformu da ön plana çıkmıştır. Dördüncü reform ise IMF’nin uluslararası parasal istikrarı oluşturmada daha fazla görev üstlenmesi üzerinedir (Erçel, 2010).

4.8. IMF'NİN 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİYLE BİRLİKTE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ REFORM HAREKETLERİ

2008 küresel kriz sonrasında önemli reform hareketlerine başlayan IMF, daha çok kredi kullandırma faaliyetlerinde çeşitli reformlara başvurmuştur. Bunun yanında gözetim faaliyetleri ve kota sisteminin yeniden yapılandırılmasına yönelik reform hareketleri gerçekleştirilmiştir. Bu reform hareketleri IMF'nin kurumsal meşruluğunu ispatlaması açısından önem taşımıştır. Ancak birçok ekonomi otoritesi ve yerel yönetimlerin öncüleri bu reform hareketlerinin kapsamını genişletmesi taraftarı olmuştur. Dolayısıyla otoriteler reformları yeterli bulmamıştır.

IMF'nin özellikle gözetim ve denetim konusunda reformu ön planda tutmasının perde arkasında 2008 küresel krizinin denetim ve gözetimden kaynaklanan sorunlardan ortaya çıkması yer almıştır. Buna bağlı olarak IMF de bu yöndeki reformları ön planda tutma yoluna gitmiştir. IMF'nin kurumsal meşruluğunun yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalarından bir diğeri ise, yönetim reformu çerçevesinde ortaya konan kota ve oy gücü sisteminin reformu olmuştur. Bu alandaki yasal çalışmalar özellikle, yükselen piyasa ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerin IMF yönetiminde daha çok söz sahibi olabilmesi için kotaların yeniden değerlendirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır.

Diğer taraftan IMF'nin rolünün yeniden reform edilmesi konusunda ilk ciddi adımın atıldığı İstanbul 2009 IMF- DB toplantıları, IMF tarihi açısından önemli sayılmıştır. Kriz sürecinde yeniden yapılanmaya çalışan dünya ekonomisini yönlendiren kurumların özellikle de IMF'nin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve böylece eleştirilerin dozu azaltılmak istenmiştir. IMF Başkanı Strauss-Kahn, İstanbul Kararları'nın alındığı konuşmasında, IMF'nin reforme edilmesi yönündeki kararlı tavrıyla IMF'nin kurumsal bunalımdan kurtulmasının bu reformlara bağlı olduğunu dile getirmiştir (Özkaya, 2009:113).

4.8.1. 2008 Küresel Finans Krizi Sonrasındaki IMF Reformlarının Genel Çerçevesi

IMF, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası para sisteminde istikrarın sağlanması için kilit rol oynamıştır. Ancak 2008 mali krizinden sonra IMF'nin geleneksel rollerini yerine getirmediği ve bunun için reform konusunda büyük

tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar özellikle yönetimin, kotaların ve oyların yeniden düzenlenmesine yönelik olmuştur (Lee, [Tarih Yok]:2).

Dolayısıyla parça parça olan uluslararası ekonominin etkili bir yapıya kavuşturulması için işbirliği içinde ekonomiye yön veren uluslararası karakterli kurumların yeniden reforme edilmesi gerekmektedir. Finansal sistemin yeniden düzenlenmesini sağlamaya yönelik uluslararası büyük pazarlıkların ortaya çıkması ise kurumların rehabilitasyonunu zora sokmaktadır. Dünya ekonomisindeki taşların yerine oturması için, başarısızlığa uğramayacak politikaların ortaya konulması, sermaye kontrollerinin sağlanmasına yönelik atılımlara öncelik tanınması gerekmektedir. Dolayısıyla bu çerçevede ülkeler arasında hâkim olan gizli hiyerarşik yapının kırılması için IMF gibi kurumların yeniden yapılanması önem taşımaktadır (Soros, 2009). Özellikle GOÜ'lerde son yıllarda yaşanan krizler ve 1997-1998 Asya krizinin meydana gelmesinin ardından reformların güçlendirilmesinin aciliyeti ortaya çıkmıştır (Rajan, [Tarih Yok]:1) Diğer taraftan bu dönemde IMF'nin reforma tabi tutulmasının gerekliliğine önem verilmiştir.

Bu öneme bağlı olarak IMF, kredi verme çerçevesinin yenilenmesi, yeni bir esnek kredi hattının oluşturulması, kurumun geleneksel Stand-by anlaşmalarının esnekliğinin sağlanması, üye ülkelerin kredilere erişme limitlerinin iki katına çıkarılması, kullandığı kredilerin maliyet ve vade yapılarının esnekleştirilmesi ve az kullanılan kredi araçlarının uygulanmasına son verilmesini içeren büyük bir reform girişiminde bulunmuştur. Diğer taraftan küresel ekonomik krizde ülkelere sağladığı desteğin bir kolu olarak IMF, bazı kredi araçlarını da değişen şartlara uyumlaştırılmasını sağlayacak politikalar ortaya koymuştur. IMF'nin kredi verme çerçevesindeki reformlar, yeni kredi araçlarının oluşturulması ve kredi koşullarının daha esnek hale getirilmesi ve modernleştirilmesi şeklinde ortaya konulmuştur (Hayaloğlu ve Artan, 2011:141).

IMF'de gerçekleştirilmesi gereken önemli reformlardan biriside IMF başkanının Avrupa dışından birinin olmasıdır. Genel yönetim reformu da diyebileceğimiz bu süreç kolay ve hızlı olmalıdır. Her ne kadarda bugün bu reform imkânsız gibi görünse de Batı, ekonomik dengelerin doğudan yana olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmalıdır. Dolayısıyla bu konudaki iddialı bir reform hareketi IMF tarihinin en radikal reformu

olma özelliğini taşıyacaktır (Shrestha, 2011). Diğer taraftan 2008 küresel krizinden sonra IMF bir takım reformlar yapmasına rağmen, başkanlık seçimleri konusunda reformlara değinmemiş olması önemli eleştirilere yol açmaktadır. IMF'nin özellikle başkanlık seçimlerini de reform kapsamına alması gerekmektedir. Bu hususta ekonomist Edwin M. Truman, Londra'nın, Başkan Obama'nın ve Batı Avrupa ülkelerinin, IMF'nin ve DB'nin başkanlık seçimi için reformları kabul etmesi gerektiğini ve bunun söz konusu kurumların meşruiyeti açısından önem taşıdığını söylemiştir (Truman, 2009b).

Öte yandan IMF'nin yeniden yapılandırılmasına yönelik 2008 yılında başlayan reformlarla birlikte 2009 yılında IMF ekonomik olaylara daha odaklanabilen bir kurum haline gelmiştir. Finans problemlerine çözüm olarak, İcra Kurulunun kararlaştırdığı ve malin yılın başlangıcında yönetim kurulunun onayladığı yeni gelir modeliyle birlikte IMF'nin gelir kaynaklarının yelpazesi çeşitlendirilmiştir. Bu kaynakların sağlıklı bir şekilde kullanılması IMF'nin yatırım yetki alanının genişletilmesine bağlanmıştır. IMF'nin daha sağlam temellere oturtulması kapsamında çeşitli reformlar da uygulanmaya konmuş ve 2008 yılında değiştirilen gelir ve maliyet çerçevesini sağlamlaştırmaya yönelik uygulamalar 2009 mali yıl süresince de devam etmiştir. Reform hareketleriyle birlikte, IMF politikalarında bir takım düzenlemeler yapılmış ve mali açıdan büyük oranda tasarruf sağlanmıştır. Buna bağlı olarak reformlardan kaynaklanan tasarruf fazlalıkları İcra Kurulu kararıyla 2010 mali yılına aktarılmıştır (Çürük, 2010:121). Dolayısıyla reform hareketi IMF'ye pozitif dönüşümün yolunu açmıştır.

Bir yandan da 2008 yılında başlatılan örgütsel reform sonucu personel sayısının düşürülmesi, mevcut personelden küresel kriz nedeniyle beklentilerin artması, IMF'nin örgütsel yapısında yeni reformların uygulanmasını gerektirmiştir. Bu nedenle IMF'ye yeni personel alımı dondurulmuştur. Ancak küresel kriz nedeniyle personelden beklentilerin artmasıyla beraber personeller değişimle baş edebilecek şekilde güncel programlara tabi tutulmuştur. Reform kapsamında yeni personellerin işe alınması IMF örgüt yapısında değişimin de habercisi olmuştur. Bu personeller özellikle temsil edilemeyen veya temsil seviyesi düşük olan bölgelerden seçilmiş böylece bölgelerin temsili açısından önemli bir yol kat edilmiştir. Sürekli değişim halinde olan iş gereksinimlerinin zamanında karşılanması konusunda titiz reformları destekleyen IMF,

örgütsel yapıyı geliştirmeye yönelik yönetim ve liderlik gelişimine olanak sağlayan sistematik politikalarını devreye sokmuştur (http://www.imf.org/external/lang/turkish/pubs/ft/ar/2009/pdf/ar09_tur.pdf (12.09.2011)).

IMF, özellikle 2008 küresel krizinden sonraki mali yıllarda daha önceki çalışma yıllarını da kapsayacak şekilde daha fazla hesap verebilirlik için çalışmalar yapmıştır. Geliştirilen reformlara bağlı olarak politikalarda hesap verilebilirlik sorumluluğu ön planda tutularak faaliyetlerin daha açık ve şeffaf olması hedeflenmiştir. Öte yandan uluslararası standart koyma özelliği olan IMF'nin, Bağımsız Değerlendirme Dairesi (IEO)'nin incelemelerinde hesap verilebilirlik durumunun uygun olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla bu kapsamda İcra Kurulu önderliğinde IMF'nin yönetimi için hesap verilebilirlik çerçevesi belirlenmiş ve bu politika uygulanmaya konulmuştur. Diğer taraftan 2008 yılının Haziran ayında uygulanmaya başlanan Dürüstlük Hattı politikasıyla birlikte IMF personelinin yaptığı usulsüzlüklerin en kısa zamanda değerlendirilmesinin önü açılmıştır. Bu uygulama IMF'nin tüm yönetimini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Özellikle bu görevi üstlenen IEO, IMF'nin yönetim yapısının daha makul bir işlerliğe kavuşması için çalışmaları, süregelen mali yıllarda da devam ettirmiştir (Çürük, 2010:122).

4.8.2. Gözetim Fonksiyonuna İlişkin Reform

IMF'nin gözetim faaliyetinin güçlendirilmesi en az mali kriz kadar karmaşıktır (Truman, 2009a:7). Bu karmaşıklığa rağmen üye ülkelerin ekonomilerinin gelişim sürecini gözetim altında tutmak IMF'nin en önemli sorumluluklarından biri olarak kabul edilmiştir. IMF'nin söz konusu ülkelerde gözetim yapmasının en önemli nedeni ise ileride ortaya çıkabilecek krizlere karşı tedbir almak olmuştur. Ancak 2008 küresel krizinin etkilerinin fazlaca hissedildiği 2008-2009 yıllarında IMF'nin ilk yaptığı küresel gözlem sonucunda ülkelerin gözetiminde izlenen politikalarda eksiklikler yaşandığı ortaya çıkmıştır. Bu hususların şunlar olduğu söylenebilir (IMF, 2009a):

- ✓ Uzun vadeli düşük oranlı reel faziler ve ekonomik büyüme sürecinin ortaya çıkardığı aşırı kaldıraç düzeyleri ve riskler,

- ✓ Ulusal ve uluslararası otoritelerin finansal düzenlemelerde çekingen davranmaları,
- ✓ Ortaya konan ekonomik düzenlemeler arasındaki bağı zayıf olması,
- ✓ Risklerin yetersiz seviyede gösterilmesi,
- ✓ Krizlerin yönetilmesi konusunda ve bankacılık sistemindeki zayıflıklar olarak sıralanabilir.

Diğer taraftan kuruluşundan bu yana küresel ve yerel bazda krizlerle mücadelede pek başarılı sayılmayan IMF'nin 2008 küresel kriziyle birlikte gözetim fonksiyonunda reform yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Özellikle IMF'ye yöneltilen eleştirilerde IMF'nin krizlerde öngörme rolünü sağlıklı bir şekilde yerine getirmediği ön plana çıkmıştır. Gözetim faaliyeti konusundaki eleştirilerden bir diğeri ise, IMF 2008 küresel krizinden önce bir dengesizliğin olabileceğini öngörmesine rağmen, bankacılık sisteminden kaynaklanan tehlikeleri göz ardı etmesine yönelik omuştur. Özellikle IMF 2008 yılının başlangıç safhasında banka çöktüşlerine bağılı olarak ülkelerin büyümeleri üzerindeki etkisi hakkında bir takım uyarılarda bulunmuş olsa da, bu durum ekonomi otoriteleri tarafından geç kalınmış bir hamle olarak kabul edilmiştir. Gözetim fonksiyonundan kaynaklanan sorunları aşmak isteyen IMF, bu kapsamda erken uyarı sisteminin gerekliliği üzerinde çalışmalar yapmıştır. Diğer taraftan IMF reform kapsamında Finansal İstikrar Kurulu (FSB) ve Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) gibi farklı kuruluşlardan uzmanların arasında ve WEO, Finansal Sektör Değerlendirme Programı (FSAP) gibi fonun kendi yayınları arasında bir koordinasyonun sağlanması gerektiğini belirtmiştir (Hayaloğlu ve Artan, 2011:150).

Global krizin gündeme getirdiği eleştirilere karşılık İcra Kurulu 2009 mali yılında IMF'nin gözetim faaliyetlerinin yeterli ve etkili olmasını sağlamaya yönelik çalışmalara hız kazandırmıştır. IMF'nin Ekim 2008'de tamamlanan üç yılda bir gerçekleştirilen gözetim politikalarının gözden geçirilmesi anlamında kurul ilk kez bir gözetim öncelikleri beyanı hazırlayarak 2011 yılı sonuna kadar olan dönemde IMF'nin gözetim faaliyetlerine yönelik olarak dört ekonomik öncelik ve dört işlemsel öncelik belirlemiştir. Gözden geçirmenin sonunda yapılan görüşmede direktörler, IMF'nin önümüzdeki birkaç yıl içinde gerçekleştireceği gözetimde dört alana öncelik verilmesi gerektiği konusunda görüş mutabakatına varmıştır. Bu alanlar; risklerin kapsamlı bir

şekilde değerlendirilmesi, makro-finans bağlantılarının ortaya konması, çok uluslu perspektif-dış istikrar ve döviz kuru değerlendirmelerinden oluşmuştur. Kurul, saptanan önceliklerle ilgili çalışmalarına başlamıştır.

Diğer taraftan IMF gözetim fonksiyonunun reformuna ilişkin çalışmalarını hızlandırmış ve başka ekonomi kurumları arasındaki ilişkileri güçlendirmeye yönelik bir takım girişimlerde de bulunmuştur. Özellikle bu kapsamda IMF, FSB ile erken uyarı tatbikatı yapmıştır. Öte yandan gözetim konusunda reform hareketlerini hızlandıran IMF, gözetim faaliyetinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için verilerin açık ve anlaşılır olmasının gerekliliğini vurgulamış, buna karşılık ekonomik ve finansal verilerin sağlıklı bir şekilde elde edilmesi için birçok kurumla işbirliği yapmıştır. Bu işbirliği kapsamında IMF, kurumlar arası koordinasyon merkezi kurmuş ve bu grubun başkanlığını da kendisi üstlenmiştir (IMF, 2009a:7).

4.8.3. Kota ve Oy Gücü Sisteminde Reform

IMF'ye üye olan her ülke kota adı altında katkı payı ödemektedir. Ülkelerin dünya ekonomisindeki gücüne bağlı olarak belirlenen kotalar, IMF'den alınacak kredilerin tespit edilmesi yanında oy hakkının da belirlenmesinde kilit rol oynamaktadır. Dolayısıyla IMF'ye üye olan ülkeler IMF nezdindeki kotaya istinaden söz sahibi olmaktadır. Her ülke 250 sabit oyunun yanında her 100.000 SDR'lik kotası için bir oy hakkına sahiptir. IMF nezdinde yapılan “ Genel Kota Artırımı Toplantısı” sonucu IMF gerekli bulduğu takdirde ülkelerin kotalarını artırabilmektedir (Taylor vd., 2004:6).

IMF'nin kuruluşundan bu yana dünyada ki ekonomik güç dengelerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Öte yandan IMF dünya ekonomisinde meydana gelen değişimlere bağlı olarak ülkelerin kota ve oy güçlerinde dengeli bir değişikliğe gitmemiştir. Ayrıca BRIC³ ülkeleri son yıllarda ekonomik anlamda dünya ekonomisinde önemli güç haline gelmesine rağmen IMF bu durumu göz önüne almamış ve kotalarda düzenlemeye gitmemiştir. Örneğin ABD'nin kotası %17 iken reform

---

³ BRIC terimi, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in ekonomilerini kastetmek için kullanılır. BRIC, bu ülkelerin İngilizce isimlerinin baş harflerinden oluşmaktadır(Brasil, Russia, India, China).

öncesi BRIC ülkelerinin kotası %12'dir (Lalwani, 2010). Bu yönüyle de IMF sık sık eleştirilmiştir. Çünkü dünya ekonomisinde ciddi ölçüde değişim yaşanmış, IMF nezdindeki kotalar ve oy güçleri mevcut ekonomileri temsil etmekten çok uzak kalmıştır. Dolayısıyla bu sorun IMF'yi kotalarda ve oy güçlerinde reform yapmaya zorlamıştır. Reformla birlikte gelir seviyesi düşük ülkelerin ve yükselen ekonomilerin IMF yönetimine daha fazla katılımının sağlanması hedeflenmiştir. Buna bağlı olarak ülkelerin dünya ekonomisindeki konumları göz önüne alınarak yeni bir gruplandırma yapılması kararlaştırılmıştır (Hayaloğlu ve Artan, 2011:151).

IMF yönetim reformu, büyük mali çalkantı yaşayan uluslararası finans sisteminin güçlendirilmesi açısından bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü IMF'nin kota ve oylama dağılımdaki dengesizliklere 2008 küresel krizi öncesine kadar dengeleri sağlayacak şekilde müdahale etmemesi ve buna bağlı olarak IMF'nin meşruluğunun zayıflaması bu düzenlemelerin yapılmasında itici faktörlerden biri olmuştur. IMF ise nihayet ciddi bir şekilde iki yıl önce kota ve oylama mevzularında üye ülkeler arasındaki dengeleri sağlamak amacıyla ilk adımı atmıştır (Bradford vd., 2011). IMF başkanı Dominique Strauss-Kahn ise bu durumu “önemli bir adım” olarak değerlendirmiştir (Bryant, 2008:1).

Öte yandan en son 2006'da yapılan kota artırımını ve daha fazla oy gücü temsili ile ilgili reform kapsamında sadece dört ülkenin oy hakları artmıştır. IMF, Çin, Güney Kore, Türkiye ve Meksika'nın oy gücünde düzenlemelere gitmiştir. 2006'da IMF'ye yapılan reformun yetersiz olduğu eleştirileri yöneltilmiştir. IMF'nin kota ve oy gücü reformunda sağladığı artışlar bu dönemde çok yetersiz bulunmuştur. Bu artışların IMF'deki dengeleri değiştirmeyeceği iddia edilmiştir. Geri kalmış Afrika ülkelerinin oylarındaki düşük artış reformların yetersiz olduğu görüşüne kanıt olarak ortaya atılmıştır. Çünkü 2006'da yapılan kota artışında gelişmiş ekonomilerin toplam kotası %60.6'dan %59 düşerken Afrika ülkelerinin kotalarında %0.5'lik bir artışla toplamda %6.5'lik bir artış sağlanmasına rağmen çok yetersiz bulunmuştur (Chowla, 2006). Dolayısıyla kotalarda meydana gelen bu sınırlı artış, GOÜ'lerin “temsil edilme” kaygılarını azaltmamıştır. IMF'nin meşruluğunun zedelenmesinde ise GOÜ'lerin temsil edilmesinde yaşanan ciddi politika hatalarının büyük etkisi olmuştur (Kenen, 2007:6).

IMF'nin 1990'lı yıllarda birçok krizde etkisi olduğu bilinmektedir. Birçok GOÜ ve sivil toplum kuruluşu, IMF politikalarından olumsuz etkilenmiştir. IMF politikaları sonucu ortaya çıkan olumsuz tablo, IMF'ye olan güvenin sarılmasına neden olmuştur. Bu dönemden sonra IMF'nin meşruluk kaybına uğramaması için dikkat edilmiştir (Momani, 2007:39). Her ne kadar dikkat edilse de IMF'nin meşruluk zemini 2008 küresel kriz öncesinde önemli ölçüde yıpranmıştı. Dolayısıyla 2008 küresel krizi IMF'nin yeniden küresel ekonomide rol alması için önem arz etmiştir. IMF, kendisine olan güvenin yeniden sağlanması için reform hareketlerine önem vermiştir. Özellikle bu reformlar IMF'nin kurumsal bağımsızlığının güçlendirilmesi, ulusal makroekonomik ve finansal sektör politikalarının koordinasyonu açısından önem taşımıştır (Luecke, 2009:4).

2008 küresel krizi IMF'nin değişen dünya ekonomi dengelerinin oluşturduğu farklılık nedeniyle 2006'daki yetersiz kota reformunun ardından yeniden bir reform hareketine başlamıştır. Bu reformun kapsamının geniş olması IMF'nin reform tarihi açısından da önem taşımıştır. IMF'nin söz konusu geniş kapsamlı kota ve oy hakkı reformu iki yıl gibi uzun süren bir çalışmanın ardından 28 Nisan 2008 tarihinde yönetim kurulu tarafından onaylanmıştır. Bu reformla birlikte üye ülkelerin IMF'de daha yapıcı rol alması hedeflenmiştir. Yönetim kurulu bu kapsamda özellikle yeni bir kota formülü anlaşması imzalamıştır. Buna göre 54 ülkeyi kapsayacak kota artışları sağlanmıştır. Diğer taraftan GOÜ'lerin temsilini artırmak için mevcut oy miktarlarının üç katına çıkartılması ve Afrika ülkelerine ait alternatif yönetim direktörü atanmasını içeren anlaşma, yönetim kurulu tarafından imzalanmıştır (IMF, 2009b:1).

IMF'nin 5 Kasım 2010 tarihinde yükselen ekonomik güçlerin kota paylarında artışa gitmesiyle (Malkin ve Momani, 2011:2) IMF yönetim kurulu tarafından reform kapsamında yeni kota formülü oluşturulmuştur. IMF kendisine üye olan ilk ülkelerin kotalarının hesaplanmasında "Bretton Woods Formülü"nü kullanmıştır. Ancak zamanla değişen dengeler IMF'yi yeni kota formülü arayışına yöneltmiştir. Bu kapsamda dört tane daha kota formülü geliştirilmiştir. Bu formüllerin hesaplanmasında altın ve döviz rezervleri, cari işlemler bilançosu, üyelerin ortalama ithalat ve ihracat hacimleri ve milli gelirleri içeren veriler kullanılmıştır. Söz konusu kota hesaplama formülleri aşağıdaki tabloda tasnif edilmiştir.

Tablo 45: IMF’de Kota Hesaplama Formülleri

Bretton Woods Formülü	$Q_1 = (0.01Y + 0.025R + 0.05P + 0.2276VC) (1 + C / Y)$
Formül III	$Q_2 = (0,0065Y + 0,0205125R + 0,078P + 0,4052VC) (1 + C / Y)$
Formül IV	$Q_3 = (0.0045Y + 0,03896768R + 0,07P + 0,76976VC) (1 + C / Y)$
Formül M4	$Q_4 = (0,005Y + 0,042280464R + 0,044 (P + C) + 0,8352VC)$
Formül M7	$Q_5 = (0,0045Y + 0,05281008R + 0,039 (P + C) + 1,0432VC)$

Kaynak: (Cooper ve Truman, 2007:3)

Q1, Q2, Q3, Q4, Q5 = Her bir formüle göre hesaplanan kotayı göstermektedir.

Y = Üye ülkenin kota artırım dönemindeki GSYMH’sını,

R = Üye ülkenin kota artırım dönemindeki ortalama rezervlerini,

P = Üye ülkenin son beş yıllık dönemdeki cari dış ödemelerinin yıllık ortalamasını,

C = Üye ülkenin son beş yıllık dönemdeki cari dış gelirlerinin yıllık ortalamasını,

VC = Üye ülkenin son 13 yıllık dönemdeki beş yıllık hareketli ortalamadan standart sapma olarak hesaplanmış cari dış gelirlerdeki değişmeyi temsil etmektedir.

Diğer taraftan reform kapsamında IMF tarafından yeni oluşturulan kota formülünün hesaplanmasında, dış piyasalarla ilişki düzeyi, GSYİH, ekonomik istikrar ve rezervler gibi dört temel faktör veri olarak ele alınmıştır. Bu değişkenlerin ağırlıkları ise sırasıyla %30- %50- %15- %5 olarak belirlenmiştir. Söz konusu yeni kota formülündeki GHYİH değişkeni hem piyasa döviz kurları hem de satın alma gücü paritesi ile hesaplanmıştır. GSYİH, Döviz kurlarında %60 ağırlığında satın alma gücü paritesinde ise %40 oranında bir değerle dikkate alınmıştır. Reform kapsamında yeni oluşturulan kota formülü ise şöyledir (IMF, 2008:2):

$$CQS = (0.5*Y + 0.3*O + 0.15*V + 0.05*R)k$$

Formülde;

CQS = Üye ülkenin hesaplanan kota payını,

Y = Üye ülkenin üç yıllık dönemdeki piyasa döviz kurları ve satın alma gücü paritesi ile hesaplanan GSYİH’sını,

O = Üye ülkenin son beş yıllık dönemdeki cari gelir ve cari giderlerinin toplamının yıllık ortalamasını,

V = Üye ülkenin cari gelirlerindeki ve net sermaye akımlarındaki değişmeyi,

R = Üye ülkenin bir yılın üzerindeki resmi rezervlerinin 12 aylık ortalamasını;
 k = 0.95 oranındaki bir sıkıştırma faktörünü ifade etmektedir.

Dolayısıyla kota reformu çerçevesinde oluşturulan yukarıdaki formülle birlikte, adaletsizliğin giderilmesi hedeflenmiştir. Adaletsizliğin ortadan kaldırılması ile beraber geri kalmış birçok ülke ekonomisi IMF nezdinde daha çok etkili olma imkânına kavuşmuştur. Bu kapsamda ilk kota artışları reform kapsamında artırılmıştır. Buna göre Kore, Singapur, Türkiye, Çin, Brezilya ve Meksika'nın kotaları büyük oranda yükseltilmiştir. Bu reformlar geliri düşük olan ülkelerin IMF'nin karar organı olarak da bilinen İcra Kurulu'nda daha etkili olmasının önünü açmıştır. Özellikle bu tür reformların hayata geçirilmesi IMF karar mekanizmalarının dünya ekonomisindeki dengeleri sağlıklı bir şekilde yansıtması açısından önem taşımıştır (<http://nethaberci.com/sondakika-ekonomi-haberleri/imf-54-ulkenin-kotasini-yukseltti-171397.html>, (20.10.2011)).

Dolayısıyla IMF, kota eksenli uluslararası bir kuruluş olduğu için bundan sonraki süreçte ortaya konacağı reformların, 21. Yüzyılın küreselleşen dünyasında ortaya çıkan gelişmeleri yansıtması gerekmektedir (Virmani, 2011:4). Bu durum hem kotalardan kaynaklanan adaletsizliklerin giderilmesi, hem de IMF'nin üye ülkeler nezdinde “güvenilir bir kurum” algısının oluşması açısından önem taşımaktadır.

Dolayısıyla adaletsizliklerin olmadığı bir kota sistemi IMF açısından önem taşımıştır. Çünkü kota yapısı aynı zamanda ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısına çok büyük etkileri söz konusu olmuştur. Özellikle bazı GOÜ ve sahra altı Afrika ülkeleri IMF'nin politika yapma sürecinde 20-25 yıl boyunca daha az etkili olmuşlardır (Woodvard, 2007:6).

4.8.4. Kredi Enstrümanlarının Reformu

2008 küresel krizin üye ülkeler üzerindeki yıkıcı etkilerini azaltmak isteyen IMF, kullandığı kredilere ilişkin yerine getirilmesini istediği bazı politikaların reformunu sağlayarak kredi politikalarında düzenlemelere gitmiştir. Diğer reform hareketleri kadar kredi politikalarındaki reformlar da IMF'nin etkili bir kurum olması açısından önem taşımıştır. Çünkü üye ülkeler IMF'nin kredi kullanım politikalarındaki

katı uygulamalardan son derece şikâyetçi olmuştur. Dolayısıyla buna bağlı olarak IMF’de kredi politikalarında birtakım düzenlemelere gitmiştir. Bu düzenlemeler şunlardır (<http://www.hazine.gov.tr> (20.10.2011)):

- Üye ülkelerin kriz karşısında etkili olması için kredilere ulaşım koşulları azaltılmış ve aynı zamanda bu kapsamda yapısal performans düzenlemeleri uygulamadan kaldırılmıştır.
- Üye ülkelerin mevcut kullanmış oldukları kredi hacimleri reform kapsamında iki kat artırılmıştır.
- Kredilerin geri ödemesinde üye ülkeleri rahatlatmak amacıyla geri ödemelerde ve faiz yapılarında düzenlemelere gidilmiştir.
- Aynı zamanda krizleri daha istikrarlı bir şekilde atlatmak için Esnek Kredi Hattı adı altında yeni bir kredi politikası oluşturulmuştur.
- IMF’nin kredi politikalarında yer aldığı halde kullanılmayan Ek Rezerv Kolaylığı, Telif Edici Finansman İmkânı ve Kısa Vadeli Likidite İmkânı gibi kredi kullanım düzenlemeleri uygulamadan kaldırılmıştır.

Diğer taraftan Dominique Strauss-Kahn’dan sonra IMF başkanlık görevini yürüten Christine Lagarde, krizin önlenmesi ve çözümlenmesi için reformların IMF’nin finansman sağlamasında önemli bir etkisinin olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda IMF’nin yapmış olduğu reformlar küresel finansal güvenlik ağının oluşturulması açısından da önem taşımıştır. Dolayısıyla IMF’nin 2008 küresel krize karşı önlem amacıyla kredi politikaları kapsamında oluşturduğu Esnek Kredi Hattı ve İhtiyati Kredi Hattı en kapsamlı reformlardan biri olmuştur (Guayana Times, 2011).

Öte yandan ABD’de ortaya çıkan ipotekli finansman sistemindeki krizden dolayı IMF, kendi politikalarında bazı revizyonlara giderken ülkeleri rahatlatmak adına kredi verme politikasında da reform yapmıştır. Bu söz konusu reformları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/72200.asp> (06.04.2011)):

- a) IMF, kredi kullanan ülkelere hedeflerinin ne olması gerektiğini belirtirken, bu hedeflere nasıl ulaşılacağını da ilgili ülkenin hükümetlerine bırakacaktır.
- b) Daha önceki programlarda IMF, vergilerin artırılması ve oranlarının ne olması gerektiği konusunda baskı yapmıştır. Bundan sonra ise IMF, sadece vergilerin artırılması gerektiğini söyleyecektir. İlgili hükümet hangi vergilerin arttırılacağını ve vergi oranlarının ne olması gerektiği konusunda özgürce kararını verecektir.
- c) IMF eskiden olduğu gibi detaylı programlar yapmayacak, sadece gerekli olan hususlarda görüş bildirecektir.
- d) Üye ülkelerin yerine getirmesi gereken kriterler azaltılacaktır.

Ancak kredi kullandırma koşullarındaki esneklik sadece yeni borçlanmaları kapsayacaktır. Diğer taraftan eski borçlar için eski kredi kullandırma kriterleri uygulanacaktır.

4.9. IMF REFORMLARINA YÖNELİK BAZI DEĞERLENDİRMELER

İstanbul toplantılarında gündeme gelen en önemli reform hareketlerinden birisi, GOÜ'lere kota aktarımı yapılması, hem IMF kurullarında temsilde hem de fon kaynaklarının kullanımında adaletin sağlanması ile ilgilidir. Ancak, gelişmekte olan dünya için öngörülen %5'lik kota artışının az olduğu da çok açıktır. Ayrıca bu artırım da ancak Nisan 2008'de 54 üye için alınan kota artırımını uygulandıktan sonra devreye girdiğinden yetersiz bir reform hareketi olarak kabul edilmektedir. IMF'de temsil adaletinin oluşturulabilmesi için kota oranlarının, üyelerin oy haklarının ve İcra Kurulu'nun yapısının kapsamlı biçimde yeniden acilen yapılandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda uç noktada bir öneri olarak görünse de, ABD'ye mutlak veto ayrıcalığı veren yüksek kota oranının yeniden gözden geçirilmesi ve uzun dönemde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni andıran çok taraflı bir veto sistemine geçilmesi sağlıklı bir finansal yapı için kaçınılmaz görünmektedir. Ayrıca, kota ve oy haklarının ülkelere dağıtımında izlenmesi gereken yolda nüfus, küresel gelir ve sermaye hareketlerindeki pay ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) insani kalkınma endeksindeki

koşulların göz önüne alınması gerekmektedir. İcra Kurulu'ndaki 24 üyelik ülke grupları arasındaki oy hakları daha adaletli ve dünya ekonomi önderlerini daha tatmin edici bir biçimde dağıtılmalıdır. İcra Kurulu toplantılarının ve direktör seçimlerinin şeffaflaştırılması ile direktör ya da birinci yardımcılardan en az birinin Avrupa- ABD dışından biri olması IMF'nin kurumsal meşruluğunu ispatlaması açısından önem arz etmektedir. IMF gibi kredilendirme politikaları GOÜ'ler üzerinde yoğunlaşan uluslararası bir kurumun, kuruluşundan bu yana GOÜ'lerden tek bir direktör ya da direktör birinci yardımcısına sahip olmaması pek çok eleştiriye haklılık atfetmektedir. IMF bürokratlarını GOÜ'lere baskı yapan ve otoriter bürokratlar pozisyonuna konumlandıran, ulusal aktörler ile aralarında çatışma alanları oluşturan Stand-by ve yapısal uyum programları yeniden gözden geçirilmelidir (Ünay, 2009:18).

İstanbul Kararları'nda IMF'nin finans politikalarına müdahale etmek şeklinde belirtilen yeni görev tanımı, zaman içerisinde zaten gereğinden fazla gelişme sağlayan küresel misyonu üzerinde baskı oluşturarak, yerel aktörler ile daha derin mücadelelere girmesine yol açacaktır. Yine İstanbul'da prensip olarak kabul edilen çok taraflı gözetim ve denetim hakkının içeriğinin de net biçimde tanımlanması gerekmektedir. Global ekonomide gözetim IMF dışında pek çok uluslararası ekonomik kuruluş ve kredi derecelendirme kuruluşları dahil özel sektör tarafından zaten yapılmaktadır.

Burada IMF'nin görev çerçevesi, şüphe götürmeyecek biçimde tarif edilmesi gerekir. Ayrıca, IMF'nin denetleme fonksiyonunun genel çerçevesi de yazılı olarak belirtilmesi, kredi koşullarındaki benzer tartışmaların gündeme gelmemesi için ülkelerarası hukuk açısından dönem taşımaktadır. Son olarak gözetim ve denetim misyonları sadece ülkelerin uluslararası kriz kaynağı olabilecek politikalarına odaklanmalı, ulusal liberal dönüşüm gibi ideolojik önceliklerden arındırılmalıdır. Kriz sürecinde devreye sokulan esnek kredi hattının kapsamının geliştirilmesi ve ödemeler dengesi krizleri yaşayan ülkelere, daha kabul edilebilir koşullarla finansman sağlanması kararı da olumlu bir gelişmedir. Ancak, bu imkânların genişletilmesi için IMF'ye büyük miktarda kaynak aktarılmalıdır. Ayrıca, küresel dengesizliklerin giderilmesi için Çin ve Japonya gibi ülkelerin yüksek döviz rezervlerinden vazgeçmelerini beklemek onları finansal çalkantılara karşı savunmasız bırakacak siyasi bir talep olarak görülmektedir. Dolayısıyla reformların ortaya koyacağı politikalar siyasi isteklerden arındırılmış olarak ortaya konulmalıdır.

5. SONUÇ

1929 Büyük Buhran'ıyla beraber dünya ekonomisinin hızlı çöküşü birçok ülkenin talafı zor bir sürece girmesine neden olmuştur. Özellikle Büyük Buhran sonrasında dünya ticaret gelenekleri, anlaşmaları önemi kaybetmiş ve aynı zamanda artan milliyetçilik hareketleriyle birlikte İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Öte yandan Büyük Buhran'dan sonra çöken ekonomiler henüz toparlanmadan İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ülkelerin ekonomileri üzerinde ciddi tahribatlar bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik maliyeti, savaşa dahil olan ülkelere ödenmek durumunda bırakılmıştır. Savaş faturasının ülkeler üzerindeki yıkıcı maliyetlerinin etkisinin her geçen gün artması ve uluslararası ekonomik düzenin saplandığı çıkmazlık, ülkeleri yeni bir arayışa yönlendirmiş ve Batı önderliğinde Bretton Woods Konferansı'yla birlikte finansal mimarinin dünya ülkeleri adına yeniden inşa edilmesi için IMF'nin kurulmasına karar verilmiştir. Ancak IMF'nin ortaya koyduğu liberal eksenli ekonomi politikaları, finansal mimarinin yeniden inşa edilmesinde yetersiz kalmıştır. Özellikle 1990 yılından sonra Asya, Meksika, Rusya, Türkiye, Arjantin gibi kriz ülkelerinde liberal politikaların ortaya çıkardığı ekonomik enkaz, IMF'nin dünya ekonomilerinin çıkarlarını gözetmediği gerekçesiyle yıllarca eleştirilerin odağı haline gelmesine neden olmuştur.

Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana farklı rejim, kur ve ekonomik politika düzenlemeleri ekseninde uluslararası düzeyde finansal istikrar sorumluluğunu üzerine alan zamanla yapısal reform, fakirliğin azaltılması, iyi yönetim gibi yeni hedeflerle global misyon tanımlaması devamlı değişen IMF'nin geldiğimiz bu dönemlerde ciddi bir kurumsal yorgunluğu ortaya çıkmıştır. Öncelikle ABD olmak üzere gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri, IMF'nin ciddi ve detaylı bir reforma ihtiyacı olduğunu son on yıldır artan bir vurgu ile dile getirmişlerdir. Ancak farklı kesimlerin küresel düzen koşulları, uygun biçimde farklılaşan reform gündemleri arasındaki rekabet, IMF reformu konusunda somut adımların atılmasını engellemiştir. 2009 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen toplantılarda ortaya çıkan resmi kararlara bakıldığında, IMF'nin organizasyon yapısı, görev tanımlaması, politika öncelikleri ve kaynakları ile ilgili olarak kapsamlı bir reform programının başlatılması noktasında uluslararası toplum nezdinde genel bir uzlaşmaya varılmış olduğu ortaya çıkmıştır. Asya krizi ve devam eden yıllarda peş peşe

çıkan krizler ile ilk sinyalleri verilen, son mortgage krizi ile de küresel finansal denetim ve yönetim sistemindeki zaafılara dair alarm düzeyini maksimuma çıkaran gelişmeler, nihayet ABD yönetimi ve etkili uluslararası çevreleri somut reform adımları atma noktasına getirmiştir. G-20 Pittsburgh toplantıları ile başlayıp İstanbul Kararları ile devam eden ve IMF-DB toplantılarına kadar devam edecek olan süreçte detaylandırılacak olan reformların yüksek beklentilere ne kadar cevap verebileceği zamanla ortaya çıkacaktır. İstanbul'da gerçekleştirilen toplantılarda gerek IMF gerekse DB başkanlarının söylemleri ve ekonomistlerin verdiği mesaj, küresel finansal sistemde yaşanan krizin ciddi ekonomik ve sosyal etkilerinin bir süre daha devam edeceği, buna karşın çok taraflı uluslararası işbirliğinin her zamankinden daha fazla önem kazandığı olmuştur.

Ancak, istekler bir yana bırakıldığında oluşturulan reform politikalarının detaylandırılması ve uygulamada bu reformları koşulsuz destekleyecek siyasi iradelerin ortaya konması “İstanbul Kararları” ile birlikte gerçekten söylendiği gibi yeni bir uluslararası finansal düzenin temellerinin atılıp atılmadığını belirleyecektir. IMF'nin görev çerçevesinin bütün finans politikalarını kapsayacak şekilde detaylandırılması, esnek kredi hattı düzenlemelerinin kolaylaştırılarak büyük döviz rezervlerinin gereksiz kılınması; çok taraflı gözetim ve denetim mekanizmalarının oluşturulması ve gelişmekte olan ülkelere kota aktarımının sağlanması oldukça iddialı reform politikaları arasında yer almaktadır. Bu hedeflere göz atıldığında IMF'ye yönelik hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke ekonomilerinden gelen eleştirilerin göz önüne alındığını ve IMF'nin kurumsal yapısını onarma yönünde bazı adımlar atılmak istendiği görülmektedir.

IMF reform paketlerinde, geçmişte olduğu gibi bugün de en önemli nokta, kurucu ortak ve IMF'nin mali kaynağı olarak da bilinen ABD'nin tavrı ile ilgilidir. Bretton Woods kuruluşlarının Wall Street ve ABD Hazinesi ile ilişkili olduğunu haklı kılacak, ABD dış ekonomik politikasının bir parçası olarak görülen IMF'nin reformu ile ilgili olarak ilk defa Barack Hussein Obama yönetimi küresel ekonomik güçleri kapsayan bir diyalog sürecini başlatmış bulunmaktadır. 2008 küresel krizi sonrası global finansal düzenin yeniden yapılandırılmasında hem G-20 gibi yükselen ekonomileri içeren platformları, hem de küresel üyeliği ve uygulama yöntemleri ile

IMF'yi önemseyen Obama yönetiminin, reformları ne kadar ileriye taşıyacağı merakla beklenmektedir.

Uluslararası Para Fonu, uluslararası ekonominin geleceği açısından oldukça önem taşıyan uluslararası mali bir kuruluştur. Başta çeşitli Avrupa ülkeleri ve ABD'de olmak üzere küresel ölçekte yaşanan 2008 küresel krizinin etkilerinin halen devam ettiği yaşadığımız şu dönemde ülkeler tekrar uluslararası finansal istikrarı sağlamak için IMF'nin yönlendirici varlığına ihtiyaç duymaktadır. Bu ise Batı'nın dünya üzerindeki siyasi ve ekonomik çıkarlarından arındırılmış bir IMF ile mümkün olacaktır. Dolayısıyla Batı'nın tek taraflı çıkar anlayışından sıyrılmış bir IMF, hem 1990 sonrası ve geçiş ekonomilerinde çıkardığı krizlerin kendi üzerinde oluşturduğu olumsuz imajı bertaraf etmiş olacak hem de küresel ekonominin daha adil ve liberal politikalarla yönetilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Acar, E., (2008), “Küreselleşme ve Ulus Devletin Geleceği”, *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, C. 3, S. 8, Ankara, ss. 127-148.
- Acar, İ. A., ve M. Şahin, ([Tarih yok]), Kamu Müdahalelerine Dönüş: Yeni Dönemin Manifestosu Ne Olacak?, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma6.pdf>, (20 Eylül 2010).
- Acar, O., (2004), 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Altın Piyasası ve Türkiye’de Altın Piyasasının Gelişimi İçin Bir Model Önerisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Acı, E. Y., (2005), “ Neo Liberal Yaklaşım Ve Yönetişim Kavramı”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 20, S. 1, İstanbul, ss. 201-216.
- Adalet, M., (2009), Mali Piyasaların Denetimi: Büyük Buhran’dan Çıkarılacak Dersler, TÜSİAD Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu: 09-05 http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_an0905.pdf (12 Eylül 2010).
- Adams, D. W, ve D. A. Fichette, (1994), *Finance Informel Dans Les Pays En Développement*, Press Universitaire De Lyon, France.
- Afşar, M., (2004), *Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi*, Anadolu Üniversitesi İİBF Yayınları No:183, Eskişehir.
- Aiyar, S. S. A., (2010), ”Crisis Prevention Through Global Surveillance: A Task Beyond The IMF”, *Cato Journal*, C. 30, S. 3, Washington DC, ss. 491-504.
- Akbalık, M., (2009), ”ABD Tutsat (Mortgage) Sisteminin Çöküşü”, [Electronic Version], *Yaklaşım E-Dergi*, S. 195, (12 Aralık 2010), ss. 1-9.
- Akdış, M., (2000), *Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Aktürk, İ., ve N. Güran, (2001), *Uluslararası İktisadi Kuruluşlar*, Tuğra Ofset, Isparta.

- Alantar, D., ([Tarih Yok]), Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme, http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf (20 Mayıs 2011), ss.1-10.
- Albayrak, G. Ç., (2002), Az Gelişmiş Ülkelerde Uygulanan IMF Politikalarının Globalizasyon Sürecine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Allen, L., (2003), *Keseden Bankaya Tezgâhtan Borsaya*, (çev.) M. Tekçe, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Allen, F. ve D. Gale, (1999), “Bubbles, Crises, and Policy”, *Oxford Review of Economic Policy*, Oxford University Press, Oxford, ss. 9-18.
- Alper, E. C, ve Z. Öniş, (2001), “Finansal Küreselleşme, Demokrasi Açığı ve Yükselen Piyasalarda Yaşanan Sürekli Krizler: Liberalleşme Sonrasında Türkiye Deneyimi”, *Doğu-Batı Dergisi*, S. 17, Ankara, ss. 203-225.
- Alpago, H., (2002), *IMF Türkiye İlişkileri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Alpar, C., ve T. Ongun., (1987), *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar Az Gelişmiş Ülkeler Yönünden Değerlendirme*, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, Ankara.
- Altay, A., (2002), “Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomik Roller, Görevleri ve Kobilerin Durumu”, *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Dergisi*, Seri- 41, İstanbul, ss. 59-87
- Armaoğlu, F. H., (1984), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Angresano, J., (1994),” An Alternative Scenario For Central And Stern European Transformation”, *Journal Of Economic Studies*, C. 21, S. 3, Texas, ss. 22-38.
- Arslan, M., (2010), 1929 Büyük Buhranı ve 2007-2008 Küresel Krizi- Keynesyenizm Açısından Bir Karşılaştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aslankılıç, S., (2007), Geçmişten Günümüze IMF ve Türkiye İlişkileri, Araştırma Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

- Ateş, M., (2008), “Son Yapılan Düzenlemeler Işığında AB Rekabet Hukuku ve Politikasına Genel Bir Bakış”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 7 , No: 2, Ankara, ss. 42-76.
- Ateş, D., (2010), “Küresel Ekonomik Kriz, Devlet Ve Dış Politika”, [Elektronik Version], *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 7, S. 1, (22 Kasım 2010), ss. 912-937.
- Atiyas, İ., (2000), “ Rekabet Politikasının İktisadi Temelleri Üzerine Düşünceler”, *Rekabet Dergisi*, S. 1, Ankara, ss. 24-45.
- Ay, A., ve S. Yapar, [Tarih Yok], Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Ahmet%20AY%20Sinem%20YAPAR/57-80.pdf (12 Mayıs 2011), ss. 57-80.
- Aybar, S., U. Özgöker, ve V. Akman, (2009),” Uluslararası Finansal Kriz ve Siyasi Etkileri”, *Maliye Finans Yazıları*, Yıl 23, S. 83, Ankara, ss.31-44
- Ayhan, D., (2003), Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Finansal Krizler ve Bankacılık Sektörünün Rolü: Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Babayev, R., (2010), Rusya Finansal Piyasalarında Serbestleşme ve Derinleşme, Bankacılık Sektörünün Rolü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bacni, Z., (2010), Global Mali Kriz Sürecinde Kriz Yönetimi ve Yeniden Yapılandırılmalar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
- Bahçeci, S., (1997), Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi, DPT Uzmanlık Çalışması, Ankara.
- Bal, H., (2004), “Geçiş Ekonomilerinde Ekonomik Büyüme ve Dış Finansman”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, No: 12, Bişkek, ss. 155-172.
- Balmumcu, Ö., (2006), Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Kamu Borç Stoku İlişkisi: Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla.

- Barr, N., (1994), *Labor Markets and Social Policy in Central And Eastern Europe*, Oxford Universty Press, Oxford.
- Bastırmacı, A., (1998), “ Doğu Avrupa Ülkelerinde Özelleştirme Süreci ”, *Dış Ticaret Dergisi*, S. 11, Ankara, ss. 1-12.
- Başkaya, F., (2005), *Borç Krizi Üzerine Bir Değerlendirme*, Cantekin Matbaacılık, Ankara.
- Başığit, M. Z., (2010), 2008 Küresel Finansal Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Baydur, C. M., (2009), “ IMF İle Yeni Bir Stand-by Anlaşmasının Eşiğinde: Dış Açığın Doğru Tanımlanması Ve Dünyadaki Krizin Türkiye Ekonomisine Sunduğu Fırsatlar Ve Öneriler ”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, C. 46 , S. 528, İzmir, ss.25-38.
- Bayram, Y., (2006), Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum ve Kamuoyu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Bello, W., (1998), *Karanlık Zafer*, (çev.) F. Başkaya, İmge Kitabevi, Ankara.
- Bernanke, B. S., (2004), Money, Gold, and The Great Depression, <http://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2004/200403022/default.htm> (12 Ekim 2010).
- Birinci, Y., (1998), “ Döviz Piyasası İstikrarına Yönelik Öneriler ”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl. 35, S.1, İzmir, ss.19-29.
- Bocutoğlu, E., ve A. Ekinci, (2009), “Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası”, *Maliye Dergisi*, S. 156, Ankara, ss. 66-82.
- Bozkurt, R., (1987), Kriz Dönemlerinde Yöneticinin Sorunları, *Dünya Gazetesi*, (10 Şubat 1987).
- Bradford, C. I., J. F. Linn ve R. C. Bryant, (2011), Experts Critique Proposal for International Monetary Fund Quota Reform, http://www.brookings.edu/opinions/2008/0409_imf_linn.aspx (12 Ekim 2011).
- Bruno, M., (1990), High Inflation and the Nominal Anchors of an Open Economy, NBER Working Paper No. 3518, http://www.nber.org/papers/w3518.pdf?new_window=1 (13 Eylül 2011).

- Bryant, R. C., (2008), Reform of IMF Quota Shares and Voting Shares: A Missed Opportunity, http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/papers/2008/0409_imf_bryant/0409_imf_bryant.pdf (12 Kasım 2011).
- Buchholz, T. G., (2005), *Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler*, (çev.) İ. Aktar, Adres Yayınları, Ankara.
- Buharin, N., (2005), *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, (çev.) U. S. Akalın, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Bulut, M. B., (2009), Uluslararası Finansal Krizler ve Türkiye Cari Açık Sürdürülebilirliği Çerçevesinde Meksika (1994), Kore (1997), Türkiye (2001) Örnekleri ve 2002-2007 Türkiye Dönemi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Butler, E., (2001), *Hayek*, (çev) Y. Z. Çelikkaya, Liberte Yayınları, Ankara.
- Bülbül, B., (2006), Marshall Planı ve Türkiye’de Uygulanışı 1948-1957, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Büyükbaş, H., (2006), ABD, IMF, *Uluslararası Serbestleşme ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kriz*, (Ed.), H. Seyidoğlu, R. Yıldız, *Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri İçinde*, Arıkan Basım Yayım, İstanbul, ss. 3-22.
- Calomiris, C. W., (2000), “When Will Economics Guide IMF and World Bank Reforms?”, *Cato Journal*, C. 20, S. 1, Washington, ss. 85-103.
- CATO, (2006) ,“ International Financial Crises and the IMF”, <http://www.cato.org/pubs/handbook/hb108/hb108-64.pdf> (24 Mart 2011).
- Chang, H-J., (2009), *Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü*, (çev.) T. A. Onmuş, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Chang, H-J, ve I. Grabel, (2005), *Kalkınma Yeniden Alternatif İktisat Politikaları El Kitabı*, (çev.) E. Özçelik, İmge Kitabevi, Ankara.
- Chiodo, A. J, ve M. T. Owyang, (2002), A Case Study of a Currency Crisis: The Russian Default of 1998, The Federal Reserve Bank of St. Louis, November-December, Saint Louis.

Chossudovsky, M., (1999), *Yoksulluğun Küreselleşmesi MF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü*, (çev) N. Domaniç, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul.

Chomsky, N., ([Tarih Yok]), Umutlar ve Olasılıklar, <http://www.ozetkitap.com/images2/Hopes&Prospects.pdf> (14 Eylül 2011).

Chowla, P., (2006), Tinkering at the Edges of Governance Reform: IMF Quota Proposals, www.brettonwoodsproject.org (18 Kasım 2011).

Citrin, D. ve S. Fischer, (2000), “Strengthening The International Financial System: Key Issues”, *World Development*, (www.sciencedirect.com), C. 28, S. 6, ss.1133-1142.

Clift, J., (2003), *IMF Technical Assistance Transferring Knowledge and Best Practice*, Production: IMF Multimedia Services Division, Washington DC.

Campos, N. F. ve F. Coricelli, (2002), “Growth in Transition: What We Know, What We Don’t and What We Should”, *Journal of Economic Literature*, C. XL, Pittsburgh, ss. 793-836.

Conway, D., (2000), *Serbest Piyasa Feminizmi*, (çev) M. B. Seçilmişoğlu, Liberte Yayınları, Ankara.

Cooper, R. N., ve E. M. Truman, (2007), ”The IMF Quota Formula: Linchpin of Fund Reform”, *Policy Briefs In International Economic*, Number PB07 – 1, Washington DC., ss.1-19

Costa, A., (2007), Remembering The 1929 Stock Market Crash, <http://www.dailymarkets.com/stock/2008/06/28/remembering-the-1929-stockmarketcrash/> (12 Ekim 2010)).

Costabile, L., (2007), “Current Global Imbalances and the Keynes Plan“, Political Economy Research Institute, Working Papers Series No: 156, Amherst.

Çağlar, E. ve G. Sak., (2009), Washington Mutabakatı’ndan İstanbul Kararları’na: Nereye Doğru Gidiyoruz?, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313242r6794.Istanbul_Kararlari.pdf (22 Mayıs 2011).

Çatalbaş, N., Ö. Tonus ve R. Karluk, ([Tarih Yok]), Güneydoğu Asya ve Rusya Krizi Karşısında Türkiye, <http://www.econturk.org/tonus.pdf> (12 Kasım 2010).

- Çataloluk, C., (2005), Küreselleşme Sürecinde IMF İstikrar Politikalarının Etkinliği “Türkiye Örneği ”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Çiftçi, A., (2004), Geçiş Ekonomilerini Yaşamakta Olan Ülkelerde Yabancı Yatırımcılara Sağlanan İmkanlar, Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları: (Kırgızistan Modeli), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek.
- Çiftçioğlu, Ö. M., (2008), 1945-60 Döneminde Şekillenen Dünya Konjoktöründe Türkiye Ekonomisinin Gelişme ve Değişme Eğilimleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çimen, A., (2007a), 1929 Dünya Ekonomik Bunalımının Dünyaya, Türkiye’ye ve İzmir’deki Üzüm Fiyatlarına Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Çimen, A., (2007b), *Tarihi Değiştiren Olaylar*, Popüler Tarih 21.Cilt, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Çolak, M., (2006), Şirket Birleşmeleri ve Rekabete Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Çomu, T., (2009), IMF Tanımlı Merkez Bankası Stand-By Bilançosu ve Para Politikalarının Ekonomik Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Çürük, B., (2010), IMF Politikalarının Küresel Krizlerdeki Rolü ve IMF’nin Yeniden Yapılandırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Danaher, K., (2005), *IMF ve Dünya Bankasına Karşı 10 Neden*, (çev.) B. Doğan, Metis Yayınevi, İstanbul.
- Dammasch, S., [Tarih Yok], *The System of Bretton Woods*, <http://www.hiddenmysteries.org/money/policy/b-woods.pdf> (09 Aralık 2010).
- Day, A. C. L., (1954), *The Future of Sterling*, Charendon Press, Oxford.
- Dayar, H., İ. Küçükaksoy ve G. Keçeci, (2009), “Duyun-u Umumiye İdaresi ile Uluslararası Para Fonunun Karşılaştırılması”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, Bişkek, ss. 33-48.

Değertekin, E. A., (2011), “Finansal Krizle İlgili Uluslararası Kurumların Yürüttüğü Çalışmalar- 2 ”, Sermaye Piyasasında Gündem Raporu, İstanbul, ss. 7-17.

Dell, S., (1982), ” Stabilation: Political Economy of Overkill”, *World Development*, C.10, London, ss. 597-612.

Demirbugan, M. A., (2004), “ Tarihsel Perspektifle Dönüşüm Öncesi Dönemde Doğu Avrupa’da ki Ekonomik Gelişmeler”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 28, S. 2, Sivas, ss. 149-154.

Demirgil, E., (2005), Küreselleşmenin Sermaye Hareketlerine Etkisi: Asya Krizi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Dether, J., G. Hafez, ve Z. Edda, (1999), Does Democracy Facilitate the Economic Transtion? An Empirical Study of Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union, The World Bank, Washington D.C.

Dibo, M., (2009), Dış Borçlanma ve Finansal Kriz İlişkisi Bağlamında Türkiye'deki Krizlerin Analizi (1994-2001), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Dikkaya, M., ve F. Deniz, (2006), “Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış” , *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 3, Zonguldak, ss. 163-181.

Dinç, S., ([Tarih Yok]), Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu İlişkiler, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf,(20 Eylül 2011).

Doğan, S., (1996), Uluslararası Para Fonu Destekli İstikrar Programları ve 1980 Sonrası Türkiye Uygulamaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, S. ve H. Özekicioğlu, (2005), “Güney Kore ve Türkiye’de Uygulanan IMF Politikaları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 6, S. 1, Sivas, ss. 146-176.

Doğan, Z., (2006), Globalleşen Dünya Ekonomisinde IMF Politikaları Ve Türkiye, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Doğukanlı, H., (2001), *Uluslararası Finans*, Nobel Kitabevi, Adana.
- Dumludağ, D., (2004), “Küreselleşmeyi “Büyük Dönüşüm” Üzerinden Okumak”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. XIX, S. 1, İstanbul, ss. 121-136.
- Dumrul, C., (2003), *Para Krizleri Ve Bu Krizlerin Tahmin Edilebilirliği: Teori ve Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Dural, B. Y., (2007), *Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Planlı Ekonomiden Piyasa Ekonomisine Geçişleri Ve Bu Sürece Avrupa Birliğinin Katkısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Durmuş, A., (2007), *Türkiye`de 1946`dan 2001 Yılına Kadar Uygulanmış Olan İstikrar Programlarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Edwards, S., (1995), *Crisis and Reform in Latin America From Despair to Hope*, Published for the World Bank, Washington.
- Efegil, E., (2001), “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Orta Asya Politikası (1991-1999)”, *Bilig Dergisi*, S. 16, Ankara, ss. 1-21.
- Eğilmez, M., (1996), *IMF, Dünya Bankası ve Türkiye*, Tütünbank Finans Dünyası Yayınları, No.2, Ankara.
- Eğilmez, M., ve E. Mumcu, (2001), *Krizleri Nasıl Çıkardık*, Creative Yayıncılık, İstanbul.
- Eğilmez, M. ve E. Kumcu, (2002), *Ekonomi Politikası*, OM Yayınları, İstanbul.
- Eichengreen, B. ve D. Irwin, (2009), “ The Protectionist Temptation: Lessons From The Great Depression For Today ”, <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/3280> (10 Aralık 2010).
- Emsen, Ö. S., S. Kuşçu ve F. Sarsılmaz, (2003), “Phillps Eğrisi Analizi ve Geçiş Ekonomilerinden Kırgızistan Üzerine Uygulama”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 2, Ankara, ss. 81-99.
- Engdahl, W., (2008), *Petrol, Para, İktidar; Anglo-Amerikan Politikası ve Yeni Dünya Düzeni*, (çev) E. Bilal, Alfa Basım Yayımları, İstanbul.
- Erçel, G., (2010), *IMF’de Reform*, Habertürk Gazetesi, (18 Ekim 2010).

- Erdoğan, Z., (2007), “Uluslararası Para Fonu -Türkiye ilişkilerinin Gelişimi ve 19.Stand-By Anlaşması”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya , S.18, ss.99-117.
- Erdoğan, B., (2006), Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Erdoğan, M. M., (2010), Neo-Liberal İktisatta Sonun Başlangıcı ve Keneysen İktisadı Reenkarnasyonu, (Ed.) H. Kapucu, M. Aydın, İ. Şiriner, F. Morady, ve Ü. Çetin, *Politik İktisat ve Adam Smith* içinde, Yön Yayınevi, İstanbul, ss. 329-358.
- Erdönmez, P. A., (2009), “ Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, *Bankacılar Dergisi*, İstanbul, S. 68, ss. 85-101.
- Ergün, N., (2004), *Herkes İçin Finans*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Ergün, S. ve L. Gökdemir, (2010),”Küresel Krizin Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkisi”, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-1, Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim Bildiriler Kitabı*, (15-16 Nisan 2010- Malatya), Malatya Üniversitesi Yayınları, ss. 2107-2123.
- Erhan, Ç., (1996a), “ Avrupa’nın İntiharı ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar ”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 51, S. 1, Ankara, ss. 259-273.
- Erhan, Ç., (1996b), ” Ortaya Çıkışı Ve Uygulanışıyla Marshall Planı ”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 51, S. 1, Ankara, ss. 275-287.
- Ertem, B., (2009), “ Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı ”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 21, Balıkesir, ss.377-397.
- Ertuna, Ö., (2005), *Türkiye 'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nun Yirmi Yılı (1983-2004)*, İstanbul Sanayi Odası Yayınları No: 2005/12, İstanbul.
- Fan, C. M, and L. S. Fan, (1999), *Economic Transition and Human Development*, <http://www.sba.muohio.edu/abas/1998/trans.txt.pdf> (23 Mayıs 2011).

- Ferreira, F. H. G., (1997), *Economic Transtion and the Distribution of Income and Weath*, The World Bank, Washington DC.
- Fırat, E., (2006), *Ekonomik Krizler ve İstikrar Paketleri Türkiye Uygulaması (1980-2002)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Fischer, S., (1998), "IMF and Crisis Prevention", (30 Mart 1998), Financial Times.
- Frieden, J., (2008), *Küresel Kapitalizmin Geleceği* , <http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/frieden101008.pdf> (21 Ekim 2010).
- Galbraith, J. K., (1989), *Kuşku Çağı*, (çev.) R. Aşçıoğlu ve N. Himmetoğlu, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Gamble, A., (2006), "Keynes, Anglo-Amerika ve Hegemonik İstikrar Teorisi", *Mülkiye Dergisi*, C. XXXI, S. 256, Ankara , ss. 31-44.
- Gaytancıoğlu, S., (2010), " Rasyonel Beklentiler Teorisi Çerçevesinde Türkiye’de 1994 Krizi", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, [Electronic Version], C. 1, S.1 (25 Temmuz 2011), ss. 139-146.
- Gerek, S., (1999), *Finansal Küreselleşme Ve Türkiye*, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Yayınları No:149, Eskişehir.
- GOSBSDD, (2008), *Küresel Kriz Nasıl Doğdu?*, Gebze, S. 14, ss. 22-30.
- Guillén, M. F., ([Tarih Yok]), *The Global Economic & Financial Crisis: A Timeline*, <http://lauder.wharton.upenn.edu/pdf/Chronology%20Economic%20%20Financial%20Crisis.pdf>, (15 Mayıs 2011).
- Gusmorino, P. A., (1996), *Main Causes of The Great Depression*, <http://www.gusmorino.com/pag3/greatdepression/> (23 Ekim 2010).
- Greenspan, A., (1966), *Gold and Economic Freedom*, http://earthsociety.org/public_ftp/Gold_And_Economic_Freedom.pdf (12 Aralık 2010).
- Guayana Times, (2011), *IMF Revamps Lending Options in Response to Global Crisis*, www.guyanatimesgy.com (10 Kasım 2011).
- Güloğlu, B. ve E. Altunoğlu, (2002), *Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri*, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Finvekriz1.pdf> (14 Mayıs 2011).

Günay, A. ve R. Şahbazov, (1999), “Küreselleşme Sürecinde Mali Suçlar ve Mali Suçları Önlemeye Yönelik Olarak Yapılan Çalışmalar”, *Vergi Sorunları Dergisi*, S. 130, Ankara, ss.122-162.

Hanson, J. K. ve G. B. Müderrisoğlu, (2008), Aauthoritarian States & IMF Conditionality, http://faculty.maxwell.syr.edu/johanson/papers/muderrisoglu_hanson10.pdf, (05 Şubat 2011).

Hart, L., (2008), The GOP: Architects of Another 'Great Depression', <http://www.thepeoplesvoice.org/TPV3/Voices.php/2008/11/16/the-goparchitects-of-another-great-depr> (24 Kasım 2010).

Hayaloğlu, P., ve S. Artan,(2011), “ Küresel Krizle Mücadelede IMF'nin Değişen Rolü”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, , S. 6, Trabzon, ss.133-158.

Helleiner, E., (1999), *Sovereignty, Territoriality, and the Globalization of the Finance*, (Ed.), D. A. Smith, D. J. Solinger, S. C. Topik, *States and Sovereignty in the Global Economy* içinde, Published by Routledge, London, ss. 138-157.

Heredia, C., ve D. Hellinger, (1995), Press Release: World Bank and IMF Share in Blame For Mexico's Crisis, <http://www.hartford-hwp.com/archives/46/018.html> (16 Mayıs 2011).

Hiç, M., (1994), *Para Teorisi ve Politikası*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Hirst, P., ve G. Thompson, (1998), *Küreselleşme Sorgulanıyor*, (çev.) Ç. Erdem ve E. Yücel, Dost Kitabevi, Ankara.

Hutchison, M., (2001), A Cure Worse Than the Disease? Currency Crises and the Output Costs of IMF-Supported Stabilization Programs, NBER Working Paper 9655, http://www.nber.org/chapters/c9655.pdf?new_window=1 (12 Eylül 2011).

Ilgaz, S., (2011), Ekonomik Krizler ve 1929 Amerikan Buhranı-2, <http://gencyorumcu.com/eko-politik/ekonomik-krizler-ve-1929-amerikan-buhrani-2/> (20 Mayıs 2011)).

IMF, (2008), “ Reform of Quota and Voice in the International Monetary Fund”, Report of the Executive Board to the Board of Governors, <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2008/032108.pdf> (15 Mayıs 2011).

IMF, (2009a), “IMF Yıllık Raporu 2009”,(http://www.imf.org/external/lang/turkish/pubs/ft/ar/2009/pdf/ar09_tur.pdf (15 Mayıs 2011)).

IMF, (2009b), “IMF Kotaları”, IMF Factsheet, <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/quotast.pdf> (20 Nisan 2011)).

Işık, M. B., (2010), Kriz Dönemlerinde Odaklanma Stratejileri ve Odaklanma Türlerinin İşletme Performansına Etkisi: Adana Kobileri Üzerine Bir İnceleme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Işık, V., (2010), “ 1980 Sonrası Neo-Liberal Politikaların İşsizlikle Mücadelede Yerine Getiremediği Vaadler: Rusya'yı Çıkmaza Sürükleyen Yol ”, *Çimento İşveren Dergisi*, C. 24, S. 6, Ankara, ss. 22- 38.

İnanç, Z. S., (2011), DSK ve IMF, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/898/dsk-ve-imf.aspx> (29 Haziran 2011).

İnsel, A., ve N. Sungur, (2003), Sermaye Akımlarının Temel Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği -1989: III-1999:IV, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2003/8, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/serhar0303.pdf> (13 Ekim 2011).

İskenderoğlu, L., (1988), Uluslararası Para Sistemi Sorunları ve İyileştirme Çalışmaları, APE Tartışma Tebliği No: 8807, Ankara.

İşcan, İ. H., (2010), *Finansal Liberalizyon ve 2008 Küresel Mali Kriz İlişkisi, Liberal Politikaların Geleceği*,(Ed.) M. Aydın, İ. Şiriner, H. Kapucu, F. Morady ve Ü. Çetin, *Politik İktisat ve Adam Smith* içinde, Yön Yayıncılık, İstanbul, ss. 449-476.

İşcan, İ. H. ve Y. Z. Hatipoğlu, (2011), “Rusya’da Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve 2008 Küresel Krizi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 61, S. 1, ss. 177-237

İşyatırım, (2007), 1929 Krizinde Önemli Tarihler, bigpara.ekolay.net/download/sector_raporlari/bigpara161007.pdf (07 Kasım 2010).

Joyce, P. J., (2003), Time Present and Time Past: A Duration Analysis of IMF Programs Spells, Federal Reserve Bank of Boston Working Paper, ss.1-33.

- Kaan, Z., (2003), IMF Programlarının Büyüme Üzerine Etkisi: Teori ve Uygulama , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Kaminsky, G. L. ve C. M. Reinhard, (1999), “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems”, *American Economic Review*, C. 89, S.3, ss. 473-500.
- Kandemir, T., (2003), Küresel Rekabet Ortamında Birleşme ve Satın Almaların İşletmeler Üzerine Finansal Etkisi ve İMKB’deki Birleşmeler Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Karabıçak, M., (2006), ” IMF’nin Gelişim Süreci Türkiye’de Ekonomik Kriz Dönemlerinde Uygulanan IMF politikaları ve Uygulama Sonuçları ”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 11, S.2, Isparta, ss. 225-240.
- Karluk, S. R., (2002), *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Kazgan, G., (2004), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kazgan, G., (2002), *Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kely, M., (2010), Top 5 Causes of The Great Depression, <http://americanhistory.about.com/od/greatdepression/tp/greatdepression.htm> (20 Kasım 2010).
- Kendall, W.S., (1991), *Negotiating Dept: The IMF Lending Process* , Westview Pres, Colorado.
- Kenen, P. B., (2007), Reform of the International Monetary Fund, www.cfr.org/content/.../IMF_CSR29.pdf (13 Ekim 2011).
- Kennedy, P., (1989), *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri*, (çev.) B. Karanakçı, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Kennedy, P., (2005), *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri*, (çev.) B. Karanakçı, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

- Kızıltan, A., Ö. Yılmaz, ve V. Kaya, (2005), “İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri ”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 24, Kayseri, ss. 77-96.
- Kindleberger, C. H., (2008), *Cinnet, Panik ve Çöküş / Mali Krizler Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kloby, J., (2005), *Küreselleşmenin Sefaleti Eşitsizlik, Güç ve Kalkınma*, (çev) O. Düz, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Kocabaş, F., ([Tarih Yok]), Endüstri İlişkilerindeki Dönüşüm, <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/10/33-53.pdf> (10 Mayıs 2011).
- Kolodko, G.W., (1998), Ten Years of Postsocialist Transition: The Lessons for Policy Reform, Development Economics Research Group, World Bank, Washington D.C.
- Komulainen, T., (1999), “Currency Crises Theories- Some Explanation for the Russian Case”, BOFIT Discussion Papers (Bank of Finland Institute for Economics in Transition), No:1, Helsinki, ss. 1-43.
- Kopurlu, B. S., O. Aydoğuş, B. Türkcan ve E. T. Çalışkan, (2009), Kriz Teorileri: Kondratieff, Schumpeter, Vewallerstein, Ege University Working Papers in Economics 2009, Working Paper No: 09 / 01, <http://iibf.ege.edu.tr/economics/papers/wp09-01.pdf> (2 Temmuz 2011).
- Küçük, A., F. Demir, A. Karabıyık ve E. Ermişoğlu, (2008), ABD Mortgage Krizi, BDDK Çalışma Tebliği, S. 3, Ankara.
- Krueger, A. O., (2000), IMF Stabilization Programs, NBER Woodstock Paper No: 73, <http://www.stanford.edu/group/siepr/cgibin/siepr/?q=system/files/shared/pubs/papers/pdf/credpr73.pdf> (01 Nisan 2011).
- Krugman, P., (2001), *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü*, (çev.) N. Domaniç, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Laçiner, S., (2001)., *İngilizce Konuşan Ülkeler İttifakı: İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda*, (Ed.) S. Laçiner, *Bir Başka Açıdan İngiltere* içinde, Avrasya Bir Vakfı ASAM Yayınları: 27, ss. 163-264.

Ladurie, E. L. R., (1981), *The Mind and Method of the Historian*, Harvester Press, Chicago.

Lalwani, B., (2010), IMF Reforms: Increased Voting Rights, www.merineews.com (12 Kasım 2011).

Lamfalussy, A., (2000), *Financial Crises In Emerging Markets*, Yale Universty Press, England.

Lane, T., ve S. Phillips, (2001), “ IMF Financing and Moral Hazard ”, Finance and Development, IMF Working Paper00/168, C. 38, S. 2, Washington, ss. 1-6.

Lee, D., ([Tarih Yok]), Post Crisis Roles and Reforms of the IMF and the World Bank, http://www5.cuhk.edu.hk/wylf/wylf_media/paper_poster/Economic_06_Donghee_LEE.pdf (20. 11. 2011)

Lin, A. Y, ve P. E. Swanson, (2004), “International Equity Flows and Developing Markets: The Asian Financial Market Crisis Revisited”, *Journal of International Financial Markets, Institutions And Money*, C. 14, S. 1, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1042443103000441> (12 Haziran 2011), ss. 55-73.

Luecke, M., (2009), IMF Reform in the Aftermath of the Global Financial Crisis: Let the IMF Speak Truth to Power, Kiel Institute for the World Economy, Kiel Policy Bref, No: 8, Kiel, ss.1-10.

Magdoff, H. ve P. M. Sweezy, (1983), *Amerikan Ekonomisinin Derinleşen Krizi, Dünya Ekonomisinde Bunalım (Seçme Yazılar)* içinde, (çev.) D. Sağlam ve K. Çakman, Ar Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul, ss. 75-89.

Malkin, A. ve B. Momani, (2011), Emerging Powers and IMF Reform: Where Multipolarity in the World Economy is Leading the Fund, www.poplas.org (10 Kasım 2011).

Maurini, C., (2010), The Political Economy of IMF Surveillance, <http://peio.vweb10test.gwdg.de/files2011/papers/Maurini%2012.11.2010.pdf> (14 Mart 2011).

McKibbin, W. J. ve A. Stoeckel, (2009), Modelling the Global Financial Crisis, CAMA Working Paper 25/2009, <http://cama.anu.edu.au> (16 Temmuz 2011).

Melo, M. D., C. Denizer, A. Gelb and S. Tenev, (1997), Circumstance and Choice : The Role of Initial Conditions and Policies in Transition Economies, <http://siteresources.worldbank.org/INTDECINEQ/Resources/demelo.pdf> (28 Haziran 2011).

Mejía, A. L., (1999), “Large Capital Flows: Causes, Consequences, and Policy Responses”, IMF Working Paper, WP- 99/17.

Mikesell, R. F., (1994), “The Bretton Woods Debates: A Memoir”, *Essays In International Finance*, No: 192, New Jersey.

Mishkin, F. S., (1996), Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective, , NBER Working Paper 5600,

http://www.nber.org/papers/w5600.pdf?new_window=1 (13 Ekim 2011).

Mishkin, F. S., (1999), Lesson From The Asian Crisis , NBER Working Paper 7102,

http://www.nber.org/papers/w7102.pdf?new_window=1 (12 Mayıs 2011).

Mises, L. V., (2004), *Anti Kapitalist Zihniyet*, (çev) Y. Şahin, Liberte Yayınları, Ankara.

Momani, B., (2007), IMF Staff: Missing Link in Fund Reform Proposals,

<http://arts.uwaterloo.ca/~bmomani/RIO-%20IMF%20Staff-%20Missing%20Link%20in%20IMF%20Reforms.pdf> (13 Ekim 2011).

Mussa, M., (2002) : “Reflections on Moral Hazard And Private Sector Involvement in The Resolution of Emerging Market Financial

Crises”,<http://www.bankofengland.co.uk/conferences/conf0207/mussa.pdf> (12 Ekim 2011) ss.1-16.

Mustafaoğlu, Z., ([Tarih Yok]), Rusya Krizi ve Türkiye Üzerine Muhtemel Etkileri,

<http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/rusya.pdf> (12 Haziran 2011).

Müslümov, A., M., Hasanov ve C., Özyıldırım, (2002), Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri, Ankara.

Nazmi., N., (2002), “Global Finance, Sovereign Risk and Economic Performance of Brezil”, [Elektronik Version], *The Quarterly Review of Economics and Finance*, C. 42,

S. 5, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1062976902001436> (12 Haziran 2011), ss. 865-874.

Nadirgil, N., (2005), Türkiye – IMF İlişkileri Ve Türk Kamu Maliyesi Üzerine Etkileri : 1990 Sonrası Dönem Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Naudé, W., (2009), The Financial Crisis of 2008 and the Developing Countries, Discussion Paper No. 2009/01, <http://www.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2009/02547.pdf> (28 Mayıs 2011).

Neil, W. M., (1994), *Dünya Tarihi*, (çev.) A. Şenel, İmge Kitabevi, Ankara.

Néré, J., (1980), *1929 Krizi*, (çev.) V. Toprak, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara.

Nicolas, F., (1998), “Le FMI Sur La Sellette”, *Politique Étrangère*, C. 63, S. 2, Paris, ss. 325-342.

Odabaş, S., (2009), Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Mali Krizler ve Gelişmekte Olan Ülkeler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Okçuoğlu, İ., (2009), Dünya Ekonomik Krizi (VII), <http://ibrahimokcuoglu.blogspot.com/2009/08/2008-dunya-ekonomik-krizi-vii.html> (14 Aralık 2010).

ORSAM, (2009), Küresel Ekonomik Krizin Muhtemel Küresel Siyasi Etkileri, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Jeopolitik Tartışmalar Serisi OJT-2, Ankara.

Ölmezoğulları, N., U. Başoğlu ve İ. Parasız, (2001), *Dünya Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Önder, T., (2005), Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.

Önen, S., (1990), *Uluslararası Mali Kuruluşlar*, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Yayınları, No: 136, Ankara.

Övenç, G., A. Ünal ve Z. Tuncel, ([Tarih Yok]), Para Birimi Olarak Doların Dünü, Bugünü, Yarını, http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/091121174023.pdf (20 Haziran 2011).

Öz, S., (2009), Büyük Bunalım Deneyimi Işığında Küresel Kriz, TÜSİAD Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn0903.pdf (05 Kasım 2010).

Özel, S., (2009), “ Kriz Sonrasında Dünyada ve Türkiye’de Bankacılık ”, *İşveren Dergisi*, Eylül Sayısı, Ankara, ss.51-53.

Özgöker, U., (2011), 1929 Dünya Büyük İktisadi Buhranı–II, <http://www.subconturkey.com/2011/Nisan/koseyazisi-1929-Dunya-Buyuk-Iktisadi-Buhrani---II.html> (12 Haziran 2011).

Özkaya, M. H., (2009), ” IMF’nin Değişen Rolü: Bretton Woods’tan Günümüze”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, Uşak, ss. 102-117.

Öztekin, D., (2003), IMF İstikrar Programları ve Ülke Uygulamaları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Öztürk, F., ve K. Çakmak, (2002), “ Keynes, Krizlerin Dinamiği ve Globalizasyon ” *İktisat, İşletme, Finans Dergisi*, Yıl-17, S. 190, Ankara, ss. 11–33.

Öztürk, İ., (2009a), “Küresel Düzenin Yeni Felsefesini ve Mimarisini Ararken”, *Çerçeve Dergisi*, Yıl 17, S. 50, İstanbul, ss. 6-10.

Öztürk, İ., (2009b), G-20 Zirvesine Doğru Küresel Kriz İçin Çözüm Önerileri (2), Zaman Gazetesi, (19 Mart 2009).

Öztürk, M., (2002), “ IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri ”, *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 4, Ankara, ss. 95-125.

Özüğurlu, H. Y., (2001), Merkezi Planlamada Dönüşüm ve İstikrar Sorunu: Rusya Örneği, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Özyiğit, D., (2007), “ Uluslararası Para Fonu ”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, S.11, Ankara, ss. 48-59.

- Pandey, K., (2010), Great Depression Unemployment Rate, <http://www.buzzle.com/articles/great-depression-unemploymentrate.html> (16 Kasım 2010).
- Parasız, İ., (1996), *Uluslararası Para Sistemi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İ., (1998), *Türkiye Ekonomisi: 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İ., (2005), *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İ., ve M. Özer, (2005), *Bugünkü İktisadın Temelleri*, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Prasad, A., ve C. P. Reddy, (2009), "Global Financial Crisis and Its Impact on India", *Department of Humanities and Social Sciences, C. 21, S. 1, Andhra Pradesh*, ss.1-5.
- Puri, L., (2005), Towards a New Trade " Marshall Plan " For Least Developed Countries", *United Nations Conferance On Trade And Development, Issues Study Series No: 1, Geneva*.
- Radelet, S. ve J. Sachs, (2000), *The Onsert of Asian Financial Crises, Currency Crises*, NBER Books, University of Chicago Press, Chicago.
- Rajan, R. S., ([Tarih Yok]), *The IMF and Reform of the İnternational Financial Architecture*, www.spp.nus.edu.sg (21 Ekim 2011).
- Ramazanoğlu, G. ve İ. A. Acar., (2007), "Bir Geçiş Ekonomisi Örneği Olarak Kırgızistan: Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Yaklaşımlar", *FBE Journal, C.7/8, Gazimagosa*, ss. 385-402.
- Reed, L.W., (2000), *Great Myths of The Great Depression*, Cascade Policy İnstitutute, No:113, ss.1-22, <http://www.cascadepolicy.org/pdf/fiscal/myths.pdf> (03 Kasım 2010).
- Riaz, S., (2009), "The Global Financial Crisis: An Institutional Theory Analysis", *Critical Persoectives on International Business*, (www.emeraldinsight.com), C. 5, S. 1/2, ss. 26–35.
- Rider, C., ve M. Knell, (1992), "*Socialist Economies in Transition: Appraisals of the Market Mechanism*", (Ed.) Mark Knell And Christine Rider "*Behind The Crisis in Centrally Planned Economy*", içinde , Edward Elgar Publishing, New York, ss. 1-20.

- Reynolds, A., (2003), “ Crises and Recoveries: Multinational Failures and National Successes ”, *Cato Journal*, C. 23, S.1, Washington DC, ss.101-113.
- Roland, G., (2000), *Transition and Economics, Politics, Markets, and Firms*, The MIT Press, London.
- Rodrik, D., (1996), “ Understanding Economic Policy Reform ”, *Journal of Economic Literature*, C. XXXIV, Broadway, ss. 9–41.
- Rogoff, K., (1990), “Symposium on New Institution for Developing Country Debt”, *The Journal of Economic Perspectives*, C. 4, S.1, Pittsburgh, ss.3-6.
- Rossi, J. P., (2008), Another Great Depression?, <http://www.laprogressive.com/economic-equality/another-great-depression/> (24 Ekim 2010).
- Sahay, R. ve S. Fischer, (2000), The Transition Economies After Ten Years, NBER Working Paper 7664, <http://academy.dufe.edu.cn/introduction/center-policy/wenxian/transitional/THE%20TRANSITION%20ECONOMIES%20AFTER%20TEN%20YEARS.pdf> (12 Nisan 2011).
- Sakal, M., (2002), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Mali Disiplin Arayışı ve Borçlanma Sorunu”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.9, S.1-2, Manisa, ss. 211-236.
- Sakınç, S., (2005), *Geçiş Ekonomileri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Ekonomik Reformlar*, Emek Matbaacılık ve Yayıncılık, Manisa.
- Sapancalı, F., (2001), ” Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk ”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S.2, İzmir, ss.115-140.
- Saraçoğlu, F., (2009), ” 1930-1939 Döneminde Vergi Politikası ”, *Maliye Dergisi*, S. 157, Ankara, ss. 131-149.
- Sarı, M. E., (2006), *Finansal Krizlerde Erken Uyarı Modelleri ve Türkiye Uygulaması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Savaş, F. S., (2000), *Piyasa Ekonomisi ve Devlet*, Liberte Yayınları, Ankara.
- Schwartz, P., (2000), “A New Bretton Woods Or Monetary Competition”, *Cato Journal*, C. 20, S. 1, (Spring/Summer), Washington DC, ss. 27-33.

- Schäfer, A., (2003), Stabilizing Postwar Europe: Aligning Domestic and International Goals, MPIfG Working Paper 03/8, July 2003, <http://www.mpifg.de/pu/workpap/wp03-8/wp03-8.html#Ueber1.1> (10 Eylül 2011)).
- Shrestha, O., (2011), It's Time For Major Reforms At IMF, For Business Times, (23 Haziran 2011).
- Shutt, H., (2004), *Kapitalizmle Derdim Var*, (çev) N. Sungur ve A. Çakmak, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Soros, G., (1998), *The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered*, Public Affairs, New York.
- Soros, G., (2009), A New World Architecture, Today's Zaman, (15 Mayıs 2011).
- Soylu, H., (2009), "Global Finansal Krize Karşı Politika Önlemleri ve Türkiye", *Maliye Dergisi*, S. 157, Ankara, ss. 251-266.
- Sönmez, S., (1998), *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Sönmez, S., (2009), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Susam, N., ve U. Bakkal, (2008), "Türkiye'de Tarım Politikalarındaki Dönüşümün Kamu Bütçesi ve Ekonomi Üzerindeki Etkisi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 10, S. 1, Afyon, ss.327-357.
- Stiglitz, J. E., (1998), Boats, Planes and Capital Flows, (25 Mart 1998), Financial Times.
- Stiglitz, J. E.,(2002), *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, (çev) A. Taşçıoğlu ve D. Vural, Plan B Yayınları, İstanbul.
- Stiglitz, J. E., (2004), *90'ların Yükselişi*, (çev) A. Özer ve B. Güven, CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul.
- Subrahmanyam, G., (2009), "Global Financial Crisis of 2008-09: Triggers, Trails, Travails, and Treatments", *The IUP Journal of Applied Economics*, C. VIII, Dehradun, S. 5 & 6, ss. 32-47.

- Süleymanov, E., (2008), "Azerbaycan'ın Bağımsızlık Sonrası Serbest Piyasa Ekonomisine Uyum Sürecinde IMF ile İşbirliği Stratejisi ", *Kafkas Üniversitesi Dergisi*, S. 24, Bakü, ss.169-179.
- Svejnar, J., (2002), "Transition Economies: Performance and Challenges", *Journal of Economic Perspectives*, C. 16, S. 1, Pittsburgh, ss. 3-28.
- Sykes, B., (2004), The International Monetary Found, <http://instruct.uwo.ca/geog/556/IMF.pdf> (13 Nisan 2011).
- Şahin, Ç., (2008), " Global Kriz ve Düzenleme Kuramı ", *Toprak İşveren Dergisi*, S. 79 Ankara, ss.1-9.
- Şahin, H., (2002), *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Şanlı, U., (2002), *Borç Kapanı IMF " Ekonomik Savaşın Perde Arkası "*, Selis Kitaplar, İstanbul.
- Şenses, F., (2004), Neo-Liberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi? Erc Working Paper in Economic 04/09, Ankara.
- Tandırıcıoğlu, H., (2002), "Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme" *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4 , S. 3, İzmir, ss.198-226.
- Taylor, K. C., Tipping ve A. Mckıssack, (2004), IMF Quotas, Representation and Governance, Treasury Working Paper, 2004-03, ss. 1-31.
- Taylor, N., (2008), A Short History of the Great Depression, http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/subjects/g/great_depression_1930s/index.html (12 Nisan 2010).
- TBB, (2001), 1994 Yılı Krizi Sonrasında Meksika'da Uygulanan Para Politikası, http://www.tbb.org.tr/tr/Arastirma_ve_Yayinlar/Arastirmalar.aspx?Year=2001++2000 (12 Nisan 2011).
- TCMB, (2009a), Bülten 15, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/Bulten_Turkce15.pdf (13 Nisan 2011).
- TCMB, (2009b), Bülten16, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/Bulten_Turkce16.pdf (19 Mayıs 2011).

TOBB, (2009), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin Dış Ekonomik İlişkileri, TOBB 65. Genel Kurul, <http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/disekonomikiliskiler.pdf> (22 Nisan 2011).

Tekeli, İ. ve S. İlkin, (1977), *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, ODTÜ Yayınevi, Ankara.

Topallı, N., (2006), Finansal Krizler ve IMF'nin Kriz Politikaları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Toussaint, E., (1999), *Ya Paranı Ya Canını*, (çev), M. Berberyan, Yazın Yayıncılık, İstanbul.

Tören, T., (2006) , Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı: Türkiye Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Truman, E. M., (2009a), The IMF and the Global Crisis: Role and Reform Peterson Institute for International Economics, www.piie.com (12 Ekim 2011).

Truman, E. M., (2009b), The G20 and International Financial Institution Reform: Unfinished IMF Reform, www.voxeu.org (12 Kasım 2011).

Tutan, M. U., (2010), " Kapitalist Üretim Sisteminde Üretim ile Tüketim Dengesizliğine Tarihsel ve Teorik Yaklaşımlar", *Ege Akademik Bakış*, C. 10, S. 3, http://www.eab.ege.edu.tr/pdf/10_3/C10-S3-M2.pdf (17 Ekim 2010), ss.773-790.

Turgut, A., (2006), Finansal Entegrasyon ve Finansal Krizler: Türkiye Örneği (1994, 2000 ve 2001 Krizleri), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Türkay, M., (2002), IMF Sermayenin Dizginlerini Boşalttı, <http://www.evrensel.net/v2/arsiv.php> (13 Aralık 2002).

Uğur, A. A., ve P. Karatay, (2009), " İkiz Açıklar Hipotezi: Teorik Çerçeve ve Hipoteze Yönelik Yaklaşımlar ", *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Yıl 5, S.9/2009-1, Ankara, ss.101-122.

Ural, M., (2003), Liberalizasyon Dönemlerinde Mali Piyasalardaki Kırılganlığın Oluşturduğu Krizler, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Usal, Z. O., (2008), " Dünya Bankası ve IMF Kapsamında Uluslararası Finans Kuruluşları ve İnsan Hakları ", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 39, İstanbul, ss. 231-246.

Uyanık, Y., (2008), ” Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İş Gücü Piyasaları ”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 2, Ankara, ss. 209-224.

Uysal, D., (2004), *IMF Politikaları ve Türkiye*, Çizgi Kitabevi, Konya.

Üçgöz , S., (2005), IMF İstikrar Programları ve Ekonomik Etkileri: Latin Amerika ve Türkiye Uygulamalarının Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Ünal, A. ve H. Kaya, (2009), Küresel Kriz ve Türkiye, Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

Üstünel, A., (2006), Latin Amerika Mali Krizleri ve Türkiye, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Ünay, S., (2009), ” IMF ve ‘Küresel Misyon’ Arayışı”, *SETA Analiz*, S.13, Ankara, ss.1-20.

Üşür, İ., (2009), “ Kriz bir “ Kavram”a Açıklama Notu”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, C. XXIII, S. 214, Ankara, ss. 38-45.

Vakıfbank, Haftalık Görünüm Raporu, (2009),

http://www.vakifbank.com.tr/dokumanlar/earastirma/HG30Mart06Nisan_2009.pdf (12 Mart 2011).

Varde, İ., (1998), Les Remèdes Absurdes du FMI, *Le Monde Diplomatique*, <http://www.monde-diplomatique.fr/1998/02/WARDE/10054> (15 Ekim 2011).

Vardareri, D., ve G. Dursun, (2010), “Asimetrik Bilgi Çerçevesinde 2008 Küresel Krizinin İncelenmesi”, [Electronic Version], *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, C. 5, S. 1, (2 Kasım 2010), ss. 65-78.

Vazquez, J. M, S. Skogstad ve N. Valev, (2001), “IMF Conditionality and Objections: The Russian Case”, *American Journal of Economics and Sociology*, C. 60, S.2, Malden, ss. 501-517.

Velasco, A., ve P. Cabezas, (1998), *Alternative Responses to Capital Inflows: A Tale of Two Countries*, (ed.) Miles Kahler, *Capital Flows and Financial Crises İçinde*, Manchester Universty Pres, United Kingdom, ss. 128-157

- Virmani, A., (2011), Global Economic Governance: IMF Quota Reform, IMF Working Paper WP/11/208, capacity4dev.ec.europa.eu/.../wp11208.pdf (13 Kasım 2011).
- Yalman, İ. N., (2006), Küreselleşme Sürecinde Devletin Ekonomideki Değişen Rolü, Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 5. Orta Anadolu İşletmecilik Kongresi, 15-17 Haziran 2006, Tokat. ss. 285-291.
- Yavuz, A., (2009), ” Küresel Kriz ve İstihdama Etkisi ”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 58, İstanbul, ss. 1-32.
- Yayla, A., (2004), *Piyasa Medeniyeti*, Liberte Yayınları, Ankara.
- Yeager, L. B., (1968), *International Monetary Relations*, Harper International Edition, Londra.
- Yeldan, E., (2002), İstikrar Kim İçin? Kriz İdaresi Üzerine Değerlendirmeler, *Birikim Dergisi*, S. 163/164, İstanbul, ss. 107-119.
- Yentürk, N., (2003), *Arjantin Krizi: Dış Borç ile Tango, Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, S., (2010), “2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 12(18), Karaman, ss. 47-55
- Yılmaz, D. ve F. Gayğusuz, ([Tarih Yok]), 2008 Krizinin Yeni Global Ekonomik Yapı Üzerine Etkileri, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma39.pdf> (10 Aralık 2010).
- Zekey, A. H., (2010), Krizden Çıkış İçin Politikalar: Yeşil Ekonomik Düzen, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi, (15-16 Nisan 2010-Malatya), Malatya Üniversitesi Yayınları, ss. 1237-1259.
- Wade, R., (2008), Financial Regime Change ?, www.newleftreview.org/?view=2739 (15 Ocak 2011).
- Weiss, M. A., (2008), “ The Global Financial Crisis: The Role of the International Monetary Fund (IMF) ”, CRS Report For Congress, RS22976, October 30.

White, L. H., (2003), *Kapitalizm ve Küresel Refah: Kapitalizm Kendini Savunuyor*, (ed. An Vasquez), (çev.) M. Toprak, M. Doğanlar ve E. Erdem, Liberte Yayınları, Ankara.

Whitt, J. A., (1996), “The Mexican Peso Crisis”, *Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review*, January/February 1996, Atlanta, ss.1-20.

Woodward, D., (2007), IMF Voting Reform: Need, Opportunity and Options, G-24 Discussion Paper Series No:49, United Nations Publication, New York and Geneva.

World Bank, (1996), From Plan To Market, World Development Report of 1996.

İNTERNET

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/72200.asp> (06 Nisan 2011).

http://cukurova.academia.edu/%C3%96merTu%C4%9FsalDoruk/Papers/178404/2008_Kuresel_Kriz_Analizi_Keynes_v.s._Smith_10_TUOBİK_Sunumu (15 Kasım 2010).

http://cukurova.academia.edu/%C3%96merTu%C4%9FsalDoruk/Papers/178404/2008_Kuresel_Kriz_Analizi_Keynes_v.s._Smith_10_TUOBİK_Sunumu (15 Kasım 2010).

http://faculty.tcu.edu/jlovett/econ_data/Depression.pdf (10 Ekim 2010)

<http://hubbes.com> (16 Kasım 2010).

<http://mentorhigh.com/teacher/pierce/vision/101112wkb.pdf> (15 Ekim 2010).

www.museum.siu.edu (13 Kasım 2010).

<http://nethaberci.com/sondakika-ekonomi-haberleri/imf-54-ulkenin-kotasini-yukseltti-171397.html> (20 Ekim 2011).

<http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd7209816051/unrestricted/CHAPTER2.PDF> (16 Eylül 2010).

<http://observationsandnotes.blogspot.com> (16 Ekim 2010).

http://ushistory.councilforeconed.org/visuals/lesson30_visuals.pdf (10 Mart 2010).

http://wps.prenhall.com/hss_kagan_westheritage_8/11/2878/736876.cw/index.html (12 Eylül 2011).

<http://www.aktifhaber.com/imfde-turkiyenin-kotasi-yukseldi05276h.tm> (13 Nisan 2011).

http://www.bushcountry.org/news/columnists/jp-coussen/c_082802_jpcoussens_internationalmonetary-fund.htm (12 Nisan 2011).

http://www.economist.com/finance/PrinterFriendly.cfm?story_id=12798595 (13 Ekim 2010).

http://www.ekodialog.com/Makaleler/1929_buhrani/1929_buhran.html (5 Eylül 2010).

<http://www.gks.ru> (13 Temmuz 2010).

<http://www.hazine.gov.tr> (20 Ekim 2011).

<http://www.liberal-dt.org.tr/dergiler/ldsayi19.htm> (20 Aralık 2010).

http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=132038 (13 Nisan 2011).

<http://www.sbfder.org/ayinKonugu006.asp> (12 Mayıs 2010).

www.socialstudieshelp.com (12 Ekim 2010).

<http://www.imf.org/external/country/tur/rr/pdf/intro.pdf> (17 Nisan 2011).

http://www.imf.org/external/lang/turkish/pubs/ft/ar/2009/pdf/ar09_tur.pdf (12 Eylül 2011).

<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/glance.htm> (10 Ağustos 2010).

<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/changingt.pdf> (12 Mart 2011).

<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/techt.pdf> (13 Nisan 2011).

http://www.imf.org/external/np/fin/rates/sdr_ir.cfm (02 Mart 2011).

<http://www.imf.org/external/np/obp/orgcht.htm> (19 Mart 2011).

<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx> (12 Nisan 2011).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Cihan KELEŞ
Doğum Yeri ve Tarihi : Yunak- 1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller :

Bilimsel Faaliyetler :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri

İletişim

Adres :

Tel : 05066982611

E-Posta Adresi : kelescihan@windowslive.com

Tarih :

İmza :